

Antenne 2014

Trends in alcohol,
tabak en drugs
bij jonge Amsterdammers

with English summary

Annemieke Benschop • Ton Nabben • Dirk J. Korf

ANTENNE 2014

ANTENNE 2014

TRENDS IN ALCOHOL, TABAK EN DRUGS BIJ JONGE AMSTERDAMMERS

**Annemieke Benschop - Ton Nabben - Dirk J. Korf
m.m.v. Floor van Bakkum en Jacqueline Krouwel**

Antenne 2014 (Jellinekreeks nr. 26) is uitgevoerd door het Bonger Instituut voor Criminologie, Universiteit van Amsterdam, in opdracht van Jellinek Preventie.

Bonger Instituut voor Criminologie (UvA)

Postbus 1030

1000 BA Amsterdam

www.uva.nl/bonger

Tel : 020 525 3918

E-mail : bonger-fdr@uva.nl

Jellinek Preventie

Postbus 75848

1070 AV Amsterdam

www.jellinek.nl

Tel : 020 590 1330

E-mail : preventie@jellinek.nl

Uitgave: Rozenberg Publishers

Omslagontwerp: Anne Toledo

English summary: Michael Dallas

Benschop A., Nabben T. & Korf D.J. (2015) *Antenne 2014. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 978 90 361 0448 7 / NUR 740

Trefwoorden: uitgaan, alcohol, tabak, cannabis, drugs, trends, preventie

© 2015. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD

I	intro	7
II	panel uitgaan	23
III	panel buurtjongeren.....	69
IV	survey cafébezoekers	81
V	preventie indicatoren	117
VI	markt.....	133
VII	samenvatting en conclusie	151
VIII	english summary	161
	bijlagen	
A	panel uitgaan	171
B	survey cafébezoekers.....	185
C	preventie indicatoren	217
D	markt	223
	literatuur	227

I

INTRO

	nieuwe cafés verspreiden zich over de stad	9
1	een gecombineerde monitor	10
2	cijfers uit voorgaande Antennes	12
	2.1 middelbare scholieren	12
	2.2 jongeren in de jeugdzorg	13
	2.3 coffeeshopbezoekers	14
	2.4 clubbezoekers	15
3	andere Amsterdamse cijfers	15
	3.1 algemene bevolking	16
	3.2 scholieren en studenten	17
	3.3 verslaafden	18
	3.3.1 opiaatverslaafden	18
	3.3.2 crackverslaafden	19
	3.3.3 spuitenruil	19
	3.4 arrestaties	19
	3.5 ongevallen en sterfte	20
4	de volgende hoofdstukken	22

nieuwe cafés verspreiden zich over de stad

Terwijl de klassieke Amsterdamse buurtkroeg steeds meer onder de druk staat, hebben de afgelopen jaren tientallen nieuwe cafés hun deuren geopend. De een wat rafelig, de ander *slick*. Vaak ook met een terras. Al dan niet met supergezonde vruchtensapjes en vegetarische hapjes – of juist met een flinke pot bier uit een kleine brouwerij en een gebraden kippetje. Deze nieuwe cafés zijn opvallend vaak buiten het centrum gevestigd. Misschien ook wel omdat de binnenstad steeds meer bevolkt wordt door horden toeristen. Kwamen er in de afgelopen jaren al steeds meer cafés in de Pijp, anno 2014 zijn er steeds meer en vaak ook drukbezochte cafés in andere buurten, bijvoorbeeld rondom het Oosterpark in Oost, op het Westergasterrein in West en over het IJ in Noord.

Deze ontwikkeling staat niet op zichzelf. Buiten het centrum van de stad zien we de afgelopen jaren ook tal van andere middenstanders hun zaak openen. Er is een hausse aan nieuwe zaken waar allerlei soorten koffie en thee worden geschonken – maar zelden meer een ouderwets bakkie te krijgen is. Overal zie je hier zzp'ers met hun laptop aan het werk. Een belangrijke motor achter deze ontwikkelingen is de snelle bevolkingsgroei. In de afgelopen jaren kwamen er telkens zo'n 10.000 inwoners bij. Vooral meer jongvolwassenen: studenten en hoogopgeleiden die na hun studie in Amsterdam blijven wonen.¹

In het kader van Antenne houden we elk jaar een survey onder een bepaalde groep jonge Amsterdammers. In 2014 waren dit cafébezoekers. De vorige keer dat we deze groep onderzochten, was in 2010. Toen was het al niet meer zo eenvoudig om de cafés in te delen in de vier typen zoals we voorheen gewend waren, namelijk: mainstream, hip, student en gay. Voor 2014 was dat nog lastiger. Vier jaar geleden waren de grenzen tussen mainstream en hip al meer fluïde, nu bleken ook de grenzen tussen studentencafé en mainstream, gay en hip, en gay en mainstream soms moeilijk te trekken. Daarbij kwam dat ook de cafébezoekers zelf van mening konden verschillen. Was bijvoorbeeld een café in de Pijp voor de één vooral een plek om hippe vrienden te ontmoeten, de ander vond het maar een zootje opgeschoten studentenballen dat zich daar verzamelde. Opvallend waren ook de weinige jongere homo's in homocafés.

¹ Nabben, Benschop & Korf (2014); O+S (2014).

De homocafés in bijvoorbeeld de Reguliersdwarsstraat werden doorgaans door een wat ouder publiek bezocht. De jongere bezoekers in deze uitgaansbuurt sloten pas veel later op de avond aan en richtten zich dan meer op de clubs of andere dansgelegenheden. Als jonge homo's naar een café gaan, kiezen ze veel minder dan voorheen voor een homocafé. Een andere opmerkelijke ontwikkeling van het Amsterdamse caféleven – althans wat betreft jongeren en jongvolwassenen – is de groeiende populariteit van cafés die het net iets anders aanpakken dan een gemiddeld café, zoals een strand voor de deur, een unieke, bijna afgezonderde locatie aan het water, geheel duurzame cafés of cafés waar drankjes geschonken worden die je nergens anders in Amsterdam vindt.

Voor Antenne 2014 hebben we een gevarieerd palet aan cafés bezocht, verspreid over de stad, en daar bezoekers benaderd met het verzoek om later thuis via internet een enquête in te vullen. Let wel: het gaat hierbij niet om een steekproef uit alle Amsterdamse cafés, maar alleen om cafés waar vooral jonge Amsterdammers komen. Treffen we daar nu – sinds de minimumleeftijd voor alcohol op 1 januari 2014 omhoogging van 16 naar 18 jaar – minder minderjarigen dan in 2010, toen we de vorige survey onder cafébezoekers deden? Hoe zit het met het middelengebruik van de jonge cafébezoekers van 2014? Is dat meer of minder geworden? Wordt er minder gerookt door het rookverbod in cafés? En hoe is het gesteld met alcoholgebruik? Is ecstasy nog steeds de meest populaire 'partydrug'? Welke andere drugs zijn in zwang? Slaan de zogeheten NPS (nieuwe psychoactieve stoffen) aan?

1 een gecombineerde monitor

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. De multimethodische onderzoeksaanpak kent drie vaste onderdelen: de panelstudie, de survey en de preventie indicatoren.

In het **panel uitgaan** worden de trends op de voet gevolgd met behulp van halfjaarlijkse individuele interviews met een panel van deskundigen. De focus ligt bij de gebruikersmarkt in het uitgaansleven, met nadruk op de trendsetters. Globaal worden drie verschillende segmenten bestreken. Het reguliere uitgaansleven (mainstream) dat over

de hele stad is verspreid, maar voornamelijk is geconcentreerd in het centrum. Een veel kleiner segment (underground) dat voornamelijk buiten de ring ligt en een overlappend deel (upperground) dat het beste van de twee werelden wil verenigen en in de afgelopen jaren fors is uitgebreid. De trendsetters hierbinnen hebben een scherp oog voor nieuwe ontwikkelingen op de drugsmarkt en geven duiding aan het middelengebruik op sociale settings en bij hun eigen achterban.

In het **panel buurtjongeren** zijn veldwerkers vertegenwoordigd die contact hebben met de Amsterdamse straatjeugd. De laagopgeleide buurtjongeren brengen de vrije tijd grotendeels in de eigen woonbuurt door en zijn de tegenpool van de wat oudere en doorgaans hoogopgeleide trendsetters in het uitgaansleven.

De panelstudie onderzoekt geruchten, signalen, trends en hypes in het Amsterdamse uitgaanscircuit en onder buurtjongeren, maar kan geen precieze cijfers leveren over het middelengebruik in deze netwerken. Daartoe omvat Antenne ook een jaarlijkse **survey** onder specifieke groepen jongeren en jongvolwassenen. Afwisselend zijn dat scholieren, jongeren in de jeugdzorg, coffeeshopbezoekers, clubbezoekers en cafébezoekers. Onder deze laatste groep is in 2014 voor de vierde keer een survey uitgevoerd.

De **preventie indicatoren** leveren indirecte informatie over (trends in) middelengebruik in Amsterdam. Het zijn enerzijds cijfers over vragen die gebruikers zelf, mensen uit de omgeving van gebruikers of andere geïnteresseerden stellen via de website van Jellinek Preventie. Anderzijds betreft het testresultaten van drugs die door gebruikers bij de testservice worden aangeboden. Deze cijfers zijn afkomstig van selecte groepen gebruikers of secundaire bronnen en daarom op zichzelf niet representatief voor de gehele Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt, maar kunnen – zeker over een reeks van meerdere jaren bezien – wel aanwijzingen verschaffen over veranderingen in gebruik en verschuivingen in de markt van genotmiddelen.

Informatie uit zowel panelstudie als survey en preventie indicatoren schetsen samen een beeld van beschikbaarheid en prijzen op de Amsterdamse **drugsmarkt**.

De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema onderscheiden we vier elkaar opeenvolgende fasen. De vierde fase van dalende populariteit kan, na kortere of langere tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus. Per fase is aangegeven welk onderdeel van Antenne de meest relevante informatie oplevert.

model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs

FASE	ANTENNE ONDERDEEL
1. TRENDSETTERS Introductie van nieuwe middelen of manieren van gebruik en revival van oude middelen of manieren van gebruik.	Panelstudie
2. TRENDVOLGERS Verspreiding van middelen in subculturele settings (vaak met muziek als dragende, bindende kracht).	Survey (vooral clubbezoekers) Preventie indicatoren
3. MAINSTREAM Verdere verspreiding onder een breder publiek van jongeren en jongvolwassenen.	Survey (vooral scholieren) Preventie indicatoren
4. DALENDE POPULARITEIT Middelen verliezen aan invloed onder trendsetters.	Panelstudie

2 cijfers uit voorgaande Antennes

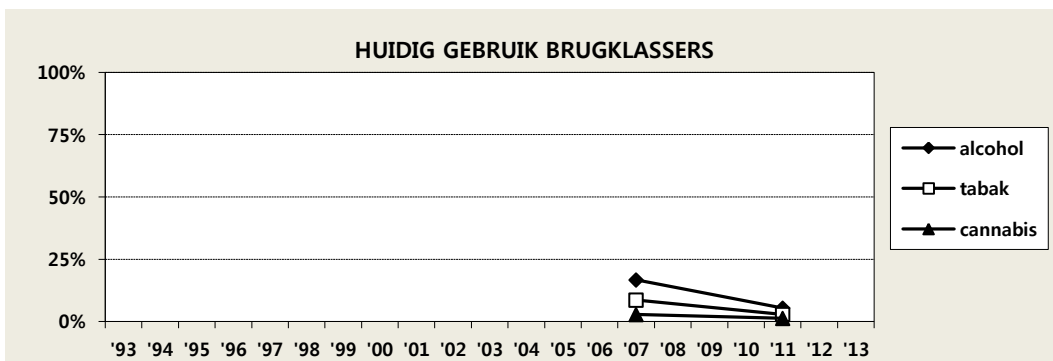
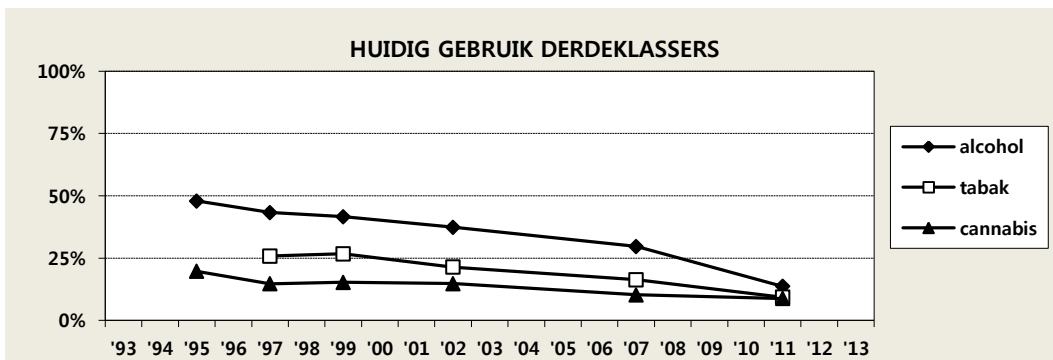
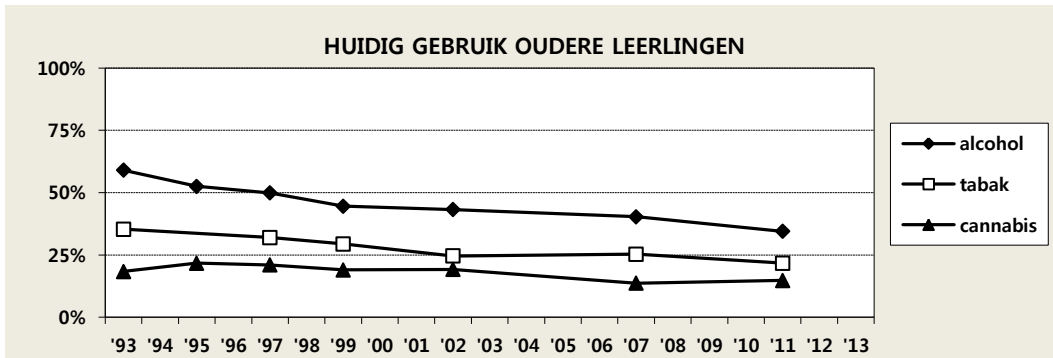
De cijfers en trends uit de surveys onder scholieren, jongeren in de jeugdzorg, coffee-shopbezoekers en cafébezoekers van eerdere jaargangen van Antenne worden in dit inleidende hoofdstuk kort weergegeven. We richten ons hierbij op het huidige gebruik (afgelopen maand). Resultaten van voorgaande surveys onder clubbezoekers komen later aan bod.

2.1 middelbare scholieren

Vanaf 1993 is in totaal zeven maal een survey gehouden onder leerlingen in het voortgezet onderwijs in Amsterdam, de laatste keer in 2011.² Drie groepen leerlingen deden mee: oudere leerlingen in de voorlaatste klassen (3 vmbo, 4 havo en 5 vwo), derdeklassers (sinds 1995) en brugklassers (sinds 2007). In 2011 was ruim één op de vijf oudere leerlingen huidige roker en ruim één op de drie was huidige drinker. Bij de derdeklassers lagen de percentages ongeveer de helft lager: 9% huidige roker en 14% huidige drinker. En bij de brugklassers was het daar weer ongeveer de helft van: 3%

² Korf & van der Steenhoven (1994); Korf, Nabben & Schreuders (1996); Korf et al. (1998); Korf et al. (2000); Korf, Nabben & Benschop (2003); Nabben, Benschop & Korf (2008); Nabben, Benschop & Korf (2012).

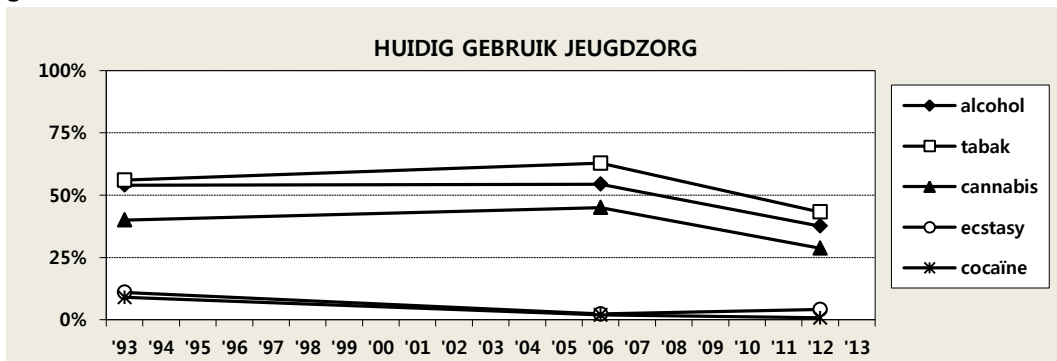
huidige roker en 6% huidige drinker. Huidige blowers vormden 15% van de oudere leerlingen, 9% van de derdeklassers en 1% van de brugklassers. Huidig gebruik van ecstasy of cocaïne kwam bij oudere leerlingen af en toe voor, maar bij de derdeklassers en brugklassers vonden we nauwelijks tot geen huidige gebruikers. Vooral roken, drinken en blowen onder middelbare scholieren is in de loop der tijd fors gedaald.

2.2 jongeren in de jeugdzorg

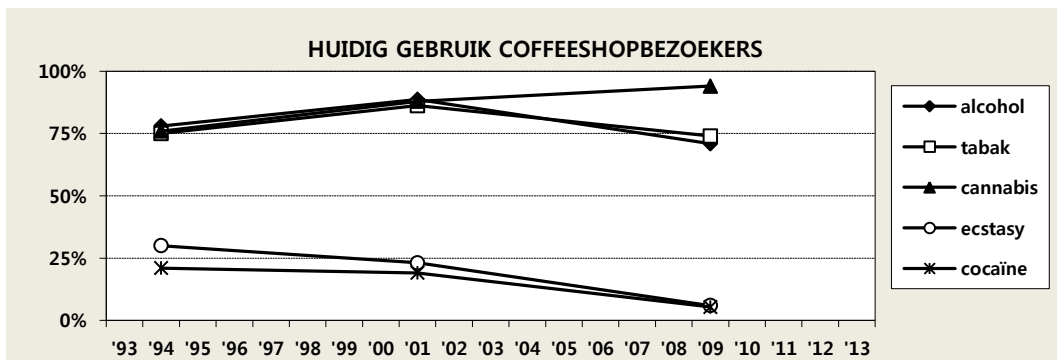
In 1993 zijn 'probleemjongeren' van het Jongeren Advies Centrum (JAC) en Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) onderzocht. In 2006 en 2012 waren dat jongeren van

jeugdzorginstelling Spirit.³ In 2012 was 38% van de onderzochte jongeren huidige drinker, 43% huidige roker en 29% huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy (4%) en cocaïne (1%) lag een stuk lager. De totalen van de verschillende surveys zijn onderling niet goed vergelijkbaar, vooral omdat de steekproef van 2012 veel jonger was en delinquente jongeren ontbraken. Maar zelfs na correctie hiervoor bleek het aandeel huidige rokers, drinkers en blowers in de jeugdzorg tussen 2006 en 2012 fors gedaald.

2.3 coffeeshopbezoekers

De coffeeshopbezoekers zijn in het kader van Antenne driemaal onderzocht.⁴ In 2009 waren negen van de tien coffeeshopbezoekers huidige blowers. Dat lijkt logisch voor coffeeshopbezoekers, maar voorheen werden wel meer niet-blowers aangetroffen in de coffeeshops. Een kleine driekwart was huidige roker en drinker, waarmee het aandeel rokers en drinkers lager lag dan in de coffeeshopsurvey van 2001. Ook het huidige gebruik van ecstasy en cocaïne nam vooral tussen 2001 en 2009 fors af, van rond de 20% naar circa 5%.

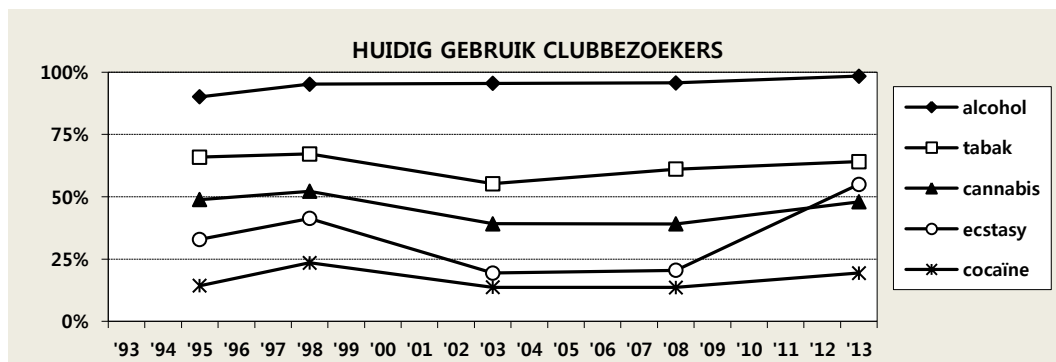

³ Korf & Van der Steenhoven (1994); Nabben, Benschop & Korf (2007); Benschop, Nabben & Korf (2013).

⁴ Korf, Nabben & Schreuders (1995); Korf, Nabben & Benschop (2002); Nabben, Benschop & Korf (2010).

2.4 clubbezoekers

Clubbezoekers waren in 1995, 1998, 2003, 2008 en 2013 onderwerp van de Antenne survey.⁵ In 2014 zijn, naast de Amsterdamse clubs, ook raves meegenomen in de survey. Van de totale groep was vrijwel iedereen huidige drinker, bijna twee derde huidige roker en de helft huidige blower. Iets meer dan de helft had de laatste maand ecstasy gebruikt. Voor cocaïne was dat één op de vijf. Gebruikscijfers zijn hoger onder ravers dan onder clubbers, maar dat verklaart niet de fikse stijging in ecstasygebruik tussen 2008 en 2013. Ook wanneer de ravers buiten beschouwing gelaten zouden worden, is het ecstasy onder clubbezoekers namelijk gestegen.

3 andere Amsterdamse cijfers

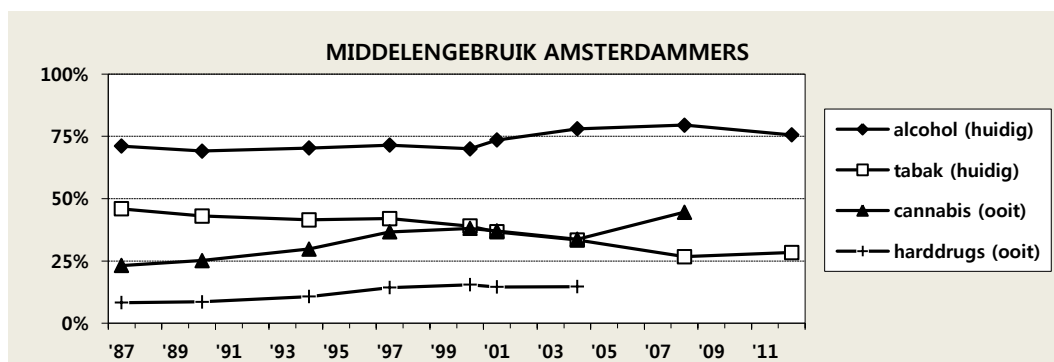
Daar waar Antenne zich vooral richt op het Amsterdamse uitgaansleven en middelengebruik onder jongeren en jongvolwassenen, geven andere cijfers een breder beeld van de Amsterdamse gebruikerspopulatie. Naast cijfers over middelengebruik in de algemene bevolking en onder scholieren en studenten, zijn dat gegevens over de methadonverstrekking, aanhoudingen in verband met overtreding van de Opiumwet en drugsgelateerde ongevallen. Hieronder volgt een kort overzicht.⁶

⁵ Korf, Nabben & Schreuders (1996); Korf et al. (1999); Korf, Nabben & Benschop (2004); Benschop, Nabben & Korf (2009); Nabben, Benschop & Korf (2014).

⁶ De meeste van deze cijfers zijn ook in voorgaande Antennes terug te vinden. Daar waar mogelijk zijn gegevens aangevuld en geactualiseerd.

3.1 algemene bevolking

In het kader van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) is tussen 1987 en 2001 vijfmaal het gebruik van legale en illegale drugs bij grote, representatieve steekproeven van de Amsterdamse bevolking van 12 jaar en ouder onderzocht.⁷ De GGD Amsterdam voert een vierjaarlijks gezondheidsonderzoek uit, waarbij het gebruik van tabak, alcohol en cannabis onder de algemene bevolking van 19 jaar en ouder wordt gemeten.⁸ Cijfers uit deze Amsterdamse Gezondheidsmonitor van 1999/2000, 2004, 2008 en 2012 zijn ook opgenomen in onderstaande grafiek.⁹

Op basis van de gegevens uit 2012 rookt ruim een kwart van de Amsterdammers. Dat komt neer op circa 175.000 Amsterdammers. Verhoudingsgewijs zijn de meeste rokers te vinden onder Turkse en Surinaamse mannen; de minste rokers onder Marokkaanse vrouwen.¹⁰ Het percentages rokers is het hoogst onder 19-34-jarigen (35%) en wordt onder oudere leeftijdsgroepen steeds lager, tot 12% bij 75-plussers. Het aandeel rokers in Amsterdam liet vanaf 1987 een geleidelijke afname zien, maar in 2012 lijkt die te stagneren.

⁷ Abraham, Kaal & Cohen (2003). Meer recente jaargangen van het NPO rapporteren geen afzonderlijke cijfers meer over Amsterdam (Rodenburg et al., 2007; Van Rooij et al., 2011).

⁸ Voorheen werden iets afwijkende leeftijdsgroepen onderzocht, achtereenvolgens: vanaf 16 jaar (1999/2000), vanaf 18 jaar (2004), vanaf 16 jaar (2008) en vanaf 19 jaar (2012). Voor cijfers over cannabisgebruik zijn verschillende bovengrenzen gehanteerd, achtereenvolgens: geen bovengrens (1999/2001), tot 55 jaar (2004 en 2008) en tot 65 jaar (2012),

⁹ Dijkshoorn (2002); Uitenbroek et al. (2006); Dijkshoorn, Van Dijk & Janssen (2009); Dijkshoorn et al. (2013a+b). Percentage huidige drinkers via CBS StatLine.

¹⁰ Deze resultaten komen overeen met eerder onderzoek met speciale aandacht voor Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Amsterdammers (Dijkshoorn, 2002; Dijkshoorn, 2006).

De meerderheid van de hoofdstedelingen is huidige drinker (76% in 2012). Er zijn grote verschillen tussen herkomstgroepen: autochtoon Nederlandse Amsterdammers drinken het meest, terwijl Turkse en vooral Marokkaanse Amsterdammers vaak geheelonthouders zijn.¹⁰ Hoewel het percentage drinkers min of meer stabiel bleef, ging het aandeel zware en overmatige drinkers tussen 2008 en 2012 wel wat omlaag. Het ooit-gebruik van cannabis leek rond de eeuwwisseling te stabiliseren of zelfs licht te dalen, maar in 2008 was het weer gestegen naar 45%. In de Gezondheidsmonitor van 2012 is het ooit-gebruik van cannabis niet gerapporteerd, wel het huidig gebruik, en dat bleef tussen 2008 en 2012 stabiel rond de 9%. Amsterdamse cijfers over het gebruik van harddrugs onder de algemene bevolking zijn niet beschikbaar.¹¹

3.2 scholieren en studenten

De Amsterdamse Jeugdgezondheidsmonitor levert cijfers over tweedeklassers van het voortgezet onderwijs; o.a. het gebruik van alcohol, tabak en cannabis in het kader van (on)gezonde leefstijl.¹² Van de tweedeklassers van 2011-2012 had 19% ooit gerookt, eveneens 19% ooit gedronken en 3% weleens geblowd. Dat is een daling ten opzichte van het schooljaar 2010-2011, toen de percentages ooit-gebruikers respectievelijk 21%, 23% en 4% bedroegen. Ook het aandeel leerlingen dat de laatste 4 weken alcohol had gedronken nam af, van 12% naar 8%. Door wijzigingen in de gehanteerde vragenlijst, zijn vergelijkingen met eerdere schooljaren niet mogelijk.

Uit een studie naar middelengebruik onder mbo-scholieren in Amsterdam van 2005 komt naar voren dat, in vergelijking met de algemene bevolking van 12 jaar en ouder, deze specifieke groep 16-19 jarigen minder vaak huidige drinkers zijn (59%), maar meer ervaring hebben met cannabis (45% ooit-gebruik).¹³

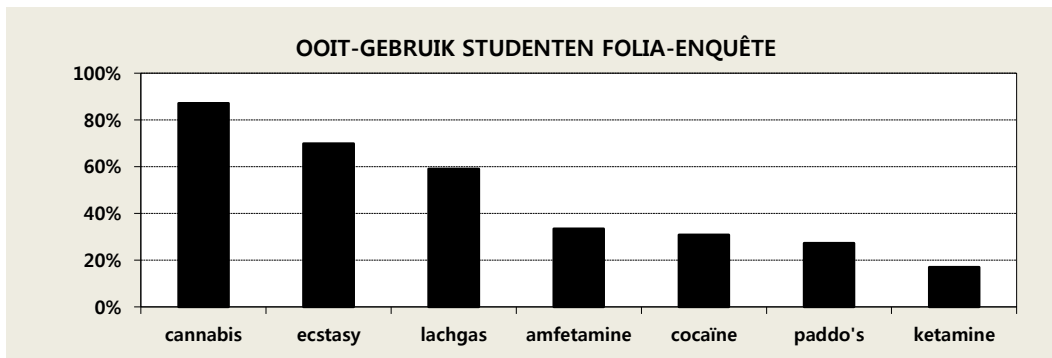
Eind 2013 deden ruim 540 studenten van de UvA en HvA mee aan een online drugs-enquête van het universiteitsmagazine Folia.¹⁴ Een ruime meerderheid (87%) bleek ooit hasj of wiet te hebben gebruikt en ook ecstasy (70%) en lachgas (59%) hadden de meesten wel eens gebruikt. Met amfetamine, cocaïne, paddo's en ketamine hadden de meeste studenten geen ervaring.

¹¹ De laatst gerapporteerde cijfers dateren uit de Gezondheidsmonitor van 2004.

¹² Vragenlijst VO (E-MOVO) via www.ggdgezondheidinbeeld.nl.

¹³ Stolte, Schilthuis & Van der Wal (2005).

¹⁴ FoliaMagazine, nr. 11, 20/11/2013.

In 2014 deed het Bureau Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam (O+S), in opdracht van Advalvas, Folia en Het Parool, onderzoek naar het alcoholgebruik onder 332 Amsterdamse voltijdstudenten. Onder deze studenten (zowel hbo als universiteit, gemiddeld 23 jaar) dronk 76% weleens alcohol; op een doordeweekse dag gemiddeld 3 glazen, in het weekend gemiddeld 5 glazen.¹⁵

3.3 verslaafden

3.3.1 opiaatverslaafden

Op basis van de registraties van verstrekking van methadon en medische heroïne publiceert de GGD Amsterdam regelmatig schattingen van het aantal opiaatverslaafden in Amsterdam. De schattingen laten al jarenlang een daling zien. De daling was het sterkst aan het eind van de jaren tachtig en het begin van de jaren negentig, vooral door het wegblijven van buitenlandse of buitenstedse verslaafde 'toeristen' (verslaafden die korte tijd in Amsterdam verblijven), maar zet nog steeds gestaag door. Voor 2009 kwam de schatting uit op 3.000 opiaatverslaafden.¹⁶

In 2012 kregen **2.061** patiënten via Arkin, huisarts of GGD methadon verstrekt en ontvingen **427** verslaafden in de politiecel methadon.¹⁷ De aantallen nemen de laatste jaren gestaag af. Tien jaar geleden was het aantal methadoncliënten in behandeling 2.738 (een afname van 25%) en de verstrekking op het politiebureau bedroeg 1.252 (minus 66%). Daarnaast veroudert deze groep verslaafden snel. De doorsnee leeftijd

¹⁵ #stud, augustus 2014.

¹⁶ Buster & Van Brussel (2011).

¹⁷ Marcel Buster, GGD Amsterdam, persoonlijke communicatie. In 2013 is besloten de Centrale Methadon Registratie op te heffen

van methadoncliënten stijgt ongeveer een jaar per jaar: van 28 in 1985 naar 50 in 2010.¹⁸

3.3.2 crackverslaafden

In 2013 is voor het eerst ook een schatting gemaakt van het aantal crackverslaafden in Amsterdam.¹⁹ Dit aantal is veel lastiger te bepalen, omdat er voor crackverslaafden geen substitutiebehandeling beschikbaar is (zoals er wel een methadonprogramma voor heroïneverslaafden is) en veel crackverslaafden dus buiten zicht blijven. Op basis van een combinatie van registraties van de methadonverstrekking (crackverslaafden die eveneens opiaten gebruiken) en gebruikersruimten, alsmede een veldsteekproef van crackgebruikers die een variant van de sneeuwbalmethode (*RDS = respondent driven sampling*) waren benaderd, is het aantal crackverslaafden in Amsterdam op circa **2.500** berekend. Ongeveer driekwart zijn mannen en verreweg de meesten zijn ouder dan 35 jaar.

3.3.3 spuitenruil

Om het risico van besmetting met gevaarlijke infectieziektes als hepatitis en hiv te beperken, kunnen druggebruikers hun gebruikte spuiten omwisselen voor schoon, nieuw injectiemateriaal. Met de daling van het aantal drugverslaafden is ook het aantal omgeruilde spuiten drastisch gedaald. Ook blijken de nog bestaande verslaafden hun drugs minder vaak te injecteren. Begin jaren negentig werden jaarlijks nog meer dan een miljoen spuiten geruild, maar sinds 2007 zijn het er minder dan 200.000. In 2013 ging het om **175.000** spuiten.²⁰

3.4 arrestaties

In 2014 verrichtten politieagenten van de regio Amsterdam-Amstelland **2.104** aanhoudingen wegens overtreding van de Opiumwet.²¹ Dit aantal is sinds 2010 min of meer stabiel. Tot 2007 was het aantal drugsaanhoudingen ongeveer twee keer zo groot.

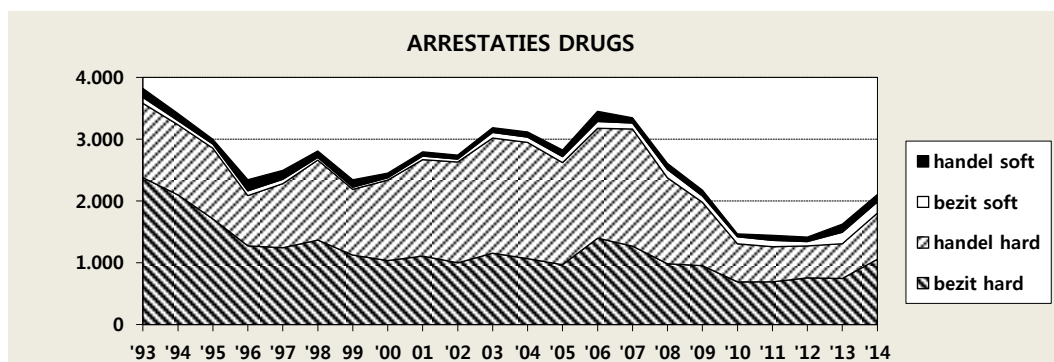
¹⁸ Buster & Van Brussel (2011).

¹⁹ Oteo Pérez et al. (2013).

²⁰ Uit: *Tabel 5.2.5 Spuitenruil, 1990-2013* (O+S, 2014).

²¹ Uit: *Tabel 3.1.7 Aanhoudingen in verband met drugs in de regio Amsterdam-Amstelland, 2008-2014* (O+S, 2015). Let wel: een persoon kan meerdere malen gearresteerd zijn. Deze cijfers gaan dus niet over unieke personen.

Vooral het aantal arrestaties voor handel in harddrugs nam sindsdien sterk af, maar sinds 2013 is er weer een stijgende trend te zien.

3.5 ongevallen en sterfte

De meest recente cijfers over ambulanceritten in verband met het gebruik van alcohol en/of drugs in Amsterdam dateren uit 2011.²² Dit kunnen zowel gevallen zijn geweest van mensen die onwel werden door alcohol- of druggebruik, als ongelukken onder invloed. Zoals gebruikelijk zijn de meeste ambulanceritten gerelateerd aan **alcohol**; maar liefst 2.732 ambulanceritten.

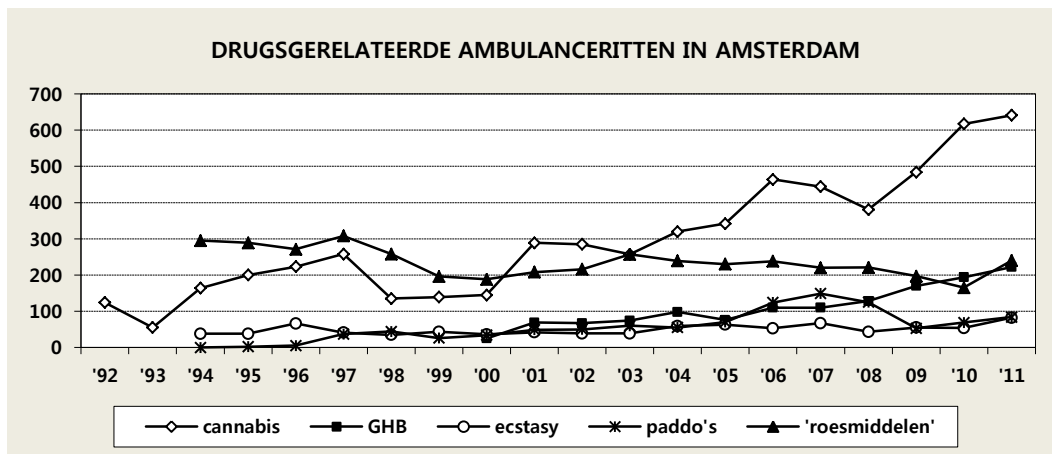
Het aantal **cannabis**-gerelateerde ritten laat, afgezien van een dip voor de eeuwwisseling, een stijgende trend zien. In 2011 was het aantal ongevallen in verband met cannabis met 641 (491 keer cannabis roken en 150 keer spacecake eten) hoger dan ooit. Het aantal ongevallen als gevolg van het gebruik van **ecstasy** bereikte in 2011 een piek: 82 ambulanceritten, terwijl dat aantal de laatste jaren rond de 50 schommelde. Ook ritten vanwege **'roesmiddelen'** (heroïne, cocaïne) zijn, na vier jaar van dalende aantallen, in 2011 weer gestegen naar 240 ambulanceritten.

GHB-gerelateerde ongevallen laten vanaf de eerste registratie hiervan in 2000 een lichte, maar continue stijging zien. Sinds 2009 is de stijging sterker, van 128 GHB-ritten in 2008, via 170 in 2009 naar 194 in 2010, en in 2011 waren het er 222.

Ongevallen als gevolg van het gebruik van **paddo's** verschenen eind jaren negentig ten tonele. Sinds de eeuwwisseling was er sprake van een forse stijging, met de hoog-

²² Uit: *Tabel 5.2.6 Ambulance interventies met betrekking tot het gebruik van (uitgaans)drugs naar soort middel, 2007-2011* (O+S, 2014). Dubbeltellingen (bijv. ritten gerelateerd aan een combinatie van alcohol- en cannabisgebruik) zijn mogelijk. Vanaf 1 januari 2012 is het ambulancevervoer van de GGD Amsterdam opgegaan in een nieuwe regionale organisatie en zijn geen cijfers meer beschikbaar.

ste piek in 2007. Daarna volgde een daling, maar in 2011 waren er toch weer meer paddoritten dan in 2010 (respectievelijk 84 en 69). Uit analyse van de paddoritten van 2007 en 2008 bleek het overgrote deel van de slachtoffers toerist te zijn. In ongeveer de helft van de gevallen was eerste hulp ter plaatse afdoende en was vervoer naar het ziekenhuis niet nodig.²³

Recent bestudeerden onderzoekers van AMC, UvA en GGD het effect van de in 2009 verruimde openingstijden van de horeca rond het Leidseplein en Rembrandtplein op het aantal ambulanceritten wegens alcoholongevallen. Het aantal alcoholongevallen op de pleinen is in de twee jaar na de verruiming toegenomen met 34% ten opzichte van andere uitgaansgebieden (zonder verruimde openingstijden). De stijging betrof vooral mannen en 25-34-jarigen, en gebeurde vooral tussen 2.00 en 6.00 's nachts en in de weekenden.²⁴

Tot slot waren er 2013 in Amsterdam **26** sterfgevallen ten gevolge van een overdosis drugs. Dit aantal is iets hoger dan dat van 2012 en 2011, maar gelijk aan dat van 2010.²⁵

²³ GGD (2008a+b).

²⁴ De Goeij et al. (2015).

²⁵ Uit: *Tabel 5.2.10 Drugsdoden, 1997-2011* (O+S, 2014).

4 de volgende hoofdstukken

Nadat we in dit hoofdstuk de voorgaande Antennes en andere Amsterdamse gegevens in vogelvlucht hebben beschreven, gaan de volgende hoofdstukken in op de trends in alcohol en druggebruik onder jonge en jongvolwassen Amsterdammers in 2014. De resultaten van de *panelstudie* onder insiders uit verschillende scenes in de *uitgaanswereld* worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken. Ook **hoofdstuk III** gaat over een *panelstudie*, maar dan met betrekking tot *buurtjongeren*. De bevindingen van de *survey onder cafébezoekers* worden gepresenteerd in **hoofdstuk IV**. De *preventie indicatoren* – gegevens over informatie- en adviesvragen en testuitslagen – komen aan bod in **hoofdstuk V**. Voor **hoofdstuk VI** wordt op basis van zowel panelstudie als survey en preventie indicatoren een beschrijving gegeven van de Amsterdamse *drugsmarkt*. In **hoofdstuk VII** (Nederlands) en **hoofdstuk VIII** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde informatie over het panel en tabellen met cijfers van de survey en preventie indicatoren zijn te vinden in de **bijlagen**. Tot slot is achter in dit rapport een lijst met geraadpleegde **literatuur** opgenomen.

II

PANEL UITGAAN

drugsdoden in Amsterdam	25
1 het panel	26
1.1 het Amsterdamse uitgaansleven	26
1.2 netwerken en distinctie in het uitgaansleven	28
1.3 ontwikkelingen in het uitgaansleven.....	33
2 middelengebruik	39
2.1 alcohol.....	41
2.2 tabak en cannabis	43
2.3 stimulantia.....	45
2.3.1 ecstasy.....	47
2.3.2 cocaïne.....	50
2.3.3 amfetamine.....	52
2.4 narcosemiddelen	55
2.4.1 ghb.....	56
2.4.2 lachgas	57
2.4.3 ketamine	58
2.5 nieuwe psychoactieve stoffen.....	59
2.6 psychedelica	62
2.7 overige middelen	63
3 trends	63
3.1 uitgaansleven	63
3.2 alcohol- en druggebruik	64

drugsdoden in Amsterdam

Tijdens de feestelijke opening van het Amsterdamse Dance Event (ADE) was er nog geen vuiltje aan de lucht. Tot na het weekend, toen er drie fatale incidenten (zeer vermoedelijk drugs) waren te betreuren. Ondanks alle voorzorgsmaatregelen in overleg met de gemeentelijke controlediensten ging het toch mis. Het festival eindigde in mineur. Vrijwel onmiddellijk brandde in de oude en nieuwe media een discussie los. Het nieuws beheerste een week lang de berichtgeving. Een gemêleerd gezelschap van organisatoren, feestgangers, gebruikers, artsen en wetenschappers brak zich het hoofd over hoe dit kon gebeuren. Was dit de tol van de zerotolerance aanpak en van het onduidelijke waterbeleid in het nachtleven? Of hadden de slachtoffers misschien te veel water gedronken? Waren het verontreinigde of misschien te hoog gedoseerde pillen? Sommigen merkten op dat geen van de slachtoffers Amsterdammer was. Waren het *thrillseekers* of was het domme pech? Anderen benadrukten dat maximaal feesten op ruim 35 locaties met 350.000 bezoekers in een krappe week, waarvan een fors deel een of meer dagen onder invloed, de kans op ongelukken simpelweg verhoogt.

De discussie was nog niet geluwd toen opnieuw drie toeristen kwamen te overlijden. Dit keer na aankoop van witte heroïne op straat, die als snuifcocaine werd verkocht. Een kleine twintig slachtoffers werden met spoed opgenomen in het ziekenhuis; zij overleefden gelukkig wel. Opnieuw stond de hoofdstad in de schijnwerpers. Met het oog op de drukke decembermaand en een toestroom van toeristen rond het eindejaar, werd vanuit de vierhoek (burgemeester, OM, politie en GGD) een crisisberaad van experts opgetuigd om de schade zo veel mogelijk te beperken. Op cruciale en goed zichtbare plekken werden tientallen matrixborden neergezet met waarschuwingen over levensgevaarlijke cocaïne. Ook in de sociale media werd campagne gevoerd met een YouTube filmpje, waarin de waarschuwing was verpakt (109 duizend keer bekeken). Toeristen tussen de 18 en 35 jaar, die op internet naar een hotel zochten in Amsterdam, kregen automatisch een pushbericht te zien met de waarschuwing. En de gemeente verleende aan smartwinkels speciale toestemming voor een zelftestservice aan toeristen. Hoewel de cocaïncampagne controversieel was, heeft Amsterdam in binnen- en buitenland veel lof ge oogst met haar pro-harmreduction aanpak.²⁶

²⁶ De vermoedelijke dader heeft zich in april 2015 vrijwillig aangegeven bij de politie omdat hij herkend werd op foto's die de politie openbaar had gemaakt.

1 het panel

In dit hoofdstuk doen we verslag van de eenenveertigste (T41) en tweeënveertigste (T42) meting in respectievelijk voorjaar/zomer en najaar/winter 2014. Het huidige panel in het uitgaansleven telt **21 panelleden** en omvat **25 netwerken**. De kenmerken van de panelnetwerken (setvariabelen: etniciteit, sekse, leeftijd, opleiding en werk) staan in de **bijlage A** vermeld.

De panelleden hebben voornamelijk zicht op de segmenten **dance** en **urban**. Het **mix** segment bestaat uit netwerken/scenes die (ook) van andere muziekgenres houden (pop, rock, e.d.) en/of een specifieke groep vertegenwoordigen waarbij de muziekstijl meer van secundair belang is (o.a. homo's, vriendengroepen en cafészenes).

De leden in het panel hebben *primair* of *secundair* contact met netwerken en publieksgroepen. Bij een primair contact maakt een panellid zelf deel uit van een netwerk, scene of vriendengroep en vertelt vaak vanuit een insidersperspectief over middelengebruik. Bij secundair contact spreekt een panellid meer vanuit zijn professionele rol in het uitgaansleven (bijv. glazenophaler, portier, organisator, dj, barbediende, booker of programmeur).

In dit hoofdstuk komen de trends in het uitgaansleven en het middelengebruik aan bod en eindigt met conclusies over de belangrijkste trends in de panelstudie.

geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklapt.

1.1 het Amsterdamse uitgaansleven

Het Amsterdamse reguliere uitgaansleven telt naar schatting ruim 80 danslocaties. Ongeveer de helft daarvan is een club c.q. disco, waaronder een kwart tot de grotere wordt gerekend (750-1.500 bezoekers) en een kwart tot de kleine (250-750 bezoe-

kers). De andere helft is een mengelmoes van feestcafés, zaaltjes, studio's etc.²⁷ Elektronische muziek, door de meesten gewoon techno of house genoemd, domineert de dansvloer, gevolgd door een waaier aan muziekstijlen, waarvan urban en popmuziek de grootste zijn. Naar schatting zijn er op een vrijdag- en zaterdagavond zo'n 50.000 stappers op de been. Cafégangers nog niet meegerekend. Naast traditioneel het centrum, hebben omringende buurten (Jordaan, Wallen, Nieuwmarkt, Pijp en de Staatsliedenbuurt) de afgelopen jaren een steeds belangrijker horecafunctie gekregen. De voortschrijdende *gentrification* is goed zichtbaar in delen van Amsterdam Oost, West en Noord, waar culturele en culinaire entrepreneurs in rap tempo zaken openen die vaak jonge, hoopopgeleiden aantrekken.²⁸ De noodzaak om naar het centrum te trekken wordt minder, nu je ook in de eigen buurt een leuk feestje kunt bouwen. Het nieuwe uitgaan is een robuust eetcafé (*haute friture*) geworden met een uitgebreide bier- en ginkaart.

Desalniettemin trekken elk weekend nog steeds hordes stappers richting het uitgaanscentrum. Dat geldt zeker voor de jonge instromers, de *absolute beginners* die alles nog willen verkennen en vinden dat je ten minste een keer in clubs als Air, Paradiso, Sugar Factory of Bubbles geweest moet zijn. Anderen zoeken liever de rafelranden van het uitgaansleven op. Een club biedt enig soelaas, maar een industriële loods of rauwe broedplaats is spannender. Volgens Henk (56a), clubmedewerker, is dat precies waarom sommige clubavonden 'teleurstellend rustig' zijn. Ze moeten concurreren met het grote feestaanbod en de 'vuige loodsfeestjes' elders.

Het ooit zo verdoemde pontje naar Noord wordt door avonturiers zonder morren genomen. Nu club Trouw verleden tijd is, hebben de pioniers alweer nieuwe hotspots in het vizier. Deze locaties hopen in de smaak te vallen bij de kritische avant-garde. Ook nachtclubs proberen een graantje mee te pikken en koketteren met een underground imago.

²⁷ Om de anonimiteit van clubs, cafés, coffeeshops, et cetera te waarborgen, noemen we geen namen van horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over druggebruik op een desbetreffende locatie. Clubs en party's programmeren vaak verschillende muziekgenres. We richten ons meer specifiek op clubavonden en party's die populair zijn bij stappers binnen het dance en urban genre. Het popcircuit komt slechts zijdelings aan de orde.

²⁸ Gentrification is een proces waarbij oude sleetse buurten worden herontdekt, opgeknapt en ingenomen door nieuwe bewoners met relatief hoog inkomen (Deben, 2007).

festivals en feesttoeristen

Het festivalseizoen begint tegenwoordig al in april en loopt door tot in september. Vanwege de talrijke (stads)festivals staat het clubleven in de zomermaanden op een lager pitje.²⁹ Toch lijken ze er niet onder gebukt te gaan nu het feesttoerisme een groeiende bron van inkomsten is. Deze groep komt met Easyjet, boekt Airbnb en gaat net zo makkelijk in Amsterdam uit als in Londen, Barcelona of Berlijn. Andere clubs vangen de zomerdip op door het organiseren van festivals of een combideal met een externe partij om zo de leegloop in de club te compenseren. Een vol festivalweekend brengt al snel zo'n 100.000 bezoekers op de been. Vanaf 2010 waren het vooral nieuwe feestcollectieven die meer bezoekers trokken. Ze onderscheiden zich met feesten op aparte locaties en een relatief klein budget. Deze feesten worden vaak opgemeld omdat ze intiemer zouden zijn (maximaal 5.000) en niet alles om winstmaximalisatie draait. De nieuwe feestcollectieven maken bovendien optimaal gebruik van de wervingskracht van Facebook. Inmiddels zijn enkele collectieven doorgroeid naar het topsegment, waar ze onder eigen vlag een podium op een groot festival hebben. Ten slotte wijzen veel panelleden ook nog op de talrijke feestjes van vriendengroepen in het park en aan de plas, op de boot of een zonnig terras.

1.2 netwerken en distinctie in het uitgaansleven

Het gros van de panelnetwerken bestaat uit hoogopgeleide twintigers en prille dertigers. Ze verschillen wel in hun voorkeur qua setting, muziek en middelengebruik. De smaakhiërarchie tussen groepen wordt vooral ingekleurd met woorden en gedragingen die passen bij de status van een feest of setting. De uitgaansfrequentie varieert van eens per maand tot een paar avonden per week. Het jongere paneeldeel gaat vaker uit en ook naar feesten buiten het centrum. Een deel bezoekt ook festivals en clubs in andere Europese steden. Er zijn stapgroepen die zich beperken tot een handvol clubs, terwijl andere een grotere uitgaansradius hebben en ook cafés, pop-up feestjes, raves en/of indie-concerten bezoeken. In sommige netwerken draait het meer om lifestyle en of je spiritueel, artistiek, gay of meer psychonautisch georiënteerd bent. Maar Sophie (133a) benadrukt vooral het 'vloeibare' als ze zegt dat uitgaan 'een vereniging zonder naam is'.

²⁹ Landelijk hebben vooral de grotere clubs in kleinere gemeenten te lijden onder de festivallisering. In de periode 2002-2011 sloten 168 clubs hun danszalen, terwijl het aantal grote festivals steeg naar 123: een groei van 68% ten opzichte van tien jaar geleden (EVAR, 2012).

Hoewel de liefde voor muziek hoog scoort, staan bij het gros vooral de uitgaanspret en saamhorigheid centraal. Uitgaan als catharsis om even te ontspannen van je dagelijkse werktargets, deadlines, tentamens en andere verplichtingen. Een feestarena ook, waarin je prettig kunt verdwalen en jezelf kunt zijn. Frans (58a): 'Uitgaan is lekker dansen, beetje gek doen, elkaar zien, losgaan, lachen, netwerken en mensen in contact brengen.' Joya (136a) is met 18 jaar het jongste panellid. Ze vertelt over wat haar vriendengroep bezighoudt.

'In mijn groep zitten hipsters, junkietypes, Rietvelders en lesbiennes. Kids met rijke pappies en mammies. Sommigen kennen elkaar al van de basisschool. Anderen van uitgaan. De hipsters in mijn groep zien er extreem raar uit en doen heel nonchalant. Er is supergoed over alles nagedacht. We hebben geen idee wat ons bindt, maar we bulken wel van de ideeën. Alles is bespreekbaar en soms geven we er een artistieke twist aan. We maken nu een filmpje over schaamhaar met jaren '20 porno als inspiratie. Veel vriendinnen vinden scheren onzin. Alsof we ergens aan moeten voldoen. We maken ook een tijdschrift over dingen die fout of raar worden gevonden. Waarom dragen we bepaalde kleding niet? Hoe hip zijn we eigenlijk? We bespreken dingen die mensen zeggen omdat het zo hoort, terwijl het niet hun woorden zijn. Soms willen we totaal 'tegen' zijn. Niet omdat we dat écht zijn maar om de discussie open te gooien. We krassen met krijt graffiti en teksten op muren over McDonald's en andere slechte bedrijven. En we demonstreren, maar niet op een elitaire hippiemaniër en een dikke joint erbij. Dan word je juist gestigmatiseerd. Onze topics gaan over hoe ver we afstaan van onze natuurlijke instincten. Dat we toneel spelen en hoe we beïnvloed worden door reclame en media. Alsof mensen niet zelf meer kunnen nadenken en beslissingen nemen en voelen wat vrijheid werkelijk betekent.'

Een deel van de panelleden is vergroeid met het uitgaansleven. Ernie (116a), exponent van de creatieveling die elke dag met zijn werk bezig is, zit net als zijn vrienden (boekers, designers, dj's, decorbouwers, organisatoren etc.) diep in het uitgaansleven. Hij runt een bar, is bedrijfsleider in een club en werkt vier avonden per week. In de zomer klust hij op festivals. Tussendoor verzint hij met een creatief team nieuwe plannen en steggelt met ambtenaren over de realiseerbaarheid daarvan. De scheidslijn tussen uitgaan en werk is soms flinterdun. Een kwestie van scherp blijven. 'Met drugs uit de bocht vliegen is leuk, maar je verliest ook focus als je te veel fratsen maakt.' Jasmin (85a) is promotor van evenementen en draait achter elkaar producties in Amsterdam en daarbuiten. Zij is een cruciale schakel tussen feestorganisaties en hun achterban. Uitgaan is voor Jasmin een goede manier om te *finetunen*. Tijdens het ADE draaide ze

overuren. Drugs komen vanzelf op haar pad tijdens het stappen. De afweging om al dan niet mee te doen, is niet altijd eenvoudig. Vooral als er nog een klus af moet de volgende dag. En Jade (134a) runt een nachtclub in het centrum. Ze vindt dat een club naast charme ook lef moet hebben om tegen de stroom in te durven gaan. De uitdaging is om de underground meer te promoten. Een club als laboratorium voor jong talent en voor bezoekers die niet alleen op de grote namen afkomen.

'Muziek is een excuus voor veel dingen: de locatie die je vet vindt, drugs gebruiken, uit je dak gaan, gezelligheid met je vrienden. Alsof feesten een jasje zijn onder het motto: gewoon vrij zijn.' (Jade, 134a)

Dansen, cruisen, feesten en middelengebruik spelen in de netwerken van David (57a) en Frans (58b) een voorname rol. Het gay uitgaansleven is een bonte verzameling van cultuurtjes en niemand is kritischer dan het publiek zelf. De dj is te zoet of het publiek te braaf. De één houdt van een sportief publiek, de ander van een jachtig publiek, en weer een ander zit het liefst tussen behaarde mannen. De themafeesten zijn altijd uitbundiger dan gewoon een avondje uit. De voorpret alleen al: gekleed als piraat, bowlingbabe of gehuld in een riksjetenue.

Er zijn tientallen cafés waar oud en jong samendromt: gemixt of apart. Ook de sauna blijft een iconisch trefpunt. Een paar sauna's is nog in bedrijf. Een enkele is getransformeerd tot club. Jaarlijks zijn er speciale festivals en feesten waarvoor homotoeristen naar de hoofdstad afreizen. De Canalparade is de bekendste. Maar ook het stoere Rapido en het zoetsappiger Funhouse draaien al jaren mee. Milkshake gooit weer hoge ogen bij de jonge garde, ook wel twinx (20-25 jaar) genoemd. Een ontwikkeling is het organiseren van privéfeesten via een besloten Facebookgroep. David (57a), samen met 1.300 anderen lid van zo'n groep, zegt dat er meestal maar plek voor 300 mannen is. Het uitgaansspectrum is breder geworden omdat de gay 2.0 generatie naast de bekende locaties ook switcht naar coole plekken in het heterosegment. De muziekprogrammering is daarbij vaak leidend, omdat die volgens David (57a) in de klassieke gayscene een zwakke schakel blijft.

portiers en deurcontrole

De meeste clubs in het centrum werken met portiers, soms aangevuld met een host of doorbitch. Ze zijn het eerste visitekaartje en tegelijkertijd een filter voor wie er wel of niet in mag. Een goede portier beschikt over verschillende strategieën, maar met

vriendelijkheid kom je al een heel eind.³⁰ Feestorganisatoren hebben het liefst een publiek dat de sfeer van de avond goed aanvoelt. Het is aan portiers om daarop te selecteren. Hoe exclusiever de avond, hoe moeilijker om binnen te komen. In sommige uitgaansniches zijn portiers een zeldzame verschijning. Jort (135a), organisator van undergroundfeesten, vindt dat je ook zonder beveiligers aan sfeerbeheer kunt doen. Zijn filosofie is dat de ongedwongen sfeer en grote saamhorigheid het collectieve handelen en denken juist versterken. Niemand die het in zijn hoofd zal halen om rotzooi te trappen. Er lopen altijd wel mensen rond met een EHBO-diploma en kennis van drugs. Ponjo (81a) staat als portier meer in vuurlinie en krijgt het soms aan de stok met 'ballengespuis, opgeschoten types en testosteronkanonnen'. Sommige bezoekers die wegens geweld of diefstal een paar jaar ontzegging hebben gekregen, blijven af en toe terugkomen. De specifieke problematiek hangt vaak af van de bezoekersgroep. Bezoekers van urbanfeesten zijn sneller gekrenkt en op jongerenfeesten moet meer op ID-fraude worden gelet. En soms lijkt het alsof iedereen aan de drugs zit. Vooral tijdens een 'stijf uitverkocht afterfeest'. Ponjo haalt de 'ecstasykauwers' er zo uit. De regels zijn helder. Wie te openlijk gebruikt, gaat er meteen uit. De politie wordt ingeschakeld vanaf 5 pillen en/of twee pakjes poeder. Soms heeft hij beet. Bij een vaste klant nota bene, van wie hij het niet had verwacht. Hij liep tegen de lamp toen zijn pakjes (60 in totaal) uit zijn broekspijp vielen. Of iemand met 90 pillen in z'n onderbroek. Na afloop worden er nog wel eens pakjes op de grond gevonden. Leeg of met inhoud. Van de pakjes met een K erop weet Ponjo dat het om ketamine gaat. De nieuwe alcoholwet (minimumleeftijd van 16 naar 18 jaar) heeft ook gevolgen voor de horecaondernemers. Clubmedewerker Henk (56a), merkt dat er meer problemen zijn sinds de ID-controles strikter worden nageleefd. Met langere wachtrijen tot gevolg en meer morrende tieners. Ongeduldig als ze zijn, wordt er voorgedrongen, geduwd en ontstaan er soms opstootjes. De politie moest er een paar keer met honden aan te pas komen. Ook binnen zijn acties geweest tegen jongeren die zich lomp en egoïstisch gedragen. In zijn club zijn nu drie portiers die zich speciaal bezighouden met het opvoeden van deze groep. Sinds er scherper op leeftijd wordt gecontroleerd, is het weer rustiger geworden.

³⁰ Nabben, Doekhie & Korf (2011).

klachten over het uitgaansleven

Panelleden bespeuren soms enige wrevel in hun achterban. De kleine irritaties gaan niet alleen over piepjonge stappers met een attitude, maar ook over meiden die er 'gepolijst porno' uitzien. Ook de 'konijnendans bij ravers met rugtasje is sommigen een gruwel', evenals de hoge prijzen op festivals. Alsof het accent alleen nog maar op geld maken ligt. Ook is niet iedereen overtuigd van de draaikunsten van sommige dj's. Er circuleren filmpjes van dj's die alleen maar met hun handen in de lucht zwaaien. Maar ook het publiek is soms de dood in de pot. Terwijl een deel los wil gaan zonder smartphone, plakt die bij anderen de hele nacht in de hand. Alsof ze niet meer zonder kunnen, zegt Cedric (138a).

De andere kritiek richt zich voornamelijk op de houding van en bejegening door portiers. Sophie (133a) baalt ervan dat haar favoriete uitgaansplek onder de voet wordt gelopen door 'boeren' en 'toeristen', terwijl zij als vaste klant geweigerd wordt. Willem (125a) werd na het verlaten van het toilet door een portier aangesproken en meegenomen voor onderzoek. Toen ze 2 pillen en 2 ml ghb vonden, werd hij subiet overgedragen aan de politie op zondagavond 22.00 uur. Op het politiebureau begrepen ze niet waarom hij was opgepakt. De portier had gezien dat hij stond te snuiven in de wc, maar Willem had geen poeder bij zich. Pas de volgende ochtend 11.00 uur verliet hij het cellencomplex met een proces-verbaal. Maar de soep wordt niet altijd zo heet gegeten, zegt David (57a) die vertelt over een Duitse party-VIP die bij de ingang werd betrappt op ghb en speed. Na veel gesoebat kwam er geen politie aan te pas. Hij mocht er alleen niet meer in. En Angelina (118a) vindt het storend dat sommige beveiligers misbruik maken van hun functie en zich handje contantje laten uitbetalen in plaats van dat het geld naar de kassa gaat.

Enige ophef was er in 2014 ook over het onduidelijke waterbeleid op festivals. Klachten over water zijn er al langer. Waarom moet water duurder zijn dan festivalbier? Dat je de dop van de plasticfles niet meekrijgt, is voor stappers ook een raadsel. De meesten houden het op ordinair winstbejag. Veel commotie was er over portiers die bezoekers tegenhielden bij het navullen van hun lege waterflesje. De wateropstootjes werden breed uitgemeten in de sociale media. Dat het waterissue en het recht op vrije verkrijgbaarheid ook een topic werd na de fatale incidenten op het ADE, bewijst dat de frustraties hoog zitten. Maar er gloort hoop nu meer festivals onder het motto 'water is een recht' hebben aangekondigd dat ze gratis water zullen gaan verstrekken in het aanstaande festivalseizoen.

1.3 ontwikkelingen in het uitgaansleven

Begrippen als hip en mainstream bestaan al sinds er aan jongerenculturen naast een culturele ook een economische waarde wordt toegekend. In de ruim twintig jaar dat we de panelstudie doen, hebben we gezien dat subgeneraties telkens nieuwe betekenissen geven aan muziekgenres, stijlattributen of het gedrag van bijvoorbeeld sterren. De begrippen hip, mainstream of underground blijven fluïde. Dat meer mensen zich nu laatdunkend uitlaten over hipsters, en alles wat daarvoor symbool staat, is hier een duidelijk voorbeeld van.

In deze paragraaf staan vooral de veranderingen in het uitgaansleven centraal, waarbij we kijken naar de settings, muziek en sociale media. We sluiten af met de ontwikkelingen van 2014.

settings (uitgaanslocaties)

Panelleden kunnen gepassioneerd vertellen over geslaagde clubavonden, festivals en coole locaties die bij het grote publiek nog onbekend zijn. Maar er is ook kritiek. De ene club is saai of juist te gestileerd. Audiofielen mopperen over de kwaliteit van het geluid, terwijl anderen vinden dat het wel harder mag. Sommige clubavonden moet je ontwijken: te veel plebs, gangsters, bebaarde hipsters of irritante scholieren. De grappen over hipsters zijn soms niet van de lucht, zegt Bram (94a/b): 'Hoe maak je een hipster restaurant? – Sloop het plafond.' Ook festivals vallen soms door de mand. Ze zijn te groot geworden, te commercieel of minder speciaal dan eerdere edities. De dj bakt er niks van en ambtenaren met geluidsmeters zijn de grootste stoorzender van een feest.

regulier, underground en upperground

En toch wordt er nog steeds massaal uitgegaan en lijken er meer locaties en nieuwe festivals bij te komen dan dat er verdwijnen. Het uitgaansleven bestaat grofweg uit een groot regulier segment (mainstream), een klein segment (underground) en een overlappend deel dat het beste van deze twee werelden wil verenigen (upperground). Het reguliere uitgaansleven heeft vaak vaste openingstijden en biedt een periodieke programmering die inspeelt op de muzieksmaak van publieksgroepen. Behalve meer studenten en andersoortige groepen zien clubpromotors en portiers ook een toename van toeristen, expats en buitenlandse studenten.

Dat de underground bescheiden is vindt Jort (135a), feestorganisator, niet zo erg. Zolang die maar niet verdwijnt. Per slot van rekening is house in de underground

ontstaan. Op non-profit basis organiseert Jort met een groep vrijwilligers (50 personen) raves in en rond Amsterdam. Vooral in het Westpoortgebied. Een geslaagde rave blinkt uit in zelfredzaamheid, spanning en collectieve creativiteit. Een doorsnee club kan daar niet aan tippen, vindt Jort.

In het segment van de upperground zien we de meeste dynamiek. Dit meer alternatieve circuit, binnen de elektronische scene, is sinds 2010 aanzienlijk gegroeid. De feesten hebben een commerciële insteek maar willen ook een scherp randje houden dat een reguliere club niet kan bieden. De locaties zijn vaak rauwer en de feesttijden langer dan de braver clubs. Maar de upperground feesten hebben wel een vergunning en je kunt, net als in het reguliere circuit, je ticket van tevoren aanschaffen. De organisaties flirten met de beginselen van de underground, maar willen er (op den duur) wel geld aan overhouden. Dat het feest soms op een afgelegen locatie ligt, vindt de achterban niet erg. Zolang ze maar de zekerheid hebben dat het feest door gaat. Bij een échte rave ben je daar nooit helemaal zeker van. De upper- en underground zijn mede door de profilering van de virtuele feestcollectieven eenvormiger (o.a. leeftijd, leefstijl en druggebruik) van samenstelling.

Het festivalcircuit, dat in de zomerperiode vooral in parken en recreatiegebieden neerstrijkt, is een parallel universum met tientallen grote en kleine festivals in elke denkbare uitgaansniche. Naast de bekende grote festivals (tienduizenden bezoekers) die inmiddels al twintig jaar draaien, zijn er in de laatste jaren ongeveer dertig nieuwe buitenfestivals in de Randstad bij gekomen, die allemaal tussen de vijf- en tienduizend bezoekers tellen.³¹ De kracht van deze festivals ligt in de creativiteit en originaliteit in aankleding, randprogrammering, bijzondere locaties en verantwoord voedsel.³² Herkenbaar volgens Joris (126a), die op deze festivals een *fuse* van groepen ziet die met elkaar mixen en een sterk gevoel van éénwording ervaren. Dansen, chillen, yoga en druggebruik gaan hier hand in hand.

muziek (dance en urban)

In de panelstudie zijn twee segmenten van het Amsterdamse uitgaanspubliek vertegenwoordigd: dance en urban. De hoofdstromingen in dance zijn techno en house. Techno, maar ook dubstep en hardcore, zijn qua stijl rauwer dan house, dat melodieuzer klinkt. Tussen de subgenres zitten soms subtiele verschillen die alleen puristen

³¹ Groen (2015).

³² Van Terphoven & Van Veen (2013).

horen. Stijlen zijn soms ook een bron van vermaak. Slappe house wordt gedist als 'swaffelhouse'. Dubstep is vooral populair bij de jongere aanwas. Techno valt in de smaak bij hoger opgeleiden en hardcore en hardstyle hebben een grote aanhang onder de lager opgeleiden. Omdat deze genres volgens Lotje (130a) en Jamie (113a) niet als clubwaardig worden gezien, reizen hun vrienden het hele land door. Het gaat behalve de muziek vooral om de onderlinge kameraadschap op deze feesten. Lotje: 'Hardcore is lekker spontaan en mensen doen gek met elkaar. Op housefeesten loopt veel meer kapsones.' Het drie dagen durende Defqon in Biddinghuizen is het jaarlijkse hoogtepunt voor de meesten. In Amsterdam gaan ze ook naar de feestcafés op de uitgaanspleinen.

tiptop gekleed en gangsta look

Urban vertegenwoordigt vooral het allochtone smaldeel in Amsterdam. Dancehall en hiphop genieten hier traditioneel meer streetcredibility dan R&B. Daarbinnen ziet Henk (56a/b), clubmedewerker, weer herkenbare fracties: de R&B types; vlotte verschijning, tiptop gekleed, mooie schoenen en een voorkeur voor sterke drank. En hiphoppers die meer pronken met hun 'gangsta look' en van blowen houden. Gemeenschappelijk delen ze hun liefde voor dancebatlles.

De liefhebbers van urban komen naast het clubaanbod ook in de festivalsfeer voldoende aan hun trekken. Het ADE geeft urban een groter podium en dan zijn er nog de talloze zomerfestivals. Appelsap, met een fine fleur van hiphop, is niet meer weg te denken. Het Roots festival richt zich meer op wereldmuziek. Ook grote festivals (o.a. Mysteryland, Dance Valley en Open Air) programmeren urban. Het Encore festival op het NDSM-terrein is een buitenversie van de succesvolle clubnacht. Ook Latin Village draait al jaren met succes, terwijl Reggae Village zijn eerste editie beleefde. En wie ten slotte voor zand, zee en zwoelheid kiest, kan ook naar Bloemendaal waar elke zondag urbanfeesten zijn.

Er zijn niet alleen muzikale verschillen tussen urban en dance. Ook qua uiterlijk en presentatie zijn de verschillen met dancefeesten vaak evident. Uitgaan wordt op hele andere manieren beleefd en ingevuld. Housers hebben minder attitude, willen meer in de muziek opgaan en uit hun dak zijn. Op urbanfeesten wordt meer individueel en binnen de beslotenheid van de eigen groep gedanst. Ze zijn meer met telefoons en foto's in de weer dan op dancefeesten. Sommigen hebben flirten tot kunst verheven; anderen zien een feest vooral als een ideale *pick-up-place* voor seks. De sissende

lokgeluidjes van mannen zijn op een urbanfeest uit den boze. (Een reden waarom vrouwen niet op deze avonden willen werken).

Hoewel er sprake blijft van verschillende uitgaanssegmenten zien trendsetters elk jaar weer nieuwe crossovers tussen urban en dance. Died (124a) denkt aan discotech en Sophie (133a) ziet meer samenwerking tussen trendsettende house en hiphopcrews, waardoor ook witte en zwarte bezoekersgroepen naar elkaar toe groeien en naar elkaars muziek luisteren.

sociale media

Het persoonlijk leven dat je deelt met je vrienden varieert van kleine huiselijke tot grote gebeurtenissen. Frans (58a) ziet dat ook Whatsapp-groepen voor van alles en nog wat worden gebruikt. Of het nou gaat om het WK voetbal, een weekendje Ibiza of een bbq op het dakterras.

Ook de feestcultuur wordt in belangrijke mate gedreven door de wervende kracht van de sociale media. Dat geldt evenzeer voor feesttoeristen die precies weten op welke feesten de Amsterdamse incrowd komt. En dat is niet per se altijd in het centrum. Panelleden worden via Facebook uitgenodigd voor een feest en zien meteen wie er nog meer heen gaan. Als zij besluiten om een ticket te kopen, kunnen ze nog wat filmpjes en foto's van voorgaande edities bekijken. Via Whatsapp houden ze contact met vrienden die ook gaan. Veel feestselfies worden op Facebook of Instagram gedeeld en een filmpje kun je kwijt op YouTube of Vimeo, dat volgens kenners kunstzinniger is. Anderen gaan dit dan weer *liken*, of delen dit met hun feestselfies, waar jij vervolgens weer met gevatte opmerkingen op kunt reageren. Ook de hoge nieuws-waarde van een speciaal event leidt soms tot veel likes. Want hoe gaaf is het niet als jij als uitverkorene van de feestelite over het legendarische Woodstockterrein rond mag banjeren? Zoiets wil je toch delen!

Tijdens het ADE waren veel filmpjes (10 seconden) op YouTube *trending topic*. Nu iedereen door de sociale media verbonden is, verloopt de online marketing en feestpromotie grotendeels langs deze weg. Olly (85a) ziet een nieuw verdienmodel rond het pluggen van promotiefilmpjes. De *consumer* die ook *producer* is en de status krijgt van een *prosumer*. Jasmin (85a), feestpromotor, weet als geen ander hoe je een feest moet pluggen. Ze vindt het een uitdaging om de feestpromotie met nieuwe oefjes naar een hoger plan te tillen, met als doel de informatie meer gericht en persoonlijker te maken.

Reclame voor feesten verloopt vaak via Facebook en mond-tot-mond. Clubs en feestorganisaties hebben een eigen profiel met een agenda, fotoboek etc. Marketingdeskundigen zien een gestage afname van flyers. Het is ineffectief, duur en het geeft rotzooi op straat. Online reclame op Facebook is de nieuwe maatstaf. Het kan zelfs een feest maken of breken. Hans (134a) licht toe hoe het werkt.

'We werken met 300 promotors die positieve verhalen over feesten op Facebook posten en soms negatieve ten nadele van een ander event. Het zijn coole mensen met veel online vrienden. Facebook is niet objectief meer. Het is nep; we verdraaien ervaringen zodat meer mensen naar een event gaan. Daarna posten we weer hoe geweldig het was. Maar of het vet was? Geen idee. De klant betaalt. We verdienen 10 keer meer met *advertising* dan vorig jaar.'

Enkele panelleden verwachten dat de underground verdwijnt nu iedereen op feestpagina's elkaar maar zit te *liken*. Maar volgens Olly (131a) loopt het niet zo'n vaart. Hij ziet al nieuwe toepassingen om de underground te beschermen. Feestorganisaties kunnen de coördinaten van een geheime feestlocatie via ticketscript pas op het allerlaatste moment doorgeven. De eerste proeven met een speciale applicatie waren hoopgevend. En Ernie (116a) verwacht dat er weer een tegenreactie komt nu het bereik van de sociale media zo breed is geworden. 'Je weet van tevoren al wie er gaan. Alles is al voorgekauwd. Wat zal er gebeuren als een nieuwe locatie geen gebruik maakt van sociale media?'

Een deel windt zich op over aantasting van de privacy of treft, zoals David (57b), maatregelen als het instellen van een '3-lagen principe'. De eerste laag is algemeen waaronder ook familie, dan komen zijn feestvrienden en bij de derde laag communiceert hij alleen met intimi over hun fetisj-voorkeuren op seksgebied. Anderen wijken uit naar bijvoorbeeld Instagram, nu ook familieleden Facebook-vrienden zijn. Instagram is geschikt voor netwerken die meer persoonlijke dingen willen delen. De jongste generatie (20+) bewerkt foto's tot serieuze en creatieve selfies.

tinder, grinder en skruff

De hotte datingsite Tinder is volgens kenners weer over het hoogtepunt heen, nu ook 'eenzame lieden' de site gebruiken om met meiden te kletsen. In de gayscene zijn Grinder en Skruff belangrijke dating-apps voor het leggen van sekscontacten.

Muziek liefhebbers gebruiken het audioplatform Soundcloud voor het beluisteren en delen van dj-tracks en mixen. Spotify en Beatport zijn digitale muziekservices die tegen betaling toegang geven tot miljoenen nummers.

Ook voor psychonauten is internet een onuitputtelijke kennisbron. Cedric (138a) volgt de drugsdiscussies op internetfora als Reddit op de voet. Hij post ook nieuwsberichten en bestudeert links van artikelen. Veiligheid staat voorop als het over druggebruik gaat. Zijn vrienden raadplegen hem vaak als eerste als ze iets over een specifiek middel willen weten.

Snapchat is vooral populair onder de jongste generatie. Het *snap*-principe is dat je een foto bewerkt, tekst eronder zet en deze verstuurd, waarna het meteen weer wordt gewist.

ontwikkelingen

De sluiting van club Trouw betekent meer dan een club minder in Amsterdam. Op de valreep van 2015 staat het publiek nog rijndik opgesteld. Het einde van een tijdperk vinden velen. Wat er voor terugkomt is nog ongewis. Plekken als deze zijn immers dun gezaaid. Tijdens een van de laatste nachten inspecteren we de lange rij en spreken we behalve Amsterdammers en bezoekers uit de Randstad ook feesttoeristen. Een groepje uit Berlijn is speciaal dit weekend naar Amsterdam gekomen om deze *hammergeile* club een laatste eer te bewijzen. Ze staan al uren in de rij. Hun Airbnb appartement is in de buurt geboekt.

Enkele ontwikkelingen die panelleden waarnemen zijn:

- Aan de uitbreiding van nieuwe festivals komt maar geen einde. Kenners spreken wel over een verdunning van het festivalwezen.
- Het zwaartepunt van de alternatieve feestcultuur verplaatst zich langzaam verder naar het westelijk deel van de stad. Enkele nieuwe loodsen (capaciteit 500 personen) organiseren vaker feesten.
- Organisatoren merken dat stadsdelen zich ondanks de regelbrij soepeler opstellen met het verstrekken van vergunningen.
- Meer (buiten)festivals haken met 'groen uitgaan' in op een verbreding van het sociaal-maatschappelijk bewustzijn rond thema's over voedsel, milieu, kleding, energie etc. In de praktijk komt er meer aandacht voor gezond voedsel, het gebruik van duurzame producten of het ecobeheer van het feestterrein.

- Door de regulering van broedplaatsen komen de (laatste) vrijplaatsen onder druk te staan. In de aanbesteding van nieuwe projecten winnen culturele ondernemers het vaker van de idealisten en anderen die niet cool, hip of hoogopgeleid zijn.
- Gezond eten, sporten en druggebruik hoeven elkaar niet uit te sluiten in een leefstijl die gericht is op balans, evenwicht en plezier.
- Er komt een verruiming van de sluitingstijden. Vanaf juli 2015 mogen meer clubs in de zomerweekenden tot 08.00 uur open blijven.

2 middelengebruik

Het uitgaansdomein is heel divers, met uiteenlopende settings en scenes. Naast het aanbod in clubs, loodsen en feestzaaltjes komen daar in de zomer recreatiegebieden, parken en stranden bij. De versoepeling van vergunningen heeft de tijdruimtebeleving in het weekend aanzienlijk verlengd. De grens tussen dag- en nachtvertier is diffuser geworden.

In deze paragraaf kijken we vooral naar het middelengebruik. Voor sommigen is dat haast vanzelfsprekend tijdens het uitgaan. Died (124a) heeft er geen moeite mee als mensen onder invloed zijn op een feest: 'Het maakt het er alleen maar leuker op en het vergroot de eenheid'. Toch denkt niet iedereen in het panel hier zo over. Dat blijkt onder andere uit de grote verschillen tussen het middelengebruik en de patronen en frequentie van gebruik in stapgroepen. De setting speelt vaak een belangrijke rol of er weinig of relatief veel drugs worden gebruikt. Is het de muziek, de scene of juist de speciale locatie die de zucht naar drugs doet toenemen? Maar ook setkenmerken zijn van invloed. Zijn de gebruikers jong of ouder, hoog of laag opgeleid en wit of gekleurd? Clubmedewerker Henk (56a) ziet vooral verschillen in groepsge drag en gebruik tussen urban en dance.

'Het hangt ervan af over welke groepen je het hebt. Bij R&B rust er nog een taboe op drugs. Wie zichtbaar dronken of high is krijgt veel scheve ogen. Op een dancefeest is het 'uit-je-dak-gehalte' hoger en meer geaccepteerd. Ecstasy maakt vaak het verschil.'

Het is geen geheim dat er in het brede dancesegment behalve alcohol en cannabis ook stimulantia en narcosemiddelen worden gebruikt. In urbankringen heerst een

groter taboe op drugs. Toch zien panelleden al enige jaren in niches binnen het urbanmilieu een voorzichtige kennismaking met ecstasy. Vooral in groepen die minder aan setting gebonden zijn en ook elektronische muziek leuk vinden. 'Maar het is zeker geen massading', zegt Bert (132a). Vooral de plek, muziek en samenstelling van de groep bepalen of je durft te experimenteren met ecstasy. De kunst in het urbanmilieu is vooral om cool te blijven.

nieuwe lichting en informele regels

Wie fout gaat op drugs hoopt dat hij kan rekenen op zijn vrienden. Wie vaak in de problemen komt verliest vrienden. In het netwerk van Angelina (118a) wordt goed op elkaar gelet. 'Je moet gewoon je *liquor handelen*.' De ervaren types kennen hun grenzen beter. Maar uiteindelijk blijft het je eigen verantwoordelijkheid. Als het in het netwerk van David (57a) misgaat, proberen vrienden te voorkomen dat iemand weggestuurd wordt of moet uitslapen bij de EHBO. 'Dat is zelig.' In het netwerk van Joris (126a) probeert iedereen elkaar in zijn waarde te laten. Bewust gebruik is een groot goed, maar *wasted* rondlopen niet. Doorgaans wordt weekendgebruik minder zwaar aangerekend dan door de week. Sophie (133a) ziet dat de probleemgevallen (die vaak door het lint gaan) door de groep worden vermeden. Discipline in gebruik is misschien nog wel een grotere uitdaging dan je eigen grenzen opzoeken.

Meer algemeen denken sommige panelleden dat de nieuwe feestlichting het altijd bonter maakt met druggebruik. Zo ziet Angelina (118a) meer druggebruik bij de jongste groep op urbanfeesten. 'Als ik zie wat er bij de jongere generatie in hun feesttasje zit: drank voor onderweg, een joint en een pil voor op het feest.' Ook bij de security denken ze er soms zo over als ze jong uitgaansvolk (18-20 jaar) stoned zien rondlopen. Ponjo (81a/c) kijkt er zeker niet meer van op. Dat gebeurt al jaren zo. Maar het publiek weet ook dat ze door de security in de gaten wordt gehouden, zo relateert Ponjo. 'Er zitten uitschieters tussen maar over het algemeen zijn het nette feestjes'. Waar vooral op wordt gelet is of het een feest van de meer ervaren scene is of door veel *rookies* wordt bezocht. Hier wordt onder andere rekening mee gehouden in het vooroverleg met portiers. Zo vertelt David (57a) dat er feesten zijn waar de security op de hoogte is van ghb-gebruik. Mensen die in moeilijkheden komen worden niet meteen weggestuurd, maar bij ernstige calamiteiten wordt zondermeer de ambulance gebeld.

Hoewel bezoekers vaak weinig aanstoot nemen aan druggebruik, blijft het toch de achilleshiel in de feestcultuur. Niemand heeft er belang bij om het aan de grote klok

te hangen. En de feestorganisatoren al helemaal niet, zegt Ernie (116a). De promo-filmpjes zien er altijd fantastisch uit, maar zijn ook erg voorspelbaar. Veel shots van mooie mensen; de handen in de lucht en niemand zichtbaar onder invloed. 'Dat een deel van het publiek ook flink van de kaart kan zijn, is gewoon moeilijker te communiceren.'

2.1 alcohol

In een ruime meerderheid van de netwerken drinkt ten minste driekwart regelmatig alcohol. Maar het aantal glazen varieert sterk: van een paar tot uitschieters van 20 glazen per gelegenheid. In het weekend wordt er uitbundiger gedronken en komt het gemiddelde dichterbij de 10 glazen. Mannen drinken meer dan vrouwen, die vaker witte wijn, mixdrankjes of martini drinken. Toch zijn er meer vrouwen die ook sterker zijn gaan drinken.

Op dancefestivals is de alcoholomzet per persoon doorgaans lager dan op urbanfestivals. Ecstasy zou de behoefte aan alcohol temperen. Bij urban, waar minder druggebruik is, wordt vaak exclusiever gedronken – maar er is ook een groep die helemaal geen alcohol drinkt. De uitgaven voor alcohol verschillen aanzienlijk. In een populaire studentenclub is een omzet van €11 per persoon niet ongewoon, terwijl op andere feesten soms hele flessen à €80 over de toog gaan. En in het meest exclusieve segment wordt zonder met de ogen te knippen €500 voor een fles champagne betaald. Eén zo'n club heeft er een gewoonte van gemaakt om bezoekers met de hoogste omzet aan het eind van de avond onder applaus op het podium te zetten en te huldigen met een gratis fles drank. Henk (56a/b) werkt veel achter de bar en heeft aardig zicht op het drinkgedrag en de smaakvoorkeuren van de verschillende groepen in zijn club.

'Op een urbanfeest worden van tevoren al rijen met baco's klaar gezet terwijl er bij metalconcerten uit grote bierglazen wordt gedronken. Op hiphop- en studentenfeesten wordt bij binnenkomst vaak een shot Tequila besteld. De studenten tikken het vaak meteen weg. Op een techno-avond is de vloer altijd het natst. Dan wordt ook vaker kraanwater gevraagd. Iets wat op urbanavonden nooit gebeurt. Mannen op urbanfeesten zijn hoffelijker met trakteren. Ze zijn ook kieskeuriger. Altijd een rietje bij hun drankje en ze letten altijd goed op hoe ik mix. Ze vinden het onbegrijpelijk dat we geen flessen verkopen. Dan ben je dief van je eigen portemonnee.'

Het naar binnen smokkelen van drank komt vooral bij de jongsten voor. Bijvoorbeeld op schoolfeesten in een afgehuurde club. De portiers kennen de meeste foefjes wel, zoals wodka in een Yogo drinkontbijt of een flacon eyecleaner. Sommigen gieten in de rij nog alles naar binnen. Bij onraad wordt een blaastest afgenomen, waarbij enkele docenten assistentie verlenen. De ouders worden verwittigd bij een te hoog alcoholpromillage. Een truc om te testen of iemand in de lorem is van alcohol, is op één been staan en dan met je wijsvinger je neus aantikken. Wie faalt wordt geweigerd. Het komt voor dat de club na afloop boze telefoontjes van ouders krijgt omdat zoonlief met een ticket toch geweigerd is. In een andere club waar veel jong volk komt, moet vooral het barpersoneel erop toezien dat 18-minners geen drank kopen. De controle bij de voordeur werd versoepeld omdat strengere controles leidden tot te lange rijen en meer opgefokt publiek. De vrienden van Joya (136a) houden van stappen, maar hebben nauwelijks geld. Reden om zelf wodka en whisky mee te nemen naar de kleinere feesten waar de portiers er minder alert op zijn.

In sommige netwerken wordt gekozen voor een alcoholvrije periode of een flinke beperking van het aantal glazen per week. Redenen die worden genoemd zijn het doorbreken van de sleur, letten op gewicht en gezonder leven door meer te sporten en minder te drinken.

gin & tonic is de trend

De speciale, vaak zwaardere bieren (5-10% alcohol) rukken verder op en steeds meer cafés tappen ook lokale bieren. Haaks hierop staat het succes van (bijna) alcoholvrije bieren (0-2% alcohol) die er steeds beter in slagen om een lekker alternatief te bieden. Het evenementenbier of festivalbier bevat maximaal 2.5% alcohol.

Bij de sterke dranken vallen wodka, Jägermeister en whisky het meest in de smaak. De mix van gin & tonic (€4.50 per glas) is niet nieuw, maar het aantal gin- en tonicmerken neemt flux toe. Er zijn talrijke plekken in de stad met een extra G&T kaart. Een handvol speciale G&T-bars schenkt zelfs cocktails met sinaasappel, komkommer of zwarte peper. Verder blijven de gangbare alcoholmixen het goed doen. Bij het urbanpubliek draait het meer om whisky en rum, terwijl het dancepubliek meer naar wodka neigt. Net als een baco blijft ook wodka-redbull een iconische mix. Of dat ook gaat gebeuren met de mix wodka-kokoswater is nog maar de vraag.

2.2 tabak en cannabis

De nieuwe rookregels van de afgelopen jaren hebben hun uitwerking niet gemist in het nachtleven. In sommige cafés staat het nog steeds blauw, maar dat zijn uitzonderingen. Sigaretten roken is steeds meer verbannen naar het terras, de rookpaal en de rookruimte (vaak in clubs), waar ook niet-rokers wel eens blijven hangen met vrienden. Medewerkers zeggen dat handhaving van het rookbeleid prioriteit blijft houden. Soms hangt het van de security af hoe streng ze zijn en welk publiek er is. Vaak is één waarschuwing voldoende. Bij Jade (134a) in de club geldt het principe: *'three strikes, you're out'*. Of mensen het nou tuttig vinden of niet. En soms moet er weer even op de strepen worden gestaan. Vooral bij de lichtung nieuwkomers.

'Laatst zijn er 160 man uitgezet vanwege het sigarettenroken. Dit jonge publiek heeft nog geen manieren, kent de spelregels niet en moet dus opgevoed worden. Als je van begin af aan geen duidelijke regels stelt, loopt het eerder uit de hand en krijg je sneller vechtpartijen.' (Henk, 56a/b)

Frans (58a) ziet genoeg rokers stoppen. Tijdelijk, want de meesten houden het niet lang vol. Dat geldt voor meer netwerken waar de trend is om te stoppen of in ieder geval te minderen. Jasmin (85a): 'Sigaretten roken is bij ons niet cool meer. Het stinkt en is slecht voor je.' Er wordt ook meer selectief gerookt. Vooral tijdens het uitgaan. In het jongste netwerk van Joya (136a) rookt de helft. Maar maximaal drie sigaretten per dag, voor de gezelligheid, want niemand wil verslaafd worden aan tabak. En David (57a) ziet zelfs niet-rokers bij de rokers zitten omdat ze bij elkaar willen blijven.

De populariteit van de **e-sigaret** is in veel netwerken over het hoogtepunt. In sommige netwerken is het sowieso geen issue geweest. De panelleden sommen verschillende redenen op. Het is mogelijk niet zo gezond als aanvankelijk werd gedacht. Imago-technisch slaat het ook niet echt aan. Het blijft onwennig. Een enkeling zegt dat er ook kans is op ontploffingsgevaar. Frans (58ab) 'De e-smoker is exit; niemand doet het meer; we weten dat het even slecht is als gewoon roken, dus dan weer de traditionele draaideur stoppogingen.' Degenen die er wel mee doorgaan zeggen er baat bij te hebben en geloven dat het gezonder is dan het roken van tabak, waar ook nog eens teer in zit. Het zou ook helpen bij het stoppen met roken. En het nieuwe roken bespaart geld uit. Anderen reageren meer pragmatisch en zeggen dat ook je huis en

kleding er minder van gaat stinken. Verschillende clubs tolereren e-smokers, maar het handjevol gebruikers is te verwaarlozen.

Olly (131a) is in het bezit van een geavanceerd model e-smoker. Na wat googlen op internet is hij tot de aanschaf van zijn professionele Chinese model gekomen. Hij vindt dat hij spekkoper is want hij rookt 1.8 ml per dag. Uit 10 ml (€3.50) haalt hij 70 sigaretten. Nu kan hij ook een paar trekjes nemen zonder dat hij een hele sigaret hoeft te roken. We krijgen een gedetailleerde uitleg en demonstratie. Verschillende onderdelen van de pijp kunnen worden losgeschroefd en vervangen. Zijn pijp heeft een speciale 9-volt batterij die je zelf kunt regelen. Hoe hoger, hoe meer zuigkracht en dus ook meer geïnhalerde rook. De pijp heeft een mooie display en een tankje voor de vervanging van een andere vloeistof. Het smaakpalet is oneindig want er zijn inmiddels honderden smaken op de markt: met fruitsmaken, fantasy zoals Old Toby (uit de Hobbit) of met een wietsmaak. Het gaat soms zo ongemerkt dat hij in de Albert Heijn staat te paffen tijdens het wachten.

Het **shisha**-roken is meer bekend in urbannetwerken. Er zijn feesten met shisha's, maar de speciale lounges in de stad hebben de voorkeur. Het shisha-roken wordt minder populair, zegt Angelina (118a), omdat meer mensen zeggen dat het ongezond is. Voor allochtone jongeren die niet naar een café of coffeeshop willen, is een shisha-lounge een populair trefpunt om te chillen.

In de meeste panelnetwerken wordt ook **geblowd**. Toch is de populariteit van cannabis in de afgelopen jaren gedaald in het panel. In urbannetwerken en op feesten wordt zichtbaar meer geblowd dan in andere netwerken. Er zou een sterkere positieve connotatie zijn met blowen.³³ Het controleren van minderjarige blowers in de rookruimte is nog niet zo eenvoudig. Vooral als je als portier daar niet mag komen. Moet je ze tijdens de avond ook naar hun ID-kaart vragen? Door het plaatsen van spiegelramen in de rookruimte denken ze er in een club de oplossing voor te hebben gevonden. De security kan zo beter de blowers in de gaten houden.

Hier is het de **vaporizer** die blowers aanmoedigt om pure wiet zonder tabak te roken. Want ook op deze markt wordt veel geïnnoveerd. (In een coffeeshop waar veel artiesten komen is ook de wiet e-smoker gesignaleerd.) In verschillende netwerken zijn jointrokers overgestapt op pijpjes en vaporizers. Ondanks de opkomst van de vaporizer, blijven de meeste blowers de voorkeur geven aan een joint. Puur roken in een

³³ Dat wordt bevestigd in: Nabben, Doekhie & Korf (2011) en in: Weijenberg (2012).

pijpe komt ook voor, omdat dit minder ongezond zou zijn dan een joint. De high zou subtieler zijn. Hasjgebruikers zijn vaak wat ouder en vinden de roes prettiger dan die van wiet. Anderen vinden (buitenlandse) hasj relaxter omdat het minder 'doorgefokt' is.

Niet iedereen haalt zijn wiet of hasj in de coffeeshop, maar heeft thuis een plant op het balkon staan of krijgt wat toegestopt van anderen. De echte blowers hebben altijd wel wat op zak. Ze roken een paar joints per dag, meestal 's avonds. De meesten zijn gelegenhedsbloowers en roken als het zo uitkomt. Op een feest of in het park bijvoorbeeld. Ook festivals zijn favoriet. Een beetje chillen met vrienden in het gras, aan het water of luisterend naar de muziek.

2.3 stimulantia

Hoewel de panelstudie kwalitatief van aard is, wordt de panelleden in de interviews telkens gevraagd welk deel van de scene of de groep waar zij zicht op hebben, regelmatig bepaalde middelen gebruikt. Dat biedt de mogelijkheid om tot op zekere hoogte ontwikkelingen op de kortere en langere termijn ook kwantitatief in kaart te brengen. De grafiek hieronder brengt dit in beeld. Verderop beschrijven we per middel de trends op langere termijn. Voor de trends op kortere termijn vergelijken we 2014 met 2010 (toen de vorige Antenne survey onder cafébezoekers werd gedaan, zie Hoofdstuk IV) en met de vorige panelstudie uit 2013.

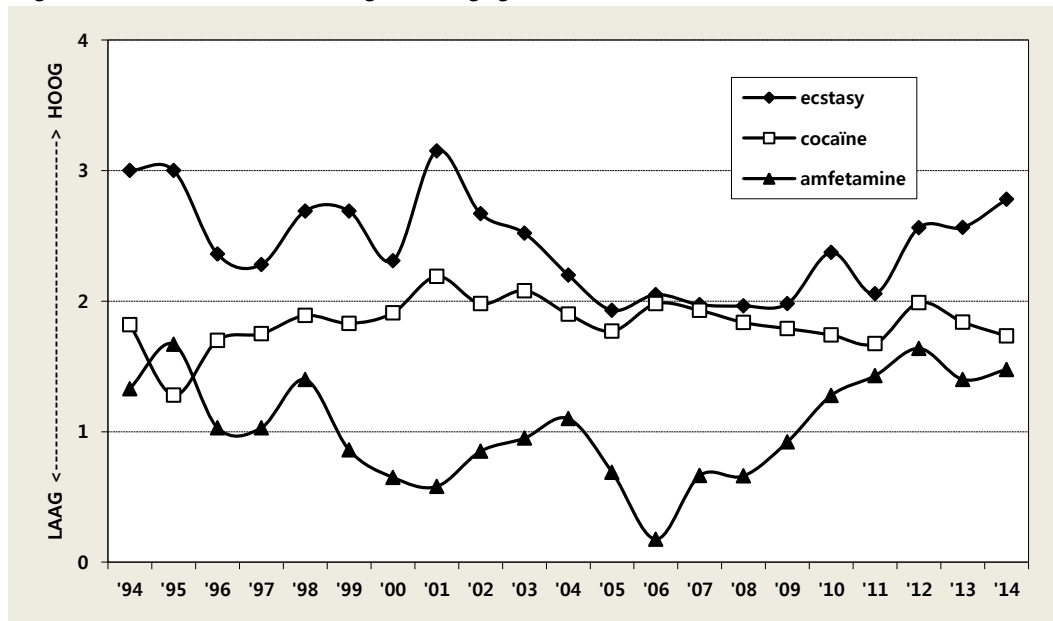
Van de drie meest gebruikte stimulantia is de rangorde:

1. Ecstasy – scoort in 2014 hoger dan in 2010 en ook iets hoger dan in 2013.
2. Cocaine – in 2014 rond het niveau van 2010 en ook dat van 2013.
3. Amfetamine – in 2014 iets hoger dan in 2010 en vergelijkbaar met 2013.

In onderstaande grafiek zijn de antwoorden van de panelleden omgezet in een gemiddelde score per jaar, die loopt van laag (helemaal niemand in de panelnetwerken gebruikt regelmatig) tot hoog (meer dan driekwart gebruikt regelmatig).³⁴ De grafiek heeft uitsluitend betrekking op de panelnetwerken in het uitgaanscircuit (al wordt thuisgebruik ook meegenomen). Let wel: de panelleden uit de uitgaanscircuits rapporteren vooral over *trendsetters*. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen, maar hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

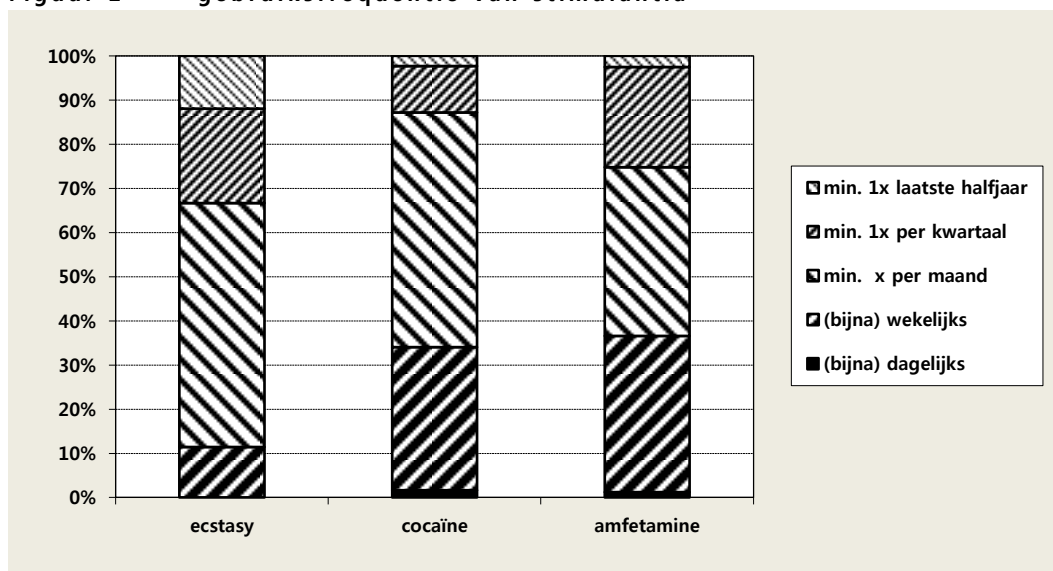
³⁴ Regelmatig gebruik = minimaal 1x in het afgelopen half jaar. De individuele antwoorden worden als volgt omgezet in scores: 0 = 0%; 0,4 = 1-10%; 1 = 1-25%; 2 = 26-50%; 3 = 51-75%; 4 = 76-100%. Van alle panelleden worden per jaar (twee metingen) de scores opgeteld en gedeeld door het aantal scores.

Figuur 1 trends in regelmatig gebruik van stimulantia

Ook de frequentie van regelmatig gebruik van ecstasy, cocaïne en amfetamine is kwantitatief weergegeven in onderstaande grafiek.³⁵

Figuur 2 gebruiksfrequentie van stimulantia

³⁵ Uitsluitend voor de panelnetwerken waarbinnen een bepaald middel regelmatig gebruikt wordt, is gevraagd naar de gebruiksfrequentie.

2.3.1 ecstasy

Het regelmatige gebruik van ecstasy binnen de panelnetwerken schommelt tussen 1994 en 2001 (Figuur 1, pag. 46). Na de piek van 2001 is er een gestage daling tot 2005. Vervolgens is het regelmatig gebruik van ecstasy tot 2009 vrij stabiel, maar op een lager niveau dan in de jaren negentig. Sinds 2010 is er, met een lichte aarzeling in 2011, weer sprake van een stijging en in 2014 zit het gebruik weer bijna op het niveau van de piek in 2001. In geen enkel panelnetwerk of scene gebruikt niemand regelmatig ecstasy. Naast enkele netwerken waarbinnen een minderheid regelmatig ecstasy gebruikt, zijn er ook (en meer) waar waarbinnen bijna iedereen dat doet.

Geen van de regelmatige ecstasygebruikers neemt deze drug (bijna) dagelijks, ongeveer één op de tien (bijna) wekelijks, rond de helft maandelijks en de rest minder vaak (Figuur 2, pag. 46).

ecstasy in het uitgaansleven

Generaties komen en gaan in het feestmilieu, maar ecstasy blijft na alcohol de grootste gangmaker. Dat de zuiverheid hoog is en de pillen makkelijk verkrijgbaar, draagt daar aan bij (zie Hoofdstuk VI). Veel gebruikers kiezen hun moment voor ecstasy. De aard van gebruik blijft, vanwege de grotere impact, voornamelijk ceremonieel; zo nu en dan bij speciale gelegenheden. En met een piek in de zomerperiode. Angelina (118a) ziet dan soms mensen die anti-drugs zijn opeens overstag gaan. 'Ze willen begrijpen wat anderen zo leuk vinden aan ecstasy.' Dat is ook Lotje (130a) opgevallen. Vooral bij 'zachte negers' die naar techno- en housefeesten gaan en eerst 'anti' waren. Jort (135a) denkt dat de normalisering van ecstasy een wervende werking heeft. Ecstasy wordt gewoon niet als een echte harddrug gezien. De achterban van Sophie (133a) heeft inmiddels al wat meer ervaring met ecstasy. Iedereen doet het weleens. 'In het begin was het spannender, maar nu is het standaard de drug of choice.' Zij denkt dat er een diepere drijfveer is waarom haar generatie ecstasy gebruikt. Want behalve energie en een euforische gevoel kun je ook alles even vergeten en loslaten. 'Voor de festivals is het de perfecte drug op een perfecte gelegenheid om even te vertragen en op adem te komen van de snelle prestatie maatschappij. Het geeft een avontuurlijker gevoel dan je dagelijkse leven.' Ernie (116a) roemt de groeps sfeer en de saamhorigheid onder invloed van ecstasy. Vooral als de hele entourage klopt met een zonnetje erbij en dezelfde muziek die je leuk vindt. Ook Sjarl (139a) geniet van het gevoel dat iedereen je vriend is: 'Een band met je pillenbuddies.'

dosering en gebruik

Vooraf in beginnersgroepen wordt veel over ecstasy gepraat. Je leert over pillen en poeders. Je ontdekt dat de één pillen lekkerder vindt en de ander bij poeders zweert. Zijn pillen voor beginners en poeders voor ervaren gebruikers? Sommigen vinden deze vraag onzin en letten vooral op de dosis en hoeveel anderen nemen. Over het algemeen varieert de dosering in de panelnetwerken tussen een halve en twee pillen. Sommigen beginnen eerst met een kwart pil. Drie of meer pillen per gelegenheid komt sporadisch voor. In verband met de sterke pillen is goed doseren geen sinecure. Wie goed op de hoogte is van de sterkte past zijn slikgedrag hierop aan om overconsumptie te voorkomen. Maar zo simpel ligt het niet altijd. Sommigen komen er pas proefondervindelijk achter als ze bij 1 pil 'in de fik' staan. En hoewel de zuiverheid belangrijk is, zijn 'sterke pillen' niet altijd handig. Zou het niet makkelijker zijn als er overal 100 mg in zou zitten, vragen sommigen zich af. Angelina (118a) ziet beginners wel eens twijfelen. Vooral als ze de dealer niet goed kennen. Sowieso is het onverstandig om dan als eerste het initiatief te nemen. Niet iedereen is even voorzichtig. Volgens panelleden komt dit door het groepsgedrag en de wijze waarop vrienden communiceren over plezier en risico's van gebruik. Want er blijven altijd types die automatisch hun tong uitsteken als een ander iets voor hun neus houdt.

quality time

De werking van ecstasy sluit volgens veel panelleden aan bij de feestcultuur. Zij vertellen niet veel anders dan de voorgaande generaties van gebruikers. Ecstasy roept een *love feeling* op, vergroot het sociale contact, de gezelligheid en het warme rushgevoel. Geen ander middel kan hieraan tippen. Ecstasy versterkt de feestervaring en alles om je heen wordt intenser. Ecstasy wordt vooral geassocieerd met lekker losgaan en dansen, opgaan in de muziek, je luchtig voelen en lol maken met vrienden. Soms vergelijken panelleden de werking van ecstasy met die van andere middelen. Je wordt er niet zo sloom van als bij blowen, vindt Joya (136a). En je raakt ook niet zo snel in een *bad trip* zoals met psychedelica makkelijker kan gebeuren. Joris (126a) noemt nog een economische verklaring waarom ecstasy op ondergrondfeesten zo populair is. 'Voor jongeren die geen cent te maken hebben is een pil van €5 lang lol voor weinig geld'.

is normalisering normaal?

Maar panelleden plaatsen ook kanttekeningen bij ecstasy. De brakheid en de kater na afloop voelen sommigen sterker dan anderen. Dit wordt onder meer toegeschreven aan de (fysieke en mentale) conditie en de dosering, maar ook aan de gebruiksfrequentie. Omdat ecstasy na een euforisch weekend veel tijd vergt voor herstel, wordt het op termijn steeds meer als een gelegenhedsmiddel gezien. De schaduwzijde van hoog gedoseerde ecstasy is dat de kans op bijwerkingen groter is. Ook tijdens de roes. Het trekken van het gezicht onder invloed ziet er niet even fraai uit, maar dat is nog het minst vervelend. Sommigen kunnen zich helemaal verliezen en weten niet goed raad meer met zichzelf. Je wordt bevangen door rusteloosheid en besluiteloosheid. Paniek ligt op de loer. Volgens een paar panelleden zijn er aanwijzingen dat sommigen in verband met de hoge ecstasydoseringen overstappen op 4-FA (zie pag. 59).

Panelleden zetten soms ook vraagtekens bij de normalisering van ecstasy. Er wordt minder stiekem gebruikt en vaak laconiek over gepraat. Alsof het helemaal geaccepteerd is in je vriendenkring. Jongeren zouden er al eerder mee beginnen. Toch zit er een adder onder het gras, vindt Jade (134a), feestorganisator. Over cocaïne (zij verwijst naar de witte-heroïne-doden) is er de schok dat het zomaar opeens fout kan gaan. Maar dat kan met pillen toch ook gebeuren? Ze vindt het verbazingwekkend dat daarover zo gemakzuchtig wordt gedaan. Alsof ecstasy zo vanzelfsprekend en ongevaarlijk is. Andere panelleden vertellen dat de schrik er na de drie ADE-doden wel goed in zat. De precieze doodsoorzaak is op het moment van schrijven nog niet bekend, maar volgens berichten in de media (o.a. de politie) moest het om ecstasy gaan. Angelina (118a) hoorde opeens meer vrienden over testen van drugs en de dealer en inkoper werden langer doorgezaagd over de exacte dosering.

combineren met ecstasy

Ecstasy wordt vaak met andere drugs gecombineerd. Er wordt vaak alcohol bij gedronken, hoewel er een neiging is om minder te drinken dan normaal. Sommigen drinken principieel helemaal geen alcohol bij ecstasy. Een deel combineert ecstasy met amfetamine of cocaïne of stapt daar naar verloop van tijd helemaal op over. Ze willen wel door maar niet met méér ecstasy. Anderen vinden cannabis of narcosemiddelen (zie pag. 55) prettig voor het dempende effect. Een kleine groep gebruikt er soms psychedelica bij, vooral lsd. Ecstasy geniet in veel netwerken een grote aanhang, maar er zijn ook groepen die er minder dol op zijn. Zij vinden de hevige roes niet

prettig, nog even afgezien van de kater na afloop. Hun voorkeur gaat naar échte stimulantia als amfetamine en cocaïne, waarmee je volgens hen minder van de wereld kunt raken en daardoor meer van het feest meekrijgt.

2.3.2 cocaïne

Regelmatig gebruik van cocaïne vertoont tot 2001 een stijgende lijn (Figuur 1, pag. 46). Daarna blijft het redelijk stabiel, met tussentijds lichte schommelingen. Sinds 2007 zien we een gestaag voortzettende lichte daling, maar in 2012 verandert die in een lichte stijging. Sindsdien is er weer een lichte daling en in 2014 is cocaïne terug op het niveau van 2007. In slechts één panelnetwerk gebruikt niemand regelmatig cocaïne. De variatie in regelmatig cocaïnegebruik tussen de netwerken is tot op zekere hoogte vergelijkbaar met die bij ecstasy, maar over het geheel genomen zitten er minder regelmatige cocaïnegebruikers in de netwerken en in tegenstelling tot ecstasy is er slechts één netwerk waarbinnen bijna iedereen regelmatig cocaïne neemt.

Een minieme minderheid van de regelmatige cocaïnegebruikers neemt deze drug (bijna) dagelijks; zij maken deel uit van twee netwerken. Ongeveer een derde neemt (bijna) wekelijks, de helft maandelijks en de rest minder vaak cocaïne (Figuur 2, pag. 46).

coke alert

In de beleving van panelleden is de wereld van cocaïne minder zichtbaar. De handel zit anders in elkaar dan bij ecstasy en gebruikers lopen er minder snel mee te koop. Toch is de markt redelijk toegankelijk en wisselen snuivers onderling makkelijk nummers uit. Er is voldoende aanbod en de kwaliteit is doorgaans redelijk, met uitschieters naar heel puur of helemaal prut. De snuiversschare heeft zich nooit heel erg druk gemaakt over de kwaliteit, maar dat zou er ook aan kunnen liggen dat cocaïne in Amsterdam gemiddeld genomen tamelijk zuiver is (zie Hoofdstuk V).

Maar de 'coke alert' campagne, die Amsterdam in de laatste maanden van 2014 in haar ban hield naar aanleiding van ongelukken als gevolg van het gebruik van op straat als cocaïne verkochte witte heroïne, zette alles op scherp. De vraag *who's done it* heeft zowel leken als professionals flink bezig gehouden. Ofschoon de straatmarkt een ander segment is, ontstond er toch ook onrust op de bezorgmarkt. Een bezorgdealer die al jaren in het vak zit, krijgt van zijn vaste klanten opeens vragen over 'he-

roïne coke' en hoe groot de kans is dat het ook in zijn pakjes zit.³⁶ Andere klanten hebben na speurwerk op internet vragen over levamisol, een veelvoorkomend versnijdingsmiddel van cocaïne. Of de dealer misschien kan vertellen hoeveel procent er in zijn pakjes zit? En hoe slecht levamisol voor de gezondheid is? Het sterkt anderen weer in hun mening dat cocaïne, ook de zuivere, sowieso 'troep' is.

dosering en gebruik

Cocaïne wordt in de panelnetwerken als poeder gesnoven en af en toe gerookt in een sigaret (plofje). De dosering verschilt per persoon, maar ligt gemiddeld tussen een kwart en een halve gram per sessie. Een hele gram in je eentje komt soms ook voor. De (in vergelijking met andere stimulantia) hoge prijs van cocaïne doet soms een beetje pijn, maar volgens Willem (125a) is het ook een beschermende factor tegen overmatig gebruik. 'Het tempert je craving'. Hoewel gebruikers hun pakjes delen wordt cocaïne toch als een individueel middel gezien.

Gebruikers die het op één lijntje houden of een week met een pakje doen zijn dun gezaaid. Toch zouden ze waarschijnlijk het nodige respect afdwingen. Doorgaans is de eerste lijn het startschot voor een serie opeenvolgende snuifmomenten. De high is kort, waardoor gebruikers na een poos (binnen een uur) opnieuw lust hebben. Juist de drang om telkens opnieuw te nemen, zien sommigen als verslaving. Maar het hangt ook van de persoon af en hoe geobsedeerd zijn gedrag is. Gebruikers houden er bij cocaïne verschillende rituelen op na. Meestal legt de groep geld in en wordt de dealer verwittigd. De cocaïne wordt vervolgens onderling verdeeld. In de ene groep worden er netjes lijntjes getrokken, bij anderen wordt het pakje op een plaat leeggeschud, waarna een ieder zijn gang mag gaan. In sommige netwerken wordt te pas en te onpas gebeld voor cocaïne. Snuiven in de horeca komt ook voor, maar dat is omslachtiger. Het is niet ongevoerd dat gebruikers cocaïne alleen op speciale momenten regelen. Die momenten spelen zich vaker af in het privé domein. Op een verjaardag, een trouwerij of tijdens een goede film. Als Ajax Europacup speelt, tijdens de kerstdagen of op pakjesavond. Of als je samen met je partner een nacht wil doorhalen met porno, coke en champagne.

³⁶ Deze dealer zit niet in het panel, maar zocht contact met ons omdat hij meer informatie over levamisol wilde hebben.

gejaagd of gezellig

Over cocaïne bestaat in panelnetwerken meer controversie dan over ecstasy. Veel als negatief beoordeelde lichamelijke en psychische effecten komen overeen met de voorgaande panelmetingen. Cocaïne zou moeilijker in de hand te houden zijn. Je wordt er impulsief van en minder sociaal. Je wordt praatziek en gejaagd. Van cocaïne kun je moeilijker afblijven. Het negatieve gedrag (arrogant, egoïstisch etc.) wordt versterkt en sommigen gebruiken stiekem. Het is om deze redenen dat mensen niet aan cocaïne willen beginnen. Anderen vinden de roes teleurstellend en hebben geen interesse meer.

Hiertegenover staan panelleden die milder oordelen. Het sociale aspect van samen snuiven speelt hierbij vaak een rol. De sociale interactie wordt bevorderd. De gesprekken gaan evengoed wel ergens over en je deelt de lol van het high zijn. Waarom zou je opeens arrogant gaan doen tegen je vrienden? Anderen vinden het middel vooral prettig in combinatie met alcohol, zodat je scherp blijft. En cocaïne is gewoon een duur stimulerend middel dat meer energie geeft en de slaap verdrijft. In tegenstelling tot de meer psychedelische ecstasy leent cocaïne zich ook makkelijker voor gebruik door de week. Met coke blijf je 'dichter bij jezelf'. De impact van een paar snuiven is niet zo groot als het slikken van een pil. Volgens Sophie (133a) vinden mensen het snuiven van coke, de handeling zelf, ook leuk om te doen. Bij cocaïne is het altijd wat dubbel vindt ze. 'Het werkt snel, je wordt er zelfverzekerd van en het is een ding dat je met vrienden doet en ook chill vindt.' Maar Joya (136a) ziet de groeps sfeer ook wel eens omslaan:

'Eerst wordt er lol gemaakt en gezellig gekletst. Maar naarmate de tijd verstrijkt hebben sommigen geen idee meer wat er gebeurt in de groep. Ze denken niet meer na over anderen en de dingen moeten allemaal op hun moment. Ze beseffen niet dat ze minder empathisch zijn.'

2.3.3 amfetamine

Regelmatig gebruik van amfetamine (speed, pep) laat door de jaren heen in de panelstudie soms forse schommelingen tussen opeenvolgende jaren zien (Figuur 1, pag. 46). Op de langere termijn zien we een daling in de periode 1995-2000/2001, gevolgd door een lichte stijging in de jaren 2001-2004 en dan weer een sterke daling naar het allerlaagste niveau, in 2006. Na dit dal is er een opmerkelijke, van jaar tot jaar voort-

gaande stijging. Sinds de piek in 2012 is sprake van een stabilisering. In 2014 zit regelmatig gebruik van amfetamine in de panelnetwerken, net als de laatste paar jaar, op het piekniveau van midden jaren negentig. In slechts twee panelnetwerken wordt helemaal geen amfetamine gebruikt, terwijl in slechts één netwerk bijna iedereen regelmatig deze drug amfetamine neemt.

Een minieme minderheid van de regelmatige speedgebruikers neemt deze drug (bijna) dagelijks; dit betreft een paar gebruikers binnen twee netwerken. Ruim een derde neemt (bijna) wekelijks amfetamine, nog iets meer gebruikt maandelijks en de rest minder vaak. (Figuur 2, pag. 46).

Methamfetamine is zeldzaam in het uitgaansleven, maar er zijn geruchten dat het middel rondwaart in de krochten van de stad – in bepaalde gaycircuits, bij psychonauten en andere avontuurlijke gebruikers. David (57a) zit er het dichtst bovenop en ziet het gebruik iets toenemen. Vooral mensen met een lang actief weekend voor de boeg leggen soms een lijn. In deze kringen is het eerder een wakkerblijver dan een seksversterker. Het gerucht gaat dat een groepje chemici het middel maakt.

Ritalin (en in mindere mate **dexamfetamine**) wordt soms gedeeld in vriendenkringen waarbinnen enkelen, zoals Lotje (130a), het op recept van de dokter krijgen. Dan wordt de doos bij haar thuis wel eens gebruikt, maar alleen als er hard geleerd moet worden. Joya (136a) ziet dat ADHD-ers ook wel eens Ritalin delen met hun vrienden, vooral op feesten. Bram (94a) ziet dat er een rijke handel in ADHD-medicijnen is onder jongeren. Krijgen ze zo veel van de dokter of nemen ze onregelmatig, vraagt hij zich af. Hoe dan ook; een deel van het overschot wordt weggegeven of doorverkocht.

in controle

Amfetamine is in de laatste jaren geleidelijk aan naar het niveau van cocaïne gegroeid. Vooral in de meer radicale rave- en festivalcultuur geldt pep als een probate katalysator. 'Koffie plus', zoals het in het netwerk van Cedric (138a) ook wel genoemd wordt, geldt als een geschikt hulpmiddel als er lang gestapt wordt. In tegenstelling tot cocaïne associëren de meesten speed met doorgaan tijdens het uitgaan. Ook op afterfeesten wordt het wel gebruikt. Vergeleken met ecstasy word je van speed niet echt euforisch, zeggen gebruikers. Het geeft eerder een 'vlakke' roes. 'Voordeel daarvan is dat je 'minder wazig bent en geen spaghettibenen krijgt', zoals bij ecstasy,' zegt Sjarl (139a). Om over de 'zwarte gaten' (in je geheugen) maar te zwijgen. Amfetamine wordt daarom ook wel gebruikt om de werking van ecstasy of ghb te dempen. Amfe-

tamine is in bepaalde kringen geliefd vanwege de effectieve werking. En omdat het goedkoop is, deel je meer met elkaar – maar biets je ook weer sneller van een ander. Van amfetamine is nooit te weinig. Dat kun je van cocaïne niet altijd zeggen.

Speed heeft meer de status van een *outcast* middel dan bijvoorbeeld cocaïne, maar hiermee wordt soms ook gepronkt. Of, zoals Jack (135a) zegt: 'het geeft een rauwe roes; zonder opsmuk.' Jasmin (85a) noemt ook functionele redenen waarom amfetamine in haar groep populair is. 'Het is praktisch als je moet werken, als je moe bent of chill in je hoofd wilt zijn.' Maar in het netwerk van Ernie (116a), waar amfetamine qua voorkeur altijd hoger scoorde dan cocaïne, begint het tij te keren. Iedereen is druk, verdient geld en blijft ook drugs gebruiken. Alleen minder intensief. Met het verzetten van de bakens krijgt cocaïne een betere status. Dat het spul van goede kwaliteit is, helpt zeker. Maar status wordt hier niet zozeer geassocieerd met luxe (luxer dan amfetamine). Cocaïne past gewoon beter in het nieuwe ritme van minder lang doorhalen en meer *in control* zijn.

dosering en gebruik

Afgezien van de kleine schare liefhebbers die niets anders willen dan speed, wordt het middel vooral samen of in plaats van andere drugs gebruikt. Ervaren gebruikers weten dat je met een lijn speed langer actief bent dan met een lijn coke. De meesten beperken hun gebruik tot één, hooguit een paar lijnen. Een halve gram of meer zijn uitzonderingen. Zoiets komt alleen voor als er rond de klok gefeest wordt. Sommigen geven de voorkeur aan snuiven, maar dat specifieke, rauwe gevoel vindt niet iedereen prettig. Een 'bommetje' (beetje poeder in een vloeitje gewikkeld) slikken of oplossen in een vloeistof gebeurt daarom ook. Er wordt weinig geklaagd over de kwaliteit en de verkrijgbaarheid. Een panellid vertelt dat hij 'oranjepep' op Koningsdag heeft gezien.

uit de bocht

Sommige panelleden vinden dat gebruikers de risico's van amfetamine nog wel eens onderschatten. Cocaïne heet gevaarlijk te zijn, maar hoe zit dan met amfetamine? Alsof het geen serieuze drug is. Joya (136a) heeft haar bedenkingen bij mensen die 'uit de bocht vliegen' omdat ze te vaak en te veel nemen. 'Alsof het een koffietje is.' Amfetamine neem je makkelijker als tussendoortje. Je wordt er niet high van zoals bij cocaïne en de intense rush als bij ecstasy ontbreekt. De roes is eerder vlak en misschien daarom moeilijker herkenbaar. Wel typerend is het overmatige zweten. En vrouwen klagen dat het slecht is voor hun huid. Maar de meest genoemde klacht

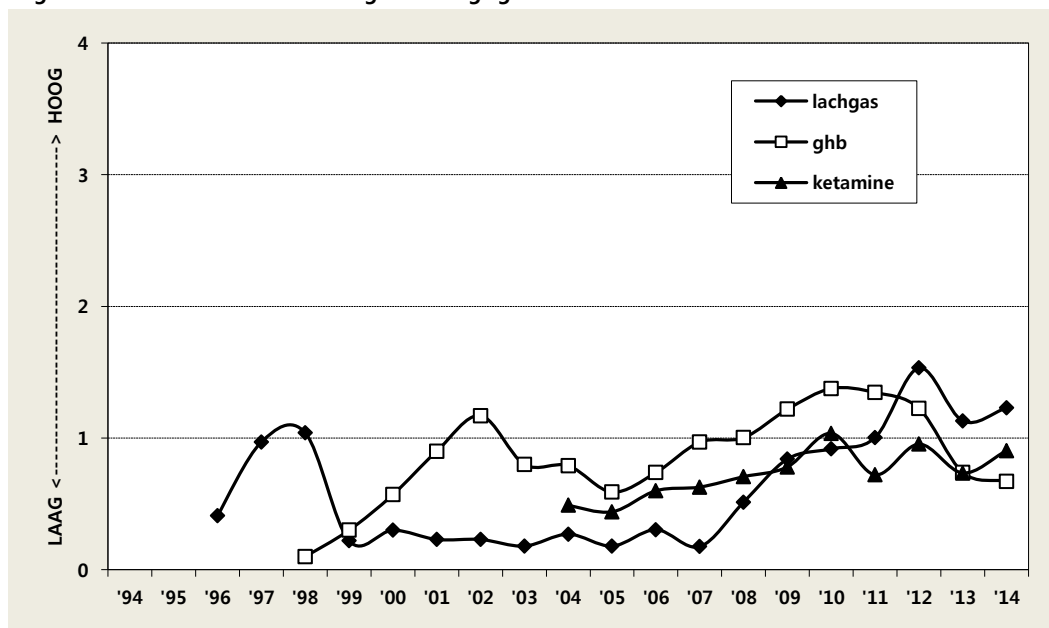
blijft het verstoorde slaapritme. De energie die door je lichaam blijft razen terwijl je snakt naar rust. Alsof je remmen het niet meer doen. 'Je forceert alles, terwijl je lichaam eigenlijk wil slapen', zegt Sophie (133a). En Sjarl (139a) windt er geen doekjes om. 'Als je pep al ziet, slaap je niet.'

2.4 narcosemiddelen

De narcosemiddelen ghb, ketamine en lachgas hebben al geruime tijd een vaste plek op de Amsterdamse drugsmarkt. Vergeleken met de stimulantia zijn het geen typische uitgaansdrugs. Met name ghb en ketamine zijn eerder middelen die gebruikt worden op privéfeesten en afterfeesten. Lachgas wordt ook wel op feesten en raves aangeboden (en op bijvoorbeeld Koningsdag eveneens op straat). Wederom maken we voor de trends op kortere termijn een vergelijking tussen 2014 en 2010 (toen de vorige Antenne survey onder cafébezoekers werd gedaan, zie Hoofdstuk IV) en met de vorige panelstudie uit 2013. Van de drie narcosemiddelen is voor het regelmatig gebruik in de panelnetwerken de rangorde:

1. Lachgas – scoort in 2014 iets hoger dan in 2010 ((de vorige survey onder cafébezoekers) en rond het niveau van 2013
2. Ghb – in 2014 fors lager dan in 2010 en rond het niveau van 2013
3. Ketamine – in 2014 rond het niveau van 2010 en eveneens van 2013

Figuur 3 trends in regelmatig gebruik van narcosemiddelen

2.4.1 ghb

Het regelmatig gebruik van ghb zwelt aan vanaf 1998, bereikt een tussentijdse piek in 2002, daalt vervolgens tot 2005, maar vanaf 2006 zien we weer een gestage stijging (Figuur 3, pag. 55). Binnen de panelnetwerken bereikt de tweede golf de piek in 2010. Sindsdien neemt regelmatig gebruik van ghb weer af. Sinds 2012 staat ghb niet meer nummer één bij de narcosemiddelen. De daling zet versneld door in 2013 en zwakt af in 2014. In bijna de helft van de panelnetwerken gebruikt niemand (regelmatig) ghb, in geen enkel netwerk (bijna) iedereen.

Een minieme minderheid van de ghb-gebruikers neemt deze drug (bijna) dagelijks; dit betreft slechts een paar gebruikers binnen enkele netwerken. Ruim een kwart gebruikt (bijna) wekelijks, de helft maandelijks en de rest minder vaak ghb.

ghb op zijn retour

De animo om ghb te gebruiken is gezakt. Panelleden geven daarvoor verschillende verklaringen. Een belangrijke is het verslavingspotentieel. De media hebben hierover vaker bericht. Vooral de reportage over ghb-verslaving op het platteland maakte indruk. Maar sommige panelleden kennen ook gebruikers in eigen kring die inmiddels naar een kliniek in Amsterdam of elders zijn gegaan. Sjarl (139a) viel het rauw op zijn dak toen een maatje van hem opeens vertelde dat hij verslaafd was en zich op zou laten nemen. Hoe kon hij het over het hoofd zien dat zijn maatje ongemerkt de hele dag door ghb met speed nam? Ook onder werktijd. Hoewel een kleine fractie blijft gebruiken is ghb passé in zijn vriendengroep. In bredere kring is de afkeer van ghb toegenomen. Er wordt vaker denigrerend over gesproken en de groep principiële weigeraars is gegroeid. Frans (58a) wil er geen twijfel over laten bestaan. 'Het middel is onaantrekkelijk geworden omdat het veel verslavender is dan we dachten.' Ook Joris (126a) ziet dat het ghb-gebruik langzaam afneemt in zijn scene, vanwege incidenten (outgaan) en negatieve ervaringen op lange termijn (tolerantieverhoging, verslaving). Tegelijkertijd zijn de nieuwelingen in de scene een stuk kritischer over ghb, waardoor het gebruik over de hele linie langzaam uitdooft. Daarnaast zijn er groepen die ghb van meet af aan al links hebben laten liggen. Dit zijn deels gebruikers die geen ervaring hebben met extremere drugs als ketamine en psychedelica, maar ook groepen die de alcohol niet willen inwisselen voor ghb tijdens het stappen.

doezelige high en outgaan

Hoewel er veel over de risico's van ghb wordt gesproken, blijft het middel in sommige panelnetwerken populair. Sommigen appreciëren de ontspannende werking. Je voelt een 'doezelige high' en je gaat ervan 'gloeien'. Ghb wordt ook als een sociale drug gezien en als een geschikt aftermiddelen na het hectische uitgaan. Het verhoogt de seksuele opwindings bij het vrijen. Vooral stimulantia worden met ghb gecombineerd (en in één netwerk ook methamfetamine). De effecten zijn goed merkbaar, getuige de schokkende bewegingen en de jachtige manier van praten. Gebruikers die positief staan tegenover ghb zeggen evenwel dat er ook nog steeds wordt out gegaan. En ook hier geldt dat dit ten koste gaat van de sfeer. David (57a) hekelt het gebrek aan 'zelfreinigend vermogen' en de geringe sociale controle bij hoog risicogedrag. Wat dat betreft schiet de informele preventie bij outgaan nog steeds tekort. In sommige netwerken probeert men het outgaan zoveel mogelijk te beperken door streng op de dosis te letten en extra veiligheidsregels in te bouwen (zoals: nooit meer dan 4 ml en niet binnen twee uur weer een nieuwe dosis). Bij Joris (126a) wordt op thuisfeestjes het tijdstip van de laatste dosis in de telefoon opgeslagen. Binnen één netwerk is een groepje overgestapt op GBL, onder andere omdat de sterkte van GBL niet varieert, zoals bij ghb.

2.4.2 lachgas

Regelmatig gebruik van lachgas vertoont in de panelstudie een duidelijke piek in de jaren 1997/1998, valt daarna terug en blijft jarenlang stabiel op zeer laag niveau (Figuur 3, pag. 55). Sinds 2008 is er weer een opleving. Die vlakt tussen 2009 en 2011 wat af, maar in 2012 zet de stijging flink door, komt lachgas zelfs boven het niveau van de eerste piek (1997/1998) en verdringt het ghb van de eerste plaats. Dat blijft zo in 2013 en 2014, maar er is wel sprake van een kentering in lachgasgebruik. In ongeveer één op de drie panelnetwerken gebruikt niemand (regelmatig) lachgas, in één netwerk (bijna) iedereen.

korte roes

Aan het gebruik van lachgas zit vaak iets spontaans, zeggen panelleden. Hoewel de meeste gebruikers er niet speciaal naar op zoek zijn, maakt het sissende geluid van lachgas meteen wat los op een feest. In korte tijd staat er dan een hele groep te bedelen voor de lachgaskraam. Connaisseurs zeggen dat het gas uit een kleine patroon van inferieure kwaliteit is. Ook het gas uit de grotere cilinders zou minder zuiver zijn

dan de farmaceutische variant, waar slechts een enkeling de hand op weet te leggen. Maar panelleden betwijfelen of de doorsnee ballonengebruiker het verschil merkt. Die gaat voor de roes, het dromerige gevoel. Maar na een of meer ballonnen lijkt het net alsof je een beetje wegzakt en minder alert bent op wat er om je heen gebeurt. Je wordt gevoeliger voor geluid en vergeet haast dat er nog andere mensen op het feest zijn. Jack (135a) ziet ze wel eens liggen tussen de cilinders en ballonnen in het vage lachgashoekje op een feest. Maar er zijn ook gebruikers die het liefst met een ballon op de dansvloer staan. Ze vinden het juist prettig om actief te blijven en te genieten van de muziek die dan eerder tripachtig klinkt.

Panelleden zien lachgas vooral als iets grappigs. Iets dat er soms bij wordt gedaan. Wie uit zijn dak is van andere middelen neemt voor de lol ook lachgas omdat de roes slechts van korte duur is. De sfeer gaat er niet altijd op vooruit als groepjes vaag doen en soms op het obsessieve af alleen maar met ballonnen in de weer zijn. De meest voorkomende klachten zijn: hoofdpijn, misselijkheid, een draaierig gevoel of valpartijen.

2.4.3 ketamine

De eerste signalen van mogelijk opkomend gebruik van ketamine dateren van rond 2000. In 2004 werd begonnen deze drug systematisch mee te nemen in de panelinterviews en vanaf 2005 zien we een gestaag opwaartse lijn tot en met 2010 (Figuur 3, pag. 55). Sindsdien gaat het wat op en neer. In de meeste panelnetwerken beperkt het (regelmatig) gebruik van ketamine zich tot een minderheid en in ongeveer één op de drie netwerken van 2014 neemt niemand (regelmatig) deze drug.

grappig of gruwel?

Vanwege de mild psychedelische werking van ketamine vindt het gebruik voornamelijk in privésettings plaats, vooral op afterfeesten. Maar in sommige groepen wordt ketamine ook gebruikt op feesten en raves. Ketamine wordt meestal in poedervorm aangeboden. De gebruiksfrequentie in panelnetwerken loopt uiteen van een enkele keer per jaar tot (bijna) dagelijks. Het gebruik blijft bij de meesten beperkt tot een paar lijntjes; soms oplopend tot een halve gram.

Sommigen panelleden vinden dat ketamine uitsluitend een drug voor gevorderden is. Zij die door willen knallen op een after en de rafelrandjes van de nacht koesteren. Omdat ketamine heftiger werkt, kiest de meerderheid voor gebruik op een thuissetting. Zeker vanwege de kans op hallucinaties. Wie ketamine neemt, zoekt ook een

beetje de gekte op, zeggen panelleden. Ernie (112a) ziet gebruikers die 'kicken op lijd gedrag en spelletjes willen spelen' wanneer ze onder invloed zijn. Maar Cedric (138a) ziet ook groepen die met ketamine juist de werking van hun geest willen verkennen. Zij kiezen een setting waar niemand het storend vindt als je geen contact wil maken. De werking van ketamine is deels onvoorspelbaar en dat is precies waar sommigen op zoek naar zijn. Vergeleken met andere middelen heeft ketamine in hun ogen unieke kwaliteiten. Maar de grappige effecten die de één nastreeft, zijn voor de ander een gruwel. Voor de één is de *k-hole* een bekroning op psychedelische extase en algeheel verlies van controle, terwijl de ander het al een angstige gedachte vindt als hij zijn lichaam niet meer zou kunnen bewegen.

blaasproblemen

In sommige netwerken en scenes wordt ketamine – net als lachgas – onder de asociale drugs geschaard. Zij vinden dat gebruikers erg vaag kunnen doen en moeilijk te pijlen is waar ze met hun gedachten zitten. Jort (126a) bekijkt het vooral praktisch: 'Je hebt niks aan elkaar en ze zijn moeilijk aanspreekbaar.' Hij baalt als hij ze niet meer volgen kan, laat staan dat hij wat aan ze heeft tijdens het opbouwen en opruimen van een feest. In het netwerk van Joya (136a) lijkt het ketaminegebruik over het hoogtepunt nu de groep wat is uitgedund. Enkele gebruikers ontwikkelden stilaan een verslaving toen ze praktisch elke dag aan de ketamine zaten. Stevige gebruikers klagen soms over een geïrriteerde blaas. Maar er wordt vooral over misselijkheid en overgeven gerapporteerd. De combinatie van ketamine en alcohol zou dit versterken. Verschillende panelleden zeggen dat er soms verwarring is met MXE (metoxetamine), waarvan de werking intenser is dan ketamine en beduidend langer duurt.

2.5 nieuwe psychoactieve stoffen

De markt van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) is de afgelopen jaren (na 2009) fors gegroeid. In 2012 werden er al 73 nieuwe stoffen aangemeld bij het EMCDDA, tegenover 49 in 2011.³⁷ In 2013 kwamen er nog eens 80 NPS bij en in 2014 waren dit er 101.³⁸ Ondanks deze stijging wordt toch maar een beperkt deel in Nederland c.q. Amsterdam aangetroffen. De panelleden wier achterban experimenteert met NPS blijven er redelijk nuchter onder. David (57a) denkt dat de NPS-markt bescheiden zal

³⁷ Daarvan bestond twee derde uit synthetische cannabinoïden en cathinonen (EMCDDA/Europol, 2012).

³⁸ EMCDDA (2015).

blijven nu de interesse alweer verflauwt. Vaak zijn het onduidelijke producten met een 'vage werking'. Je weet niet precies wat je moet voelen en je blijft gissen wanneer het uitgewerkt is. Netto zijn het vooral gespecialiseerde gebruikerscliches die het boeiend vinden om te experimenteren met nieuwe molecuulverbindingen.

De belangstelling voor NPS in de panelnetwerken is de laatste jaren toegenomen, maar het gebruik blijft op een veel lager niveau dan de klassieke middelen. Sommige panelleden denken dat dit door de ruime beschikbaarheid van andere middelen komt. Verspreid over bijna de helft van de panelnetwerken zitten kleine kernen van NPS-gebruikers. Met uitzondering van één panelnetwerk (Joris 126a) waarbinnen een kerngroep NPS als studieobject ziet en men kennis en ervaringen uitwisselt over nieuwe NPS. De meeste middelen waarmee wordt geëxperimenteerd behoren tot de *synthetische cathinonen* en *fenethylamines*.³⁹

nieuwe psychoactieve stoffen in panelnetwerken

middel	gesignaleerd	als gerucht
<i>synthetische cathinonen</i>		
4-MMC (mephedrone)	2 panelnetwerken	geen
3-MMC	1 panelnetwerk	geen
2-FMC (flephedrone)	1 panelnetwerk	geen
4-FMC (flephedrone)	1 panelnetwerk	geen
Methylone	1 panelnetwerk	geen
<i>fenethylamines</i>		
4-FA	12 panelnetwerken	geen
2-CB	6 panelnetwerken	geen
APB's	4 panelnetwerken	geen
<i>andere middelen</i>		
MXE (metoxetamine)	5 panelnetwerken	geen
5-MeO-DMT	1 panelnetwerk	geen
3-MeO-PCP	1 panelnetwerk	geen
Etizolam	1 panelnetwerk	geen
4-HO-Mipt	1 panelnetwerk	geen

fenethylamines

4-FA (4-fluo, 4-FMP, Formula 1, 4-floor) steekt als nieuw middel met kop en schouders boven de rest uit. 4-FA wordt inmiddels in de helft van alle netwerken gebruikt. In tweederde daarvan gebruikt een kwart 4-FA en in een derde heeft ongeveer de

³⁹ Synthetische cathinonen zijn chemisch verwant aan cathinon, één van de actieve stoffen in de plant khat. Meldpunt Nieuwe Drugs (2012+2013).

helpt ervaring. 4-FA wordt soms vloeibaar of in een capsule aangeboden, maar vooral als pil en poeder. Een dosis (poeder) komt ruwweg overeen met MDMA. In een gram zitten 6 tot 7 doses. Sommige panelleden zeggen dat het een blijvertje is. Maar waarom? Heeft het middel iets extra's dat ecstasy niet heeft? Volgens de panelleden vindt een deel van de gebruikers 4-FA een prettiger gevoel geven dan ecstasy. Het is minder hevig, beter controleerbaar en daardoor ook veiliger dan ecstasy. Bovendien blijf je alert, word je minder suf en herstel je sneller. Het is én-én zegt Lotje (130a). 'Je gaat er hard op en behoudt je gevoelens die een beetje op ecstasy lijken.' Willem (125a) hoort dat het (te) intense piekmoment ontbreekt. Net zoals de ecstasykater achteraf. Een enkel panellid denkt dat het middel gewild is omdat het niet illegaal is. Maar bij Sophie (133a), in wier netwerk het gebruik toeneemt, gaat het vooral over de effecten. 4-FA wordt soms als alternatief voor ecstasy gebruikt.

'Het is chiller dan pillen maar je houdt wel het hele positieve gevoel. Een oppepper zonder nare gevoelens en zonder dat je veel gaat nadenken. Het wordt niet heel serieus als drug genomen, maar is eerder een tussendoortje. Pillen worden veel meer gepland.'

Opvallend is dat meer panelleden zeggen dat het minder brakke gevoel na afloop een belangrijk pluspunt is. Dat de dip uitblijft, zoals bij ecstasy vaak niet het geval is, zien gebruikers als echte winst. Minder space is minder van het padje af. En ook dat is winst.

4-FA wordt soms ook met amfetamine vergeleken, omdat het langer dan ecstasy werkt. 4-FA werkt eveneens stimulerend, maar meer op maat dan speed. Cedric (138a) denkt dat 4-FA een goede kans maakt om populairder te worden. 'Je hebt het leuke van MDMA en speed tegelijkertijd.' Anderen denken dat het een goede vervanger is van speed. 4-FA wordt gecombineerd met amfetamine, ghb, ketamine en ecstasy.

Maar zoals bij elk middel horen we ook tegengeluiden. Sjarl (139a): 'Het is lang niet zo vet als wordt beweerd.' Anderen zeggen vooral moeite te hebben met slapen en bij frequent gebruik dooft de euforie.

Na 4-FA is **2-CB** favoriet, waarbij moet worden opgemerkt dat het middel al sinds de jaren '90 in de panelstudie wordt gesignaleerd. 2-CB is een mild tripmiddel dat qua werking tussen lsd en MDMA gepositioneerd wordt. De middelen **5-APB** en **6-APB** (Benzo Fury) zijn nagenoeg van de markt verdwenen.

synthetische cathinonen

Mephedrone (4-MMC), dat op de markt kwam in 2008-2009 toen de ecstasymarkt onstabiel was, is nagenoeg geheel verdwenen. Dat geldt ook voor de andere varianten die slechts in een enkel netwerk worden gebruikt. Deze zijn: **3-MMC**, **2-FMC** en **4-FMC** (lijkt op mephedrone). Ook van **methylone** (explosion), dat vóór mephedrone nog een poos populair was, wordt weinig meer vernomen.

andere middelen

MXE (metoxetamine), een ketamine-analoog, werkt langer dan ketamine en is meer trippend van aard. Aangeboden als wit poeder wordt het soms verward met ketamine. Enkele panelleden, waaronder Jasmin (85a), spreken de verdenking uit dat dealers laconiek zijn en MXE soms als ketamine verkopen. Ze heeft een groepje gebruikers in de problemen gezien omdat hen verteld werd dat het ketamine was. Volgens Olly (85a) wordt het soms als 'sterke ketamine' verkocht. Dat er problemen mee ontstaan verbaast hem dan niks. Hoe moeilijker controleerbaar het middel, hoe ongeschikter als uitgaansdrug. Daarover zijn panelleden het eens. Zeker bij MXE moet je op je hoede blijven. De dosering luistert nauw. De trip duurt lang en de effecten kunnen heel onvoorspelbaar zijn. Allemaal redenen waarom er weinig belangstelling is voor MXE. Een verwant middel is **3-MeO-PCP** dat (net als MXE) langer werkt dan ketamine. Een dosering bedraagt slechts 5-10 mg. (€50 per gram). **5-MeO-DMT** is een krachtige, langwerkende psychedelische tryptamine. **4-HO-MIPT** lijkt hier enigszins op. Ook deze middelen kosten €50-60 per gram en worden gedoseerd in 5-10 mg. **Etizolam** (een benzodiazepine-analoog) is een rustgevend middel en minder zwaar dan Oxazepam.

2.6 psychedelica

Gebruik van psychedelica komt weinig voor in het uitgaansleven. De meerderheid is onbekend met deze middelen. In een paar panelnetwerken is wel meer interesse. Deze groepen gaan vaker naar raves en grote festivals, waar een deel ook in aanraking is gekomen met **lsd**. Over het algemeen zijn de aanhangers van psychedelica ervaren druggebruikers en ouder dan de doorsneestapper. Het experimenteren met psychedelica gaat vaak samen met een grotere esoterische interesse. Er zijn groepen die feesten plannen waar een heel palet aan activiteiten wordt aangeboden van yoga, bodypainting, zweethutrituelen etc. Toch is lsd in de afgelopen jaren ook buiten het psychonautische milieu bekender en meer toegankelijk geworden. De dosering vari-

eert tussen de 50 en 300 microgram. Het gebruik van psychedelische **truffels** blijft populair bij toeristen. Soms worden de truffels ook op buitenfestivals en in privésettings genuttigd. Ook **nn-DMT** heeft een kleine schare liefhebber. De dosering varieert van 20 tot 60 mg. DMT heeft een korte werkingsduur (15-20 minuten). De verhalen van deelnemers over **ayahuasca** vinden vanzelf hun weg. In een paar netwerken is er veel belangstelling voor het reinigingsritueel.

2.7 overige middelen

Viagra en Kamagra (Sildenafil) worden in een kwart van de panelnetwerken gebruikt; vooral in oudere hetero- en homonetwerken. Viagra wordt als pil aangeboden in een strip van vier en Kamagra soms ook in gelvorm (oral jelly) met een smaakje. Volgens gebruikers is de werktijd van gel sneller omdat het via het wangslimvlies opgenomen wordt. Het minder bekende **Ciales** (Tadalafil) wordt vaker gebruikt omdat het langer zou duren dan viagra. **Poppers** worden meer in het homo- en fetisjsegment gebruikt en zijn in verschillende sterktes verkrijgbaar via o.a. internet of in winkels onder de toonbank. Poppers worden gebruikt tijdens de seks en geven een korte roes, waarbij het hoofd wat lichter aanvoelt. Volgens insiders zijn er groepjes die geen andere middelen dan alleen poppers nemen. Waarschijnlijk omdat het niet als een drug gezien wordt. **Slaapmiddelen** worden in ongeveer een op de vijf netwerken genomen, onder andere voor het inslapen na het gebruik van stimulantia.

3 trends

3.1 uitgaansleven

De rek is er nog lang niet uit in het Amsterdamse uitgaansleven. Integendeel. Het aantal nieuwe horecalocaties blijft groeien. Vooral in voorheen sleetse en kwetsbare buurten vertoeven groepen hoogopgeleiden op nieuwe hippe terrassen en ontpoppen eetgelegenheden zich tot nieuwe hotspots. De toonaangevende clubs liggen echter nog steeds in het centrum. Met de verruiming van de sluitingstijden gaat voor sommige clubs een lang gekoesterde wens in vervulling. Het zwaartepunt van de alternatieve feestcultuur verplaatst zich langzaam naar het westelijk deel van de stad. Orga-

nisatoren merken dat stadsdelen zich soepeler opstellen met het verstrekken van vergunningen. Sommigen wijzen op het risico dat de laatste vrijplaatsen door ondernemende culturele ondernemers ten prooi zullen vallen aan de oprukkende verhipping. Het festivalcircuit loopt parallel aan het reguliere uitgaansleven. De huidige hausse aan festivals legt de stad bepaald geen windeieren en trekt naast Amsterdammers ook hordes feesttoeristen. De aftrap van het nieuwe seizoen begint al begin april en loopt door tot in september. Het vlaggenschip van het uitgaansleven is het jaarlijks terugkerende clubfestival ADE (350.000 bezoekers), verspreid over talrijke locaties. Dat de huidige grootschaligheid ook een keerzijde kan hebben, bleek toen er voor het eerst enkele drugsdoden te betreuren waren. Maar de feestkaravaan trekt verder. De gestage groei van tientallen feestgenootschappen in de afgelopen vijf jaar is te danken aan de organisatie en wervingskracht van de sociale media. Nog afgezien van de talrijke spontane feesten van vriendengroepen in het park, aan de plas, op de boot of een zonnig terras. Ten slotte haken meer (buiten)festivals met 'groen uitgaan' in op een brede sociaal-maatschappelijke trend met thema's over voedsel, milieu, kleding en energie. In de praktijk komt er meer aandacht voor gezond voedsel, het gebruik van duurzame producten of het ecobeheer van het feestterrein.

3.2 alcohol- en druggebruik

Na een jarenlange stijging van druggebruik over de hele linie was er volgens de panelstudie onder trendsetters in 2013 bij de stimulantia sprake van een licht neergaande trend. Deze zet in 2014 alleen door bij cocaïne maar niet bij amfetamine en ecstasy. Bij amfetamine is eerder sprake van een stabilisering en bij ecstasy van een lichte stijging. Bij de narcosemiddelen daalt ghb verder in 2014 maar zet de daling van lachgas en ketamine niet door. Hoewel de groei is afgevlakt blijft het druggebruik in bepaalde segmenten van het uitgaansleven (zeer) hoog. Van een algehele kentering (daling van gebruik bij trendsetters) is in 2014 vooralsnog geen sprake.

Drugs en uitgaan zijn in sommige netwerken vanzelfsprekender dan in andere. De smaakhiërarchie tussen groepen wordt niet alleen bepaald door woorden, symbolen en gedragingen, maar evenzeer door de middelen die er worden gebruikt. Binnen deze context liggen een rave en een R&B feest qua muziek en drugsbeleving aan gene zijde van het uitgaansspectrum. Meer in het algemeen wordt in het urbanmilieu beduidend minder met drugs geëxperimenteerd dan bij dance.

Het middelenrepertoire in de panelstudie is ingedeeld in: stimulantia, narcosemiddelen, psychedelica en nieuwe psychoactieve stoffen (NPS). Er zijn verschillen tussen netwerken en scenes – op microniveau zelfs tussen vrienden binnen netwerken en scenes. De panelnetwerken (o.a. hipsters, gabbers, homo, kinky, psychonauten) verschillen niet alleen qua smaakcultuur maar ook wat betreft middelengebruik. Terwijl de één vooral wil dansen op ecstasy of simpelweg gewoon hard wil gaan, is de ander nieuwsgierig naar de meer introspectieve kant van ecstasy.

In een ruime meerderheid van de netwerken drinkt ten minste driekwart regelmatig **alcohol**. Van een paar glazen tot soms twintig of meer. De drinkculturen verschillen fors. Terwijl de allerjongsten foefjes gebruiken om alcohol naar binnen te smokkelen, wordt in een luxe club, elders in de stad, de grootste alcoholklant na afloop in het zonnetje gezet met een gratis fles sterke drank. Op sommige urbanfeesten is het statusverhogend om een hele fles te bestellen.

De speciale, vaak zwaardere bieren, beleven gouden tijden nu de ene na de andere kleine brouwerij wordt opgericht. Haaks hierop staat het succes van (bijna) alcoholvrije bieren. Bij de sterke dranken beleeft gin, vaak met tonic gemixt, een sterke opmars. Sommige cafés hebben zelfs een aparte G&T kaart.

De groep **rokers** en **blowers** is geleidelijk aan geslonken. De nieuwe (strengere) rookregels hebben hun uitwerking niet gemist onder uitgaanders. De strenge handhaving in clubs blijft prioriteit houden. De populariteit van de **e-sigaret** is over zijn hoogtepunt en is in sommige netwerken helemaal geen issue geweest. Het **shisha** roken is vooral populair bij allochtone Amsterdammers die de beslotenheid van een lounge prettig vinden. In het blowmilieu wordt de **vaporizer** gesignaleerd, maar een meerderheid blijft de voorkeur geven aan een joint. Er wordt wel meer geëxperimenteerd met alternatieven voor tabak.

Ecstasy blijft ook bij de nieuwe generatie de grootste gangmaker in het feestmilieu. Vanwege de grotere impact (vergeleken met cocaïne en amfetamine) is de aard van het gebruik eerder ceremonieel en bedoeld voor speciale gelegenheden. De entourage van een festival of rave komt daarvoor meer in aanmerking dan een club. Factoren die een rol spelen zijn o.a. tijdsduur, intimiteit, groepsgevoel en saamhorigheid. Behalve het lekker kunnen dansen en opgaan in de muziek vergroot de *love feeling* ook

het sociale contact. Maar de euforie van ecstasy gaat op termijn bij veel gebruikers ook met meer ongewenste bijeffecten gepaard, waardoor de gebruiksfrequentie en dosering steeds meer een issue gaan worden.

De wereld van **cocaïne** is minder zichtbaar. Een deel van het gebruik vindt thuis plaats. Mogelijk ook omdat cocaïne vooral thuis bezorgd wordt. Terwijl de normalisering van ecstasy eerder lijkt toe te nemen, geldt dat niet automatisch voor cocaïne, dat qua gebruiksniveau wel dicht bij ecstasy ligt. Het middel bevordert de sociale interactie eveneens, maar het aureool van gevaar kleeft volgens het panel meer aan cocaïne dan aan ecstasy. De herhaling van gebruiksmomenten (vanwege de korte high), het impulsieve gedrag, de toedieningswijze (snuiven) en de (mogelijke) afhankelijkheid op termijn, bezorgen cocaïne door de bank genomen een negatiever imago. Vooral in de groep van oudere actieve stappers (25-plussers) blijft cocaïne populair.

Het gebruik van **amfetamine** is in de afgelopen jaren flink gestegen en geleidelijk aan naar het niveau van cocaïne gegroeid. Panelleden wijten de populariteit van amfetamine onder andere aan de lage prijs en de sociale deelcultuur in de rave- en festivalgemeenschap. Sommigen vragen zich wel af hoe lang amfetamine blijft pieken als de gebruikersgroep ouder wordt, meer gaat verdienen, minder frequent gaat stappen maar wel de buurthoreca blijft bezoeken. Zullen zij op termijn vaker gaan bellen voor cocaïne? **Methamfetamine** blijft voorlopig nog zeldzaam in het nachtleven, met uitzondering van kleine niches in het gaymilieu en bij psychonauten.

De **narcosemiddelen** ghb, ketamine en lachgas behoren in tegenstelling tot de stimulantia eerder tot de 'ontspanners'. Bij de trendsetters is **ghb** duidelijk over het hoogtepunt nu het in minder netwerken ook minder regelmatig gebruikt wordt. De stringenter controle in clubs hebben hieraan bijgedragen, maar ook de aanzwellende discussies in groepen naar aanleiding van het betrekkelijk hoge aantal gezondheidsincidenten in de scene. Ook een grotere bekendheid over de verslavende eigenschappen van ghb heeft het middel onaantrekkelijker gemaakt. Nu ook de verkrijgbaarheid te wensen overlaat, neemt het gebruik nog verder af. De korte dromerige roes van **lachgas** wordt door veel gebruikers als een lolletje gezien. Je bent maar voor even weg. De steviger gebruikers kunnen zich echter flink verliezen in het aantal geconsumeerde ballonnen. Omdat ze zich ook vervreemden (soms ongemerkt) van anderen, staat niet iedereen te juichen als er lachgas op een feest wordt aangeboden. **Ketamine** is de meest geheimzinnige en minst zichtbare van de narcosemiddelen. Vanwege

de dissociatieve en mild-psychedelische werking is ketamine een complex middel. Wie meer neemt dan een paar lijntjes, doet dit eerder in een privésetting dan in een club. Een reden waarom ketamine vooral op afterfeesten wordt gebruikt.

De markt van **nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)** is vanaf 2009 (na de ecstasypop) gaan groeien. In de afgelopen vijf jaar zijn er een tiental nieuwe middelen in het uitgaansleven opgedoken, maar vooralsnog met wisselend succes. Toch zijn er inmiddels in de helft van de panelnetwerken gebruikerskernen met meer interesse voor NPS. In 2014 is vooral **4-FA** populair. Panelleden schrijven dit toe aan de subtielere roes, die minder intens en hevig is dan bij ecstasy en amfetamine. Een deel van de gebruikers vindt het prettig om meer controle te houden dan bij ecstasy en toch het positieve gevoel te behouden. Sommigen zien dit als een reactie op de hoog gedoseerde ecstasypillen. Vooral het minder brakke gevoel na afloop wordt als een belangrijk pluspunt van 4-FA gezien.

Psychedelische middelen als lsd, paddo's, truffels, DMT en ayahuasca spelen een marginale rol. De belangstelling voor lsd en ayahuasca neemt iets toe, waarbij lsd naast de privésetting ook op buitenfestivals wordt gebruikt en ayahuasca in een gesloten en meer esoterische setting wordt gebruikt. **Viagra** en **poppers** blijven vooral populair in (promiscue) hetero- en homonetwerken.

III

PANEL BUURTJONGEREN

1	de groepen buurtjongeren	71
1.1	 sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie.....	72
1.2	 school, werk en toekomstperspectief	73
1.3	 vrijetijd, kleding en helden.....	75
1.4	 problemen in de buurt, criminaliteit en status.....	76
2	 middelengebruik.....	77
3	 samenvatting	80

In Amsterdam maakt een deel van de buurtjongeren in volkswijken deel uit van straatgroepen. In sommige wijken heerst een straatcultuur waar delinquent gedrag eerder regel dan uitzondering lijkt. Aan de hand van een panelstudie willen we grip houden op de ontwikkeling van groepen probleemjongeren, hun leefsituatie en hun middelengebruik. De buurtjongeren worden in het panel vertegenwoordigd door professionals die zicht hebben op verschillende jongerencliques, die hun vrije tijd (grotendeels) in de woonbuurt doorbrengen. De namen van de panelleden en de jongeren zijn gefingeerd (en zijn dus niet hun werkelijke namen).

1 de groepen buurtjongeren

Het panel bestaat uit vijf deskundigen die zelf op straat met deze jongeren werken. Erik (20a) is ambulante jongerenwerker in Amsterdam Oost. Hij werkt o.a. met groepen in IJburg, de Transvaalbuurt en de Indische buurt. Hij zoekt actief naar jongeren die onaangepast gedrag vertonen. Het contact met straatgroepen kan intensief maar ook vluchtig zijn. In IJburg is de groep overwegend Marokkaans (16-23 jaar), met een paar 'Oostblokkers' ertussen. Maar de groep is onstabiel door het stringente politieoptreden en de opgelegde straatverboden. De 'Oostblokkers' zijn inmiddels opgepakt. Ook in de Indische buurt bestaat de groep vooral uit Marokkaanse jongens (18-23 jaar). De groep is weer verdeeld in een problematische en een minder problematische subgroep. De Oetgengroep is wat ouder (22-30 jaar) en bestaat vooral uit Surinamers en Antillianen. Erik (20a) begeleidt onder andere Yasin. Zijn verhaal maakt duidelijk dat criminaliteit vaak het gevolg is van complexe problematiek, die niet makkelijk valt op te lossen.

Yasin (21 jaar) zit in een groepje dat het eigenlijk niet eens zo slecht doet, zegt Erik (20a). Hij heeft goede intenties en doet er alles aan om uit de negatieve sleur te komen. Hij draait mee in het JPT (Jeugd Preventie Team – zie verderop), maar wordt gewantrouwd door zijn eigen vrienden. Ze hebben hem uit het politiebureau zien wandelen. In hun ogen is Yasin een 'snitcher'. Voor nu neemt hij de kritiek voor lief, maar de vraag is voor hoe lang. Zijn broer zit in de top-600, wat tot veel spanning in het gezin leidt. Begeleiders zijn bang dat wanneer zijn broer vrijkomt hij Yasin mee trekt in het criminele circuit. Het valt Yasin zwaar. Enerzijds zou hij zijn broer moeten aangeven als hij iets doet dat niet door de beugel kan. Anderzijds blijft het wel zijn familie.

Fared (83a) en Cartier (103a) zijn straathoekwerkers in respectievelijk Oost en Noord. Fared kent Marokkaanse groepen in de Transvaalbuurt en de Indische buurt. De ene groep is beduidend criminelere dan de andere. Cartier heeft contact met autochtoon-Nederlandse jongeren in de Bloemenbuurt, Tuindorp Nieuwendam en Tuindorp Buiksloot. Daarnaast is hij begeleider in een pilotproject (HIC = High Impact Crime) dat beoogt jongeren die dreigen in de top-600 te komen, via ingrijpen door de rechterlijke macht weer op het rechte pad te krijgen.

Kees (140a), is teamleider jongerenwerk in Amsterdam West en André (141a) is sociaalpedagogisch hulpverlener. Naast leidinggevende is Kees ook veldwerker en begeleidt hij zo'n 30 jongeren en jongvolwassenen (16-27 jaar) per jaar. De meerderheid is 19-21 jaar en Marokkaans. De 'echte losers' met wie het slecht gaat en die weinig zelfvertrouwen hebben. Ze hebben moeite met het afronden van een opleiding. De problematiek van Marokkaanse meiden begint rond de puberteit en is vaak het gevolg van conflicten met ouders die hun dochter kort willen houden. André (141a) werkt voor het programma *Work it Out*. Veel jongeren komen binnen via het CAP (Centraal Aanmeld Punt). Het is een andere groep dan de straatgroepen van de andere professionals in het panel. André's groep (gemiddeld 16 jaar) kampt vooral met autistische stoornissen en ADHD-problematiek en gaat stevig gebukt onder beperkte sociale vaardigheden. Deze jongeren zijn voornamelijk op zichzelf gericht. Vergeleken met de andere groepen is hier relatief veel middelengebruik. Vooral cannabisgebruik is een groot probleem. De groep hangt veel rond bij de 'emo brug' in het Vondelpark.

1.1 sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie

Opvallend is dat bij veel van de probleemjongeren sprake is van een ontworpen thuis-situatie. Gescheiden ouders, alcohol- en/of drugsproblemen, maar ook ouders en broers die in de criminaliteit zitten. Erik (20a) ziet dat Yasin (21 jaar) moeite heeft om zich te ontworpen aan de invloedssfeer van zijn twee criminele broers. Verder is er in gezinnen soms ook sprake van mishandeling of wordt er weinig omgekeken naar de kinderen. In de zin dat ze 'worden gelaten', zegt Kees (140a), waardoor regelmaat en structuur ontbreken. Sommige beelden staan op zijn netvlies gegrift. Zoals van een hongerig kind dat op straat schreeuwt om eten en de moeder die dan geld uit het raam gooit voor een broodje döner.

Veel gezinnen leven in armoede en kinderen groeien op in kleine, soms slecht onderhouden huizen. Veel jongeren die thuis wonen, staan ergens anders ingeschreven, zodat het gezin nog financiering blijft ontvangen. Het opleidingsniveau is over het algemeen laag en gezinnen gaan vaak gebukt onder psychische problematiek. Kees (140a), denkt dat de problemen uit schaamte vaak worden ontkend. Het specifieke probleem bij Marokkaanse meisjes is dat hun bewegingsvrijheid door de ouders of andere gezins-/familieleden soms erg worden beknot. Mishandeling komt voor en soms worden er meisjes verstoten uit de familie.

Door gebrek aan controle en opvoeding belandt een deel al vroeg op straat. Fared (83a) wijst op ontluikend probleemgedrag van risicokinderen in groep acht van de basisschool (11-12 jaar). Een problematiek die naar zijn mening door het stadsdeel niet wordt opgepakt. Hij kan op zijn vingers natellen dat een deel gaat doorstromen naar toekomstige straatgroepen, waar ze op jonge leeftijd in aanraking zullen komen met criminaliteit. Doordat ze onvoldoende sociale gedragsregels ontwikkelen zijn ze erg beïnvloedbaar. Maar ook ouders geven soms het slechte voorbeeld, zoals bij de 15-jarige Abdel, wiens vader (nep)dopeddealer op de Wallen was en zijn zoon extreem beïnvloedt. Abdel pleegde al op jonge leeftijd criminaliteit, waaronder straatroof. Hij zit onder de knoet van zijn vader, die volgens Cartier (103a) een dubbelspel speelt door de hulpverlening op afstand te houden, maar tegelijkertijd contact te blijven zoeken. Vader verbiedt Abdel om aan projecten mee te doen waar zijn delictgedrag ter sprake komt.

1.2 school, werk en toekomstperspectief

In de groepen van Erik (20a) en Fared (83a) is sprake van een hoge drop-out. Een deel spijbelt, wisselt geregeld van opleiding of stopt er helemaal mee. Ook wie moeite heeft met het vinden van een stageplek raakt nogal eens gedemotiveerd. Erik (20a) ziet een 'sneeuwbaaleffect', waarbij rondhangen uit frustratie meer regelovertreding in de hand werkt. Wie wel een stageplek vindt zou die moeten koesteren. Maar Kees (140a) ziet ook dat ze per dag redeneren. 'Als het mooi weer is, komen ze niet op hun werk opdagen'. Fared (83a) vermoedt dat een deel van het problematisch gedrag voortkomt uit het feit dat een aanzienlijk deel verstandelijk beperkt is of ADHD heeft. Ze gedragen zich impulsief en hebben geregeld last van woede-uitbarstingen. De professionals zijn somber over hun toekomstperspectief. Een deel belandt in de criminaliteit of raakt in een sociaal isolement. Naast de individuele factoren zien professio-

nals dat het perspectief van jongeren vaak wordt ondermijnd door problemen in het gezin. Wat dat betreft ziet Cartier (103a) dat 'de appel niet ver van de boom valt'.

Een straatgroep bestaat vaak uit kleine subgroepen: de meer criminele groepjes en andere groepen die er omheen hangen en beduidend minder crimineel gedrag vertonen. Tyrel (25 jaar), half Surinaams, half Antilliaans, valt hier precies tussen. Erik (20a) weet dat Tyrel uit een 'volkomen geschikt gezin' komt. Zijn broer is 'van God los' en zijn moeder is alcohol- en drugverslaafd. Zijn vader zat in de drugsbusiness. Het gezin is veel verhuisd, wat ten koste is gegaan van de stabiliteit. De MBO-4 opleiding die Tyrel heeft afgerond, is bekostigd met de verkoop van cocaïne. Naar omstandigheden gaat het goed met hem. Hij is inmiddels verhuisd naar een naburige stad en woont daar samen. Volgens Erik (20a) is Tyrel te groot geworden voor de straat maar blijft de groep van afstand wel van drugs voorzien.

De groep van André (141a) wijkt af van de andere groepen. Het zijn buitenbeentjes die meer op zichzelf gericht zijn. Ze hebben vergeleken met andere groepen weinig sociale contacten buiten hun eigen kringetje. Hun opleiding is weliswaar hoger, maar ze haken toch vroegtijdig af vanwege psychi(atri)sche problematiek. Hun leven wordt bemoeilijkt door impulsief gedrag, wat soms gepaard gaat met agressieve buien. Een voorbeeld uit de praktijk van André:

Bob (17 jaar) is een slimme jongen, verbaal sterk, maar in gezelschap dominant aanwezig. Hij heeft autisme, ADHD en MCDD (Multiple Complex Developmental Disorder), waardoor hij moeite heeft met zijn emotieregulatie en door angst beheerst wordt. Hij kan agressief uit de hoek komen en heeft vaak conflicten met anderen. Het wordt wel eens overwogen hem uit huis te plaatsen, zoals laatst toen hij met een mes rondliep. Bob heeft geen werk en is van de havo afgetrapt wegens verbale agressie. Hij raakt soms betrokken bij vechtpartijen. Hij is het type dat ooit het nieuws kan halen omdat hij iets bizars heeft gedaan.

In Noord ziet Cartier (103a) dat het merendeel van de buurtjongeren een baan heeft waar je met je handen werkt, bijvoorbeeld timmerman of loodgieter. Deze groep neemt meer afstand van het criminele milieu. Meer jongens verlangen naar 'huisje-boompje-beestje'. Niemand wil losers als vrienden. In West weet Kees (140a) dat de meeste buurtjongens waar hij mee werkt een krantenbaantje hebben of pizzakoerier worden. Maar net als in Oost speelt het probleem dat de jongens zich moeilijk aan de afspraken houden, waardoor de kans op (vast) werk wordt verknald. Veel jongeren hebben een onrealistisch toekomstperspectief. Ze willen veel geld verdienen maar

realiseren zich niet dat je niet zomaar advocaat wordt. Salim (23 jaar) is zo iemand. Hij heeft praatjes voor tien en droomt van succes. Maar hij is ongeschoold en heeft een schuld van €40.000.

1.3 vrijetijd, kleding en helden

De straat is het favoriete domein van de buurtjongeren om hun vrije tijd door te brengen. De coffeeshops zijn een 'no go' geworden. Volgens de professionals komt dit door de leeftijdsgrens (minimaal 18 jaar) maar ook door een stringenter beleid van enkele coffeeshops in de buurt. 'Het is tegenwoordig kopen en wegwezen', zegt Fared (83a). Daarom wijkt een deel van de jongeren uit naar koffiehuisen of zoekt zijn heil in boxen, portieken en pleintjes. Een wat oudere groep heeft de shisha-lounge ontdekt. Daar mag je wel roken, maar niet blowen.

Sportbeoefening scoort laag. Hun conditie laat te wensen over en ze eten vaak fast-food. Slechts een kleine groep bezoekt de sportschool of voetbalt. De animo om in beweging te komen is laag, ondanks dat er sportprogramma's worden aangeboden. Ze luisteren veel naar muziek: van rai en rap tot hiphop en smartlappen. Uitgaan is niet populair, met uitzondering van de groepen in Noord die naar dance-events of meer specifieke hardstylefeesten gaan en naar de feestcafés op de uitgaanspleinen in het centrum. Volgens Cartier (103a) zijn het altijd dezelfde jongens die problemen veroorzaken tijdens het stappen.

Voor gadgets lopen de meeste buurtjongeren wel warm. Erik (20a) portretteert Tyrel (25 jaar), een groepsleider, die er altijd modieus bij loopt en met de nieuwste technische snufjes pronkt. Geld lijkt geen rol te spelen. Ook bij de groepen van Fared (83a) gooien Gucci, Prada en Mugler jassen hoge ogen. Maar niet iedereen loopt er zo bij op straat. Sommigen kiezen met hun *gothic look* voor een heel eigen stijl of tonen zich wars van alle nieuwe trends. Een voorbeeld uit de praktijk van Erik (20a):

'Badir (20 jaar) houdt niet van gadgets en andere fancy dingetjes om de blits te maken. Hij heeft liever een ouwe telefoon omdat hij gehoord heeft dat de GPS tracking op de nieuwe toestellen nog maar een paar meter is in plaats van 300 meter. Geen smartphone dus. Hij wil gewoon niet opvallen.'

De heroïsering van de straatcultuur schemert door in de adoratie van de *bad guy*. De jongeren weten veel over criminaliteit en kijken veel naar drugs- en misdaadfilms.

Fared (83a) zegt dat sommigen geobsedeerd zijn door misdaad. Ze kijken naar Opsporing Verzocht, volgen topcriminelen, foute kickboksers en de geweldsgolf onder Marokkanen. 'De iconen van de misdaad kennen ze allemaal, maar wie de minister-president is?'

1.4 problemen in de buurt, criminaliteit en status

Volgens de professionals in het buurtjongerenpanel is er in de groepen waarmee ze werken vaak sprake van een tweedeling tussen meer en minder criminele groepjes. Wat hen bindt zijn het samen op straat rondhangen, de verveling en de hang naar vertier. Op pleinen zorgt dit volgens buurtbewoners al snel tot overlast en hinderlijk gedrag. Zij vinden dat de jongeren provoceren, continu tegen meubilair en blikjes trappen, rotzooi maken en vernielingen plegen. Vooral de allerjongste groepen (12-14 jaar) bezondigen zich hier volgens de toezichthouders aan. In de ogen van Erik (20a) zijn de reacties vanuit de buurt soms wel overspannen wanneer kinderen op straat met elkaar spelen en aan elkaar hangen en trekken. De jongens met wie Erik (20a) werkt, beschouwt hij vooral als 'boefjes, bengels en kruimelaars'. Bij hen gaat het overwegend om 'kleine akkefietjes'.

Naarmate de jongens ouder zijn, is er meer agressiviteit in het spel. Ze hebben 'schijt aan autoriteit' en kennen geen grenzen. 'Provoceren, daar genieten ze van', zegt Fared (83a), die al jaren meedraait in de buurt maar het nog nooit zo extreem heeft meegemaakt als nu. Gewelddadige straatroven en diefstal komen regelmatig voor. Jongeren in criminele groepen begeven zich vaker op dealersterrein. De professionals zien een verschuiving in de cocaïnehandel, waar meer Marokkanen de concurrentie met Surinamers aangaan. Anderzijds is het aantal inbraken minder geworden in Oost. Is de drugshandel wellicht lucratiever? Hoe dan ook, geld verdienen staat centraal en bij de meer geharde types is criminaliteit de weg om te oogsten. In sommige groepen draait het daar meer om dan bij andere. De inkomsten komen uit het hosselen in klassieke straatdrugs (heroïne en gekookte coke), maar ook uit de verkoop van snuifcoke. De afnemers van snuifcoke zijn doorgaans de succesvolle hogeropgeleide Amsterdammers. Gokken, kleding, drank en meiden zijn de ingrediënten die de masculie-ne straatcultuur cachet moet geven. Erik (20a) refereert nogmaals aan de modieus geklede Tyrel (25 jaar), die tevens een (ook bij de politie) bekende buurtdealer is. Hij is extreem vaardig in het telkens de dans ontspringen.

'Hij beheerst het dealen als geen ander en kan razendsnel een transactie doen, zelfs met bolletjes in zijn mond. Mijn collega's kijken er wel eens naar, maar zien niet wat er precies gebeurt. Het is tovenarij van een hogere orde.'

In de Transvaalgroep zitten ook jongens uit de top-600. Een van hen is Habib (23 jaar). Hij koketteert ermee dat hij op de lijst staat en ontleent hier status aan. Fared (83a) ziet dit gedrag wel vaker. 'Het is stoer om gevaarlijk te zijn, een *public enemy*'. Erik (20a) ziet een *point of no return*. 'Wie eenmaal in het criminele circuit zit, geproefd heeft van het geld, kan niet meer terug.' Wie de georganiseerde misdaad wordt ingezogen moet sterk in zijn schoenen staan om zich daarvan weer te distantiëren. Fared (83a) vertelt over Aziz (24 jaar) die gekozen heeft voor een criminele carrière en zich via de straat steeds hoger in de pikorde heeft opgewerkt.

'Hij verkoopt cocaïne, is hyperactief en onbevreesd, maar heeft een lief karakter. Hij blout en snuift cocaïne. Hij komt uit een arm gezin en heeft zijn opleiding niet afgemaakt. Hij is altijd druk bezig als ik hem zie. Veel aan de telefoon en nooit tijd voor een afspraak. Een sologanger ook. Hij ziet er goed uit en draagt altijd merkkleding. Hij heeft een paar keer vastgezetten wegens diefstal en vuurwapens en toch is hij een rolmodel in de buurt omdat hij het gemaakt heeft. Hij hangt niet meer op straat en woont samen met zijn vriendin. Hij is vaak op reis. Drugshandel. België. Spanje.'

2 middelengebruik

De buurtgroepen verschillen in de mate waarin zij **alcohol** gebruiken. Marokkaanse jongeren drinken nauwelijks, de autochtone Nederlanders in Noord allemaal, naast bier vooral mixdrankjes. Surinamers en Antillianen zitten daar tussenin. Bij de jongvolwassenen zijn de verschillen kleiner, vooral bij de groepen die gaan stappen. Omdat alcohol in de Marokkaanse cultuur in de taboesfeer zit, wordt er volgens de professionals meer over gelogen. **Energydrinks** worden in alle groepen veel gedronken. Sommigen drinken die de hele dag door. De meesten **roken**, maar e-sigaretten en shisha-pennen winnen aan populariteit.

Wat betreft het middelengebruik onder de buurtjongeren zien de professionals **cannabis** als het grootste probleem, met name in groepen waar bijna iedereen dagelijks blout. Ze beginnen soms al rond hun 14^e jaar met experimenteren. De forse gebrui-

kers roken bijna elk uur een joint. In tegenstelling tot alcohol is cannabis bij Marokkaanse, maar ook bij Surinaamse en Antilliaanse buurtjongeren meer geaccepteerd. Blowen gebeurt vaak in groepsverband, maar bijvoorbeeld Boris (17 jaar) blowt in z'n eentje en begint voor schooltijd al. Volgens Kees (140a) wordt Boris daar rustiger van en kan hij zijn emoties beter onder controle houden. Jongeren met ADHD of autistische problematiek gebruiken wiet nog wel eens als 'zelfmedicatie'. Maar Fared (83a) ziet ook een patroon waarbij het blowgedrag problemen van buurtjongeren kan versterken of veroorzaken. Onder invloed vertonen ze verward gedrag, lijkend op een bipolaire stoornis of schizofrenie. De symptomen worden minder zodra ze een poos stoppen met gebruik. Andere gevolgen zijn: agressiviteit naar de ouders, inactiviteit, vergeetachtigheid en het verslechteren van schoolprestaties. Probleemjongeren denken zelf nogal eens dat ze door blowen hun problemen de baas kunnen en zich meer relaxt voelen. Samen blowen betekent ook steun bij elkaar zoeken. Buurtjongeren komen gemakkelijk aan wiet. Een deel koopt het in coffeeshops, als ze er oud genoeg voor zijn. Anderen kopen het via vrienden of straatdealers. De allerjongste groep krijgt het vaak van vrienden.

In sommige groepen wordt ook geëxperimenteerd met **cocaïne, ghb en ecstasy**. André (140a) ziet soms problematisch gedrag bij ghb-gebruik. 'Ze hebben het gevoel niks meer te kunnen verliezen, waardoor ze soms doorslaan in hun gebruik.'

autoriteit, controle en maatregelen

Amsterdam probeert door middel van verschillende maatregelen het aantal probleemjongeren, de criminaliteit en het (problematisch) middelengebruik terug te dringen. De praktijk blijft echter weerbarstig. Fared (83a) is daar heel stellig over: 'Ze krijgen alle kansen, maar houden zich niet aan afspraken'. Deze groep is uitgespeeld en de enige oplossing die hij ziet, is vastzetten en uitkering intrekken. Volgens Fared (83a) valt er veel winst te behalen door problematische kinderen op jongere leeftijd (8-11 jaar) te gaan begeleiden, om het afglijden naar het straatmilieu in een later stadium te remmen.

Het opleggen van straatverboden is volgens de professionals, die zelf op straat werken, niet altijd effectief. In de praktijk blijven groepen solidair, waardoor ze juist gaan zwerven door de buurt en het probleem zich verplaatst. Zo kregen straatcoaches in Oost de opdracht om straatjongeren richting het Oosterpark te drijven. Dit mislukte omdat een van hen juist daar een straatverbod had. Erik (20a) ziet dat een straatverbod onbedoeld de groepsdynamiek kan vergroten. 'Ze treffen elkaar gewoon op an-

dere plekken.' Sommige groepen zoeken hun *turf* nauwkeurig uit. Grote pleinen of stukjes in het park zijn populair. Voor straatcoaches zijn jongeren moeilijk handelbaar. Enkele professionals nemen het op voor de overlastgevende groepen, nu buurthuizen en jongerencentra wegens bezuinigingen gesloten zijn. 'De straat stimuleert impulsief gedrag', vindt Erik (20a), die tieners eerder in de invloedssfeer van criminele groepen ziet komen.

Er lopen verschillende projecten tegen overlast van jeugdgroepen. Sommige projecten zijn tijdelijk van aard, zoals in Noord, waar Cartier (103a) de opdracht kreeg om twee groepen uit elkaar te houden. Dat viel niet altijd mee. 'Soms is er wekenlang niemand en dan opeens staat er weer een grote groep.' In Oost (Transvaalbuurt en Indische buurt) wordt al sinds 2013 het Jeugd Preventie Team (JPT) ingezet tegen overlast. In het JPT zitten jongeren die in de buurt zijn opgegroeid en zelf in aanraking zijn geweest met de politie of een baan of stage zoeken. Het JPT bestaat vooral uit Marokkaanse jongeren. Ze worden ingezet om de jeugdoverlast tegen te gaan door met leeftijdsgenoten in gesprek te gaan en proberen ruzies, opstootjes en dergelijke te voorkomen of te sussen.

Ondanks de vele goede bedoelingen worden de professionals uit het panel nogal eens geconfronteerd met woede richting de overheid. Jongeren voelen zich onbegrepen en hebben het gevoel dat er niet naar hen wordt omgekeken. Sommigen krijgen 'schijt aan autoriteit' en negeren straatcoaches. Kees (140a) over een groep in West:

'In groepen gedragen ze zich agressief en hebben een grote bek. Spreek je ze individueel, dan zijn ze heel angstig en onzeker. Individuele begeleiding loont de moeite maar is duur en alleen beschikbaar voor de elite.'

De juiste maatregelen treffen is geen sinecure. Buurtjongeren die op straat rondhangen zijn snel wantrouwend naar hulpverleners en al helemaal naar straatcoaches, BOA's en politie. Kees (140a) ziet een gangstermentaliteit: 'dat ze eigenlijk niet met je mogen praten, dat ze naaiers zijn als ze met hulpverleners in zee gaan'. Voor Erik (20a) is dat een reden om in overleg met andere partijen op zijn hoede te zijn met wat hij zegt en over wie. Door alles te vertellen zou hij zijn eigen positie in gevaar brengen en als verklikker worden gezien. Dit geldt ook voor vrienden onderling. Als anderen merken dat je praat met de politie, krijg je kritiek of word je buiten gesloten. Toch lijken sommige maatregelen hun vruchten af te werpen. Zo zorgt het nieuwe pasjesbeleid van coffeeshops er ook voor dat blowers die zich niet willen legitimeren

worden geweerd. (Dat lost overigens het problematische cannabisgebruik niet op en Erik (20a) pleit dan ook voor meer preventie bij moeilijk bereikbare blowers.) En Cartier (103a) constateert dat sinds de politie in Noord sneller bekeurt voor openbare ordeverstoring het rustiger is geworden op straat.

3 samenvatting

Kwetsbare buurtjongeren in volkswijken maken relatief vaak deel uit van straatgroepen. Bij veel van hen is sprake van een ontwrichte thuissituatie en armoede, het opleidingsniveau is laag en er is vaak sprake van psychische problematiek. Door gebrek aan controle en opvoeding belandt een deel van de jongeren al vroeg op straat, met een vergroot risico op probleemgedrag. Het Jeugd Preventie Team is opgezet om de jeugdoverlast te beperken, maar ook om in gesprek te blijven met leeftijdsgenoten. Een deel van de straatjongeren kampt met een verstandelijke beperking of ADHD. In sommige straatgroepen is sprake van een hoge drop-out, met als gevolg een sneeuwbal effect van problemen die (op termijn) tot meer regelovertreding en criminaliteit leiden. De professionals in de panelstudie constateren dat meer jongeren zich op het dealersterrein begeven, zowel in de eigen buurt als daarbuiten. Naast de klassieke straatdrugs (heroïne en crack) wordt in toenemende mate gehandeld in snuifcocaïne. Het zwaartepunt van de handel lijkt zich te verplaatsen naar Marokkaanse groepen. Surinaamse, maar vooral autochtoon-Nederlandse jongeren drinken meer en frequenter **alcohol** dan Marokkaanse jongeren. **Energydrinks** zijn in alle groepen populair. **E-sigaretten** en **shisha-pennen** winnen aan populariteit. **Cannabis** is bij Marokkaanse, maar ook Surinaamse en Antilliaanse buurtjongeren meer geaccepteerd dan alcohol. Professionals zien wel dat blowen het problematische gedrag versterkt. Het gebruik van andere middelen (o.a. **ecstasy**, **ghb** en **cocaïne**) ligt op een veel lager niveau en vindt voornamelijk plaats in 'witte' netwerken.

IV

SURVEY CAFÉBEZOEKERS

1	het onderzoek	84
1.1	representativiteit.....	86
1.2	de cafébezoekers.....	87
2	middelengebruik.....	89
2.1	tabak.....	90
2.1.1	waterpijp	90
2.1.2	e-sigaret	90
2.1.3	rookverbod	91
2.2	alcohol.....	92
2.3	cannabis.....	92
2.4	ecstasy.....	93
2.4.1	mdma-poeder	94
2.5	cocaïne	94
2.6	amfetamine	95
2.6.1	methamfetamine	95
2.7	ghb.....	95
2.8	lachgas	96
2.9	ketamine	96
2.10	nps (nieuwe psychoactieve stoffen)	97
2.11	paddo's, lsd en dmt.....	99
2.12	heroïne en crack.....	99
2.13	middelengebruik per subgroep.....	99
2.13.1	geslacht	100
2.13.2	leeftijd.....	100
2.13.3	ethniciteit.....	101
2.13.4	studenten en werkenden.....	101
2.13.5	type café	101

3	uitgaan	102
3.1	uitgaan in het algemeen.....	103
3.2	gebruik voor, tijdens en na het cafébezoek.....	103
3.2.1	tabak	104
3.2.2	alcohol.....	104
3.2.3	cannabis	104
3.2.4	ecstasy, cocaïne en amfetamine	104
3.2.5	ghb en lachgas	105
3.2.6	gebruikerstypen.....	105
3.3	na het uitgaan	105
3.3.1	rijden onder invloed.....	106
4	trends	107
4.1	trends in publiek.....	107
4.2	trends in uitgaan.....	108
4.3	trends in middelengebruik.....	109
4.3.1	tabak	109
4.3.2	alcohol.....	110
4.3.3	cannabis	110
4.3.4	ecstasy.....	111
4.3.5	cocaïne.....	111
4.3.6	amfetamine.....	112
4.3.7	ghb.....	112
4.3.8	lachgas.....	113
4.3.9	ketamine	113
4.3.10	nps (2-CB en mephedrone).....	113
4.3.11	psychedelica (paddo's en lsd).....	114
4.3.12	'straatdrugs'(heroïne en crack).....	114
5	samenvatting	114

In 2014 is voor de vierde maal onderzoek gedaan onder bezoekers van Amsterdamse cafés (eerdere cafésurveys waren in 2000, 2005 en 2010).⁴⁰ We beschrijven in dit deel achtereenvolgens **(1)** het onderzoek en de steekproef, **(2)** gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere middelen, en **(3)** uitgaan en middelengebruik op de uitgaansavond. Tot slot bespreken we **(4)** ontwikkelingen en trends aan de hand van cijfers uit de vier cafésurveys.

definities en begrippen

In Antenne hanteren we verschillende maten voor middelengebruik en maken we vaak onderscheid naar etniciteit. De gebruikte definities en enkele statistische termen worden hier toegelicht.

middelengebruik

Wanneer iemand een middel ooit in zijn of haar leven heeft gebruikt, spreken we van **ooit-gebruik**. Bij gebruik in het laatste jaar spreken we van **recent gebruik** en gebruik in de laatste maand noemen we **huidig gebruik**.

Bij tabak, alcohol en cannabis worden onder andere ook **gebruikshoeveelheden per dag** besproken. Deze hoeveelheden gelden alleen voor dagen waarop gerookt, gedronken of geblowd wordt. Wanneer we dus het aantal sigaretten, glazen alcohol of joints per dag rapporteren, bedoelen we het aantal per 'rook'dag, 'drink'dag of 'blow'dag.

etniciteit

Wanneer we spreken van etniciteit, dan doelen we op objectieve etniciteit op basis van het geboorteland van de ouders. We hanteren de standaardprocedure van het CBS. Iemand is autochtoon als beide ouders in Nederland geboren zijn. En iemand is allochtoon wanneer ten minste één van de ouders in het buitenland geboren is. Eerste generatie allochtonen zijn ook zelf in het buitenland geboren en worden ingedeeld naar hun eigen geboorteland; tweede generatie allochtonen zijn zelf in Nederland geboren en worden ingedeeld naar het geboorteland van de ouder(s). Wanneer beide ouders in het buitenland zijn geboren, bepaalt het geboorteland van de moeder de specifieke etniciteit. Er wordt onderscheid gemaakt tussen **westers** (Nederlandse autochtonen en allochtonen uit westerse landen⁴¹) en **niet-westers** (allochtonen uit de Antillen, Suriname, Marokko, Turkije, of andere niet-westerse landen⁴²).

⁴⁰ Korf, Nabben & Benschop (2001); Nabben, Benschop & Korf (2006), Benschop, Nabben & Korf (2011).

⁴¹ Australië, Europa, Noord-Amerika. Door het CBS worden hier ook Indonesië en Japan toe gerekend. Indonesische allochtonen zijn vaak afkomstig uit voormalig Nederlands-Indië (en dus van oorsprong Nederlandse kolonisten). Japan behoort tot de rijke, geïndustrialiseerde landen en Japanse allochtonen zijn vaak expats (werknemers van internationale bedrijven).

⁴² Afrika, Azië (exclusief Indonesië en Japan) en Zuid-Amerika.

statistiek

In tekst en grafieken worden de belangrijkste resultaten weergegeven; percentages en gemiddelden zijn daarbij afgerond. Naast een gemiddelde wordt soms ook een mediaan (ook wel 'doorsnee') genoemd. Dit is de waarde waar de helft van de respondenten onder scoort, en de helft boven. De mediaan is soms meer valide dan het gemiddelde, omdat hoge of lage uitschieters hierop niet van invloed zijn.

Regelmatig maken we vergelijkingen tussen (sub)groepen; onder andere mannen versus vrouwen, verschillende leeftijdscategorieën (jonger dan 20, 20 t/m 24, 25 t/m 29, 30 t/m 34, 35 jaar en ouder) en westerse versus niet-westerse cafébezoekers. We spreken bij deze vergelijkingen alleen van verschillen als deze **signifcant** zijn, dat wil zeggen dat de verschillen statistisch gezien met ten minste 95% zekerheid niet aan toeval toe te schrijven zijn ($p < .05$). Bij toetsen op samenhang (bijv. correlaties en regressieanalyses) wordt dezelfde significantiegrens gehanteerd.

Meer gedetailleerde cijfers en analysegegevens zijn te vinden in de tabellen in bijlage B.

1 het onderzoek

Het aantal cafés in Amsterdam loopt al jaren gestaag terug. Tijdens de laatste Antenne cafésurvey van 2010 waren er 1.080 cafés gevestigd in de hoofdstad; in 2014 waren dat volgens O+S Amsterdam nog maar 798 cafés. Uit het aanbod van cafés in Amsterdam is een selectie gemaakt van **80 cafés**. Gezien de focus van Antenne op jonge en jongvolwassen Amsterdammers, zijn cafés die vooral toeristen of andere bezoekers van buiten de stad trekken buiten beschouwing gelaten. Ook cafés met een overwegend ouder publiek (zoals kleine 'donkerbruine' buurtcafés en sommige homo-cafés) zijn buiten beschouwing gelaten. Net als voorgaande jaren maakten we bij de selectie van de cafés onderscheid tussen mainstream, hippe, homo- en studentencafés. Meer nog dan voorgaande jaren lieten cafés zich niet altijd makkelijk classificeren. Hip was al langer een vaag omschreven begrip; ook de grenzen tussen student, gay en mainstream vervagen. De één typeert een bepaald cafépubliek als 'hipsters', terwijl de ander spreekt van 'studentenballen'. Er werd gestreefd naar een verhouding van ca. 50% mainstream cafébezoekers, ca. 30% hip, en student en gay elk ca. 10% (dit om de steekproef aan te laten sluiten bij die van voorgaande cafésurveys en ook min of meer de verdeling van het Amsterdamse cafépubliek te volgen). Om de gewenste aantallen mainstream cafébezoekers in de survey te behalen, was voorheen een selectie van ongeveer 20 grote mainstream cafés voldoende, maar vanwege de schaalverkleining moesten nu **45 mainstream cafés** worden bezocht. Ook in het hippe segment is sprake van schaalverkleining en werden meer cafés bezocht dan voorheen; **22**

hippe cafés. Daarnaast is veldwerk verricht in **8 studentencafés** en **5 gaycafés.** Een andere ontwikkeling in het Amsterdamse uitgaansleven is de verplaatsing van de binnenstad naar omringende buurten. Veldwerkteams zijn daarom van Oost via West naar Noord gereisd om cafébezoekers in Amsterdam te werven voor de survey.

Vanaf half juni 2014 is gedurende zes weken op donderdag-, vrijdag-, zaterdag- en zondagavond tussen 21.00 en 01.00 veldwerk verricht door een team van jonge veldwerkers.⁴³ Tijdens de veldwerkperiode vond het WK voetbal plaats. Op speelavonden bestormden in oranje gehulde voetbalfans gezamenlijk de Amsterdamse cafés. Veldwerk doen op deze avonden was niet haalbaar, niet alleen omdat veel bezoekers al vroeg in beschenken toestand verkeerden, maar ook omdat het voetbal andere bezoekers naar de cafés trok dan op een gemiddelde avond. Op de overige dagen bezochten één tot drie veldwerkdus elk vier cafés op een avond.

⁴³ Merel Dirkse, Marijn Epskamp, Maud van Hees, Sterre Ten Houte De lange, Esther Kamara, Rachid Karraz, Eline Meijer en Hedwig Swart o.l.v. Maartje Weijenberg.

De veldwerkers werden vooraf getraind en tijdens veldwerkavonden geïnstrueerd op welke tijdstippen en in welke cafés zij bezoekers moesten werven. Er werd niet lukraak 'geflyerd'. De bezoekers die werden benaderd vormden een afspiegeling van het aanwezige publiek en bij grote groepen 'uniforme' bezoekers werd één persoon uitgekozen. Veldwerkers spraken de bezoekers persoonlijk aan met de vraag of zij mee wilden doen met een onderzoek over uitgaan, alcohol, tabak en andere genotmiddelen. Ook als zij nooit iets gebruikt hadden, konden zij meedoen. Anonimiteit werd benadrukt. Bij geïnteresseerden werd eerst een korte vragenlijst afgenomen, waarin geslacht, leeftijd, etniciteit en het gebruik van cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine werden genoteerd. Vervolgens werd hen gevraagd om de volgende dag online een uitgebreide vragenlijst in te vullen. Zij kregen een flyer mee met daarop een link naar de online vragenlijst en een unieke code. De uitgebreide vragenlijst werd niet ter plekke afgenomen omdat cafébezoekers er meestal niet om staan te springen tijdens het stappen een reeks vragen te beantwoorden en een luidruchtig café (waar iedereen kan meeluisteren) daar ook niet bepaald een ideale locatie voor is. Bovendien had een aantal vragen in de uitgebreide lijst betrekking op (middelengebruik tijdens) de hele uitgaansavond, inclusief de uren die nog moesten komen. In totaal is 1.658 cafébezoekers een flyer overhandigd.

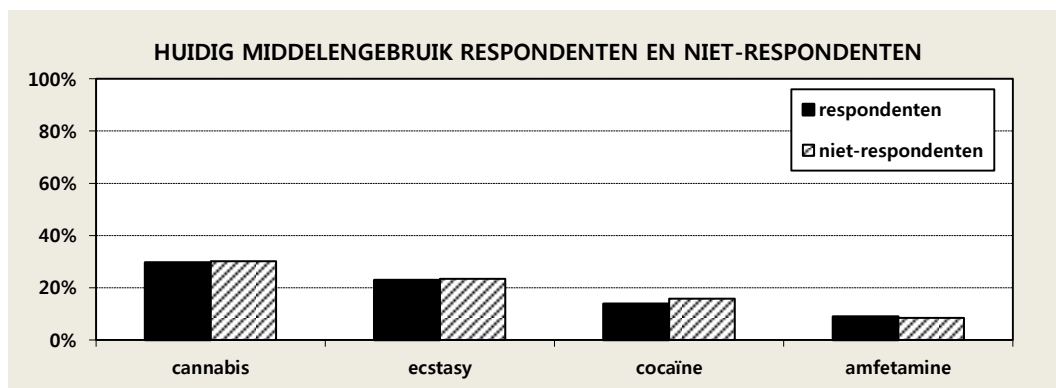
	aantal cafés bezocht	aantal bezoekers aangesproken
mainstream	45	860
hip	22	523
student	8	150
gay	5	125
TOTAAL	80	1.658

1.1 representativiteit

Van de 1.658 cafébezoekers die de flyer kregen, hebben er **523** de online uitgebreide vragenlijst ingevuld. De respons komt daarmee op 32%. Dat is hoger dan in de voorgaande cafésurveys (achtereenvolgens 26%, 26% en 28%).

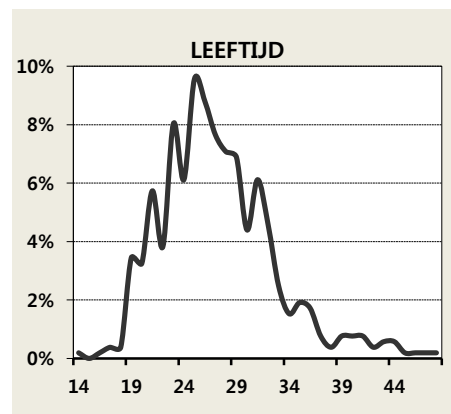
Belangrijker nog dan het responspercentage is de vraag in hoeverre de respondenten een goede afspiegeling vormen van de benaderde cafébezoekers. Door bij het veldwerk gebruik te maken van de korte vragenlijst, kunnen we een vergelijking maken tussen cafébezoekers die wél (respondenten) en níet (niet-respondenten) online de uitgebreide vragenlijst invulden.

Respondenten zijn vaker vrouw, gemiddeld bijna tien maanden ouder, vaker autochtoon Nederlands en vaker benaderd in studentencafés. Maar qua gebruik van cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine is er geen verschil tussen respondenten en niet-respondenten. Demografisch gezien is er dus wel sprake van selectieve respons, maar dat lijkt niet tot gevolg te hebben dat de resultaten van het onderzoek een vertekend beeld zullen geven van het middelengebruik onder cafébezoekers. Cafébezoekers die cannabis, ecstasy, cocaïne of amfetamine gebruiken waren niet minder geneigd om mee te doen met de survey (bijvoorbeeld omdat zij niet wilden vertellen over hun gebruik) en andersom waren ook niet-gebruikers niet minder geneigd om mee te doen (bijvoorbeeld omdat het onderwerp ze niet interesseerde).

1.2 de cafébezoekers

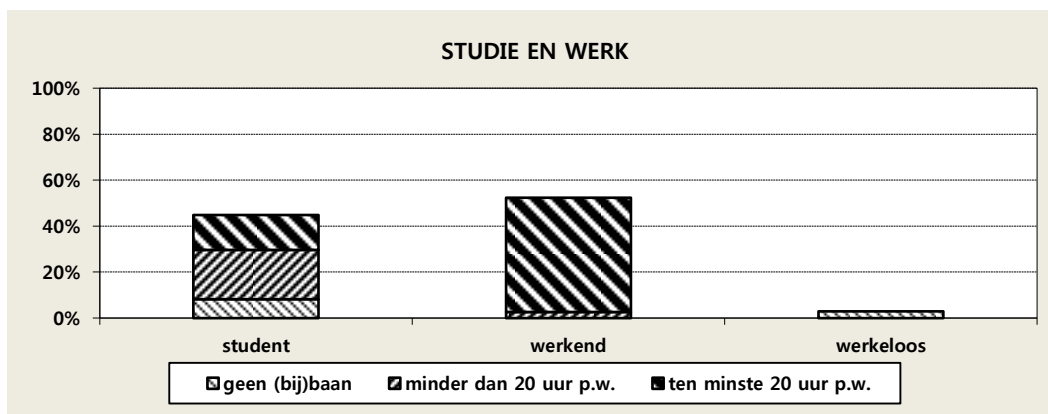
Onder de 523 onderzochte cafébezoekers zijn iets meer vrouwen (54%) dan mannen (46%). Ongeveer één op de tien noemt zich homo, lesbisch of biseksueel (11%). De leeftijd varieert van 14 tot en met 55 jaar, maar minderjarigen en veertigplussers zijn er nauwelijks.⁴⁴ Verreweg de grootste groep bestaat uit twintigers en begin-dertigers en de gemiddelde leeftijd is 27 jaar.

⁴⁴ Dit heeft uiteraard te maken met het alcoholverbod voor minderjarigen (veel cafés hanteren ook een toegangsleeftijd van 18 jaar) en de selectie van cafés (cafés met een ouder publiek werden buiten beschouwing gelaten).

Ondanks de etnische diversiteit van de Amsterdamse bevolking, is het cafépubliek in de hoofdstad nog steeds overwegend 'wit': 80% van de bezoekers is autochtoon Nederlands en de rest is vooral westers allochtoon (15%). Bij de steekproef van cafés lag de nadruk op lokaal publiek (toeristencafés zijn buiten beschouwing gelaten) en het merendeel van de onderzochte cafébezoekers woont dan ook in Amsterdam (86%).

Veel cafébezoekers studeren aan hbo of universiteit (43%), een kleine groep is middelbare scholier of gaat naar het middelbaar beroepsonderwijs (2%). Beide groepen zullen we voor de leesbaarheid samen nemen en aanduiden als 'studenten'. Bijna tweederde van de cafébezoekers (65%) werkt minimaal 20 uur per week en een kwart (24%) heeft een (bij)baan van minder dan 20 uur. Degenen die geen opleiding volgen en wel een baan hebben, duiden we in het vervolg aan als 'werkenden'. Deze groep werkenden vormt iets meer dan de helft van de onderzochte cafébezoekers (52%). Werkenden studeren dus niet, maar onder studenten wordt wel veel gewerkt; ongeveer één op de drie studenten heeft zelfs een baan voor minimaal 20 uur per week. De resterende 3% volgt geen opleiding en heeft geen baan en wordt aangeduid als 'werkelozen'. Deze groep is echter dusdanig klein dat bij vergelijkingen tussen subgroepen verderop in dit hoofdstuk werkelozen buiten beschouwing worden gelaten en alleen studenten en werkenden worden vergeleken.

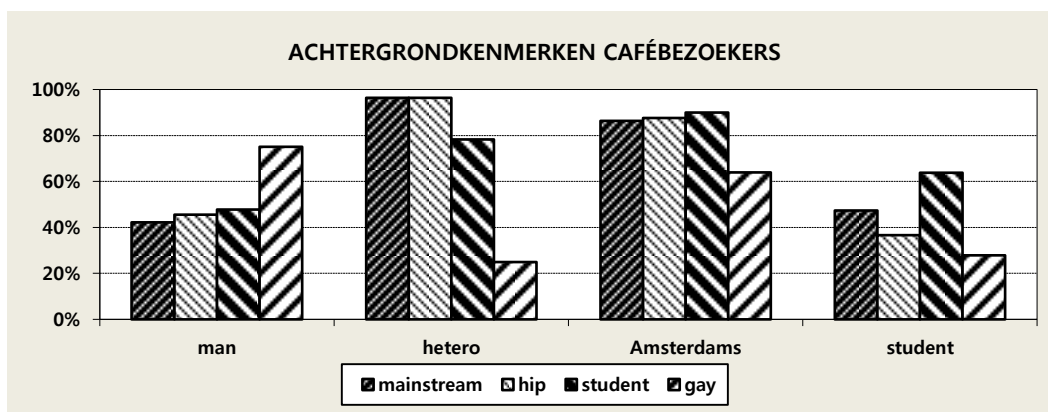

Het opleidingsniveau ligt hoog: 70% heeft een hbo- of universitaire diploma. Dat lijkt merkwaardig omdat een groot deel momenteel nog studeert. Een bachelor of propedeuse geldt echter ook als universitair diploma en vervolgstudies zijn niet ongebruikelijk. Ook onder werkenden – én werkelozen – hebben verreweg de meesten hbo of universitaire studie afgerond.

type café

De verschillende typen cafés trekken deels een ander publiek. Dat geldt vooral voor de gaycafés waar minder vrouwen, hetero's, Amsterdammers en studenten komen. Ook komen er in gaycafés meer dertigplussers, waardoor de gemiddelde leeftijd van de bezoekers hoger ligt (31 jaar, versus 26-28 jaar in de overige typen cafés).

Afgezien van deze verschillen, vallen toch voornamelijk de overeenkomsten in bezoekerspubliek op. Vooral de grens tussen mainstream en hip is vervaagd en studenten zijn in alle cafétypen terug te vinden.

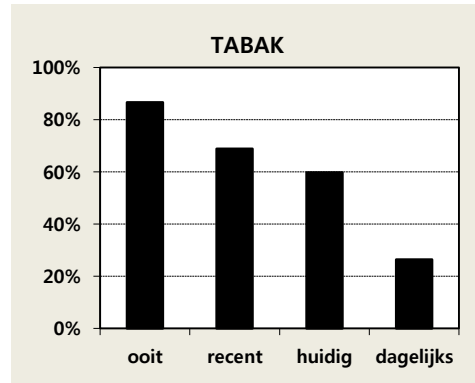
2 middelengebruik

De vragenlijst besloeg items over roken, drinken, blowen en het gebruik van twintig andere middelen. We presenteren hier algemene gebruikscijfers (ooit, laatste jaar en laatste maand) en maken vergelijkingen tussen subgroepen. Gebruik van alcohol en drugs tijdens het uitgaan komt verderop aan bod (pag. 103).

Bij het gebruik van tabak, alcohol en cannabis worden onder andere ook gebruikshoeveelheden per dag besproken. Deze hoeveelheden gelden alleen voor dagen waarop gerookt, gedronken of geblowd wordt. Wanneer we dus het aantal sigaretten, glazen alcohol of joints per dag rapporteren, bedoelen we het aantal per rookdag, drinkdag of blowdag (zie ook pag. 83).

2.1 tabak

De meerderheid van de cafébezoekers (87%) heeft ooit gerookt. Gemiddeld deden ze dat voor het eerst kort voor hun 16e jaar. Een deel is dus begonnen met roken toen ze jonger waren dan de op dat moment geldende leeftijdsgrens van 16 jaar.⁴⁵ De meeste cafébezoekers zijn ook huidige rokers (60%). Minder dan de helft van de huidige rokers rookt dagelijks (44%); de rest rookt 5-6 da-

gen (8%), 3-4 dagen (10%) of 1-2 dagen per week (19%) of zelfs minder dan één keer per week (19%). Van de totale groep cafébezoekers is 26% een dagelijkse roker en 34% een 'recreatieve' niet-dagelijkse roker. Gemiddeld roken de huidige rokers 8 sigaretten per dag, dagelijkse rokers (gem. 11 sigaretten) beduidend meer dan niet-dagelijkse rokers (gem. 5 sigaretten). De meeste huidige rokers (70%) vinden zelf dat ze te veel of te vaak roken.

2.1.1 waterpijp

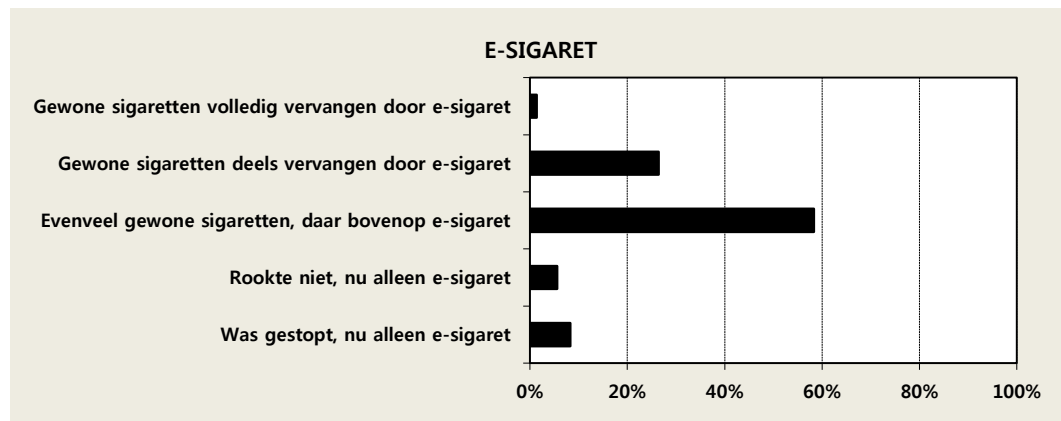
Van alle onderzochte cafébezoekers heeft 28% het afgelopen jaar wel eens tabak of kruiden (geen hasj of wiet) via een waterpijp (shisha) gerookt. Een kleine groep (2%) rookte uitsluitend kruiden, de rest (26%) ook of uitsluitend tabak met een smaakje. De meesten die het afgelopen jaar een waterpijp rookten, rookten ook gewone sigaretten. Van de totale groep rookte 7% het afgelopen jaar uitsluitend waterpijp en geen sigaretten, terwijl 21% beide deed.

2.1.2 e-sigaret

Eén op de zes cafébezoekers (16%) rookte het afgelopen jaar een e-sigaret, waaronder 2% uitsluitend zonder nicotine en 14% (ook) met nicotine. De recente rokers van e-sigaretten en de recente 'gewone' rokers vormen grotendeels dezelfde groep. Slechts 1% rookte het afgelopen jaar uitsluitend e-sigaretten en geen tabak, de overige 15% rookte beide. Opvallend is dat de meeste e-rokers zelf zeggen dat de e-

⁴⁵ De leeftijdsgrens voor tabaksverkoop is per 1 januari 2014 verhoogd naar 18 jaar.

sigaret hun gewone sigaret niet heeft vervangen (58%).⁴⁶ Aan de andere kant heeft een kwart (26%) een deel van de gewone sigaretten vervangen en 1% rookt helemaal geen gewone sigaretten meer, alleen de e-sigaret. Maar er zijn er ook die voorheen niet rookten (6%) of waren gestopt met roken (8%) en nu de e-sigaret hebben opgepakt.

Tweederde van de e-rokers (68%) gebruikt de e-sigaret niet om te stoppen of minderen met roken. De rest probeert met hulp van de e-sigaret te minderen (14%) of helemaal te stoppen (17%).

2.1.3 rookverbod

Ondanks het forse aantal rokers onder de cafébezoekers vindt een ruime meerderheid (86%) het goed dat roken in cafés verboden is. Zoals te verwachten zijn er onder huidige rokers (81%) minder voorstanders van het rookverbod dan onder niet-rokers (92%), maar ook de meeste rokers zijn dus voor het rookverbod en ook enkele niet-rokers zijn dus tegen.

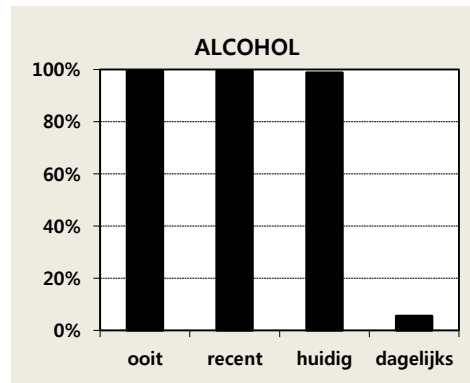
⁴⁶ Tijdens het veldwerk kwam naar voren dat in de vragenlijst een optie ontbrak voor rokers die het afgelopen jaar eenmalig of een beperkt aantal keer met de e-sigaret hadden geëxperimenteerd. Bij gebrek daaraan, kruisten deze mensen de optie "Ik rook nog evenveel gewone sigaretten/shag en daar bovenop ook de e-sigaret" aan. Dit wekt ten onrechte de schijn dat een groot deel van de rokers meer is gaan roken door gewone sigaretten aan te vullen met de e-sigaret.

2.2 alcohol

Eén enkele cafébezoeker heeft nog nooit alcohol gedronken en slechts zeven dronken de laatste maand geen alcohol. Het aandeel huidige drinkers onder de cafébezoekers komt daarmee op 99%. Gemiddeld dronken de cafébezoekers hun eerste glas alcohol toen zij 14 jaar waren. Dat is dus ruim voor de toen geldende leeftijdsgrens van 16 jaar.⁴⁷

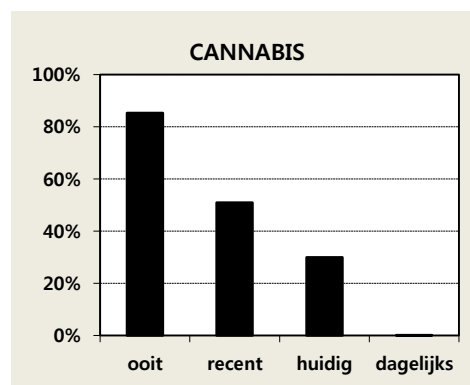
Dagelijkse drinkers zijn in de minderheid (6%), maar de meesten drinken wel wekelijks (30% 1-2 dagen, 41% 3-4 dagen, 16% 5-6 dagen). De overige 7% drinkt minder dan 1 dag per week. Op dagen dat alcohol wordt gedronken, worden gemiddeld 5 glazen alcohol geconsumeerd. Ruim één op de vijf huidige drinkers (22%) drinkt niet meer dan 1 of 2 glazen alcohol, 39% drinkt er 3 of 4 en eveneens 39% 5 of meer. Gemiddeld gesproken dan, want op de vraag of ze de afgelopen maand wel eens 5 of meer glazen bij een gelegenheid hebben gedronken, antwoordt 89% bevestigend.

Wanneer we frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik combineren, dan voldoet bijna een kwart (23%) van de onderzochte cafébezoekers aan de in Antenne gehanteerde definitie van een **riskante drinker**, maar ruim het dubbele daarvan (54%) vindt zélf dat dat ze te veel of te vaak drinken.⁴⁸

2.3 cannabis

De meeste cafébezoekers (85%) hebben ooit wel eens hasj of wiet gebruikt, gemiddeld voor het eerst toen ze 17 jaar waren. Jonger dus dan de minimale toegangsleeftijd voor coffeeshops (sinds 1996 is dat 18 jaar). De laatste maand gebruikte 30% nog cannabis.

⁴⁷ Sinds 1 januari 2014 geldt een alcoholverbod voor jongeren onder de 18 jaar.

⁴⁸ Een riskante drinker drinkt dagelijks (ongeacht hoeveelheid) of meerdere dagen per week meer dan 3 (tot 19 jaar) of 4 (vanaf 19 jaar) glazen alcohol. Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

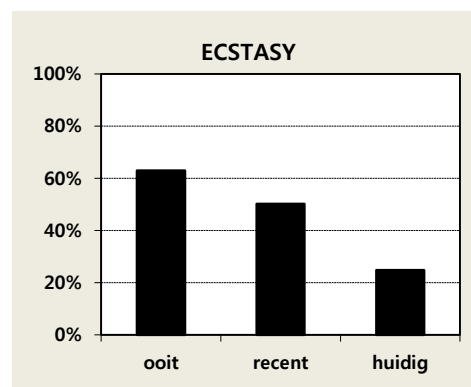
Over het algemeen wordt er weinig frequent geblowd: 78% van de huidige blowers rookt minder dan 1 keer per week een joint, 13% doet dat 1-2 dagen per week, 5% 3-4 dagen, 4% 5-6 dagen en een enkeling dagelijks. Het aandeel dagelijkse blowers onder de cafébezoekers komt daarmee op minder dan 1%. Per dag wordt gemiddeld 1 joint gerookt; slechts weinigen roken er meer dan 2 op een dag (4%). Ongeveer de helft (48%) geeft de voorkeur aan hasj en 28% aan wiet, de rest is het om het even. Dat is op het eerste gezicht vreemd omdat andere onderzoeken wijzen op een sterkere preferentie voor wiet. Deze onderzoeken zijn echter vaak uitgevoerd onder frequente blowers en de voorkeur voor wiet lijkt daarmee samen te hangen.⁴⁹ Ook onder de cafébezoekers zien we dat terug. Van degenen die wekelijks blowen (1-7 dagen per week) rookt 44% liever wiet, terwijl dat bij de niet-wekelijkse blowers (minder dan 1 dag per week) 24% is.

Van de huidige blowers voldoet 8% aan de definitie van **riskant blowen** (2% van de totale groep), maar blowers zelf zijn vaker van mening dat ze te veel of te vaak blowen (13%).⁵⁰

2.4 ecstasy

Bijna tweederde van de cafébezoekers (63%) heeft ervaring met het gebruik van ecstasy. Gemiddeld waren zij 21 jaar toen ze voor het eerst ecstasy slikten. De helft (50%) heeft het afgelopen jaar ecstasy gebruikt en een kwart (25%) de afgelopen maand.

Degenen die het afgelopen jaar gebruikten, slikten in die periode gemiddeld 5 maal ecstasy (doorsnee 4 maal). Ruim een derde (36%) slikte 1 of 2 keer, een kwart (24%) 3 of 4 keer en een derde (33%) 5 tot 10 keer. Een kleine groep (7%) kende meer dan 10 slikmomenten. Naar eigen mening nam 14% van de recente gebruikers te veel of te vaak ecstasy.

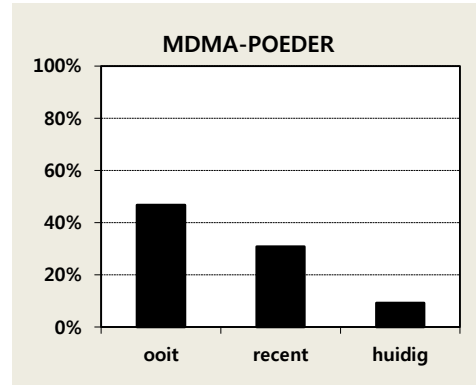
⁴⁹ Niesink & Van Laar (2012).

⁵⁰ Een riskante blower blowt dagelijks (ongeacht de hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint. Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

2.4.1 mdma-poeder

MDMA-poeders (of -kristallen) bevatten feitelijk dezelfde werkzame stof als een ecstasypil, maar gebruikers maken vaak een duidelijk onderscheid tussen beide vormen (daarom wordt ook gesproken van MDMA-poeder, niet van ecstasypoeder). Ongeveer de helft (47%) van de cafébezoekers heeft ooit MDMA-poeder gebruikt en 9% is huidige gebruiker. Deze cafébezoekers hebben op

een enkeling na ook allemaal ervaring met ecstasypillen. De gebruikscijfers voor MDMA-poeder kunnen dus niet worden opgeteld bij die van ecstasy.

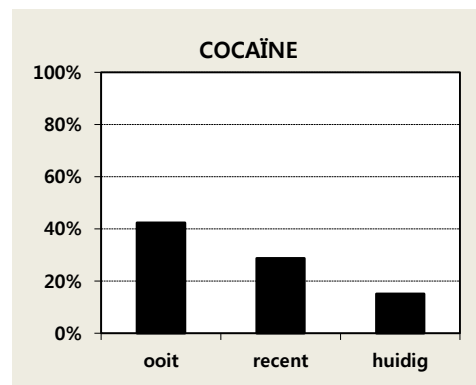

2.5 cocaïne

De meeste cafébezoekers hebben geen ervaring met cocaïne: 42% heeft het middel ooit gebruikt. De gemiddelde startleeftijd is 22 jaar. Het afgelopen jaar gebruikte 29% cocaïne en helft daarvan (15%) de afgelopen maand.

De recente cocaïnegebruikers namen het afgelopen jaar gemiddeld 8 maal cocaïne. Dit gemiddelde wordt echter omhooggetrokken

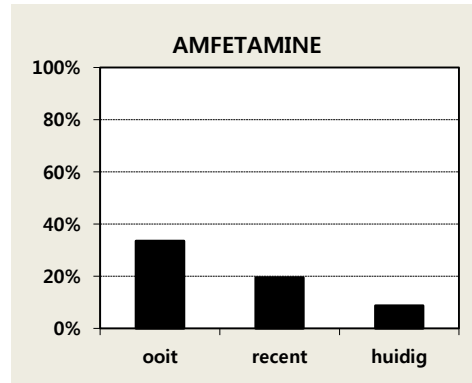
door een aantal frequente gebruikers die tientallen keren hebben gebruikt. In doorsnee namen de recente gebruikers het afgelopen jaar 3 maal cocaïne. Ruim een derde (37%) gebruikte 1 of 2 keer, 19% 3 of 4 keer, 28% 5 tot 10 keer, en 15% meer dan 10 keer. Ruim één op de vijf recente gebruikers (21%) vindt zelf dat hij/zij te veel of te vaak gebruikt.

2.6 amfetamine

Het gebruik van amfetamine ligt iets onder dat van cocaïne. Eén op de drie cafébezoekers (34%) heeft ooit amfetamine gebruikt. De gemiddelde startleeftijd is 22 jaar. Het laatste jaar gebruikte 20% amfetamine en helft daarvan (9%) gebruikte het ook de afgelopen maand.

Degenen die het afgelopen jaar amfetamine gebruikten, deden dat gemiddeld 8 maal, maar de doorsneefrequentie is 3 keer in een jaar. Een groot deel (44%) gebruikte 1 of 2 keer, 22% 3 of 4 keer, 21% 5 tot 10 keer en 14% is een meer frequente gebruiker (meer dan 10 keer). Ongeveer één op de zeven (13%) vindt dat hij/zij te veel of te vaak gebruikt.

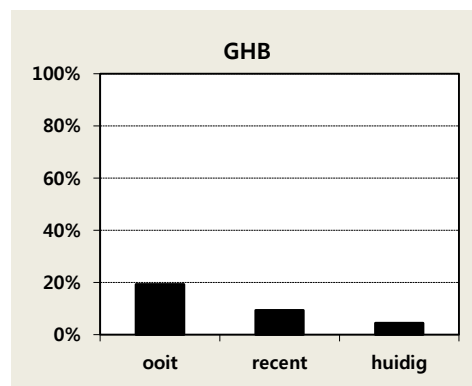

2.6.1 methamfetamine

Methamfetamine (ook wel *crystal of ice*) heeft net als amfetamine een stimulerende werking, maar methamfetamine is sterker en de effecten houden langer aan.⁵¹ Methamfetamine wordt door de onderzochte cafébezoekers marginaal gebruikt: 2% is ooit-gebruiker, twee individuen zijn recente gebruikers (minder dan 1%) en één enkele cafébezoeker (minder dan 1%) gebruikte de laatste maand methamfetamine.

2.7 ghb

Naast de hiervoor beschreven stimulantia (ecstasy, cocaïne en amfetamine) worden ook narcosemiddelen, waaronder ghb, wel tot de partydrugs gerekend. Onder de cafébezoekers heeft 19% ooit ghb gebruikt, gemiddeld rond hun 24e voor het eerst. Het laatste jaar heeft 9% van de cafébezoekers ghb gebruikt en de laatste maand 4%.

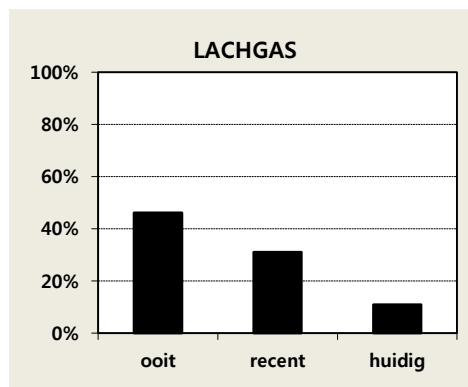

⁵¹ EMCDDA./Europol (2009).

De gebruiksfrequentie van ghb in het afgelopen jaar was gemiddeld 7 keer, maar in doorsnee 4 keer. Ruim een derde (35%) gebruikte 1-2 keer, 18% 3-4 keer, 27% 5-10 keer en de resterende 20% gebruikte meer frequent. Eén op de zes recente gebruikers (16%) beoordeelt zijn/haar gebruik als te veel of te vaak.

2.8 lachgas

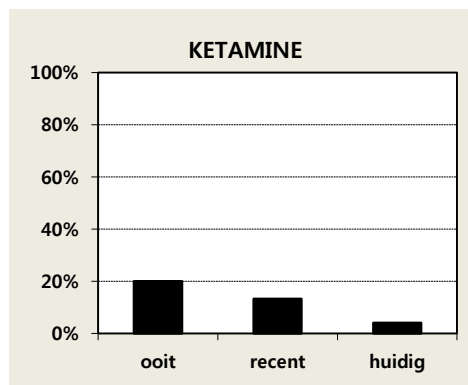
Ook lachgas is van oorsprong een narcosemiddel, maar daarnaast staat het bekend als partydrug. Het wordt ook gebruikt in gaspatronen voor slagroomsputen en in de race-industrie. Bijna de helft van de cafébezoekers (46%) heeft ooit lachgas gebruikt, 31% gebruikte het laatste jaar en 11% de laatste maand. De gemiddelde startleeftijd is 21 jaar.

Het afgelopen jaar hadden recente gebruikers gemiddeld 5 keer lachgas gebruikt (doorsnee 3 keer). Ongeveer de helft (48%) deed het 1-2 keer, 16% 3-4 keer, 30% 5-10 keer en 7% meer dan 10 keer. Van alle recente gebruikers zelf vindt 8% dat hij/zij te veel of te vaak lachgas gebruikt.

2.9 ketamine

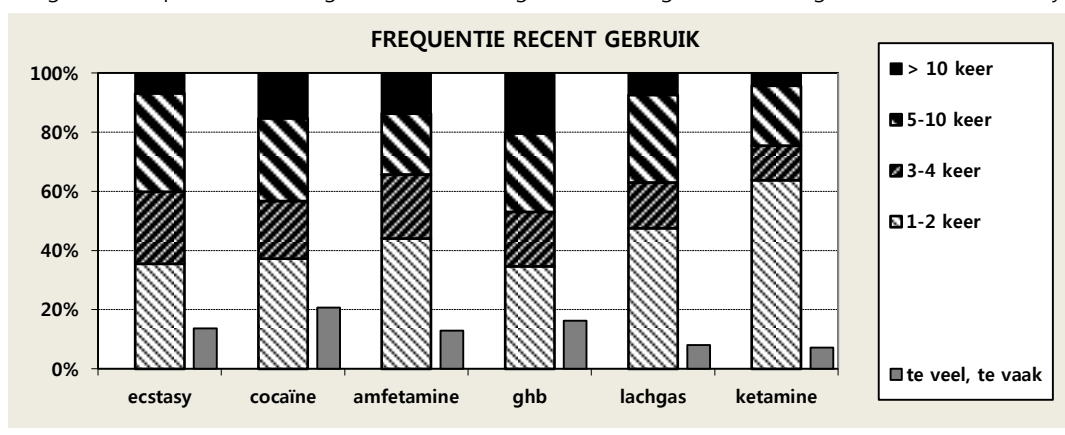
Het derde narcosemiddel dat ook wel als partydrug wordt gebruikt is ketamine. Eén op de vijf cafébezoekers (20%) heeft het middel ooit gebruikt en zij deden dat voor het eerst toen ze gemiddeld 23 jaar waren. Het laatste jaar heeft 13% ketamine gebruikt en de laatste maand 4%.

In de meeste gevallen (64%) is het gebruik het laatste jaar beperkt gebleven tot 1 of 2 keer (64%). Eén op de acht (12%) gebruikte 3-4 keer, één op de vijf (20%) 5-10 keer en de overige 4% meer dan 10 keer. Gemiddeld gebruikten de recente gebruikers het afgelopen jaar 4 keer ketamine (doorsnee 2 keer).

gebruiksfrequenties vergeleken

Wanneer we de gebruiksfrequenties van de voorgaande zes middelen naast elkaar zetten, dan wordt duidelijk dat ecstasy weliswaar de *meest* gebruikte partydrug is, maar niet de *vaakst* gebruikte. Minstens een derde van de gebruikers van de zes middelen (in het geval van ketamine zelfs tweederde) gebruikte het afgelopen jaar hooguit 1 of 2 keer. Daartegenover kent elk middel ook een aantal meer frequente gebruikers die meer dan 10 (tot soms tientallen) gebruiksmomenten in een jaar hebben. Bij cocaïne (15%), amfetamine (14%) en ghb (20%) is deze groep groter dan bij ecstasy (7%). Cocaïne- en ghb-gebruikers zijn ook vaker zelf van mening dat zij te veel of te vaak gebruiken; voor amfetaminegebruikers geldt dat echter niet. De gebruiksfrequentie van lachgas en ketamine ligt over het algemeen wat lager dan dat van ecstasy.

2.10 nps (nieuwe psychoactieve stoffen)

NPS is de verzamelnaam voor 'nieuwe' psychoactieve stoffen die, meestal via internet, op de markt komen.⁵² Vaak gaat het hier om gesynthetiseerde chemische variaties van de klassieke middelen, maar ook wel om plantaardige stoffen. Ook de termen 'designer drugs', 'research chemicals' en 'legal highs' worden wel gebruikt, hoewel de laatste niet altijd van toepassing is. Sommige middelen die tot de NPS worden gerekend, zijn namelijk al opgenomen in de Opiumwet.

Het Europees waarnemingscentrum voor drugs (EMCDDA) onderscheidt op basis van hun chemische structuur zes typen NPS: fenylethylaminen, cathinonen, cannabinoïden, piperazinen, tryptaminen en een restgroep van overige stoffen.⁵³

⁵² Koning & Niesink (2013).

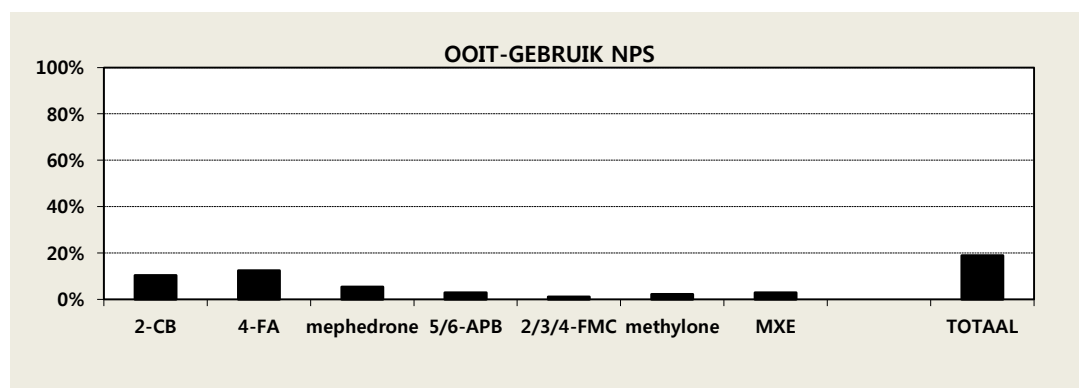
⁵³ EMCDDA (2015).

Fenethylaminen zijn synthetische afgeleiden van ecstasy of amfetamine. De oudst bekende hiervan is **2-CB** (al sinds 1997 opgenomen in de Opiumwet). Eén op de tien cafébezoekers (10%) heeft dit middel ooit gebruikt, 6% is recente gebruiker en 2% huidige gebruiker. Nieuwer, maar niet minder bekend is **4-FA** (4-fluoramfetamine, 4-fluo, 4-FMP of Formula 1). Ooit-gebruik hiervan is 12%, recent gebruik eveneens 12% en huidig gebruik 5%. **Mephedrone** (4-MMC, 'miauw miauw', sinds 2012 in de Opiumwet) is door 5% van de cafébezoekers wel eens gebruikt. Recent gebruik bedraagt 2% en huidig gebruik 1%.

Cathinonen zijn chemisch verwant aan khat. Hieronder vallen o.a. **5/6-APB**, **2/3/4-FMC** en **methylone** ('explosion').⁵⁴ Gebruik van deze typen NPS is relatief beperkt. Ooit-gebruik is achtereenvolgens 3% (5/6-APB), 1% (2/3/4-FMC) en 2% (methylone); huidig gebruik is in alle gevallen minder dan 1%.

Tot de restgroep van overige stoffen hoort **MXE** (metoxetamine, verwant aan ketamine). Onder de cafébezoekers heeft 3% ooit MXE gebruikt, 2% het laatste jaar en minder dan 1% de laatste maand.

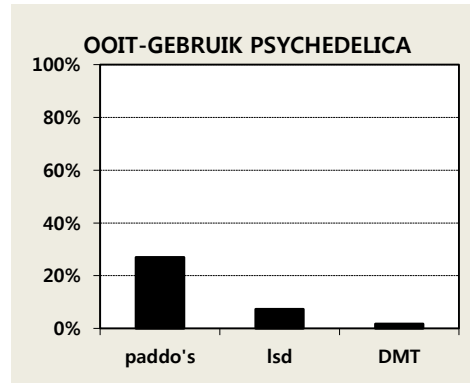
In totaal heeft 19% van de cafébezoekers weleens één of meer van deze zeven NPS gebruikt.

⁵⁴ 5-APB en 6-APB zijn uiteraard chemisch niet identiek, maar door gebruikers wordt het onderscheid niet altijd gemaakt en beide stoffen staan ook wel bekend als 'Benzo Fury'. Een zelfde redenering geldt voor 2-FMC, 3-FMC en 4-FMC ('flephedrone').

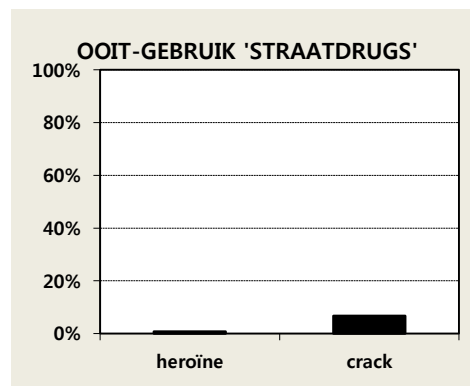
2.11 paddo's, lsd en dmt

Paddo's (paddestoelen die psilocybine of psilocine bevatten), DMT (plantenbestanddeel uit o.a. ayahuasca) en lsd zijn hallucinogenen, ook wel tripmiddelen of psychedelica genoemd. Ruim een kwart van de cafébezoekers (27%) gebruikte weleens paddo's, maar ooit-gebruik van lsd (7%) en DMT (2%) ligt een stuk lager. In huidig gebruik ontlopen de drie middelen elkaar weinig: 1% voor paddo's en eveneens 1% voor lsd. Niemand gebruikte de laatste maand DMT.

2.12 heroïne en crack

Van de beide 'straatdrugs' is heroïne door nog geen handvol cafébezoekers gebruikt (1%). Crackgebruik is wat minder zeldzaam: 7% van het cafébezoekers heeft het ooit gebruikt, 4% is recente gebruiker en 2% is huidige gebruiker.

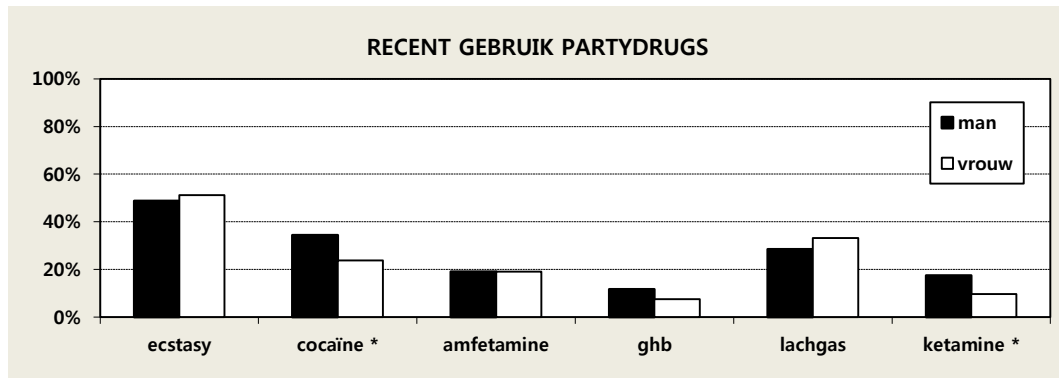

2.13 middelengebruik per subgroep

In deze paragraaf maken we vergelijkingen in middelengebruik tussen mannen en vrouwen, verschillende leeftijdscategorieën, westerse en niet-westerse cafébezoekers, studenten en werkenden, en bezoekers van verschillende typen cafés. We beperken ons daarbij tot huidig gebruik van tabak, alcohol en cannabis (inclusief gebruikshoeveelheden). Voor ecstasy, cocaïne, amfetamine, ghb, lachgas en ketamine kijken we naar verschillen in recent gebruik. Voor vergelijkingen van andere gebruikscijfers en overige middelen, verwijzen we naar de tabellen in bijlage B.

2.13.1 geslacht

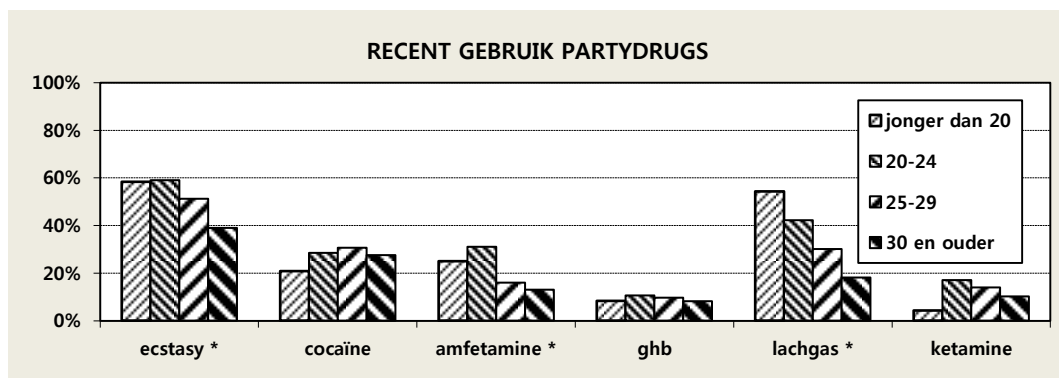
Mannen en vrouwen verschillen niet wat betreft het aandeel huidige rokers, drinkers en blowers, maar mannen roken wel meer sigaretten (gem. 9 versus 7 per rookdag), drinken meer glazen alcohol (gem. 5 versus 4 per drinkdag) en roken meer joints (hoewel het verschil klein is: gem. 1.3 versus 1.0 per blowdag). In het recent gebruik van de zes genoemde partydrugs, scoren mannen alleen bij cocaïne (34% versus 24%) en ketamine (17% versus 10%) hoger dan vrouwen.

* = significant verschil in gebruik

2.13.2 leeftijd

Jongere cafébezoekers scoren relatief hoog op een aantal middelen. De scheiding lijkt daarbij rond de 25 jaar te liggen. Jongeren onder de twintig en begin-twintigers zijn vaker huidige rokers (beide groepen 71%) dan eind-twintigers (57%) en dertigplussers (51%). Ook zijn het vaker huidige blowers (42% en 43% versus 25% en 22%). In alcoholgebruik verschillen de leeftijdsgroepen niet en ook de gebruikshoeveelheden tabak, alcohol en cannabis zijn vergelijkbaar.

* = significant verschil in gebruik

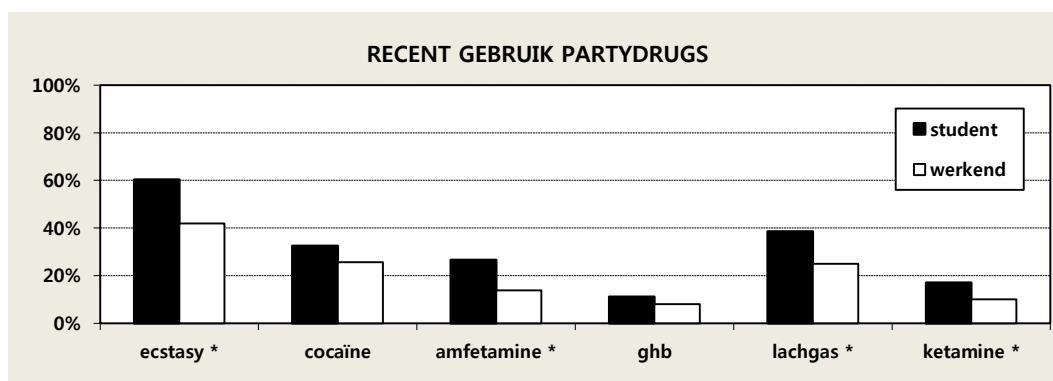
Wat betreft de partydrugs liggen de gebruikscijfers van ecstasy, amfetamine en lachgas hoger onder de jongere cafébezoekers. Van jong naar oud is het recente ecstasy-gebruik per leeftijdsgroep respectievelijk 58%, 59%, 51% en 39%. Voor amfetamine is dat respectievelijk 25%, 31%, 16% en 13%. Bij lachgas is het verschil tussen de jongste en oudste leeftijdsgroep het grootst: 54%, 42%, 30% en 18%.

2.13.3 etniciteit

Over verschillen naar etniciteit kunnen eigenlijk geen uitspraken worden gedaan, omdat slechts 5% van de onderzochte cafébezoekers van niet-westerse afkomst is. Het enige verschil dat statistisch significant is, is dat niet-westerse cafébezoekers iets minder vaak huidige drinkers zijn (93% versus 99%). Maar feitelijk drinken dus ook niet-westerse cafébezoekers dus vrijwel allemaal.

2.13.4 studenten en werkenden⁵⁵

Studenten zijn vaker huidige rokers (69%) en blowers (37%) dan werkenden (52% en 24%), maar het aantal sigaretten en joints dat zij roken verschilt niet. Ook is er geen verschil in alcoholgebruik.

* = significant verschil in gebruik

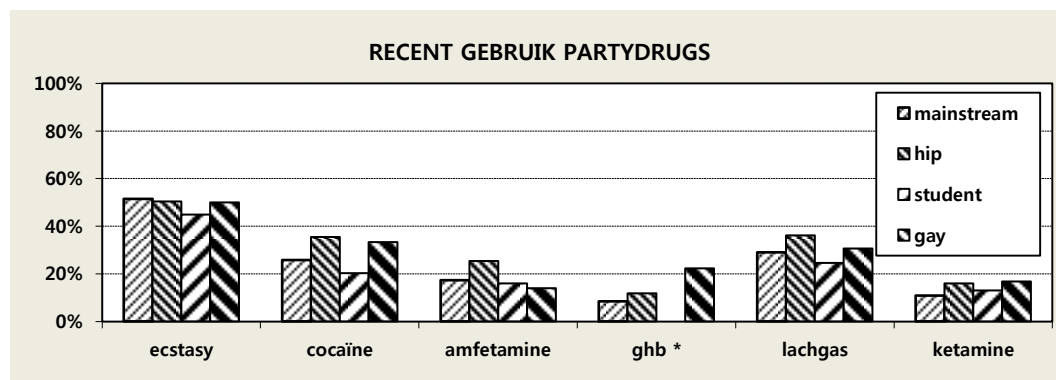
Studenten zijn daarnaast vaker recente gebruikers van ecstasy (60% versus 42%), amfetamine (27% versus 14%), lachgas (39% versus 18%) en ketamine (17% versus 10%). Een oplettende lezer zal het opvallen dat vergelijkbare verschillen in middelengebruik zijn gevonden tussen jongere en oudere cafébezoekers. Beide kenmerken hangen uiteraard nauw met elkaar samen. Of de relatief jonge leeftijd, of het studentenleven

⁵⁵ Zie pag. 86 voor de definitie van 'studenten' en 'werkenden'.

het verschil maakt in middelengebruik, kunnen we op basis van deze cafésurvey niet zeggen. Daarvoor zouden we namelijk een vergelijking moeten maken tussen studenten en werkenden onder de 25 jaar, maar de laatste groep is nauwelijks vertegenwoordigd onder de onderzochte cafébezoekers.

2.13.5 type café

De vervaging van de grens tussen mainstream, hip, student en gay, die we bij de algemene kenmerken van het cafépubliek al zagen (pag. 89), komt ook tot uiting in het middelengebruik. Het enige verschil is namelijk in ghb-gebruik. Recente ghb-gebruikers zijn relatief vaak te vinden in de gay cafés (22%) en veel minder vaak in hippe (12%) en mainstream (8%) cafés. Onder bezoekers van studentencafés zijn helemaal geen recente ghb-gebruikers aangetroffen. In roken, drinken, blowen en het gebruik van andere middelen ontlopen de bezoekers van de verschillende typen cafés elkaar niet veel.

* = significant verschil in gebruik

3 uitgaan

Hoe ziet het algemene uitgaansgedrag van de cafébezoekers eruit? Welke middelen hebben ze de avond van het onderzoek (uitgaansavond) gebruikt?⁵⁶ En hoe zijn ze toen thuis gekomen?

⁵⁶ Formeel zouden we ook, of in plaats daarvan, moeten spreken van de uitgaansnacht. Stappers gaan regelmatig door tot in de kleine uurtjes en een deel van de cafébezoekers in de survey is ook pas na

3.1 uitgaan in het algemeen

Voor de meeste cafébezoekers was de avond van het onderzoek niet de eerste en enige uitgaansavond die maand. Een meerderheid is in de maand voorafgaand aan het onderzoek 2-3 keer (31%) of 4-9 keer (52%) uit geweest. Eén op de zeven (13%) is zelfs 10 keer of vaker uit geweest. Bijna tweederde (65%) ging de afgelopen maand minstens 4 keer uit (gemiddeld minstens 1 keer per week) en behoort daarmee tot de vaste stappers, 34% is gelegenheidsstapper (1-3 keer) en een enkeling (1%) is thuisblijver (afgezien van de avond van het onderzoek).

De meeste stappers (67%) gingen de afgelopen maand meestal uit in het centrum van Amsterdam, een kwart (25%) bezocht meestal uitgaansgelegenheden buiten het centrum en 8% gingen meestal uit buiten Amsterdam.

De uitgaanslocaties die de stappers de laatste maand bezochten waren vooral cafés (95%), muziekfestivals, dance events of party's (56%) en clubs (45%). Een klein deel bezocht de laatste maand een rave (8%) of ging uit in een coffeeshop (3%). Voor een deel zal de onderzochte groep cafébezoekers dus lijken op de vorig jaar onderzochte groep clubbers en ravers.⁵⁷

Eén op de acht cafébezoekers (12%) gaf de avond van het onderzoek in het café zelf geen geld uit en ruim een kwart (27%) spendeerde maximaal een tientje. Daar tegenover staan cafébezoekers die tientallen euro's (tot €122) uitgaven in het café. Gemiddeld besteedden de cafébezoekers bijna 20 euro in het café (doorsnee €15); mannen meer dan vrouwen (gem. €22 versus €17) en hoe ouder, hoe meer (gem. €15 voor 20-minners tot gem. €22 voor 30-plussers). Tijdens de gehele uitgaansavond gaven de cafébezoekers gemiddeld 33 euro uit (doorsnee €25). Circa 60% van het uitgaansbudget is dus in het café besteed.

3.2 gebruik voor, tijdens en na het cafébezoek

We vroegen de cafébezoekers ook specifiek naar hun middelengebruik voor, tijdens en na het cafébezoek op de avond waarop we hen hebben aangesproken. Op basis van het gebruik tijdens het cafébezoek onderscheiden we vier gebruikerstypen. Overi-

middernacht aangesproken door de veldwerkers. Voor de leesbaarheid hanteren we toch de term uitgaansavond.

⁵⁷ Nabben, Benschop & korf (2014).

gens vond eventueel middelengebruik niet per se in het café plaats. Roken tijdens het cafébezoek zal bijvoorbeeld vooral buiten op de stoep of op het terras zijn gebeurd.

3.2.1 tabak

Ruim een derde (35%) rookte vóór, 40% tijdens en 27% ná het cafébezoek. In totaal rookte 43% op de uitgaansavond; er zijn dus maar weinig cafébezoekers die alleen voor of na het cafébezoek rookten. Vrouwen (44%) rookten iets vaker tijdens het cafébezoek dan mannen (36%) en studenten (47%) vaker dan werkenden (35%).

3.2.2 alcohol

De meeste cafébezoekers (86%) dronken alcohol tijdens het cafébezoek, gemiddeld 5 glazen. De helft (49%) dronk (ook) vóór het cafébezoek alcohol, gemiddeld 3 glazen. Bijna een kwart (22%) heeft ook ná het cafébezoek nog alcohol gedronken, gemiddeld 3 glazen. Tellen we vóór, tijdens en ná het cafébezoek bij elkaar op, dan dronk 94% alcohol tijdens de uitgaansavond, gemiddeld 7 glazen.

Er zijn geen verschillen tussen subgroepen wat betreft het aandeel drinkers tijdens het cafébezoek of gedurende de gehele uitgaansavond. Wel zijn er verschillen naar geslacht en etniciteit in de hoeveelheden alcohol. Tijdens het cafébezoek dronken mannen gemiddeld 2 glazen alcohol meer dan vrouwen (6 versus 4) en westerse cafébezoeker gemiddeld 2 glazen meer dan niet-westerse (5 versus 3). Een vergelijkbaar verschil is er in alcoholgebruik tijdens de gehele uitgaansavond: mannen dronken 8 glazen en vrouwen 6, westerse cafébezoekers dronken 7 glazen en niet-westerse 5.

3.2.3 cannabis

Blowen gebeurde vaker voor (2%) of na (2%) dan tijdens (1%) het cafébezoek. Over de gehele uitgaansavond blowde 3% van de cafébezoekers; mannen (6%) meer dan vrouwen (1%) en begin-twentigers (7%) meer dan andere leeftijdsgroepen (1% tot 4%).

3.2.4 ecstasy, cocaïne en amfetamine

Drie individuele cafébezoekers (1%) gebruikten ecstasy voor het cafébezoek, vier (1%) gebruikte het tijdens en vijf (1%) erna. In totaal gebruikten negen cafébezoekers (2%) ecstasy tijdens de uitgaansavond. Cocaïnegebruik kwam iets vaker voor. Vier cafébezoekers (1%) gebruikten cocaïne voor het cafébezoek, acht tijdens (2%) en twaalf (2%) erna; in totaal 3%. Voor amfetamine was dit achtereenvolgens vier voor (1%), vijf tij-

dens (1%) en drie na (1%); totaal negen (2%). Ecstasy en cocaïne worden dus vaker na het cafébezoek gebruikt dan tijdens (of voor), voor amfetamine geldt dat niet.

Er is geen specifieke subgroep waar ecstasy-, cocaïne- of amfetaminegebruik tijdens het cafébezoek of de uitgaansavond vaker voorkwam.

3.2.5 ghb en lachgas

De overige middelen waarnaar we hebben gevraagd, werden op de uitgaansavond een stuk minder gebruikt. Drie cafébezoekers (1%) gebruikten ghb, waarvan twee tijdens het cafébezoek. En één cafébezoeker (minder dan 1%) gebruikte lachgas, uitsluitend voor het cafébezoek.

3.2.6 gebruikerstypen

Op basis van hun gebruik tijdens het cafébezoek zijn de stappers in vier typen in te delen:⁵⁸

- **Nuchteren** (14%) hebben geen alcohol gedronken, niet geblowd en geen andere drugs gebruikt.
- **Drinkers** (82%) hebben wel alcohol gedronken, maar niet geblowd en geen andere drugs gebruikt.
- **Blowers** (1%) hebben wel cannabis gebruikt (eventueel ook gedronken), maar geen andere drugs.
- **Peppers** (3%) hebben ecstasy (of MDMA-poeder), cocaïne en/of amfetamine gebruikt (eventueel ook gedronken en geblowd).

Opvallend is dat de studenten ten opzichte van de werkenden vaker peppers zijn (4% versus 2%), maar dat in de studentencafés juist geen peppers werden aangetroffen. De meeste peppers waren er onder bezoekers van de gay cafés (8%) en hippe cafés (5%). In geslacht, leeftijd of etniciteit is er geen verschil in gebruikerstypen.

3.3 na het uitgaan

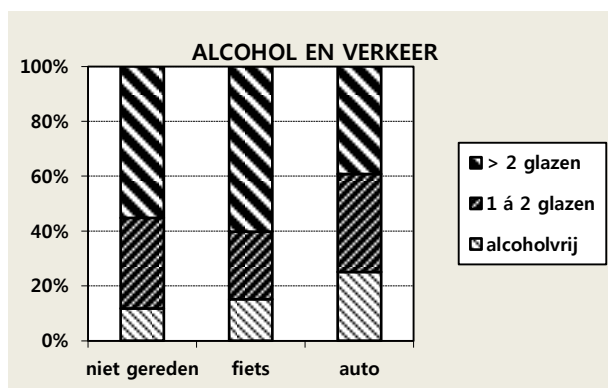
Na afloop van de uitgaansavond zijn de meeste uitgaanders (64%) op de fiets naar huis gegaan. Anderen waren lopend (19%) of namen het openbaar vervoer (9%) of

⁵⁸ Er zijn 2 cafébezoekers die (naast eventueel alcohol en cannabis) ghb hebben gebruikt, maar geen peppers. Deze respondenten zijn bij deze verdeling buiten beschouwing gelaten.

een taxi (3%), kregen een lift van een automobilist (2%) of mochten bij iemand achterop (2%). Een klein deel reed zelf op de scooter (3%) of met de auto (2%) naar huis. Er konden meerdere vervoersmogelijkheden worden aangekruist. In totaal heeft 69% actief aan het verkeer deelgenomen door (ook) zelf met fiets, scooter en/of auto naar huis te gaan. De overige 31% heeft zich uitsluitend lopend verplaatst en/of door anderen laten vervoeren.

3.3.1 rijden onder invloed

Uitgaanders die lopend of met OV o.i.d. naar huis gingen (niet zelf reden), hadden meestal alcohol gedronken (88%). Maar ook de fietsers (85%) én degenen die zelf auto of scooter reden (75%) hadden meestal gedronken. Als we aannemen dat cafébezoekers die meer dan twee glazen alcohol

hadden gedronken een te hoog alcoholpromillage hadden om aan het verkeer deel te nemen, dan had 60% van de fietsers en 39% van de bestuurders van een motorvoertuig aangehouden kunnen worden voor rijden onder invloed.⁵⁹ Omdat maar weinig cafébezoekers zelf met de auto of scooter naar huis reden, is deze groep bestuurders onder invloed relatief klein; het gaat om 11 cafébezoekers, 2% van de totale onderzochte groep. Maar op het totaal van alle cafébezoekers in Amsterdam komt dit toch neer op een fors aantal.

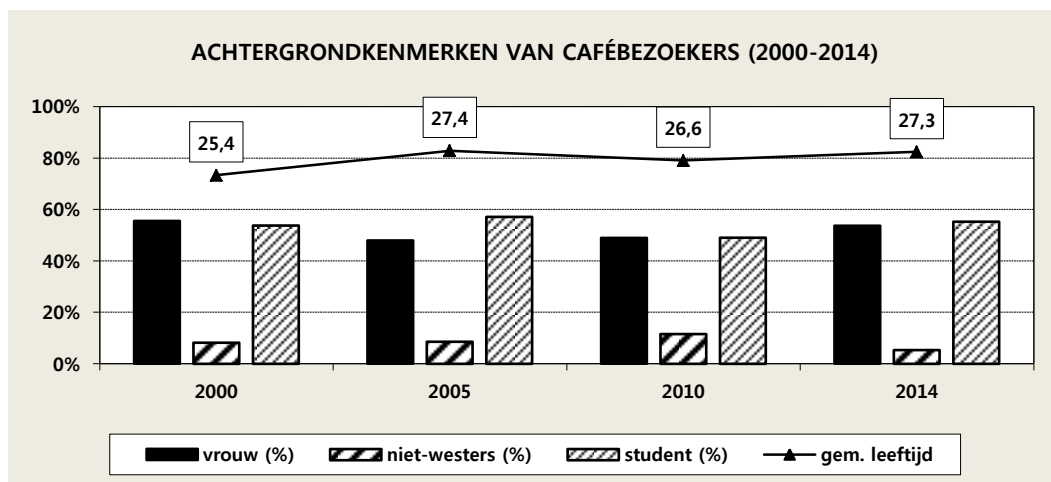
⁵⁹ De relatie tussen de gedronken hoeveelheid en bloedalcoholpromillage is mede afhankelijk van lichaamsgewicht en vet- en vochtgehalte van het lichaam. Daarnaast speelt ook mee hoe snel gedronken wordt en hoeveel tijd is verstreken na het laatste drankje. Zeer algemeen wordt echter een maximum van twee glazen alcohol op een avond als 'veilig' ervaren. Wellicht dat sommige cafébezoekers meer dan twee glazen dronken, maar toch een bloedalcoholgehalte van minder dan 0,5 promille hadden. Anderzijds zouden er ook cafébezoekers kunnen zijn bij wie die limiet al met minder dan twee glazen was overschreden.

4 trends

Vanaf de eeuwwisseling zijn cafébezoekers vier maal onderwerp geweest van de Antenne survey. We bespreken hier achtereenvolgens trends in cafépubliek, uitgaan en middelengebruik over de jaren 2000, 2005, 2010 en 2014. Recente verschillen (tussen 2010 en 2014) zijn getoetst.

4.1 trends in publiek

De verschillende jaargangen van de Antenne cafésurveys laten enkele verschillen in het onderzochte cafépubliek zien. Ten opzichte van de voorgaande editie (2010) waren er in 2014 wat minder jonge cafébezoekers onder de 20 jaar, niet-westerse cafébezoekers, studenten en bezoekers van gay cafés. Deze verschillen kunnen 'toevallig' zijn omdat het veldwerk in een andere periode en in andere cafés plaatsvond dan vier jaar geleden, maar reflecteren ook reële veranderingen in het Amsterdamse caféwezen. Door het alcoholverbod zullen bijvoorbeeld sinds 1 januari 2014 minder jongeren van onder de 18 in het café te vinden zijn en er zijn minder gaycafés met voornamelijk jongvolwassen bezoekers (waar Antenne zich op richt). Bovendien zijn de verschillen beperkt. In elke jaargang bestond het onderzochte cafépubliek voor ongeveer de helft uit vrouwen, voornamelijk twintigers en dertigers, vrijwel uitsluitend westerse bezoekers, ongeveer de helft studenten en ongeveer de helft bezoekers van mainstream cafés. Ondanks de verschillen, zijn de onderzochte cafébezoekers van 2010 en 2014 dus goed vergelijkbaar en eventuele verschillen in middelengebruik kunnen niet – of hoogstens in beperkte mate – worden verklaard door steekproefverschillen.

4.2 trends in uitgaan

Vergeleken met 2010 zijn de cafébezoekers van 2014 wat fanatiekere stappers. Bijna tweederde (65%) ging de laatste maand minimaal 4 keer uit en behoorde daarmee tot de vaste stappers. Vier jaar geleden lag dit percentage iets lager op 59%.

De verschuiving van de cafésceen naar buiten de grachtengordel noodzaakte ons al het veldwerk ook in cafés buiten het centrum uit te voeren (zie pag. 84). Deze verschuiving is ook terug te zien in waar de cafébezoekers meestal uitgaan: in 2010 ging slechts 7% meestal buiten het centrum van Amsterdam uit, maar vier jaar later is dat 25%. Toch gaan ook in 2014 de meeste cafégangsters (67%) vooral in het centrum uit.

Qua uitgaansgelegenheden vroegen we de cafébezoekers van 2014 of zij de afgelopen maand een 'rave' of 'muziekfestival / dance event / party' bezochten, in 2010 en 2005 vroegen we naar 'megaparty' en 'kleinere party' en in 2000 naar wat toen 'houseparty' heette. Deze naamswijzigingen reflecteren de veranderlijke aard van dit uitgaanssegment, maar toch is er ook een gemeenschappelijk kenmerk: een gelegenheid buiten het reguliere clubcircuit waar dansmuziek wordt gedraaid. In 2000 bezocht 9% van de cafébezoekers de laatste maand een dergelijke dansgelegenheid, in 2005 was dat 28%, in 2010 29% en in 2014 maar liefst 57%. Uitgaan naar een dansgelegenheid buiten de club is dus fors toegenomen. Tegelijkertijd verminderde het uitgaan in een club de laatste vier jaar, van 67% in 2010 naar 49% in 2014.

Opvallend genoeg gaven de cafébezoekers van 2014 ongeveer net zoveel geld uit tijdens de uitgaansavond (gemiddeld €33) als die van 2010 (€31) en ook ten opzichte van de eerste Antenne cafésurvey van 2000 (€35) is er nauwelijks verschil.

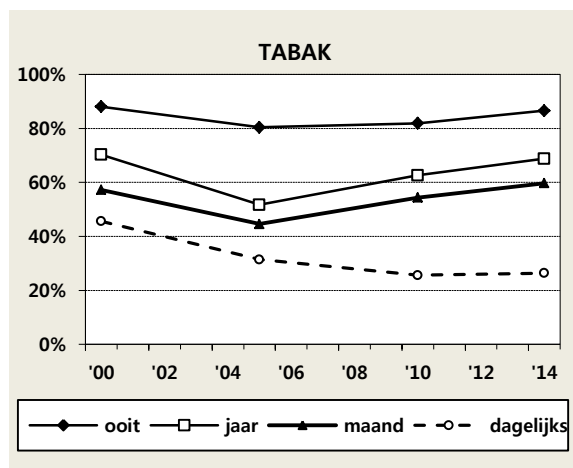
Ná het uitgaan gingen de cafébezoekers van zowel 2010 (58%) als 2014 (64%) in meerderheid met de fiets naar huis. De rest ging meestal lopend of met het openbaar vervoer. Maar weinigen gingen met de auto naar huis (6% in 2010, 5% in 2014).

4.3 trends in middelengebruik

Per middel zullen we in de komende paragrafen de trends in gebruikscijfers tussen 2000 en 2014 beschrijven, maar daarbij focussen we op huidig gebruik, gebruik tijdens de uitgaansavond, en recente ontwikkelingen (2010-2014).⁶⁰

4.3.1 tabak

Het aandeel huidige rokers daalde tussen 2000 en 2005, maar neemt sindsdien weer toe en ligt in 2014 (60%) zelfs weer iets hoger dan in 2000 (57%). Deze trend geldt echter niet voor dagelijks roken. In 2000 rookte 46% van de cafébezoekers dagelijks en dat percentage halveerde bijna tot 26% in 2014. Daar waar in 2000 het grootste deel van de rokers dus een dagelijkse roker was,

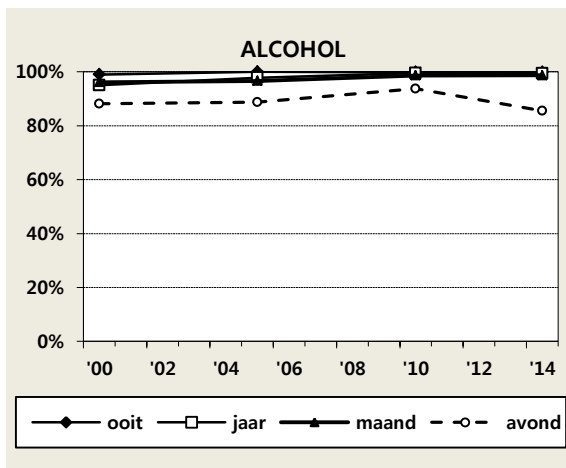

rookt in 2014 het grootste deel juist niet elke dag. Op de langere termijn gezien is het percentage huidige rokers de afgelopen 15 jaar min of meer gelijk gebleven, maar in plaats van vooral dagelijkse rokers, zijn het nu vooral 'gelegenheidsrokers'. Roken tijdens het uitgaan is in 2014 onveranderd ten opzichte van 2010.

⁶⁰ Gebruik tijdens de uitgaansavond is middelengebruik tijdens het uitgaan op de avond waarop we hen hebben aangesproken (zie pag.103). Eventueel gebruik voor of na het uitgaan is in voorgaande Antenne café-surveys niet altijd gemeten en wordt dus niet meegenomen.

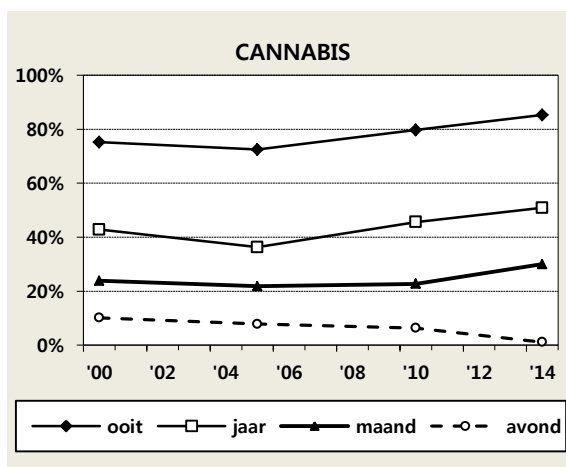
4.3.2 alcohol

In elk van de vier cafésurveys had slechts een handjevol bezoekers de laatste maand géén alcohol gedronken. Daarin is de afgelopen 15 jaar niets veranderd. Wel is er een lichte trend te bespeuren in het alcoholgebruik tijdens het uitgaan. Tussen 2010 en 2014 daalde het aandeel cafébezoekers dat tijdens het uitgaan alcohol dronk van 94% naar 86%. Het aantal glazen dat zij tijdens de uitgaansavond dronken daalde ook: van gemiddeld 6 naar 5 glazen.

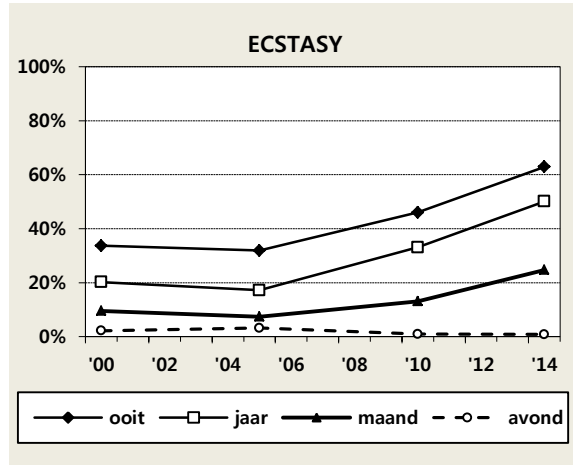
4.3.3 cannabis

Het aandeel huidige blowers onder de cafébezoekers was in de periode 2000-2010 vrij stabiel, maar is de laatste vier jaar toegenomen van 23% naar 30%. Blowen tijdens het uitgaan nam sinds 2000 echter al gestaag af en is de laatste vier jaar fors gedaald. In 2000 blowde nog één op de tien (10%) cafébezoekers tijdens de uitgaansavond, in 2014 is dat één op de honderd (1%).

4.3.4 ecstasy

Het ecstasygebruik bleef tussen 2000 en 2005 min of meer gelijk, maar is de laatste tien jaar flink gestegen. Het huidige ecstasygebruik verdubbelde al tussen 2005 en 2010 (van 7% naar 13%) en in 2014 volgde nogmaals een verdubbeling naar 25%. Tijdens de uitgaansavond nam het gebruik van ecstasy echter niet toe. Zowel in 2010 als in 2014 gebruikte 1% van de cafébezoekers ecstasy tijdens de uitgaansavond.

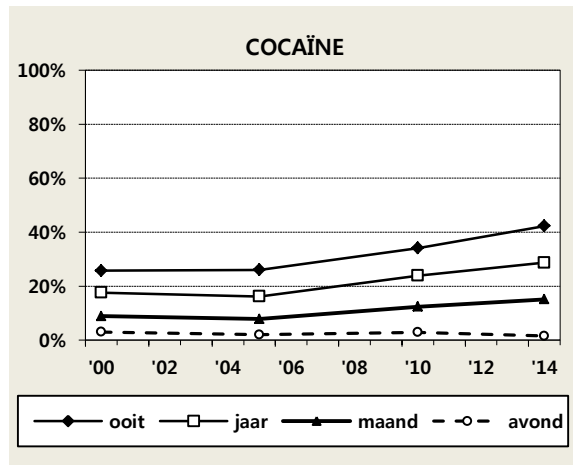

mdma-poeder

De trend in het gebruik van MDMA-poeder is vergelijkbaar met die van ecstasy. Tussen 2010 en 2014 verdubbelde het huidige gebruik van 5% naar 9% (in de edities van 2000 en 2005 is dit niet gemeten).

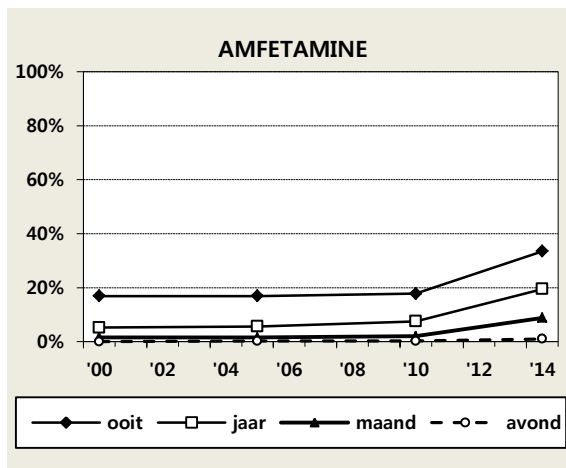
4.3.5 cocaïne

Het patroon van cocaïnegebruik door de tijd lijkt op het eerste gezicht dat van ecstasy te volgen. De stijging is echter minder groot en er is geen significant verschil in huidig gebruik tussen 2010 (12%) en 2014 (15%). Gebruik van cocaïne tijdens de uitgaansavond ligt (net als dat van ecstasy) de afgelopen vijftien jaar op een stabiel, laag niveau.

4.3.6 amfetamine

Gedurende de eerste tien jaar van de Antenne cafésurveys bleef het amfetaminegebruik vrijwel onveranderd, maar sinds 2010 is er een duidelijke opgaande trend. Huidig gebruik nam toe van 2% naar 9%. Amfetaminegebruik tijdens de uitgaansavond laat geen significante stijging zien, maar tekenend is wel dat in 2000 nog geen enkele cafébezoeker tijdens de uitgaansavond amfetamine gebruikte, terwijl in 2014 1% dat wel deed.

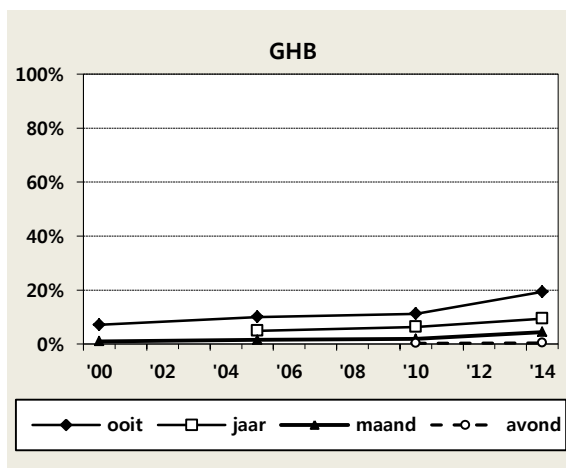

methamfetamine

Gebruik in methamfetamine is alleen in 2010 en 2014 gemeten. In beide jaren was dit marginaal te noemen (circa 2% ooit-gebruik) en er is daarin ook geen trend zichtbaar.

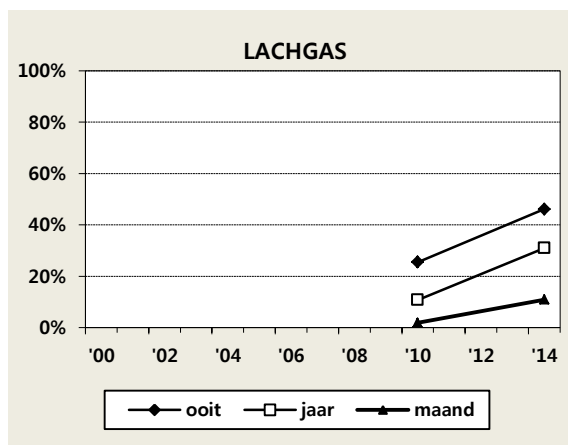
4.3.7 ghb

Ghb-gebruik nam sinds de eerste Antenne cafésurvey van 2000 langzaam toe, maar lijkt in de periode 2010-2014 harder te stijgen. Ooit-gebruik ging van 11% naar 19% en huidig gebruik van 2% naar 4%. Ghb-gebruik tijdens de uitgaansavond kwam in beide jaren nauwelijks voor (minder dan 1%).

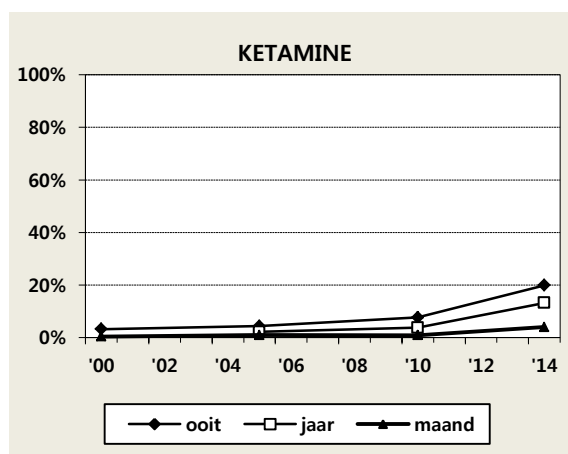
4.3.8 lachgas

Gebruikscijfers van lachgas zijn tussen 2010 en 2014 fors toegenomen. Ooit-gebruik verdubbelde bijna van 26% naar 46% en huidig gebruik steeg van 2% naar 11%. Dat terwijl het middel in 2000 en 2005 nog te marginaal werd bevonden om in de vragenlijst op te nemen. Lachgasgebruik tijdens de uitgaansavond is alleen in 2014 gemeten.

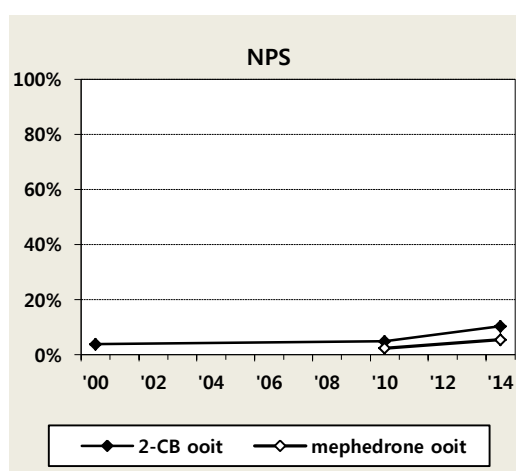
4.3.9 ketamine

Het gebruik van ketamine maakt eveneens een sprong tussen 2010 en 2014. Bij de eerste meting in 2000 bedroeg het ooit-gebruik 3%, tien jaar later was dat al 8% en in 2014 is het verder gestegen naar 20%. Huidig gebruik ging van minder dan 1%, via 1% naar 4% in 2014.

4.3.10 nps (2-CB en mephedrone)

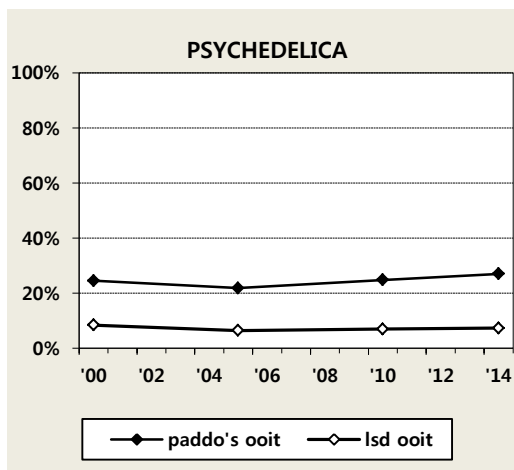
Van de zeven NPS in de vragenlijst van 2014, kwamen er twee ook voor in een eerdere editie: 2-CB en mephedrone. Het ooit-gebruik van beide middelen verdubbelde tussen 2010 en 2014. Toen 2-CB in 2000 werd gemeten was het ooit-gebruik 3%, in 2010 was dat nauwelijks veranderd (5%), maar in 2014 is het gestegen naar 10%. Ook recent en huidig gebruik van

2-CB nam de laatste vier jaar toe. Het ooit-gebruik van mephedrone ging in de periode 2010-2014 van 2% naar 5%. Recent en huidig mephedronegebruik bleven min of meer gelijk.

4.3.11 psychedelica (paddo's en lsd)

In tegenstelling tot de meeste voorgaande middelen, nam het gebruik van psychedelica niet toe. Ooit-gebruik van paddo's schommelt rond de 25% en dat van lsd rond de 7%. Huidige gebruikers van beide middelen werden in elk van de vier surveys niet of nauwelijks aangetroffen onder cafébezoekers.

4.3.12 'straatdrugs' (heroïne en crack)

Heroïne werd en wordt nauwelijks gebruikt door cafébezoekers. Crackgebruik laat echter een wat grilliger patroon zien. Ooit-gebruik bedroeg in de vier achtereenvolgende café-surveys 5%, 2%, 3% en 7%. De recente stijging tussen 2010 en 2014 is significant.

5 samenvatting

Voor Antenne 2014 is een survey uitgevoerd onder 523 bezoekers van 80 Amsterdamse cafés. Cafés waar overwegend toeristen komen en cafés met een ouder publiek zijn buiten beschouwing gelaten; de focus ligt op jonge en jongvolwassen Amsterdamse café-gangers. De cafés zijn onderverdeeld in mainstream, hip, student en gay. Het onderscheid tussen deze vier typen is echter lang niet meer zo scherp als voorheen. De grens tussen hip en mainstream was altijd al vaag, studenten zijn in alle soorten cafés terug te vinden en vooral de jonge homo's stappen ook buiten de gay-cafés.

De onderzochte cafébezoekers zijn vooral twintigers en begin-dertigers (gemiddeld 27 jaar), autochtoon Nederlands en woonachtig in Amsterdam. Een groot deel studeert aan hbo of universiteit, de meeste anderen hebben hun studie inmiddels afgerond en werken.

In de afgelopen 15 jaar, waarin vier Antenne cafésurveys werden uitgevoerd (2000, 2005, 2010 en 2014), bleef het aandeel huidige rokers onder cafébezoekers min of meer gelijk, maar er zijn steeds minder dagelijkse rokers. In 2014 rookt 26% dagelijks en is 34% een 'recreatieve' niet-dagelijkse roker. Tijdens de uitgaansavond wordt echter nog evenveel gerookt (40%). Desondanks zijn er – ook onder de rokers – veel voorstanders van het rookverbod in cafés (86%). En maar liefst 70% van de rokers vindt zelf dat ze te veel of te vaak roken. Een deel van de rokers heeft ook ervaring met de e-sigaret, maar dit heeft de gewone sigaret vaak niet vervangen.

Er is vrijwel geen cafébezoeker die géén alcohol drinkt. Dagelijkse drinkers zijn in de minderheid, maar de meesten drinken wel wekelijks. Op dagen dat ze drinken, consumeren ze gemiddeld 5 glazen alcohol, maar er wordt ook regelmatig meer dan dat gedronken. Op de avond dat we de cafébezoekers in de cafés aanspraken voor deelname aan de survey, dronken ze in het café gemiddeld 5 glazen. Maar wanneer we de glazen die voor en/of na het cafébezoek meerekenen, dan werden over de hele uitgaansavond gemiddeld 7 glazen gedronken. Tel daarbij op dat de cafébezoekers fanatieke uitgaanders zijn (65% gaat minimaal 4 keer per maand stappen) en het resultaat is een forse alcoholconsumptie. Daar zijn de cafébezoekers zich ook wel van bewust, want meer dan de helft (54%) vindt zelf dat ze te veel of te vaak drinken. Misschien is het tij aan het keren, want vergeleken met de voorgaande Antenne café-survey in 2010, is het alcoholgebruik tijdens de uitgaansavond wat afgenomen.

Huidige blowers vormen een krappe derde van de cafébezoekers (30%). De meerderheid blouwt minder dan 1 keer per week (78%) en rookt dan één of hooguit twee joints (96%). Vergeleken met 2010 is het aandeel blowers toegenomen, maar blowen tijdens het uitgaan nam juist af. In 2014 rookte 1% van de cafébezoekers tijdens de uitgaansavond van de survey een joint.

Het afgelopen jaar gebruikte de helft van de cafébezoekers ecstasy (50%), één op de drie lachgas (31%), één op de vier cocaïne (29%), één op de vijf amfetamine (20%), één op de acht ketamine (13%) en één op de tien ghb (9%). Het gebruik van deze middelen is tussen 2010 en 2014 over de hele linie flink toegenomen, alleen cocaïne bleef wat achter.

Er zijn weinig verschillen naar geslacht, etniciteit of type café, maar de wat jongere studenten scoren hoger op een aantal middelen (ecstasy, amfetamine en lachgas) dan de wat oudere werkenden. Het is onduidelijk of dit samenhangt met de leeftijd of het verschil in dagbesteding.

Hoewel een aanzienlijk deel van de cafébezoekers het laatste jaar ecstasy of andere partydrugs gebruikte, bleef het gebruik qua frequentie vaak beperkt tot een paar keer per jaar. Ecstasy is weliswaar de *meest* gebruikte partydrug, niet de *vaakst* gebruikte. Cocaïne en ghb worden iets meer frequent gebruikt en bij deze middelen is ook onder de cafébezoekers zelf wat meer risicobewustzijn. Over het algemeen lijkt er rond partydrugs dus sprake te zijn van een bepaalde mate van zelfregulering onder gebruikers.

Van de nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) is 4-FA het populairst onder de cafébezoekers: 12% heeft dit het afgelopen jaar gebruikt. Ook 2-CB (6%), mephedrone (2%) en MXE (2%) worden wel gebruikt. De belangstelling voor 5/6-APB, 2/3/4-FMC en methylone is beperkt (minder dan 1%).

De onderzochte cafébezoekers zijn niet uitsluitend kroegtijgers, ze gaan ook naar clubs en bezoeken in toenemende mate ook festivals, dance events en party's. Of andersom: het partypubliek gaat ook (steeds vaker) een avond naar de kroeg. Het middelengebruik dat we in 2014 bij de cafébezoekers meten is dus deels het middelengebruik van partygangers. Echter, het gebruik van ecstasy en andere drugs tijdens de uitgaansavond in het café was zeer beperkt (3%), dáár vindt het gebruik dus niet plaats. De vermenging van beide groepen uitgaanders verklaart wellicht ook deels de toename in middelengebruik onder cafébezoekers.

V

PREVENTIE INDICATOREN

1	telefonische vragen	119
1.1	vragenstellers.....	119
1.2	middelen.....	120
1.3	trends	121
2	testservice	122
2.1	aangeleverde ecstasymonsters	123
2.1.1	niet geanalyseerde monsters.....	124
2.1.2	werkzame stoffen in geanalyseerde ecstasymonsters.....	124
2.1.3	hoeveelheid MDMA in geanalyseerde ecstasycapsules	125
2.1.4	zuiverheid van poeders en kristallen	127
2.2	cocainemonsters.....	127
2.3	amfetaminemonsters.....	128
2.4	lsd-monsters	129
2.5	NPS-monsters	129
2.6	overige monsters	130
3	samenvatting	131

Preventie indicatoren leveren indirecte informatie over (trends in) middelengebruik in Amsterdam. Het zijn cijfers afkomstig van selecte groepen gebruikers of secundaire bronnen (bijvoorbeeld uit de omgeving van gebruikers). Deze cijfers zijn daarom op zichzelf niet representatief voor de gehele Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt, maar kunnen – zeker over een reeks van meerdere jaren bezien – wel aanwijzingen verschaffen over veranderingen in gebruik en verschuivingen in de markt van genotmiddelen.

Twee typen preventie indicatoren zullen aan bod komen. Ten eerste zijn dat cijfers over **vragen** over alcohol en drugs die gebruikers zelf, mensen uit de omgeving van gebruikers of andere geïnteresseerden stellen via de **telefonische informatie- en advieslijn** van Jellinek Preventie.⁶¹ Daarna worden **testresultaten** gepresenteerd van drugs die door gebruikers bij de **testservice** worden aangeboden.

In de tekst worden de belangrijkste resultaten in afgeronde cijfers en percentages weergegeven. Meer gedetailleerde gegevens zijn te vinden in bijlage C.

1 telefonische vragen

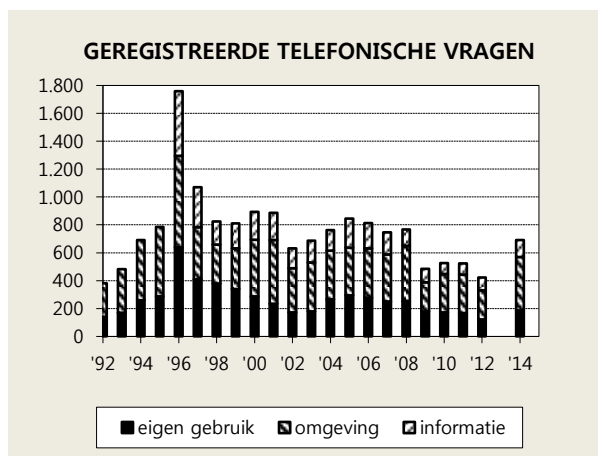
Iedereen die vragen heeft rond alcohol of drugs, kan daarvoor onder andere terecht bij een speciale telefonische informatie- en advieslijn van Jellinek Preventie. In 2014 werden hier **690** telefooncontacten geregistreerd. Dat is beduidend meer dan twee jaar geleden, toen 451 maal gebeld werd.

1.1 vragenstellers

De advieslijn ontvangt voornamelijk telefoontjes uit Amsterdam en omgeving (61%). Mensen kunnen anoniem terecht met vragen, maar om toch een algemeen beeld te krijgen van de doelgroep wordt geprobeerd geslacht en leeftijd van de beller te noteren. Er bellen over het algemeen veel meer vrouwen (66%) dan mannen (34%). Voor zover de leeftijd bekend is (dat is bij 91% het geval) zijn bellers tussen de 11 en 80 jaar, met een gemiddelde van 42 jaar.

⁶¹ Cijfers over telefonische informatie- en adviesvragen worden vanaf 2013 tweejaarlijks gerapporteerd en afgewisseld met cijfers over vragen die via internet worden gesteld.

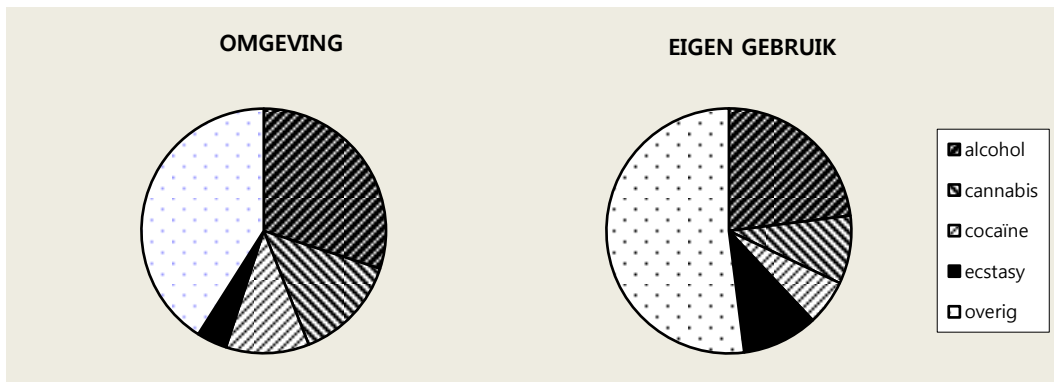
Ruim een kwart (27%) van de vragen die binnenkomen bij de informatie- en advieslijn is afkomstig van gebruikers zelf over hun **eigen gebruik**. Meer dan de helft (56%) komt van familie, vrienden en bekenden uit de **omgeving** van gebruikers. De overige 17% zijn meer algemene verzoeken om **informatie**. Van de gebruikers zelf is iets meer dan de helft man (52%), maar de bellers uit de omgeving van gebruikers zijn grotendeels vrouwen (78%).

1.2 middelen

In de top 3 van middelen die het onderwerp zijn van de vragen is nummer 1 al van het begin af aan dezelfde. De nummers 2 en 3 wisselen nogal eens van plaats.

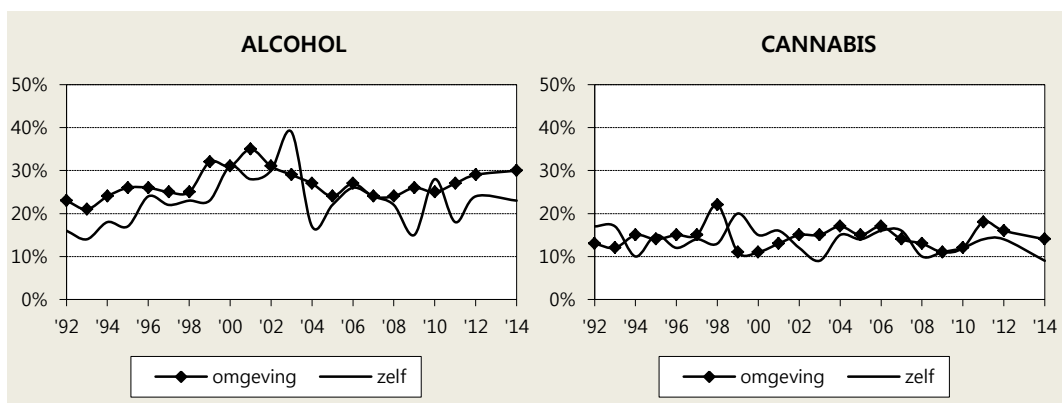
1. Vanaf 1992 is **alcohol** nummer 1 bij zowel gebruikers zelf als hun omgeving. Elk jaar gaat een kwart tot een derde van de vragen uit de omgeving over alcohol (30% in 2014). Gebruikers stellen over het algemeen iets minder vaak vragen over alcohol (23% in 2014). Deze percentages wijken nauwelijks af van die van twee jaar geleden.
2. Bij vragen vanuit de omgeving van gebruikers staat **cannabis** op nummer 2 met 14%. Bij vragen van gebruikers zelf is dat **ecstasy** (10%).
3. Nummer 3 wordt bij de omgeving van gebruikers bezet door **cocaïne** en bij de gebruikers zelf door **cannabis**. Beide middelen zijn een plaats gezakt ten opzichte van twee jaar geleden. De cocaïne vragen uit de omgeving daalde tussen 2012 en 2014 van 17% naar 11% en de cannabisvragen van gebruikers van 14% naar 9%.

1.3 trends

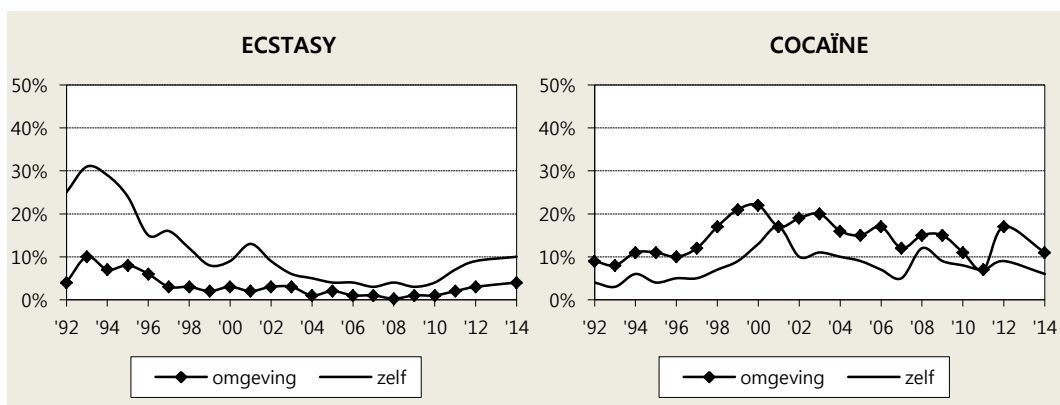
De geregistreerde vragen over **alcohol** uit de omgeving van gebruikers laten de eerste tien jaar een stijgende lijn zien, gevolgd door een lichte daling, een stabilisering en sinds een paar jaar weer een lichte stijging. De grafiek van alcoholvragen van gebruikers zelf is grilliger, maar lijkt op de langere termijn toch grotendeels hetzelfde patroon te volgen.

Zowel bij gebruikers zelf als hun omgeving schommelt het aandeel vragen over **cannabis** vanaf het begin tussen de 10% en de 20%. De laatste paar jaar daalt het aandeel cannabisvragen weer wat.

In de jaren negentig werden erg veel telefonische vragen over **ecstasy** gesteld, maar in de loop der tijd werden dat er steeds minder. Vanaf 2010 zien we het aandeel ecstasyvragen van zowel gebruikers als de omgeving van gebruikers weer toenemen.

Het aandeel vragen van gebruikers en uit hun omgeving over **cocaïne** verdubbelde in de jaren negentig. Sinds de eeuwwisseling is er sprake van een grillige, maar algemeen dalende trend.

Het aandeel vragen over andere middelen is al zeker tien jaar klein maar min of meer stabiel. Bij zowel gebruikers zelf als de omgeving scoren vragen over medicijnen, opiaten, tripmiddelen en ghb elk enkele procenten.

Naast de afzonderlijke middelen worden ook steeds relatief veel vragen gesteld over **combinaties** van verschillende middelen: 10% van de vragen uit de omgeving en 12% van de gebruikersvragen. In ongeveer de helft van de combinaties speelt alcohol een rol.

2 testservice

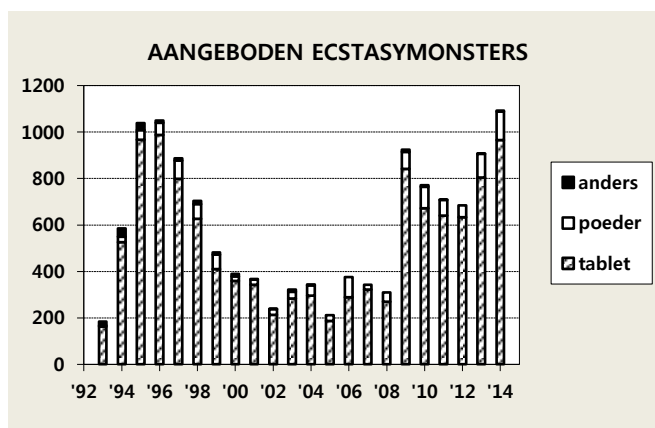
De testservice van Jellinek Preventie is een van de twee testlocaties in Amsterdam (de andere is in het kantoor van Adviesburo Drugs) en onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). Gebruikers kunnen elke donderdagavond tegen een kleine vergoeding (€ 2,50) de kwaliteit van hun ecstasypillen en andere drugs laten testen. Kenmerken van de pil (afmeting, vorm, kleur, logo) worden vergeleken met een lijst van reeds geanalyseerde pillen waarvan de inhoud bekend is. Een klein beetje van de aangeboden pil wordt aan een zuurtest onderworpen. Wordt de pil niet herkend en/of geeft de zuurtest een negatieve uitslag, dan wordt de mogelijkheid geboden het monster naar het laboratorium door te sturen. De testresultaten

kan in de meeste gevallen een week later worden opgevraagd. Alleen gebruikers zelf kunnen drugs laten testen. Familie, vrienden, hulpverleners, en zeker dealers en producenten mogen geen gebruik maken van de testservice. Omdat het hier gaat om monsters waarvan de gebruikers zelf de moeite namen ze te laten testen, zijn de bij de testservice verzamelde gegevens niet noodzakelijkerwijs representatief voor de totale Amsterdamse drugsmarkt.⁶²

Niet alleen de testresultaten, maar ook het aantal en soort drugsmonsters dat wordt aangeboden bij de testservice geven indirecte informatie over trends in de Amsterdamse drugsmarkt.

2.1 aangeleverde ecstasymonsters

Halverwege de jaren negentig werden jaarlijks zo'n 1.000 ecstasymonsters aangeboden bij de testservice, maar dat aantal daalde sindsdien gestaag naar circa 300 monsters per jaar. Tot aan 2009, toen de ecstasymarkt in een dip belandde en waarschuwingen voor verslechterde ecstasy-

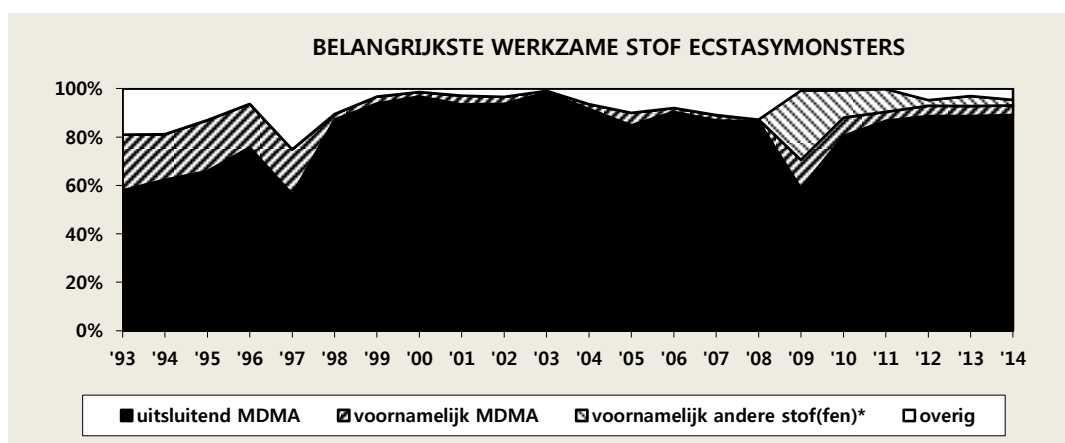

kwiteit meer gebruikers ertoe aanzette om hun pillen te laten testen. Hoewel de ecstasymarkt aan het eind van 2009 alweer aantrok, nam het aantal aangeboden monsters slechts geleidelijk af. In 2013 zorgden waarschuwingen voor hooggedoseerde en vervuilde ecstasypillen wederom voor een flinke stijging en deze trend zet zich in 2014 voort. Het aantal aangeleverde monsters bedroeg in 2014 zelfs **1.091** stuks, meer dan ooit tevoren.

⁶² In 2007 kwamen landelijk de testresultaten van vrijwillig aangeleverde drugs en drugs uit de zogenaamde 'discokluisjes' (waar portiers in beslag genomen drugs in doen) echter goed overeen (Van Laar et al., 2008).

2.1.1 niet geanalyseerde monsters

Van de 1.091 aangeleverde ecstasymonsters werden er 124 (11%) niet herkend en/of gaven een negatieve uitslag op de zuurtest, maar zijn niet in het laboratorium geanalyseerd; 98 daarvan zijn niet doorgestuurd naar het laboratorium omdat de klant daar geen interesse in had en 26 werden niet geanalyseerd wegens ontoereikende laboratoriumcapaciteit bij het DIMS. Van deze monsters is dus niet bekend of, en zo ja hoeveel, MDMA zij bevatten, noch of er sprake is van vervuilingen. Ook in het verleden waren er altijd wel een paar ecstasymonsters zonder laboratoriumuitslag, maar vanaf 2009 gaat het elk jaar om tientallen niet geanalyseerde monsters.⁶³ Deze worden in de volgende paragraaf buiten beschouwing gelaten.

* Deze categorie wordt vanaf 2009 onderscheiden. Voor die tijd vielen dergelijke ecstasymonsters onder de categorie 'overig'.

2.1.2 werkzame stoffen in geanalyseerde ecstasymonsters

In 2014 was in 861 van de 967 geanalyseerde monsters **MDMA** de enige werkzame stof (89%). Daarnaast bestonden 39 van de monsters hoofdzakelijk uit MDMA, met daarnaast kleine hoeveelheden andere stoffen (4%).⁶⁴ Samengenomen is **93%** van de ecstasymonsters dus 'echte' ecstasy.⁶⁵ Dat is vergelijkbaar met 2013.

⁶³ Achtereenvolgens 162 in 2009, 63 in 2010, 60 in 2011, 73 in 2012 en 89 in 2013. Met terugwerkende kracht zijn deze monsters in de volgende paragraaf (2.1.2) ook voor deze jaren buiten beschouwing gelaten en zijn de percentages opnieuw berekend. In de jaren voor 2009 was het aantal niet geanalyseerde monsters dusdanig beperkt dat dit op de percentages nauwelijks van invloed zal zijn geweest.

⁶⁴ Monsters met MDMA plus één of meer van de volgende stoffen: 2-CB (1x), amfetamine (3x), cafeïne (10x), fenacetine (1x), hydroxyzine (1x), levamisol (3x), MDEA (3x), methamfetamine (1x), saffrol (1x), me-
(voetnoot vervolgd op volgende pagina)

In 22 geanalyseerde ecstasymonsters (**2%**) is de belangrijkste werkzame stof géén MDMA, maar een andere stof. Op één na bevatten deze monsters zelfs helemaal geen MDMA. De belangrijkste werkzame stoffen zijn: 2-CE (1x), amfetamine (2x), cafeïne (7x), levamisol (1x), methamfetamine-bijproducten (1x), mCPP (3x), MDEA (1x), menthol (1x), methamfetamine (1x), PMMA (1x) en andere stoffen (3x).⁶⁶

PMMA en mCPP

Regelmatig wordt gewaarschuwd voor gevaarlijke ecstasypillen met PMMA (para-methoxy-methamfetamine). In 2014 is bij de testservice dus één ecstasymonster aangeboden dat PMMA bleek te bevatten.

In 2009 ging de verslechterde kwaliteit van ecstasy gepaard met een toename van ecstasymonsters met mCPP (meta-Chloor-Phenyl-Piperazine) of mephedrone als belangrijkste werkzame stof, maar daarna daalde het aandeel monsters met mCPP weer snel. In 2013 werd mCPP aangetroffen in 4 ecstasymonsters. In 2014 is dat weer wat toegenomen naar 10 monsters, ongeveer 1% van het totaal.

Tot slot resteren 45 overige ecstasymonsters (**4%**). Deze monsters bevatten naast MDMA ook een niet-gekwantificeerde hoeveelheid van een andere stof, zodat niet bepaald kan worden welke van de bestanddelen de belangrijkste werkzame stof is. De meeste van deze monsters bevatten MDMA+MDEA (30x), daarnaast ook MDMA+mCPP (2x), MDMA+MDA (1x), MDMA+methylone (1x), MDMA+piperonal (1x). Drie monsters bevatten MDMA met meerdere niet-gekwantificeerde vervuilingen en één bevat helemaal geen werkzame stof.

2.1.3 hoeveelheid MDMA in geanalyseerde ecstasytabletten

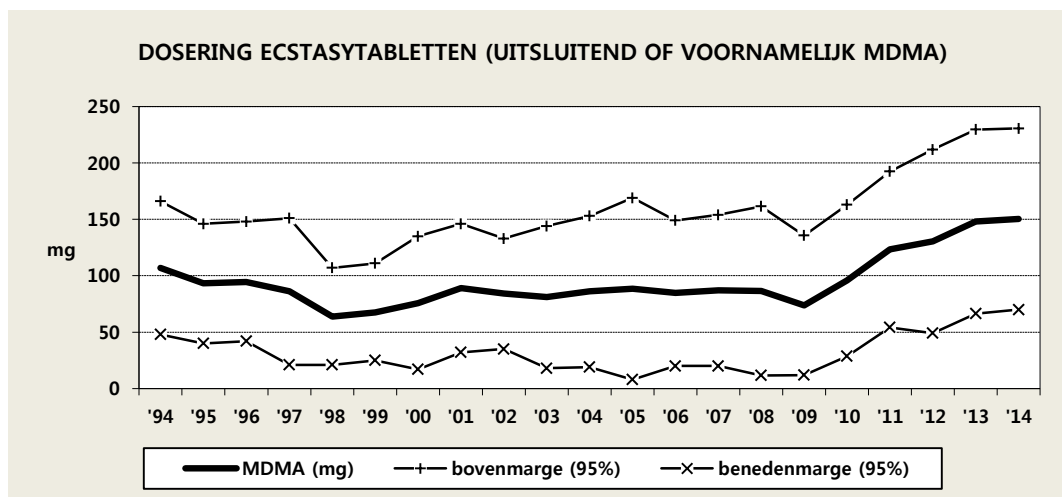
De ecstasymarkt is na de dip in 2009 weer snel gestabiliseerd en teruggekeerd naar het oude niveau, waar in de meeste ecstasytabletten MDMA het hoofdbestanddeel vormt. De gemiddelde dosering MDMA is sindsdien echter verre van stabiel gebleven; die nam gestaag en fors toe.

thylone (1x), onbekend (1x). Het aantal milligrammen of volumepercentage MDMA is in deze monsters groter dan dat van de vervuilingen. Tot deze categorie worden ook monsters gerekend met MDMA plus uitsluitend niet-gekwantificeerde hoeveelheid relatief onschuldige methamfetamine-bijproducten (18x).

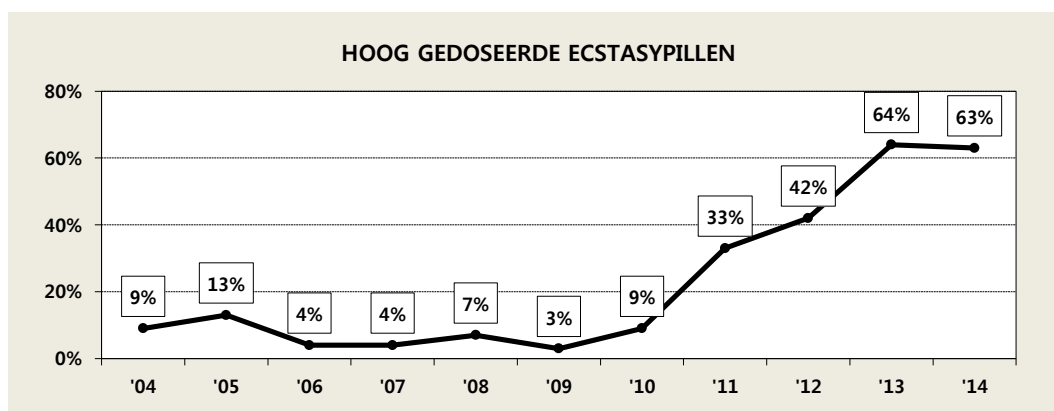
⁶⁵ In het hypothetisch geval dat in alle niet geanalyseerde ecstasymonsters MDMA niet de belangrijkste werkzame stof is, dan zou het percentage 'echte' ecstasy 83% zijn.

⁶⁶ Eén of meer niet-gekwantificeerde andere stoffen, maar geen MDMA.

In 2014 bevatten de 823 geanalyseerde ecstasypillen met MDMA als enige of voornaamste werkzame stof gemiddeld **150 mg** MDMA. Dat is wederom een fractie hoger dan voorgaande jaren, maar de stijging lijkt af te zwakken.

De marges blijven zeer groot: de meeste ecstasypillen bevatten ergens tussen de 70 en 230 mg MDMA.⁶⁷ Ondanks de grote spreiding in dosering is de kans klein om een ecstasypil met een beperkte hoeveelheid MDMA te treffen. Slechts 4 tabletten waren laag gedoseerd (1-35 mg). Het aandeel **hoog gedoseerde pillen** (>140 mg MDMA) kwam tot 2010 nauwelijks boven de 10% uit, maar is daarna explosief toegenomen. In 2014 bevatte **63%** van de geanalyseerde ecstasypillen meer dan 140 mg MDMA. Dat is vergelijkbaar met 2013.

⁶⁷ De boven- en ondermarge waarbinnen 95% van de pillen statistisch gezien valt, wordt geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie.

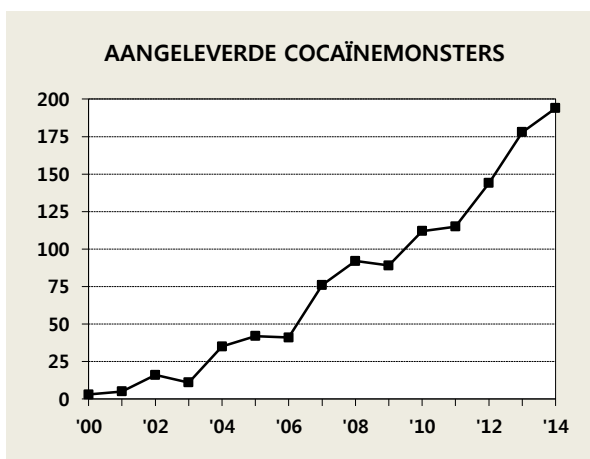
2.1.4 zuiverheid van poeders en kristallen

In tegenstelling tot de ecstasypillen, is de zuiverheid van ecstasypoeders en kristallen de laatste jaren wel min of meer stabiel gebleven. Vanaf 2006 schommelt de gemiddelde zuiverheid tussen de 73% en 76%. In 2014 bevatten de 76 geanalyseerde ecstasymonsters in poedervorm gemiddeld **75%** MDMA.

2.2 cocaïnemonsters

Sinds 2000 wordt in toenemende mate **cocaïne** aangeboden bij de testservice. In 2014 ging het om **194** cocaïnemonsters; wederom een stijging ten opzichte van het jaar daarvoor.

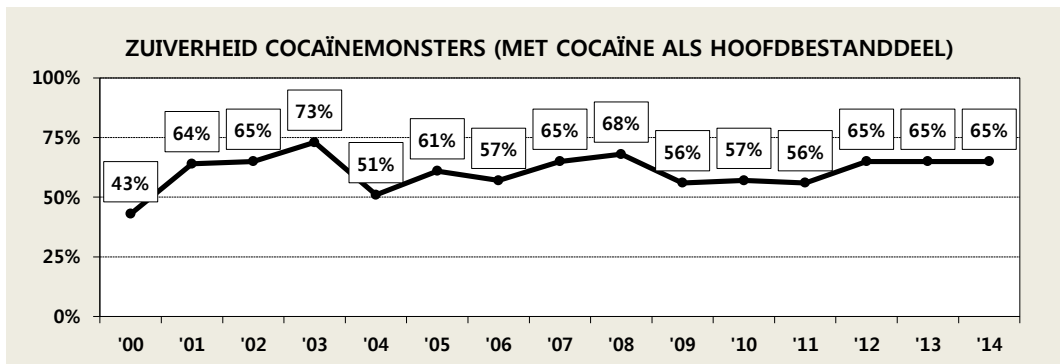
Van de 194 aangeleverde cocaïnemonsters zijn er 42 niet geanalyseerd (22%), voornamelijk wegens

bepaalde laboratoriumcapaciteit bij DIMS. De overige 152 monsters bevatten meestal wel cocaïne, maar zelden is dat de enige werkzame stof. Slechts 6 (4%) bevatten uitsluitend cocaïne, 20 (13%) cocaïne aangevuld met relatief onschuldige cocaïnebijproducten en 109 (72%) hoofdzakelijk cocaïne, maar ook andere stoffen. Net als in voorgaande jaren was *levamisol* in bijna alle gevallen (101x) de vervuilende stof.⁶⁸ Andere stoffen die naast cocaïne als hoofdbestanddeel in beperkte doses aanwezig waren: cafeïne (19x), diltiazem (1x), fenacetine (18x), hydroxyzine (6x), lidocaïne (3x), procaïne (2x) en/of diethylphate (1x). Hoewel cocaïne dus niet vaak het enige ingrediënt is, is toch in de meerderheid van de geanalyseerde monsters cocaïne de enige of belangrijkste werkzame stof (88%). Deze monsters bevatten tussen de 20% en 87% cocaïne.⁶⁹ De gemiddelde zuiverheid bedroeg, net als de voorgaande twee jaren, 65%.

⁶⁸ Levamisol is een immunostimulerend geneesmiddel en veterinair ontwormingsmiddel. Cijfers van voorgaande jaren: 43x in 2010, 56x in 2011, 64x in 2012 en 73x in 2013.

⁶⁹ De maximaal haalbare zuiverheid van cocaïne is 89%.

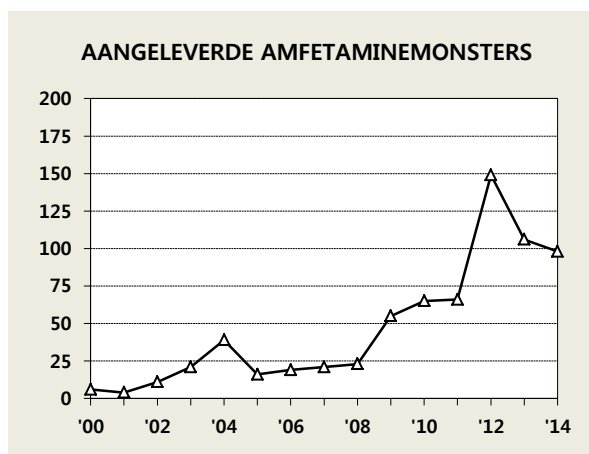

In 13 cocainemonsters (9%) was cocaïne niet de belangrijkste werkzame stof. Deze bestonden grotendeels uit andere stoffen.⁷⁰ In de resterende 4 monsters zat naast cocaïne (volumepercentage <50%) ook een niet-gekwantificeerde hoeveelheid andere stof, zodat niet bepaald kan worden welke het hoofdbestanddeel vormt.

2.3 amfetaminemonsters

Ook **amfetamine** werd vanaf 2000 steeds vaker aangeboden, maar sinds 2012 is weer sprake van een daling in het aantal aangeleverde amfetaminemonsters. In 2014 waren dat er **98**.

Van de 81 geanalyseerde amfetaminemonsters (17 werden niet geanalyseerd, voornamelijk wegens capaciteitsgebrek) bleken slechts 7 (9%) uitsluitend amfetamine te bevatten, 28 (35%) amfetamine aangevuld met relatief onschuldige bijproducten en 21 (26%) voornamelijk amfetamine met beperkte hoeveelheden andere stoffen.⁷¹ In totaal was 69% van de geanalyseerde monsters amfetamine

⁷⁰ 2-CB (1x), benzocaïne (1x), cafeïne (1x), fenacetine (4x), ketamine (1x), levamisol (3x) en lidocaïne (1x).

⁷¹ Cafeïne (11x), fenylaceton (6x), lidocaïne (4x), MDMA (1x), paracetamol (1x), 4amilofthalimide (1x), benzeenetamine (1x), benzylnitril (1x), fenylamine (1x).

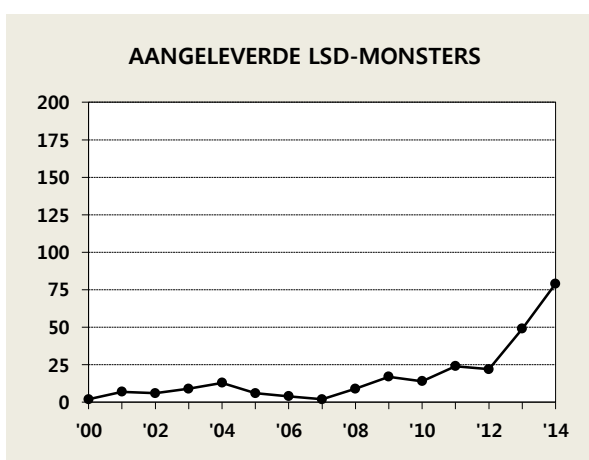
de enige of belangrijkste werkzame stof. De zuiverheid van deze monsters lag tussen de 1% en 73%.⁷² Het gemiddelde is vergelijkbaar met vorig jaar: 59%.

In 16 van de geanalyseerde amfetaminemonsters was niet amfetamine, maar cafeïne de belangrijkste stof. In de resterende 9 monsters zat naast amfetamine (volumepercentage <50%) ook een niet-gekwantificeerde hoeveelheid andere stof, zodat niet bepaald kan worden welke het hoofdbestanddeel vormt.

2.4 Isd-monsters

Recent is er een opvallende stijging in het aantal aangeleverde **Isd**-monsters; **79** in 2014.

Van deze monsters bleken er 50 uitsluitend Isd te bevatten. Zestien monsters bevatten geen Isd, maar MDMA (1x), NBOMe (6x) of andere stoffen (9x).⁷³ Vijf Isd-monsters bevatten geen enkele werkzame stof en de overige acht zijn niet geanalyseerd.

2.5 NPS-monsters

Van alle nieuwe psychoactieve stoffen, verschijnt vooral **4-FA** bij de testservice. In 2014 werden 89 monsters aangeboden die waren gekocht als 4-FA. Bijna al deze monsters bestaan qua werkzame stof ook uitsluitend (66x) of hoofdzakelijk (11x) uit 4-FA. Zeven monsters werden niet geanalyseerd.

Daarnaast worden ook wel monsters aangeboden die zijn gekocht als **2-CB**: 43 stuks. Ook hiervoor geldt dat de meeste uitsluitend (24x) of voornamelijk (7x) 2-CB bevatten en de meeste andere monsters (6x) werden niet geanalyseerd.

⁷² Zuiverheid van 56 poeders. Daarnaast 1 tablet met 30 mg amfetamine.

⁷³ DOB (1x), DOC (6x), I-NBOMe (1x) en NNB (1x).

Van de overige NPS zijn de aantallen aangeleverde monsters beperkt:

- 9 monsters mephedrone
- 6 monsters 5/6-APB
- 5 monsters methylene
- 4 monsters MXE
- 1 monster 2/3/4-FMC

Ook deze monsters bevatten meestal hetgeen waarvoor ze gekocht zijn.

2.6 overige monsters

Tot slot werden 76 overige monsters aangeboden bij de testservice. Testresultaten van monsters waar er ten minste 2 van werden aangeboden, staan in onderstaand overzicht.⁷⁴

testresultaten overige monsters

aangeleverd als:	Testresultaten
DMT (1x)	uitsluitend DMT (1x)
ghb (10x)	uitsluitend ghb (9x) niet geanalyseerd (1x)
heroïne (3x)	voornamelijk of uitsluitend andere stof(fen) (3x): <i>cafeïne en/of paracetamol</i>
MDA (4x)	uitsluitend MDA (1x) voornamelijk MDA (3x)
ketamine (37x)	uitsluitend ketamine (18x) voornamelijk ketamine (2x) voornamelijk of uitsluitend andere stof(fen) (11x): <i>benzocaine, cafeïne, levamisol, lidocaine, MDMA, MXE, en/of procaïne</i> niet geanalyseerd (6x)

⁷⁴ Monsters waarvan slechts 1 exemplaar werd aangeboden, waren gekocht als: 2C-P, 2-CE, 2-CI, 2-CT-2, 3-FA, 3-MMC, 'adderall', 'allad', DMT, khat, MAO, stacker, 'synth coke', synthetische cocaïne, tripmiddel. Van 6 monsters is niet bekend onder welke noemer zij werden gekocht.

3 samenvatting

Preventie indicatoren leveren indirecte informatie over (trends in) middelengebruik in Amsterdam. Voor Antenne 2014 gaat het om twee indicatoren: (1) cijfers over vragen over alcohol en drugs die gebruikers zelf, mensen uit de omgeving van gebruikers of andere geïnteresseerden stellen via de website van Jellinek Preventie, en (2) testresultaten van drugs die door gebruikers bij de testservice worden aangeboden.

Meer informatie- en adviesvragen over ecstasy

In 2014 registreerde de speciale telefonische informatie- en advieslijn van Jellinek Preventie 690 vragen van bellers; dat is anderhalf keer zoveel als in 2012. Ruim een kwart van de vragen ging over het eigen gebruik, meer dan de helft kwam vanuit de omgeving van gebruikers (zoals familie en vrienden) en de rest betrof algemene verzoeken om informatie. Het vaakst gingen de vragen over alcohol, zowel van gebruikers zelf als vanuit hun omgeving. Bij gebruikers zelf stonden vragen over ecstasy op de tweede plaats en vragen over cannabis op nummer drie. Bij vragen uit de omgeving van gebruikers stond cannabis op de tweede en cocaïne op de derde plek. De afgelopen jaren is het aandeel vragen over ecstasy toegenomen, zowel van gebruikers zelf als vanuit hun omgeving.

Meer ecstasy bij de testservice en pillen weer iets sterker

In 2014 werden 1.091 als ecstasy aangeschafte monsters aangeleverd bij de testservice van Jellinek Preventie – meer dan ooit tevoren. In een grote meerderheid van de ‘ecstasypillen’ was MDMA de enige werkzame stof (89% van de in het laboratorium geanalyseerde monsters). Slechts één monster bevatte (de gevaarlijke stof) PMMA, maar in tien zat (het eveneens gevaarlijke) mCPP. In de geanalyseerde tabletten met MDMA als enige of belangrijkste werkzame stof zat gemiddeld 150 mg MDMA. Dat is weer iets meer dan in voorgaande jaren (148 mg in 2013), maar de stijging lijkt af te zwakken. Er blijft nog steeds een grote marge in dosering (voor de meeste geteste pillen tussen 70 en 230 mg MDMA), maar bijna twee op de drie geteste pillen is hoog gedoseerd (meer dan 140 mg MDMA).

Kwaliteit cocaïne stabiel, gemiddeld vrij zuiver, maar vaak vervuild

In 2014 werden 194 als cocaïne aangeschafte monsters aangeleverd bij de testservice van Jellinek Preventie – eveneens meer dan ooit tevoren. Meestal zat er wel cocaïne in, maar in veel gevallen was het poeder vervuild, c.q. versneden, vooral met levami-

sol. Niettemin was in 88% van de geanalyseerde monsters cocaïne de enige of belangrijkste werkzame stof. De zuiverheid varieerde tussen 20% en 87% (de maximaal haalbare zuiverheid is 89%), met een gemiddelde van 65%, net als in beide voorgaande jaren. Vergeleken met andere Europese landen is dat hoog.

Kwaliteit van amfetamine wisselend, vrij vaak cafeïne

Na een stijging in voorgaande jaren daalde het aantal als amfetamine aangeschafte monsters naar 98 in 2014. De gemiddelde zuiverheid bedroeg 59%, vergelijkbaar met 2013 (58%) en hoger dan in eerdere jaren. Maar de zuiverheid liep sterk uiteen: van 1% tot 73%. Ongeveer één op de vijf geanalyseerde monsters bevatte als belangrijkste werkzame stof niet amfetamine, maar cafeïne.

LSD vaak 'nep', 4-FA sterk in de lift

Net als in 2013 werden – naast ecstasy, cocaïne en amfetamine – in 2014 opvallend veel verschillende andere middelen aangeboden bij de testservice. Het aantal aangeboden lsd-monsters nam toe (79 in 2014, tegenover 49 in 2013). Hierin zat relatief vaak een andere stof of zelfs helemaal werkzame stof. Het sterkst steeg het aantal als 4-FA aangeschafte monsters (89 in 2014, tegenover 17 in 2013). In bijna alle gevallen was 4-FA de enige of belangrijkste werkzame stof. Deze opwaartse trend bij 4-FA sluit aan bij de bevindingen uit de panelstudie en de survey onder cafébezoekers.

VI

MARKT

1	panelstudie	134
1.1	cannabismarkt.....	135
1.2	stimulantiamarkt	135
1.2.1	cocaïne.....	136
1.2.2	ecstasy.....	138
1.2.3	amfetamine.....	140
1.3	narcosemarkt	140
1.4	nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)	141
1.5	overige markten	142
2	survey	143
2.1	ecstasy.....	143
2.2	cocaïne	144
2.3	amfetamine	146
2.4	ghb.....	146
3	testservice	146
3.1	ecstasypillen.....	147
4	samenvatting	147

Antenne focust primair op gebruikers van genotmiddelen, maar verzamelt daarnaast ook informatie over de marktzijde van middelengebruik. In de **(1) panelstudie** wordt de Amsterdamse drugsmarkt meer kwalitatief belicht. Cijfers over het kopen van drugs en prijzen zijn afkomstig uit de **(2) survey** en van gebruikers die hun drugs bij de **(3) testservice** aanbieden.

1 panelstudie

Uit de panelstudie komt naar voren dat de Amsterdamse drugsmarkt kan worden onderverdeeld in vier 'branches'.⁷⁵ In volgorde van omvang:

- **Cannabis:** hasj, marihuana (wiet) en bewerkte producten als 'spacecake'.
- **Stimulantia:** ecstasy(-achtigen), cocaïne en (meth)amfetamine.
- **Narcosemiddelen:** ghb, ketamine en lachgas.
- **Nieuwe psychoactieve stoffen (NPS):** vaak stimulerend of psychedelisch van aard en vaak aangeboden op internet.

Deze indeling sluit grotendeels aan bij de segmentering in het aanbod, althans bij de verkoop aan consumenten. Op het niveau van de detailhandel is wel enige overlap, onder andere tussen de stimulantia- en narcosemarkt. Afgezien van de cannabis- en cocaïnebranche lijkt er met de andere middelen minder sprake te zijn van een scheiding in het aanbod.⁷⁶ Diverse panelleden wijzen erop dat thuisdealers vaak verschillende middelen aanbieden. Dat geldt ook voor een deel van de bezorgers (06-dealers). In het netwerk van Sjarl (139a) is een 'vriendendealer' die verschillende branches (GHB, ketamine, amfetamine, ecstasy, 2-CB en LSD) bestrijkt.

⁷⁵ Legale middelen (alcohol/tabak) en 'straatdrugs' (heroïne/crack) buiten beschouwing gelaten. Naast de vier genoemde branches, zijn er nog kleine markten, waaronder: (1) Smartmiddelen: voornamelijk natuurlijke, stimulerende en (lust)opwekkende middelen, die vaak in een bewerkte vorm aangeboden worden, en (mild) psychedelische middelen als de triptruffel. (2) Trippers: lsd, DMT, mescaline, ayahuasca en ecstasy-achtigen met voornamelijk psychedelische werking. (3) Erectogenen: poppers, yohimbe en Viagra(-achtigen). (4) exotische middelen: cocablad, khat, opium, ibogaïne, peyote en san pedro.

⁷⁶ Dit zegt overigens niets over segmentering of juist gecombineerde handel in de hogere echelons.

Dat je drugs ook kunt laten testen is bij veel panelleden bekend, maar slechts een klein deel maakt gebruik van de testservice in Amsterdam. De vrienden van Joya (136a) bijvoorbeeld laten hun cocaïne testen, omdat dit vervuild kan zijn.

prijzen van drugs op consumentenniveau in Amsterdam, 2014

middel	hoeveelheid	prijstrange*	meest gangbare prijs
ecstasy: tabletten	1 pil	€ 4-10	€ 5-6
ecstasy: poeder/kristallen	1 gram	€ 20-40	€ 30-35
cocaïne	1 gram	€ 40-70	€ 50-60
amfetamine (droog)	1 gram	€ 5-20	€ 10
ghb	¼ liter	€ 35-60	€ 45-50
ketamine	1 gram	€ 10-40	€ 25-30

* Incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

1.1 cannabismarkt

Amsterdam telt met ongeveer 200 coffeeshops rond een derde van alle coffeeshops in Nederland. Ongeveer de helft hiervan ligt in het centrum – daarvan lag tot voor kort een flink deel in het zogeheten 1012-gebied (genoemd naar de postcode; op en rond de Wallen).⁷⁷ Inmiddels heeft de gemeente veel van de coffeeshops in dit gebied gesloten. De reacties zijn gemengd. Vooral in de coffeeshopwereld denkt men dat dit tot meer straathandel heeft geleid en tot het afvangen door straatdealers van toeristen in de buurt van de overgebleven coffeeshops. De overige coffeeshops zijn onevenwichtig verspreid over de stad, maar zijn vooral gevestigd in de 19^e-eeuwse ring rond het centrum. Het besloten lidmaatschap is van de baan.

1.2 stimulantiamarkt

Stimulerende middelen behoren, na cannabis, tot het grootste segment van de gebruikersmarkt, waar de verkoop van ecstasy, cocaïne en amfetamine elkaar deels overlapt. De verkrijgbaarheid van stimulantia levert over het algemeen weinig problemen op. In elk panelnetwerk zitten vrienden met dealconnecties of gebruikers die er zelf in handelen. De panelleden zijn niet altijd goed op de hoogte van de prijzen of weten

⁷⁷ Korf, Doekhie & Wouters (2011).

bijvoorbeeld alleen hoeveel er voor ecstasy of cocaïne wordt betaald. Niet iedereen heeft een 06-nummer van een dealer omdat ze nooit zelf bestellen. Anderen daarentegen weten beduidend meer over wie wat precies verkoopt en welke dealer cool is of niet. De meeste transacties vinden plaats in de privésfeer. De cocaïnedealer komt het vaak persoonlijk bij iemand thuis langsbrengen. Op een enkel panellid na kent niemand thuisverkopers. Er zijn dealers die bij de klant naar binnen gaan en anderen die in hun auto blijven zitten of niet verder gaan dan het portiek. Ecstasy en amfetamine worden vaker, door een inkoper voor de groep, bij een dealer thuis gekocht. De laatste jaren worden deze middelen door 'polydealers' ook vaker thuisbezorgd. De straatdealers die doorgaans een hele andere markt bedienen, beginnen ook meer op te vallen. Ze zouden garen spinnen bij het hectische nachtleven, de rijen voor de clubs en de vele toeristen in de binnenstad. Sommige clubs zeggen hinder te ondervinden van rondhangende nepdealers. Hans (134a) ziet dat ze soms letterlijk in de rij met wachtenden hun 'shit' proberen te verkopen. Hun gedrag kan heel intimiderend zijn. De politie weet ervan. Sommige dealers duiken een uur na een politieactie weer op. Dat gebruikers veel nepdrugs (of 'sealtjes met rare inhoud') wordt aangesmeerd, laat de afgeroomde vangst van de drugskluis soms goed zien.

1.2.1 cocaïne

De snelle distributie van cocaïne verklaart voor een deel het succes van deze markt. Cocaïnedealers weten als geen ander dat de klok gaat tikken vanaf het moment dat ze de telefoon opnemen. Klanten willen vaak weten hoelang het gaat duren. In netwerken waar cocaïne wordt gebruikt zijn vaak meerdere 06-nummers in omloop. Wie ondermaats presteert, 'troep' verkoopt of klanten laat wachten, verliest terrein. Er zijn ook dealers die vooral in het uitgaansleven actief zijn. Bert (132a) kan ze er zo uit pikken omdat ze standaard op hun vaste plekken rondhangen. Straatdealers met cocaïne zijn onder Amsterdammers niet populair. Deze markt is voor de onnozele koper, vaak toerist. De bezorgmarkt wordt bevolkt door taxichauffeurs, scooterrijders, snorders en fietsers. Verschillende types en van uiteenlopende etnische achtergrond. Maar bijna iedereen kent ook een 'Mo'. Die staat symbool voor belabberde kwaliteit, maar levert wel altijd - en snel. Een enkele keer hoort een panellid van iemand die is opgelicht. Zo moest een vriendin van Sophie (133a) de deal in een auto doen en werd zij genept met een pakje sigarettenas. Dan treft Ernie (116a) het beter met 'knalspul' van € 70 per gram, waarvan je al met een klein beetje zoet bent. Hun luxe dealer, die

alleen in de grachtengordel actief is, gaat niet voor goedkoop. Want waarom zou hij minder vragen als zijn coke heel zuiver is en zijn gram ook een échte gram is?!

Anderzijds zijn er bezorgers die hun klantenkring blijven bestoken met wervende teksten via de smartphone. Het blijft lang niet meer alleen beperkt tot het versturen van een nieuw 06-nummer. Sommigen maken schaamteloos reclame voor hun business door op gezette tijden berichtjes te sturen dat 'er weer nieuwe is.' Maar niet iedereen is gecharmeerd van zulke reclame-sms'jes. Facebook is een steeds verder oprukkend wapen in de strijd om aandacht. In de decembermaand (2014) werd er opeens reclame gemaakt voor PERU. De snuivers waren in hun nopjes over de kwaliteit, maar wel verbaasd over de brutale promotie met een contactnummer. David (57a) ziet wel eens profielen online voor een paar dagen op een forum dat dan zoiets als *into some speed for action?* heet.

Naar schatting gaat er 20-25 kilo cocaïne per week doorheen in de hoofdstad.⁷⁸ Er zijn tientallen bezorgdiensten actief. Sommige zijn 24/7 bereikbaar en andere vooral op de piekuren 's avonds. Sommige 06-dealers bezorgen overal en anderen weer alleen in het centrum en/of in (andere) populaire buurten. De prijs van een kilo cocaïne in 2014 wordt geschat rond € 35.000-38.000.⁷⁹ Vooral de 'flakes' staan hoog in aanzien bij de connaisseurs. In de tussenhandel (van het midden naar het lage niveau van de detailhandel) wordt cocaïne vaak versneden. Volgens kenners is er wat meer cocaïne uit Peru verkrijgbaar. De vraag is of dit ook vanwege het imago en de marketing wordt bepaald. Hoe dan ook, kopers kunnen kiezen uit pakjes van € 50, € 60 of zelfs € 70. Of de duurdere pakjes altijd beter zijn, wordt betwist. Voor bezorgers bedraagt de winstmarge op een gram naar schatting tussen de € 10 en € 30. Jamie (113a) maakt omgerekend voor een pakje (0.95 gram) € 10-12 winst. Omdat haar business vol met 'voetangels en klemmen' zit, wil ze klein blijven. De vrienden met wie zij samenwerkt hebben er allemaal nog een baan bij.

'Hoe groter je wordt, hoe meer je opvalt. Ik heb daar geen zin in. Er worden al genoeg sim-kaarten gejat uit gestolen telefoons. De vaste klanten worden eruit gevist en die krijgen bericht met een nieuw nummer via sms. In het weekend zijn er onge-

⁷⁸ Gebaseerd op analyse van rioolwatermonsters (Bijlsma et al., 2012).

⁷⁹ De huidige kiloprijs is afkomstig van drie bronnen (verkopers en inkopers) op hoger niveau (handel in kilo's cocaïne).

veer 25 klanten die bellen. De lijst wordt niet langer, want we romen ook af. Dat doen we als we een nieuw nummer doorgeven. Klanten die vervelend zijn, ongeduldig of te vaak achter elkaar bellen, vliegen eruit. Poffen accepteren we niet. En mensen die te veel babbelen over de telefoon komen meteen op de blacklist.' (Jamie, 113a)

1.2.2 ecstasy

Door mediaberichtgeving en gesprekken in eigen kring zijn veel gebruikers inmiddels op de hoogte van de zuivere ecstasymarkt. Toch komt het wel eens voor dat er pillen in omloop zijn waar niet iedereen goed op reageert. In dergelijke gevallen wordt de achterban meteen gewaarschuwd.

De meerderheid van de panelleden vindt dat ecstasy vrij eenvoudig te regelen is. In het jargon van gebruikers wordt ecstasy vaak geassocieerd met pillen en MDMA met poeders c.q. kristallen. Verschillende panelleden zien meer pillen in de vorm van 'figuurtjes' opduiken. Olly (85a) heeft voor het eerst een 'goudklompje' gehad met daarin de dosering gestanst: 199 mg. Hij weet niet of dat er ook daadwerkelijk in zit. Maar het idee spreekt hem wel aan. Gewoon een stempel met de dosering erin en dan het verhaal van de dealer erbij dat het een onbetrouwbaarheidsmarge heeft van 5%.

De meerderheid gebruikt pillen en de animo om te testen is laag. De kwaliteit en betrouwbaarheid van de dealer spelen daarbij een rol. Waarom testen als er nooit problemen zijn met pillen, zo wordt vaak geredeneerd. Er zijn ook gebruikers die niet testen maar voor de zekerheid wel op *Pillreports* kijken.⁸⁰ In sommige panelnetwerken worden de 'vriendendealers' – of, zoals in de internationale vakliteratuur: *social dealers* – op een andere manier bejegend dan de 'echte dealer'.⁸¹ Frans (58a) is zo'n vriendendealer. Hij ziet zichzelf als 'deler' die inkoopt voor de groep omdat hij de juiste contacten heeft. Ook in een paar andere netwerken zijn er inkopers die hun vrienden-groep voorzien. Daarnaast zijn er bezorgers van ecstasy die soms tevens andere middelen als speed en ketamine hebben.

⁸⁰ Pillreports is een wereldwijde database waar pillen besproken en vergeleken worden.

⁸¹ Zie ook: Gadson (2013).

'Onze groep heeft vier nummers. Soms kopen we 20 pillen voor zijn tien: elk twee. Ze leveren minimaal 6 pillen en doen ook coke. Je belt en wordt doorgeschakeld naar de bezorger die dienst heeft. We spreken vaak af in de stad.' (Died, 124a)

Ook in het netwerk van Sophie (133a) komt iemand vooraf de pillen brengen, maar als ze op zijn op een event is er altijd wel iemand die extra pillen heeft. Over de kwaliteit van de pillen wordt soms getwist. In het netwerk van Died (124a) zijn de pillen rond de 180 mg en worden pillen van 150 mg al snel van 'mindere kwaliteit' gevonden. (In de panelstudie van vier jaar geleden zouden de meesten toen ook bij die van 150 mg in hun handen knijpen.)

Volgens de kopers zijn er verschillende etnische groepen actief. Een meerderheid is van autochtoon-Nederlandse komaf. Maar David (57a) krijgt bijna alleen maar bezorgers uit het Oostblok en Aziaten op bezoek. Net als bij de marketing van cocaïne, krijgen klanten ook hier sms'jes en app'jes van dealers.

De dealer van Jasmin (85a) stuurt een paar keer per maand ongevraagd berichtjes. Ze kijkt in haar telefoon en laat ons de volgende cryptische tekst lezen: 'Nieuwe snoepjes topkwaliteit 5 snoep 25€, 3 S voor €30. Anderhalf voor €50 hele voor €40.' En een andere tekst luidt: 'Dames en heren: 1c=35 2c=60 1md =30 2md =50 5x =30 en 10x =50. Fijne paasgroetjes.' Een andere dealer, die reclame maakt voor het weekend: 'Vanavond is het weer weekendactie vanaf ½ 9!!! Waarbij 1 hele C 50€ + ½ gratis. 1 M- €25, 3 S €30, 5X €25, wil je afmelden voor sms? Stuur dan een bericht naar Martini Sos.'

Paneleden zeggen dat de prijs stabiel blijft: € 5-6 per pil. Op feesten wordt doorgaans meer gevraagd. Jamie (113a), die dicht bij de productiebron zit:

'Bij inkoop van 1000 pillen is de kostprijs 80 cent. We kunnen zelf aangeven welke stempel we willen. Als we 100 pillen verkopen voor € 2 per stuk dan maken we € 1,20 per pil winst. De tussenpersoon verkoopt ze weer voor € 5 per stuk. Bij meer pillen gaat hij ook omlaag.'

Volgens Jamie (113a) is de huidige markt aantrekkelijk voor dealers. De prijs-kwaliteitverhouding is goed, er is voldoende aanbod en er is veel vraag. Over de hoge dosering verschillen de meningen echter. De een vindt het een voordeel omdat je aan een à twee pillen genoeg hebt, terwijl de ander 'zware pillen' moeilijker te doseren

vindt. Veel panelleden denken dat de makkelijke verkrijgbaarheid en hoge kwaliteit van MDMA, de vraag naar NPS afremt.

1.2.3 amfetamine

Het aanbod van amfetamine is de afgelopen jaren breder geworden. Waarschijnlijk omdat meer panelleden zagen dat de bezorgers van andere drugs amfetamine erbij gingen doen. Was je voorheen vooral aangewezen op thuisdealers die (voornamelijk) in amfetamine handelden, nu zit het voor een deel ook in het pakket van de ecstasy-bezorgers. Omdat de winstmarge kleiner is, wordt er wel gevraagd om meer dan een gram af te nemen. De prijs fluctueert tussen de € 5 en de € 20, maar de meesten betalen rond € 10 per gram. Overigens maakt het qua prijs wel verschil uit of het 'natte' of 'droge' amfetamine is. Kopers betalen vaak minder voor een 'natte' gram. De kiloprijs van amfetamine bedraagt ongeveer € 3.000. Op retailniveau wordt bij inkoop van meerdere grammen minder dan € 10 per gram gerekend. Voor methamfetamine wordt vaak het veelvoudige (oplopend tot € 100 per gram) gevraagd. Een panellid denkt dat daar over niet al te lange tijd verandering in komt door een andere goedkopere productiewijze.

1.3 narcosemarkt

Lachgas is vrij eenvoudig verkrijgbaar via gespecialiseerde winkels en webwinkels. Een doos met lachgaspatronen (50 stuks) kost ongeveer € 10. Omgerekend per ballon met twee patronen is dat zo'n 50 cent. Op internet wordt lachgas ook via Facebook aangeboden. 'Begin de dag met een lach en bestel bij uw koerier: 10 patronen voor €12.50, 25 voor €20 en 50 patronen voor €30.' Beduidend duurder dan bij een grootwinkelbedrijf. Wie geen slagroomspruit heeft (waar de lachgaspatronen in gaan) kan er ook één huren voor € 5 (en € 25 borg) of kopen voor € 40. Hans (134a) ziet af en toe een bezorgdienst rijden op scooters met speciale stickers die lachgas aanprijzen. De lachgasmarkt is vooral aantrekkelijk vanwege de hoge winstmarge. Soms gooit een feestorganisator het op een akkoordje met de verkoper en wordt de winst gedeeld. Toch zien sommige panelleden een kentering op de lachgasmarkt. Een bekend grootwinkelbedrijf zou strenger toezien op de verkoop van lachgas. En verkopers krijgen vaker te horen dat ze niet meer welkom zijn op festivals met hun lachgaskraampje. Ook de **GHB**-markt heeft veelal korte distributielijnen tussen leveranciers en consumenten. Er zijn netwerken waar men nog weinig merkt van de schaarste, maar meer

panelleden zeggen dat het moeilijker is om aan GBL (= grondstof voor GHB) te komen en indirect ook aan GHB. Dit lijkt mogelijk een effect van de brief van het Openbaar Ministerie, in november 2013, aan ruim 20 GBL-aanbieders met het verzoek de verkoop te staken.⁸² Eind 2014, ruim een jaar later, merken meer panelleden dat de markt in beweging is. Er zijn beduidend minder internetsites actief die GBL aanbieden. Willem (125a) ziet bij vrienden ook minder GHB-flesjes in de koelkast staan. Op consumentenniveau is de prijs van GHB gestegen. Volgens panelleden zijn er meer bezorgers in de markt gesprongen nu consumenten er moeilijker aan kunnen komen. Olly (85a) betaalt via een 06-dealer nu € 50 voor 200-220ml in een colaflesje. De kwaliteit is ook minder dan hij gewend is. Zijn dealer boert goed en verkoopt naar eigen zeggen ongeveer 25 liter per week. Joris (126a) kent nog steeds makers van GHB, maar het gaat allemaal minder soepel. Minder mensen kunnen GBL 'fixen' en voor de inkoop moet meer worden betaald. Een liter GHB kost al snel € 200. Dat is bijna een verdubbeling vergeleken met 2011. Er wordt vaker kant-en-klare GHB gekocht en er moet meer worden rondgevraagd wie nog wat heeft of een 06-nummer weet. Volgens de panelleden is er minder vertrouwen in de kwaliteit nu je vaker GHB moet kopen van iemand buiten je vriendenkring.

Het aanbod van **ketamine** blijft wisselvallig. Ketamine is het enige middel dat wel eens is uitverkocht bij bezorgers of thuisverkopers. Ketamine wordt aangeboden in poeder- of kristalvorm. De prijzen variëren, maar gemiddeld wordt er € 30 voor een gram betaald. Een enkeling koopt ketamine via het internet. Volgens enkele panelleden is de zuiverheid minder geworden.

1.4 nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)

Het aanbod van nieuwe psychoactieve stoffen (NPS) verloopt via internet of via vrienden en dealers en soms via een smartshop. **4-FA** is het meest bekende en makkelijkst verkrijgbare middel. De prijs per gram varieert van € 10-15 en een pil kost ongeveer € 4-5. Panelleden zien dat er gespecialiseerde dealers zijn die de hand hebben weten te leggen op een middel dat ze denken te kunnen verkopen. Soms wordt er meer

⁸² Een buitenlandse webshop die nog wel levert vraagt € 79,95 voor een liter GBL. Minder kan ook: € 39,95 voor een kwart liter. En meer. Voor 10 liter GBL betaal je € 649,95. Alle prijzen zijn inclusief (23%) belasting.

ingekocht via internet om het vervolgens weer door te verkopen in kleinere porties.⁸³ David (57a) ziet dat bijvoorbeeld **MXE** (metoxetamine) op subtiële wijze in sommige segmenten binnen de gayscene wordt gepromoot. De verkopers hebben connecties in de sauna-, kinky- en leerscene. Maar het komt ook voor dat iemand met een 'handje nieuwe drugs' aan komt om uit te proberen.

De prijzen van andere middelen zijn: **MXE** (€ 15 per gram op internet en € 20-25 bij de dealer); **6-APB** (€ 10 per pil en € 60-70 per gram); **2-CB** (pil of capsule € 2,50-5,00) en **3-MeO-PCP** en **4-HO-MiPT** (€ 50-60 per gram).

1.5 overige markten

Na het **paddo**verbod (2008) nam het aantal gezondheidsincidenten in Amsterdam af. Momenteel zijn er naar schatting 10-15 smartwinkels plus enkele tientallen andere adressen waar verschillende sclerotia-variëteiten (o.a. Tampanensis, Atlantis, Mexicana en Galindoi) worden aangeboden. Het stadsdeel Centrum heeft in 2013 tijdens een controle bij een kwart van de honderd bezochte souvenirwinkels en minisupermarkten in het oude stadshart hallucinerende producten aangetroffen.⁸⁴ Omdat deze winkels de regels van het bestemmingsplan overtreden (ze zijn niet aangewezen als smartshop), heeft het stadsdeel in een reactie de winkels schriftelijk verzocht om de producten met bijbehorende reclame te verwijderen.

Poppers worden in verschillende soorten (o.a. Rush, Hardware, Reds) via webwinkels (€ 5 per flesje van 9 ml) aangeboden. De flesjes worden ook in gespecialiseerde winkels verkocht of via iemand die er thuis in handelt. Voor een flesje wordt € 10-15 betaald. Er is een levendige webhandel van **Viagra** en **Kamagra** in tabletvorm, als bruistablet of als *Oral Jelly*. Ze verschillen in sterkte en prijs al naar gelang de dosering. Een strip van vier Kamagra-tabletten van elk 100 mg kost ongeveer € 10. In het circuit betaal je € 5 voor een blauwe pil. *Oral Jelly* wordt in doosjes met 7 smaken voor € 20 aangeboden. Los kosten de pillen en sachets ongeveer € 2,50. Sommige sites promoten ook sterkere erectiemiddelen (bijvoorbeeld Cobra) die nog meer sildenafil, het werkzame bestanddeel, bevatten.

⁸³ Op internet kost 4-FA €16 voor 1 gram, €27 voor 2 gram en €55 voor 5 gram. Wie 100 gram voor €495 inkoop, kan hier fors winst op maken door het voor €10 per gram te verkopen.

⁸⁴ Stadsdeelkrant Centrum, Jaargang 9, nummer 23.

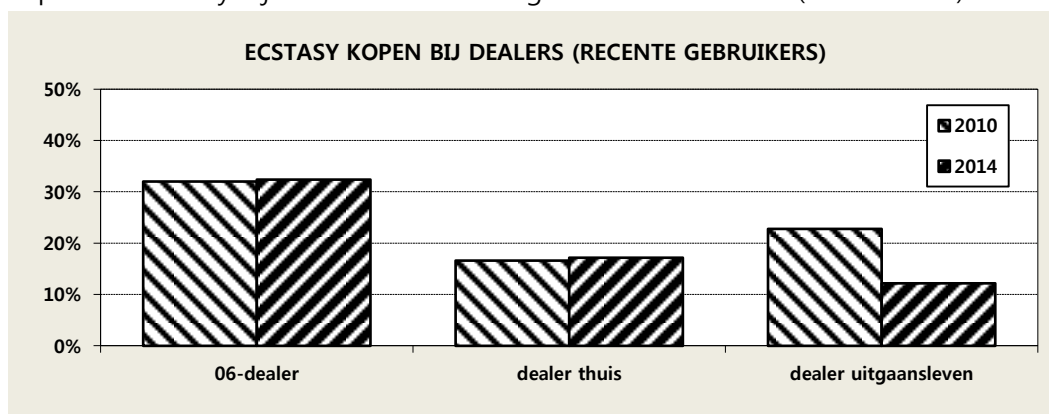
LSD wordt meestal als papertrip (€ 3-5) of in vloeibare vorm (per flesje € 150) verkocht. De dosering van een papertrip ligt volgens gebruikers tussen de 100-150 microgram. Dealers met LSD verkopen ook soms andere psychedelica (o.a. DMT, mesca-line) en nieuwe psychoactieve stoffen (o.a. MXE, 4-FA).

2 survey

In de survey van 2014 is cafébezoekers gevraagd of zij zelf weleens ecstasy, cocaïne, amfetamine of ghb kochten. Per middel bespreken we hier de resultaten en vergelijken die met de voorgaande cafésurvey van 2010. Voor de prijzen van ecstasy en cocaïne kijken we verder terug. Op dit punt kunnen we trends op langere termijn volgen, omdat prijzen van ecstasy en cocaïne sinds 2003 onderdeel van zowel club- als cafésurvey zijn. Gedetailleerde gegevens zijn te vinden in de tabellen in Bijlage C.

2.1 ecstasy

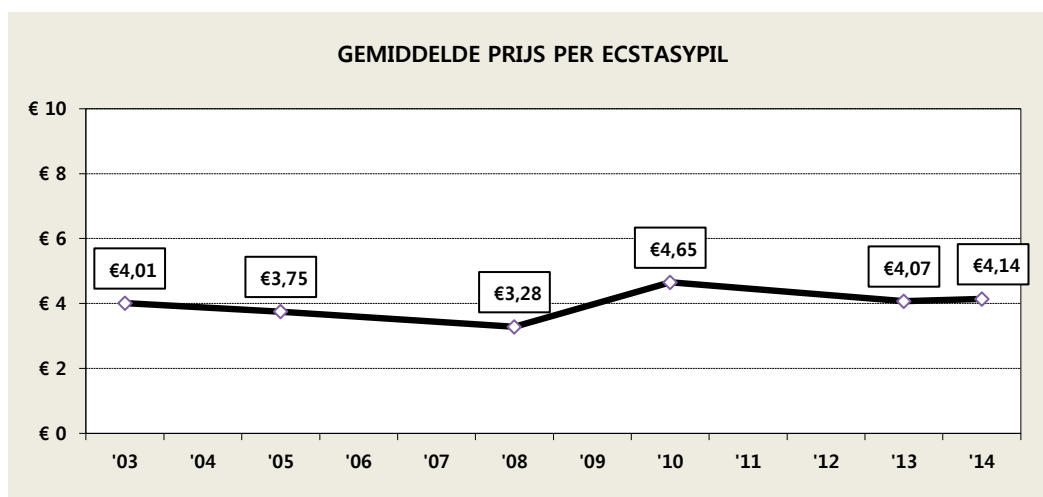
De helft (52%) van de recente ecstasygebruikers onder de cafébezoekers van 2014 kocht het laatste jaar zelf weleens ecstasy: 32% bij een 06-dealer, 17% bij een dealer thuis en 12% in het uitgaansleven.⁸⁵ Niemand kocht ecstasy via internet. Vergeleken met 2010 is het kopen bij een 06-dealer en een dealer thuis onveranderd, maar het kopen van ecstasy bij een dealer in het uitgaansleven halveerde (23% in 2010).

⁸⁵ Het totaal telt op tot meer dan 52% omdat er meerdere typen dealers aangekruist konden worden.

De laatste keer dat de cafébezoekers van 2014 ecstasy kochten, namen ze tussen de 1 en 100 pillen af (meestal 5 á 10) en betaalden per pil gemiddeld circa 4 euro. De prijsvariatie is relatief beperkt. Voor de meesten bedroeg de stuksprijs 3, 4 of 5 euro per pil.

Op het eerste gezicht lijken er door de jaren heen geen grote prijswijzigingen te zijn geweest en schommelde het rond de 4 euro per pil. Een paar dubbeltjes verschil is op die prijs echter verhoudingsgewijs groot. In 2009 was sprake van een 'ecstasycrisis' omdat MDMA moeilijker verkrijgbaar was en dat zie je terug in een prijsstijging van meer dan 40% tussen 2008 en 2010. Sindsdien is de gemiddelde prijs weer wat gedaald en gestabiliseerd. Een ecstasypil is nog niet zo goedkoop als voor de ecstasycrisis, maar de dosering MDMA ligt nu dan ook een stuk hoger (zie hoofdstuk V).

2.2 cocaïne

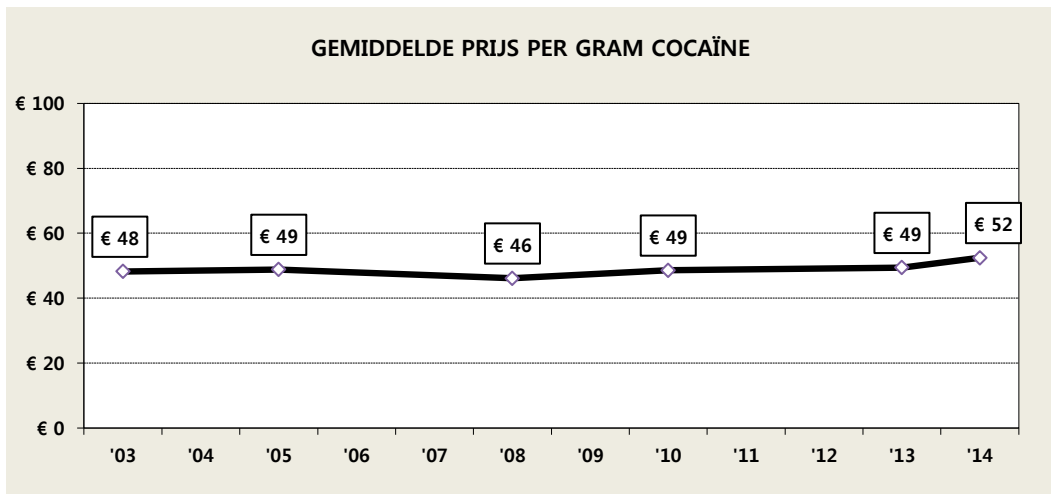
Van de cafébezoekers die het laatste jaar cocaïne gebruikten, kocht 49% de cocaïne weleens zelf. Zij deden dat vrijwel uitsluitend bij een 06-dealer (44%) en zelden bij een dealer thuis (5%) of in het uitgaansleven (5%).⁸⁶ Niemand kocht cocaïne via internet. Net als bij ecstasy, bleef het aandeel kopers bij 06-dealers en dealers thuis onveranderd sinds 2010, maar het kopen van cocaïne bij dealers in het uitgaansleven nam flink af (15% in 2010).

⁸⁶ Het totaal telt op tot meer dan 49% omdat er meerdere typen dealers aangekruist konden worden.

Bij de laatste cocaïne-aankoop werd tussen een halve en twee gram besteld, waarvoor tussen de 10 en 100 euro werd afgerekend. Enkele uitzonderingen daargelaten, betaalde vrijwel iedereen (omgerekend) 50 of 60 euro de gram. De gemiddelde gramsprijs is € 52.

In 2003 werd gemiddeld € 48 per gram cocaïne betaald en die prijs bleef tien jaar lang vrijwel hetzelfde. In 2014 ligt de gemiddelde gramsprijs weliswaar wat hoger, maar in doorsnee kost een gram cocaïne nog steeds € 50, net als in alle voorgaande club- en cafésurveys.

2.3 amfetamine

Eén op de drie recente gebruikers (33%) kocht het laatste jaar zelf amfetamine. Het lijkt er dus op dat amfetamine vaker onderling gedeeld wordt dan ecstasy en cocaïne, want die middelen kocht ongeveer de helft van de gebruikers zelf. Ook amfetamine wordt niet via internet gekocht, maar bij een 06-dealer (22%), bij een dealer thuis (12%) en/of in het uitgaansleven (6%).⁸⁷ Er is aardig wat variatie in de bestelde hoeveelheden (1 tot 30 gram) en ook in de prijs per gram (10 eurocent tot 20 euro). Gemiddeld werd 9 euro per gram amfetamine betaald. Het kopen van amfetamine en de daarvoor betaalde prijs is in 2014 voor het eerst gevraagd, we kunnen dus niet zeggen of hierin veranderingen zijn opgetreden.

2.4 ghb

Bijna de helft (43%) van de recente ghb-gebruikers onder de cafébezoekers kocht of maakte het laatste jaar zelf ghb. Eén op de vijf (20%) kocht ghb bij een 06-dealer en ongeveer eenzelfde deel (18%) bij een dealer thuis. Kopen via internet (4%) en zelf maken (6%) gebeurde veel minder vaak en niemand kocht ghb in het uitgaansleven.⁸⁸ Ook het kopen van ghb is niet eerder in een Antenne survey onderzocht.

3 testservice

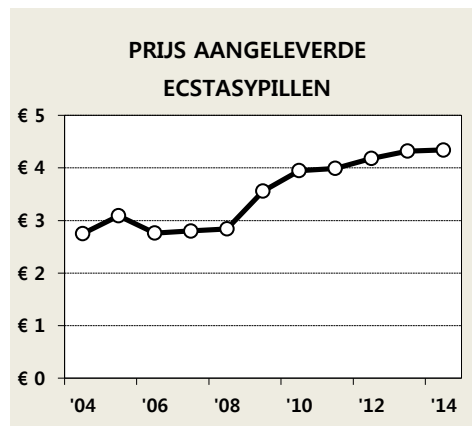
Tot slot wordt ook gebruikers die ecstasy of andere middelen bij de testservice aanbieden gevraagd naar de aanschafprijs. We kunnen deze resultaten alleen rapporteren van de aangeleverde ecstasypillen. Andere middelen die worden aangeboden zijn vaak poeders en het is niet bekend op welke hoeveelheid de prijs betrekking heeft.

⁸⁷ Het totaal telt op tot meer dan 33% omdat er meerdere typen dealers aangekruist konden worden.

⁸⁸ Het totaal telt op tot meer dan 43% omdat er meerdere typen dealers aangekruist konden worden.

3.1 ecstasypillen

De bij de testservice aangeleverde ecstasytabletten kostten volgens de aanleveraars tussen de 1 en de 35 euro.⁸⁹ Gemiddeld werd € 4,34 betaald. Tot 2008 schommelde de gemiddelde prijs rond de 3 euro. Sindsdien is ecstasy bijna de helft duurder geworden. Toch blijft ecstasy nog relatief goedkoop en de aanschafprijs lijkt te stabiliseren.

Een belangrijke constatering is dat er nauwelijks verschil is tussen pillen die uitsluitend MDMA bevatten (gem. € 4,31), pillen die voornamelijk MDMA bevatten, maar wel in beperkte mate vervuild zijn (gem. € 4,55), en pillen die uitsluitend of voornamelijk andere stoffen bevatten (gem. € 4,31). Gemiddeld genomen geeft de prijs dus geen indicatie of een ecstasypil vervuild is of niet.

Op het eerste gezicht lijkt de prijs wel samen te hangen met de dosering: de laatste jaren ging namelijk zowel de gemiddelde prijs als de gemiddelde dosis MDMA per pil omhoog (zie hoofdstuk V). Maar wederom moet geconstateerd worden dat de prijs geen indicatie biedt voor de kwaliteit. Prijs en aantal milligrammen MDMA hangen niet samen.⁹⁰

4 samenvatting

Via drie verschillende onderdelen van Antenne is de Amsterdamse drugsmarkt in kaart gebracht: de panelstudie, de survey onder jonge cafébezoekers en de testservice van Jellinek Preventie. Cannabis is gemakkelijk verkrijgbaar in de vele Amsterdamse cof-

⁸⁹ Degenen die zeggen de pillen gratis te krijgen (6%) en degenen die geen aanschafprijs melden (7%) niet meegerekend.

⁹⁰ Pearson correlatiecoëfficiënt -0.065 , $p = .068$.

feeshops. Wie geïnteresseerd is in andere drugs en verkeert in kringen van gebruikers heeft over het algemeen weinig problemen om zelf of via medegebruikers aan middelen als ecstasy, cocaïne en amfetamine te komen. Sommige dealers zijn gespecialiseerd in een bepaalde drug, andere verkopen verschillende middelen. Amsterdamse gebruikers die zelf of via vrienden drugs kopen, doen dit voornamelijk van thuisdealers of van bezorgers (06-dealers), die de drugs bij gebruikers thuis of op een afgesproken plek komen brengen. Op de bezorgmarkt is het relatief vaak een kwestie van bellen en binnen korte tijd bezorgd krijgen. Een deel van de 06-dealers benadert zelf (potentiële) klanten met sms'jes. Lang niet alle gebruikers kopen zelf drugs. Zij krijgen drugs van andere gebruikers of ze leggen geld bijeen en iemand doet de inkoop voor een groepje vrienden. Straatdealers zijn weinig geliefd en richten zich voornamelijk op toeristen. Onder de straatdealers bevinden zich ook 'nepdopealers' die rondhangen in de nabijheid van clubs en op uitgaanspleinen.

Minder kopen bij dealer in het uitgaansleven

Van de cafébezoekers die het afgelopen jaar stimulantia hebben gebruikt, kocht ongeveer de helft van de ecstasygebruikers en de cocaïnegebruikers, en slechts één op de drie amfetaminegebruikers zelf. Cocaïne werd veruit het vaakst aangeschaft bij een 06-dealer en zelden bij een thuisdealer of een dealer in het uitgaansleven. Ecstasy werd iets vaker bij een thuisdealer of in het uitgaansleven gekocht, maar ook dit middel wordt het vaakst bij een 06-dealer besteld. Ook amfetamine kopen gebruikers het vaakst bij 06-dealers, gevolgd door thuisdealers en dealers in het uitgaansleven. Verhoudingsgewijs komt kopen van een dealer in het uitgaansleven het minst voor. Opvallend is dat vergeleken met de survey onder cafébezoekers van 2010 het aandeel gebruikers dat ecstasy koopt bij dealers in het uitgaansleven in 2014 ongeveer is gehalveerd en voor cocaïne nog sterker gedaald.

Weinig kopen via internet

Geen van de gebruikers in de survey die zelf het afgelopen jaar cocaïne, ecstasy of amfetamine kocht, deed dat via het internet. Iets anders ligt dit voor ghb. Sommige gebruikers bestelden dat wel via internet, maar veel vaker werd het gekocht bij een 06-dealer of een thuisdealer.

Drugsprijzen redelijk stabiel

Op gebruikersniveau waren de meest gangbare, c.q. gemiddelde prijzen: ecstasy € 4-5 per pil; cocaïne € 50-60 per gram; amfetamine: € 8-10 per gram. Op de langere ter-

mijn is ecstasy duurder geworden – maar gemiddeld is ook de dosering omhoog gegaan (zie hoofdstuk V). In de laatste vier jaar is de prijs echter niet wezenlijk veranderd. Dat geldt ook voor cocaïne en amfetamine. Opmerkelijk is dat de prijs van de nieuwe psychoactieve stof (NPS) 4-FA, die in 2014 het meest aansloeg, vergelijkbaar is met die van ecstasy: € 4-5 per pil.

VII

SAMENVATTING EN CONCLUSIE

Het Amsterdamse uitgaansleven is in 2014 volop in beweging. Terwijl de klassieke buurtkroeg steeds meer onder druk staat, hebben de afgelopen jaren tientallen nieuwe cafés hun deuren geopend. Die zijn opvallend vaak buiten het centrum gevestigd. Misschien ook wel omdat de binnenstad steeds meer bevolkt wordt door horden toeristen. In buurten waar voorheen weinig aanbod was vertoeven nu groepen hoogopgeleiden op hippe terrassen en ontpoppen eetgelegenheden zich tot nieuwe hotspots. De toonaangevende clubs liggen nog altijd in het centrum, maar het zwaartepunt van de alternatieve feestcultuur verplaatst zich steeds meer naar het westelijk deel van de stad. Stadsdelen stellen zich soepeler op met het verstrekken van vergunningen. De hausse aan festivals is te danken aan de gestage groei van het aantal feestgenootschappen en de wervingskracht van sociale media. Ook vriendengroepen organiseren spontaan talrijke feestjes in het park, aan de plas, op de boot of een terras. Buitenfestivals haken met 'groen uitgaan' in op een brede sociaal-maatschappelijke trend. Al deze ontwikkelingen vinden plaats binnen de context van een snelle bevolkingsgroei. In de afgelopen jaren kwamen er telkens zo'n 10.000 inwoners bij. Vooral meer jongvolwassenen: studenten en hoogopgeleiden die na hun studie in Amsterdam blijven wonen.

Antenne Amsterdam: jaarlijkse drugsmonitor sinds 1993

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. De multi-methodische onderzoeksaanpak kent drie vaste onderdelen: de panelstudie, de survey en de preventie indicatoren. De gegevens uit de verschillende onderdelen

schetsen samen een gedifferentieerd beeld van trends en patronen in de Amsterdamse wereld van genotmiddelen.

In de panelstudie worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van halfjaarlijkse individuele interviews met een panel van insiders. De panelstudie is vooral gericht op het uitgaansleven, met de nadruk op trendsetters. In de panelstudie gaat het nauwelijks om precieze cijfers, maar om dynamische processen. Dat geldt ook voor een ander deel van de panelstudie, dat gaat over buurtjongeren en waarvoor professionals worden geïnterviewd die met deze jongeren werken.

De survey levert juist wel kwantitatieve gegevens over middelengebruik binnen specifieke groepen. In 2014 waren dit cafébezoekers, net als drie keer eerder: in 2000, 2005 en 2010. Door de gegevens van 2014 hiermee te vergelijken, kunnen trends in middelengebruik op de langere termijn (15 jaar) in beeld worden gebracht.

Bij de preventie indicatoren gaat het om informatie over de alcohol- en drugsmarkt in de vorm van kwantitatieve gegevens over informatie- en adviesvragen en over testuitslagen van vrijwillig aangeleverde drugs.

Vermenging van leefstijlen in cafés – maar geen setting voor drugs

Voor de survey bezochten we een gevarieerd palet aan cafés (80 in totaal), verspreid over de stad, en benaderden daar bezoekers met het verzoek om later thuis via internet een enquête in te vullen. Let wel: het gaat hierbij niet om een steekproef uit alle Amsterdamse cafés. De cafés waar overwegend toeristen komen en cafés met een ouder publiek zijn buiten beschouwing gelaten; de focus ligt op jonge en jongvolwassen Amsterdamse cafégangsters. In totaal hebben 523 cafébezoekers aan de survey deelgenomen. Het zijn vooral twintigers en begin-dertigers (gemiddeld 27 jaar), autochtoon Nederlands en woonachtig in Amsterdam. Een groot deel studeert aan hbo of universiteit, de meeste anderen hebben hun studie inmiddels afgerond en werken.

De cafés zijn onderverdeeld in mainstream, hip, student en gay. Het onderscheid tussen deze vier typen is echter lang niet meer zo scherp als voorheen. De grens tussen hip en mainstream is steeds meer vervaagd, studenten zijn in alle soorten cafés terug te vinden en vooral de jonge homo's stappen ook buiten de gaycafés.

Qua middelengebruik zijn er in 2014 weinig verschillen naar type café, geslacht of etniciteit, de wat jongere studenten scoren hoger op een aantal middelen (ecstasy, amfetamine en lachgas) dan de wat oudere werkenden. Dat zou een kwestie van leeftijd kunnen zijn, maar ook kunnen samenhangen met een verschil in dagbesteding. De onderzochte cafébezoekers zijn niet uitsluitend kroegtijgers, ze gaan ook naar

clubs en bezoeken in toenemende mate ook festivals, dance events en party's. Of andersom: het partypubliek gaat ook (steeds vaker) een avond naar de kroeg. Het middelengebruik dat we in 2014 bij de cafébezoekers meten is dus deels het middelengebruik van partygangers. De vermenging van beide groepen uitgaanders verklaart wellicht ook de toename in middelengebruik onder cafébezoekers. Echter, het gebruik van drugs als ecstasy, cocaïne en amfetamine tijdens de uitgaansavond in het café was zeer beperkt (3%), dáár vindt het gebruik dus niet plaats.

Lichte daling in alcohol drinken tijdens uitgaan

De speciale, vaak zwaardere bieren, beleven gouden tijden. De ene na de andere kleine brouwerij wordt opgericht. Maar ook (bijna) alcoholvrije bieren doen het goed. Bij de sterke dranken is gin, vaak gemixt met tonic (G&T), sterk in opmars. Onder de cafébezoekers in de survey drinkt nagenoeg iedereen alcohol: vrijwel allemaal (99%) zijn ze huidige drinkers (= laatste maand). Bijna een kwart (23%) voldoet aan de in Antenne gehanteerde definitie van riskante drinker (dagelijks drinken, ongeacht de hoeveelheid; of meerdere dagen per week meer dan 3 of 4 glazen).⁹¹ Ook tijdens het uitgaan wordt flink gedronken: 86% van de cafébezoekers dronk tijdens het cafébezoek, gemiddeld 5 glazen alcohol. Tellen we daar de alcohol die voor en na het uitgaan wordt gedronken bij op, dan dronk 94% tijdens de uitgaansavond, gemiddeld 7 glazen. Het aandeel huidige drinkers onder de cafébezoekers is de afgelopen 15 jaar niet veranderd. Nog steeds is het uitzonderlijk als iemand de afgelopen maand geen alcohol heeft gedronken. Wel was er tussen 2010 en 2014 een lichte daling in het aandeel cafébezoekers (van 94% naar 86%) dat op de uitgaansavond van de survey alcohol dronk en ook in het aantal glazen alcohol tijdens het uitgaan (van gemiddeld 6 naar 5 glazen).

Meer 'recreatieve' rokers en minder blowen tijdens het uitgaan

Volgens de panelstudie zet de geleidelijke daling in het aandeel actieve rokers en blowers onder de trendsetters in het nachtleven in 2014 door. De populariteit van de e-sigaret lijkt hier al weer over zijn hoogtepunt heen en is in sommige panelnetwerken ook nooit een issue geweest. In het blowmilieu wordt de vaporizer gesignaleerd, maar een meerderheid blijft de voorkeur geven aan een joint. Er wordt wel meer geëxperimenteerd met alternatieven voor tabak.

⁹¹ Voor personen tot 19 jaar geldt een grens van 3 glazen; vanaf 19 jaar is dat 4 glazen. Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

Van de cafébezoekers is 60% huidig roker en 30% huidig blower. Afgezien van een lichte tussentijdse daling bleef het aandeel huidige rokers in de afgelopen 15 jaar min of meer gelijk. Er zijn dus niet zozeer minder rokers, maar er wordt duidelijk wel minder gerookt. In de totale groep is het aandeel dagelijkse rokers bijna gehalveerd: van 46% in 2000 naar 26% in 2014. Daarentegen is de groep niet-dagelijkse 'recreatieve' rokers gegroeid. Tijdens de uitgaansavond wordt nog evenveel gerookt (40%) als voorheen. Desondanks zijn er – ook onder de rokers – veel voorstanders van het rookverbod in cafés (86%). Een deel van de rokers heeft ook ervaring met de e-sigaret, maar dit heeft de gewone sigaret vaak niet vervangen.

Huidig blowen is na een vrij stabiele periode tussen 2010 en 2014 toegenomen: van 23% naar 30%. De neerwaartse trend bij blowen tijdens het uitgaan zette echter door: van 10% in 2000 naar 1% in 2014.

Buurtjongeren blowen veel en zitten soms in de cocaïnehandel

Kwetsbare buurtjongeren in volkswijken maken relatief vaak deel uit van straatgroepen. Zij vormen een heel andere groep dan de trendsetters in de panelstudie over uitgaanders en de cafébezoekers in de survey. Het panel van professionals ziet bij de buurtjongeren met wie zij werken vaak een ontwrichte thuissituatie en armoede, een laag opleidingsniveau en psychische problematiek (o.a. ADHD, verstandelijke beperking). Regelovertreding en criminaliteit zijn geen uitzondering. Het middelengebruik varieert vooral naar etnische achtergrond en samenstelling van de groep. Blowen is in alle buurtgroepen populair, en dat geldt ook voor energydrinks. Surinaamse, maar vooral autochtoon-Nederlandse buurtjongeren drinken vaker en meer alcohol dan Marokkaanse. Cannabis is bij Marokkaanse, maar ook Surinaamse en Antilliaanse buurtjongeren meer geaccepteerd dan alcohol. Het frequente blowen versterkt hun (andere) problematische gedrag. Het gebruik van andere middelen (zoals ecstasy, ghb en cocaïne) ligt op een veel lager niveau en is voornamelijk beperkt tot 'witte' netwerken. De professionals constateren dat meer buurtjongeren gaan dealen, met name in cocaïne, zowel in de eigen buurt als daarbuiten.

Steeds meer 06-dealers, prijzen vrij stabiel

Lang niet alle gebruikers kopen zelf drugs. Zij krijgen drugs van andere gebruikers of ze leggen geld bijeen en iemand doet de inkoop voor een groepje vrienden. Straatdealers zijn weinig geliefd en richten zich voornamelijk op toeristen. Onder de straatdealers bevinden zich ook 'nepdopeddealers' die rondhangen in de nabijheid van clubs

en op uitgaanspleinen. De cafébezoekers die zelf stimulantia kopen, schaffen cocaïne het vaakst aan bij een 06-dealer en zelden bij een thuisdealer of een dealer in het uitgaansleven. Ecstasy wordt iets vaker bij een thuisdealer of in het uitgaansleven gekocht, maar ook dit middel wordt het vaakst bij een 06-dealer besteld. Ook amfetamine kopen gebruikers het vaakst bij 06-dealers, gevolgd door thuisdealers en dealers in het uitgaansleven. Verhoudingsgewijs komt kopen van een dealer in het uitgaansleven het minst voor. Opvallend is dat vergeleken met de cafésurvey van 2010 het aandeel gebruikers dat ecstasy koopt bij dealers in het uitgaansleven in 2014 ongeveer is gehalveerd en voor cocaïne nog sterker is gedaald. Internet speelt bij de aanschaf geen rol, behalve in beperkte mate bij ghb.

Op gebruikersniveau waren in 2014 de meest gangbare, c.q. gemiddelde prijzen: ecstasy € 4-5 per pil; cocaïne € 50-60 per gram; amfetamine: € 8-10 per gram. Op de langere termijn is ecstasy duurder geworden – maar gemiddeld is ook de dosering omhoog gegaan. In de laatste vier jaar is de prijs echter niet wezenlijk veranderd. Dat geldt ook voor cocaïne en amfetamine.

Normalisering van ecstasy – maar gebruik geen gewoonte

De verkrijgbaarheid van ecstasy blijft onveranderd groot, evenals de zuiverheid. De dosering van ecstasypillen is in 2014 met 150 mg MDMA per pil zelfs nog iets hoger dan in 2013 (148 mg). In een grote meerderheid van de bij de testservice van Jellinek Preventie aangeleverde ecstasymonsters was MDMA de enige werkzame stof (89% van de in het laboratorium geanalyseerde tabletten). Maar dat maakt de ecstasy zeker niet 'veilig'. Er blijft nog steeds een grote marge in dosering, maar bijna twee op de drie geteste pillen is hoog gedoseerd (meer dan 140 mg MDMA).

Bijna twee op de drie cafébezoekers (63%) hebben wel eens ecstasy gebruikt, de helft de afgelopen 12 maanden (50%) en een kwart de afgelopen maand (25%). Voor MDMA-poeder liggen de cijfers iets lager (47%, 31% en 9%). Al deze cijfers zijn de afgelopen tien jaar fors gestegen. Het huidig gebruik verdubbelde tussen 2010 en 2014. Dit alles duidt op een normalisering van ecstasygebruik. Althans in de zin dat experimenteren met ecstasy voor veel jonge cafébezoekers tamelijk 'gewoon' is. Het betekent echt niet dat ecstasygebruik een 'gewoonte' is. De meeste ooit-gebruikers in de survey van 2014 namen immers de afgelopen maand geen ecstasy. Bovendien is de frequentie van gebruik meestal vrij laag (in doorsnee vier keer per jaar bij degenen die de afgelopen 12 maanden ecstasy namen). En het café is ook niet de setting waar

ecstasy gebruikt wordt. Slechts 2% nam ecstasy tijdens de uitgaansavond (1% tijdens het cafébezoek).

Lichte toename in cocaïnegebruik

De in 2014 bij de testservice aangeleverde cocaïnemonsters bevatten meestal wel cocaïne, maar in veel gevallen was die vervuild, c.q. versneden, vooral met levamisol. Niettemin was in 88% van de geanalyseerde monsters cocaïne de enige of belangrijkste werkzame stof. De zuiverheid varieerde tussen 20% en 87% (de maximaal haalbare zuiverheid is 89%), met een gemiddelde van 65%, net als in beide voorgaande jaren. Vergeleken met andere Europese landen is dat hoog.

Het gebruik van cocaïne onder de cafébezoekers ligt lager dan dat van ecstasy. Vier op de tien cafébezoekers (42%) hebben wel eens cocaïne gebruikt, ruim een kwart de afgelopen 12 maanden (29%) en de helft daarvan de afgelopen maand (15%). Ook cocaïne wordt vooral af en toe gebruikt, maar de gebruiksfrequentie (in doorsnee acht keer per jaar) is wel wat hoger dan bij ecstasy. Een kleine minderheid nam cocaïne tijdens de uitgaansavond (2% totaal; 1% tijdens het cafébezoek). Het trendpatroon van cocaïne volgt in grote lijnen dat van ecstasy, maar de stijging is minder groot en huidig gebruik in 2014 verschilt niet significant van 2010.

Amfetamine stijgt fors – methamfetamine blijft beperkt

De gemiddelde zuiverheid van de bij de testservice aangeleverde en geanalyseerde amfetamine bedroeg 59%, vergelijkbaar met 2013 en hoger dan in eerdere jaren. Maar de zuiverheid liep sterk uiteen en ongeveer één op de vijf geanalyseerde monsters bevatte als belangrijkste werkzame stof niet amfetamine, maar cafeïne.

Het gebruik van amfetamine onder Amsterdamse uitgaanders zit de afgelopen jaren in de lift en dat zien we terug bij de cafébezoekers. Het amfetaminegebruik ligt wat lager dan van cocaïne. Een op de drie cafébezoekers (34%) heeft wel eens amfetamine gebruikt, 20% de afgelopen 12 maanden en 9% de afgelopen maand. De gebruiksfrequentie (in doorsnee drie keer per jaar) is vergelijkbaar met die van ecstasy. Tot 2010 bleef amfetaminegebruik onder cafébezoekers vrij stabiel, maar in 2014 ligt het fors hoger. Huidig gebruik nam toe van 2% naar 9%. Gebruik tijdens de uitgaansavond bleef laag (1%).

Volgens de panelstudie blijft het gebruik van methamfetamine voornamelijk beperkt tot kleine niches in het gaymilieu en bij psychonauten. Van de cafébezoekers had 2% ooit wel eens methamfetamine genomen – even weinig als in 2010.

Stimulantiagebruik cafébezoekers 2000 - 2014

		2000	2005	2010	2014
ECSTASY	ooit	34%	32%	46%	63%
	laatste jaar	20%	17%	33%	50%
	laatste maand	10%	7%	13%	25%
	tijdens uitgaan	2%	3%	1%	1%
COCAÏNE	ooit	26%	26%	34%	42%
	laatste jaar	18%	16%	24%	29%
	laatste maand	9%	8%	12%	15%
	tijdens uitgaan	3%	2%	3%	2%
AMFETAMINE	ooit	17%	17%	18%	34%
	laatste jaar	5%	6%	8%	20%
	laatste maand	2%	2%	2%	9%
	tijdens uitgaan	0%	<1%	<1%	1%

Meer ghb, lachgas en ketamine – maar vooral gelegenheidsgebruik

Ook al worden ze wel tot de 'partydrugs' gerekend, de narcosemiddelen ghb, lachgas en ketamine behoren in tegenstelling tot de stimulantia (ecstasy, cocaïne en amfetamine) eerder tot de 'ontspanners'. Het gebruik van de vloeibare drug **ghb** nam sinds de eerste Antenne cafésurvey van 2000 langzaam toe, maar lijkt in de periode 2010-2014 harder te stijgen. Ooit-gebruik ging van 11% naar 19% en huidig gebruik van 2% naar 4%. Ghb-gebruik tijdens de uitgaansavond kwam in beide jaren nauwelijks voor (minder dan 1%). Overigens is ghb volgens de panelstudie in 2014 onder trendsetters al weer over het hoogtepunt heen, mede dankzij de stringenter controle in clubs, discussies over gezondheidsincidenten, meer bekendheid met de verslavende eigenschappen van ghb en tanende verkrijgbaarheid. **Lachgas** wordt gebruikt door het in te ademen uit een ballon (die met bijvoorbeeld gaspatronen voor slagroomsputen is gevuld). Het gebruik van lachgas is echt iets van de laatste jaren. In 2000 en 2005 werd het nog te marginaal bevonden om er in de cafésurvey vragen over te stellen. Tussen 2010 en 2014 gingen de gebruikscijfers fors omhoog. Ooit-gebruik verdubbelde bijna van 26% naar 46% en huidig gebruik steeg van 2% naar 11%. Ook het gebruik van **ketamine** (meestal een poeder dat gesnoven wordt) maakt eveneens een sprong tussen 2010 en 2014. Bij de eerste cafésurvey (in 2000) bedroeg het ooit-gebruik 3%, tien jaar later was dat al 8% en in 2014 is het verder gestegen naar 20%. Huidig gebruik ging van minder dan 1%, via 1% naar 4% in 2014. Over het geheel genomen gaat het bij de narcosemiddelen om gelegenheidsgebruik.

De recente gebruikers (= in het afgelopen jaar) namen in doorsnee 4 keer GHB, 3 keer lachgas en 2 keer ketamine. Tijdens de uitgaansavond werden deze middelen niet (ketamine) of nauwelijks (ghb en lachgas allebei 1%) genomen.

4-FA de meest populaire nieuwe drug

De markt van 'nieuwe psychoactieve stoffen' (NPS) is vanaf 2009 (na de ecstasypip) gaan groeien. Sindsdien is er volgens de panelstudie een tiental nieuwe middelen in het uitgaansleven opgedoken, met wisselend succes. Onder trendsetters is in 2014 vooral **4-FA** (4-fluoramfetamine, 4-fluo, 4-FMP of Formula 1) populair. Dit middel behoort tot de fenethylaminen: synthetische afgeleiden van ecstasy of amfetamine. Panelleden schrijven de populariteit van 4-FA toe aan de subtielere roes, die minder intens en hevig is dan ecstasy en amfetamine. Een deel van de gebruikers vindt het prettig om meer controle te houden dan bij ecstasy en toch het positieve gevoel te behouden. Sommigen zien dit als een reactie op de hoog gedoseerde ecstasypillen. Vooral het minder brakke gevoel na afloop geldt als een belangrijk pluspunt van 4-FA. In de cafésurvey is 4-FA eveneens *up-and-coming*, met 12% ooit-gebruik, eveneens 12% recent gebruik en 5% huidig gebruik. Dit middel is nog maar kort op de markt; dat zou ook kunnen verklaren waarom er net zoveel recente als ooit-gebruikers zijn. Ook twee andere fenethylaminen worden wel gebruikt, maar minder dan 4-FA, hoewel zij langer op de markt zijn. Eén op de tien cafébezoekers (10%) heeft ooit **2-CB** (valt al sinds 1997 onder de Opiumwet) gebruikt, 6% is recente gebruiker en 2% huidige gebruiker. Bij **mephedrone** (sinds 2012 in de Opiumwet) gaat het om respectievelijk 5%, 2% en 1%. Een andere categorie van nieuwe psychoactieve stoffen bestaat uit cathinonen (chemisch verwant aan khat). Hieronder vallen o.a. **5/6-APB**, **2/3/4-FMC** en **methylone** ('explosion'). Met deze middelen hebben minder cafébezoekers ervaring en het huidig gebruik is in alle gevallen minder dan 1%. Dat geldt ook voor het aan ketamine verwante **MXE** (metoxetamine).

Al met al is het niet ongewoon dat cafébezoekers experimenteren met nieuwe drugs. In totaal heeft 19% weleens één of meer van deze zeven NPS gebruikt. Maar net als bij de 'oude' stimulantia en de narcosemiddelen is het gebruik overwegend recreatief en geen gewoonte.

Conclusie

Er is vrijwel geen cafébezoeker die géén alcohol drinkt. Dat is niet echt een verrassing, maar heeft wel als consequentie dat cafés een overwegend 'wit' publiek trekken. Da-

gelijkse drinkers zijn in de minderheid, maar de meesten drinken wel wekelijks. Tel daarbij op dat nogal wat jonge en jongvolwassen cafébezoekers fanatieke uitgaanders zijn en het resultaat is een forse alcoholconsumptie. Daar zijn de cafébezoekers zich ook wel van bewust, want meer dan de helft vindt zelf dat ze te veel of te vaak drinken. Misschien is het tij aan het keren, want vergeleken met de voorgaande Antenne cafésurvey in 2010, is het alcoholgebruik tijdens de uitgaansavond wat afgenomen. Vergeleken met 2010 is het middelengebruik onder jonge cafébezoekers fors toegenomen. Die trend zagen we ook bij clubbers en ravers in Antenne 2013. Dat viel misschien ook wel te verwachten, want veel cafébezoekers van 2014 gaan ook wel eens uit in een club of naar een rave. Een van de opvallendste ontwikkelingen bij de cafébezoekers is de verdubbeling in het gebruik van ecstasy: van 13% naar 25% in de laatste maand. Dat is veel, maar niet zo veel als bij de clubbers (43%) en ravers (69%) van 2013. Drugsgebruik onder cafébezoekers is vooral recreatief. Het gebruik van ecstasy of andere 'partydrugs' blijft vaak beperkt tot een paar keer per jaar. Over het algemeen lijkt er rond partydrugs dus sprake te zijn van een bepaalde mate van zelfregulering onder gebruikers. Daarbij hoort dat het café niet de setting is waar je zulke middelen neemt.

VIII

SUMMARY

AND CONCLUSION

Amsterdam nightlife continued to evolve swiftly in 2014. While traditional neighbourhood pubs increasingly struggled to survive, dozens of new cafés have opened their doors in recent years. A good many of these are outside the city centre – due perhaps in part to the growing hordes of tourists exploring the historic canal district. In neighbourhoods that formerly had little to offer in the way of nightlife, trendy street cafés are now hosting an upmarket clientele, whilst fusion restaurants have become new hotspots. Although most of the trend-setting clubs are still in the city centre, the focal points of alternative evening and nightlife culture have shifted towards the western city districts. District councils now show greater flexibility in issuing permits. A proliferation of festivals is fuelled by a steady increase in the numbers of party initiators and the recruitment power of the social media. Even groups of friends spontaneously throw parties in parks, on lakesides, on boats or in street cafés. Outdoor festivals hook onto wider social trends and promote ‘green nightlife’. All such developments are occurring against the backdrop of rapid population growth in Amsterdam, at a rate of some 10,000 new inhabitants per year in recent times. Most of these are young adults, either students or high-skilled graduates that have stuck round to find jobs.

Antenna: Amsterdam’s yearly drugs monitoring report since 1993

Amsterdam Antenna has been reporting on trends in the city’s drugs markets since 1993. Analysing a combination of qualitative and quantitative data collected each year, it documents the use of recreational substances by adolescents and young adults. Our mixed-method research strategy has three main components: the panel study, the annual survey and the prevention indicators. Altogether, the data obtained

from the various components of Antenna paint a diversified picture of the trends and patterns in Amsterdam's world of recreational substances.

Our panel study traces the latest developments by conducting individual, semi-annual interviews with a panel of insiders from various scenes. The main emphasis is on nightlife, with a special focus on trendsetters that experiment with new music, venues or drugs. The panel study reports few exact figures but highlights dynamic processes. Another focus in the panel study is on disadvantaged young people who hang out in city neighbourhoods, with information provided by professionals who work with the neighbourhood youth.

Quantitative data are collected in our annual survey. It concentrates on substance use in specific social groups: school-aged adolescents, young clients of youth services, cannabis coffeeshop customers, pubgoers, and clubbers and ravers. In 2014, the pubgoers were in focus once again, as they previously were in 2000, 2005 and 2010. By comparing the 2014 data to those from the previous surveys, we can shed light on longer-term trends in substance use in Amsterdam over a 15-year period.

Our substance use prevention indicators provide information on the alcohol and drugs markets in the form of quantitative data deriving from information or advice requests received by prevention workers and from test results of voluntarily submitted drug samples.

Amsterdam's cafés: settings for intermingling lifestyles, but not for drugs

In our survey we made observations in a widely varied palette of 80 pubs and cafés dispersed throughout the city. We made contact with customers and asked them to complete an online questionnaire later at home. Our choice of venues was deliberately not a representative sample of all the cafés and pubs in Amsterdam. We did not include establishments mainly frequented by tourists or those with older clientele. Our focus was on pubgoers of adolescent or young adult age. A total of 523 pubgoers took part in the 2014 survey. They were mostly in their twenties or early thirties (average age 27). They were predominantly of Dutch ethnicity and resident in Amsterdam. A large percentage was at college or university, and most others had completed their studies and now had jobs.

We distinguished four types of pubs: mainstream, trendy, student and gay; however, the distinction between them is much hazier today than it used to be. The dividing line between trendy and mainstream venues has become increasingly blurred,

students are encountered in all types of venues, and especially the younger gay people do not confine themselves to gay bars.

As for substance use, few differences emerged in 2014 between the different types of pubs or in terms of gender or ethnicity. Students, who were generally somewhat younger, scored higher in the use of certain drugs (ecstasy, amphetamine and laughing gas) as compared to the relatively older group of employed customers. That might be a function either of age or of daily routine. Most respondents were not exclusively pub fans, but they also attended dance clubs and increasingly festivals, raves and informal events as well. Or perhaps it was vice versa, with the partying crowd now spending more time in pubs and cafés. Whichever way, the substance use we recorded among pubgoers in 2014 is partially the substance use of clubbers and ravers. The intermingling of the two groups of nightlifers may also partly explain the increase in recreational drug use we saw amongst pubgoers. All the same, the use of drugs such as ecstasy, cocaine and amphetamine *during the pub evening itself* was very limited (3%), indicating that the drugs are not normally taken in pub settings.

Mild decrease in alcohol use by pubgoers

Special beers, many of them with a stronger alcohol content, are now riding a wave of popularity. Microbreweries are springing up all around. But non-alcoholic or low-alcohol beers are also popular. Gin, often mixed with tonic (G&T), is seeing an upswing among the spirits. Virtually all pubgoers in our survey drank alcohol: 99% were current (last-month) drinkers, and 23% qualified as hazardous drinkers in terms of the Antenna definition (daily drinking irrespective of amounts; or more than three or four units several days a week⁹¹). Alcohol consumption on the night out was also considerable. Some 86% of respondents reported having drunk alcohol in the pub itself, averaging 5 units, and 94% drank at some time during the night out, including pre- and after-pub drinking, for an average of 7 units. The percentage of current drinkers among pubgoers has not changed over the past 15 years. It is still a rare exception to encounter a pubgoer who has drunk no alcohol in the past month. The percentage who drank in the pub during the night out did slightly decline from 2010 to 2014 (from 94% to 86%), and the average number of units consumed in the pub also decreased (from 6 to 5).

⁹¹ Three units of 10 grams of alcohol for people 18 or younger and four units for those 19 or older, a definition used by Antenna since 1995.

More 'recreational' tobacco smokers and less pot smoking on a night out

According to our panel study, the gradual decline in the share of active tobacco and cannabis smokers amongst nightlife trendsetters continued in 2014. The popularity of e-cigarettes seems to have now passed its peak (in some panel networks it was never an issue in the first place). Vaporisers have been spotted in cannabis scenes, but most pot smokers still prefer joints. Some experimentation was reported with alternatives for tobacco.

About 60% of the pubgoers we questioned were current tobacco smokers and 30% were current cannabis smokers. Except for one temporary dip, the percentage of current tobacco smokers has remained more or less stable over the past 15 years. Although there are not really fewer smokers, the consumption of tobacco has definitely declined. The proportion of daily smokers in the entire sample of pubgoers has been cut almost in half, from 46% in 2000 to 26% in 2014. The number of non-daily 'recreational' smokers has grown. During a night out, just as many people (40%) smoke tobacco as previously. Despite this, an overwhelming majority of both smokers and non-smokers endorsed the ban on smoking in pubs (86% altogether). Some smokers have tried e-cigarettes, but those have usually proved no substitute for ordinary cigarettes.

Current cannabis smoking increased from 23% to 30% between 2010 and 2014, after remaining fairly stable in the preceding decade. At the same time, the downward trend in cannabis smoking during a night out continued – from 10% in 2000 to 1% in 2014.

Heavy cannabis smoking and some cocaine dealing amongst neighbourhood youth

Vulnerable young people living in low-income neighbourhoods often hang out in groups on the streets. They are very different from the trendsetters in our panel of nightlifers as well as from the pubgoers recruited for our survey. The professionals in our panel who work with neighbourhood youth often report dysfunctional home situations, poverty, low education levels and mental health problems, including ADHD and learning impairments. Rule-breaking and criminal behaviour are no exception. Substance use varies particularly in terms of ethnic background and group composition. Cannabis smoking is common in all groups of neighbourhood youth, and so are energy drinks. Youth with Surinamese backgrounds, and even more so those with ethnic Dutch backgrounds, show higher frequencies of alcohol use and greater amounts consumed than those of Moroccan background. Among Moroccan as well as

Surinamese and Antillean neighbourhood youth, cannabis is more widely accepted than alcohol. Their frequent cannabis use may exacerbate other kinds of problem behaviour. The use of other drugs like ecstasy, GHB or cocaine is far less common in neighbourhoods, and it mainly stays confined to ethnic Dutch networks. Professionals report that growing numbers of neighbourhood youth are now dealing in drugs, cocaine in particular, both within and outside their own neighbourhood settings.

Increasing numbers of mobile drug dealers, drug prices rather stable

By no means all people who take drugs buy the drugs themselves. Many receive them from other users or they chip in to have a friend contact a dealer. Street dealers are not popular among Amsterdam drug users; their business comes mainly from tourists. Some street dealers sell fake drugs; these often hang about near clubs or in nightlife districts. Those pubgoers in our sample who bought stimulant drugs ordered their cocaine most frequently from mobile dealers, and seldom from home-based dealers or dealers in or near nightlife venues. Home-based dealers were contacted slightly more often for ecstasy purchases, but here, too, mobile purchases were more frequent. Amphetamine was bought mostly from mobile dealers, followed by home-based dealers and by dealers operating in nightlife. Although purchases from nightlife dealers were least common relatively speaking, slightly more ecstasy than cocaine was bought from them. Interesting in comparison with our 2010 pubgoers' survey was that ecstasy purchases from nightlife dealers now dropped by half and cocaine purchases by even more. The Internet played no part in drug purchases by pubgoers, except to a small extent for GHB.

At the consumer level, the most common or average prices in 2014 were €4 to €5 per ecstasy tablet, €50 to €60 per gram of cocaine, and €8 to €10 per gram of amphetamine. The price of ecstasy has risen over the longer term, but the average strength per tab has also increased. No price increase to speak of was observed over the past four years, either for ecstasy or for cocaine and amphetamine.

Normalisation of ecstasy – but ecstasy use not commonplace

Both the availability and the purity of ecstasy remain high. The average MDMA content of ecstasy tablets in 2014 was slightly higher still at 150 milligrams than that measured in 2013 (148 mg). The large majority of the ecstasy samples submitted for analysis to the Jellinek Prevention drug checking service contained MDMA as their sole active ingredient (89% of the lab-tested tablets). That does not make ecstasy

'safe' by any means. Wide margins are still seen in terms of dosage, and nearly two out of three pills submitted in 2014 qualified as high-dosage tablets (over 140 mg of MDMA).

Almost two in three (63%) of the pubgoers we questioned reported having taken ecstasy tablets at some time in their lives; one half (50%) had done so in the past twelve months and one quarter (25%) in the past month. Somewhat lower figures (47%, 31% and 9%) were seen for powdered MDMA. All such figures are far higher than a decade ago. Current (last-month) use of ecstasy actually doubled from 2010 to 2014. This suggests a normalisation of ecstasy use, at least in the sense that experimentation with ecstasy has become rather common amongst young pubgoers. This is still not to say that ecstasy use is now a commonplace phenomenon in Amsterdam: most lifetime users responding in 2014 had not taken ecstasy in the past month. The frequency of ecstasy use was also fairly low, averaging four times a year for those who reported having taken the drug in the past twelve months. Pubs and cafés are very uncommon settings for ecstasy use. Only 2% of the pubgoers reported taking ecstasy on the night in question, and only 1% while at the pub itself.

Mild increase in cocaine use

Most of the cocaine samples submitted to the drug checking service in 2014 did contain cocaine, but many were contaminated or adulterated, usually with levamisole. This notwithstanding, 88% of the analysed samples contained cocaine as their only or primary active ingredient. The purity of the cocaine varied from 20% to 87% (the maximum possible purity being 89%); average purity was 65%, just as in 2013 and 2012. This is high in European comparison.

Amongst the pubgoers we questioned, cocaine use was lower than that of ecstasy. Over four in ten (42%) respondents reported lifetime use of cocaine, and more than a quarter (29%) reported recent (last-year) use, half of whom (15%) had taken cocaine in the past month. As with ecstasy, cocaine was usually taken only occasionally, though the frequency of use (eight times a year on average) was higher than that of ecstasy. A small minority of pubgoers (2%) had taken cocaine on the evening in question, and 1% while in the pub. The trend pattern for cocaine use is broadly similar to that for ecstasy, but the increase in 2014 was less steep, and current cocaine use was not significantly higher than in 2010.

Sharp increase in amphetamine use – methamphetamine still rare in Amsterdam

The average purity of the amphetamine samples submitted to the drug checking service was 59%, comparable to that in 2013 and higher than in previous years. Fluctuations were considerable, however, and approximately one in five of the analysed samples contained caffeine, rather than amphetamine, as the primary active ingredient.

There has recently been an upturn in amphetamine use in Amsterdam nightlife, and that is also apparent amongst the pubgoers in our sample. Rates of use are rather lower than those for cocaine, with one in three (34%) pubgoers reporting lifetime amphetamine use, 20% past-year use and 9% past-month use. Frequency of use (three times per year on average) was comparable to that of ecstasy. The use of amphetamine by pubgoers surged in 2014, after remaining rather stable in the decade before 2010. Current (past-month) use now mounted from 2% to 9%, although the use of amphetamine on the pub night itself remained low (1%).

Data from the panel study shows that the use of methamphetamine in Amsterdam mainly stays confined to small niches in the gay scene or to networks of psychonauts. Only 2% of the pubgoers we questioned in 2014 had ever tried methamphetamine, the same percentage as in 2010.

Stimulant use by Amsterdam pubgoers, 2000-2014

		2000	2005	2010	2014
ECSTASY	lifetime	34%	32%	46%	63%
	last year	20%	17%	33%	50%
	last month	10%	7%	13%	25%
	on night out	2%	3%	1%	1%
COCAINE	lifetime	26%	26%	34%	42%
	last year	18%	16%	24%	29%
	last month	9%	8%	12%	15%
	on night out	3%	2%	3%	2%
AMPHETAMINE	lifetime	17%	17%	18%	34%
	last year	5%	6%	8%	20%
	last month	2%	2%	2%	9%
	on night out	0%	<1%	<1%	1%

More GHB, laughing gas and ketamine users – but mostly occasional use

Though often considered 'party drugs', the anaesthetics GHB, laughing gas and ketamine qualify as 'relaxants' rather than as stimulants (ecstasy, cocaine, amphetamine). Since the first Antenna survey of pubgoers in 2000, the use of the

liquid drug **GHB** was gradually increasing, but from 2010 to 2014 it appears to have mounted more swiftly. Lifetime use jumped from 11% to 19%, and current use from 2% to 4%, although GHB was rarely used in either survey (under 1%) on the pub night in question. Our panel study indicated that the use of GHB by trendsetters was over its peak by 2014, due in part to the more stringent drug checks in clubs, public discussions about health incidents, growing knowledge of the addictive properties of GHB, and shrinking availability. **Laughing gas** is inhaled from a balloon (often filled from gas canisters for whipped cream). The use of laughing gas is a phenomenon of recent years. In 2000 and 2005 we still considered it too marginal to enquire about in the pubgoers' survey, but it soared between 2010 and 2014. Lifetime use almost doubled from 26% to 46%, and current use jumped from 2% to 11%. A similar leap was seen for **ketamine** (usually sniffed in powder form). In our first pub survey in the year 2000, lifetime use was 3%, ten years later it was 8%, and by 2014 it had mounted to 20%; current use rose from below 1% to 1%, and then to 4%. By and large, anaesthetics are taken only occasionally. Recent (past-year) users took GHB four times per year on average, laughing gas three times and ketamine twice. No use of ketamine was reported on the pub night, and only 1% reported taking GHB or laughing gas that same night.

4-FA is the most popular novel drug

The market for novel psychoactive substances (NPS) began expanding in 2009 during a slump in the ecstasy market. Since then, almost a dozen such novel substances have surfaced in Amsterdam nightlife, as reported in our panel study. Their market success has varied. In 2014, **4-FA** (4-fluoroamphetamine, also known as 4-fluo, flux or formula 1) was the most popular NPS among trendsetters. It belongs to a family called the phenethylamines, which are synthetic derivatives of ecstasy or amphetamine. Panel members attribute the popularity of 4-FA to its subtler high, said to be less powerful and intense than the effects of ecstasy or amphetamine. Many users prefer to retain more control than they have when on ecstasy, while still experiencing the positive sensation. Some interpret the growing popularity of 4-FA as a reaction to the increased strength of ecstasy pills. One major advantage cited for 4-FA is the less hung-over feeling after the drug wears off.

The drug 4-FA was the most up-and-coming NPS in the pubgoers' survey as well, with 12% reporting lifetime use, 12% recent use and 5% current use. The fact that 4-FA only appeared on the market in recent years may explain why the rate of

recent use equalled that for lifetime use. The other two phenethylamines are less commonly used than 4-FA, though they have been on the market for longer. One in ten pubgoers (10%) reported lifetime use of **2-CB** (scheduled under the Dutch Opium Act since 1997); 6% were recent users and 2% were current users. For **mephedrone** (scheduled since 2012) those figures were 5%, 2% and 1%.

Another category of novel psychoactive drugs are the synthetic cathinones (sometimes called 'bath salts'), which are chemically related to khat; these include **5/6-APB**, **2/3/4-FMC** and **methyone** ('explosion'). Fewer pubgoers reported experience with these drugs, and current use was below 1% in all cases. The same applied to the ketamine analogue **MXE** (methoxetamine).

All in all, it is not uncommon for Amsterdam pubgoers to experiment with novel drugs. A total of 19% reported having ever tried one or more of the seven NPS mentioned here. But like the 'older' stimulants and the anaesthetics, the use of novel substances is predominantly recreational and rather occasional.

Conclusions

Amsterdam pubgoers who do not drink alcohol are few and far between. That comes as no real surprise, but one consequence is that the Amsterdam pubs and cafés attract a predominantly 'white', ethnic Dutch clientele. Although daily alcohol drinkers are in the minority, most pubgoers drink some alcohol every week. If we also consider that many adolescent and young adult pubgoers are avid habitués of other types of nightlife scenes, then the result is heavy alcohol consumption. Many pubgoers are well aware of this: more than half reported that they believed they drank too much or too often. The tide could be turning, however. In comparison to the previous Antenna pub survey in 2010, the 2014 respondents reported slightly lower quantities of alcohol consumed during the night out.

Consumption of recreational drugs showed a sharp increase in comparison with 2010, a trend likewise seen amongst the clubbers and ravers we surveyed in the 2013 Antenna. Such could have indeed been expected, as many pubgoing respondents in the 2014 survey also frequented clubs and dance events.

One development that stood out amongst the 2014 pubgoers was the virtual doubling of the rate of past-month ecstasy use from 13% to 25%. While that percentage is high, it is lower than the rates reported by clubbers (43%) and ravers (69%) in 2013. Drug use by pubgoers is still largely recreational in nature, and their use of ecstasy and other party drugs remains limited to a few occasions per year. This seems

to point to a measure of self-regulation by the users of party drugs. Pubs and cafés are also not exactly the settings where people tend to take party drugs.

BIJLAGE A

PANEL UITGAAN

panelnetwerken	172
de panelmethode	173
geruchten, signalen en trends	175
panelnetwerken en panelmutaties	177
tabellen	179
Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit.....	179
Tabel 2 top drie drugs club- en partycircuit.....	180
Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit.....	181

panelnetwerken

De setvariabelen (etniciteit, sekse en leeftijd) zeggen iets over de uitgaansnetwerken in de panelstudie. De groepen en scènes zijn heterogeen, van jong tot ouder, homo en/of hetero en soms wit, zwart of etnisch gemixt.

leeftijd

De leeftijdsspreiding in uitgaansnetwerken is tussen de 20 en 35 jaar, met een gemiddelde rond de 25 jaar. Het hoge opleidingsniveau komt overeen met die van de clubgangers in het Amsterdamse uitgaansleven.⁹³ De laatste jaren is er sprake van een verjonging door de forse aanwas van stapgroepen die vaak in het kielzog van nieuwe feestcollectieven het uitgaansleven ontdekken. De nieuwe lichtung is een mix van scholieren en/of studenten die in Amsterdam en omgeving wonen en zich met groot feestelan in de kijker spelen. Naast de bekendere festivals zijn er veel nieuwe zomer festivals bij gekomen waar de leeftijd (18-22 jaar) een stuk lager ligt. Het middensegment van 25+ domineert vooral het reguliere clubcircuit. Oudere stapgroepen gaan minder frequent naar clubs maar willen de zomerfestivals niet missen.

etniciteit

Het dancepubliek is in meerderheid van westerse afkomst (75%-100%). Bezoekers van techno, hardcore en hardstyle zijn praktisch allemaal wit. Op hiphop en latin feesten voeren Surinaamse en Caribische bezoekers (60%-70%) de boventoon. Bezoekers van dancehall en reggaeton zijn overwegend zwart. De etnofeesten richten zich vaak op één etnische groep. De etnische mix is het grootst op clubavonden waar trendsetters juist geïnteresseerd zijn in crossovers tussen stijlen.

sekse

Mannen zijn vaker in de meerderheid op feesten, maar de percentages zijn in de laatste vijf jaar naar elkaar toegegroeid. Waren er in 2008 nog 1:3 mannen in de meerderheid, tegenwoordig is dat bij 1:2 feesten. De voortschrijdende participatie van jonge vrouwen in het uitgaansleven sinds 1995, is volgens sommigen te wijten aan het feit dat er meer vrouwen in Amsterdam zijn gaan studeren en wonen. Het komt vaker voor dat vrouwen op urban en dancefeesten in de meerderheid zijn. Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zijn actiever in het nachtleven dan Marokkaanse

⁹³ Nabben, Benschop & Korf (2014).

en Turkse. Homomannen voelen zich minder gebonden aan klassieke homolocaties dan in de jaren negentig van de vorige eeuw.

o p l e i d i n g e n w e r k

De deelnemers in de panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende sociaaleconomische categorieën. De jongste groepen stromen vers van de middelbare school door naar de arbeidsmarkt of het middelbare en hogere (beroeps)onderwijs. Een grote groep 20-plussers zit in het hoger onderwijs en heeft vaak een tijdelijke baan naast de studie. De derde groep werkt inmiddels of is op zoek naar een baan. Een aanzienlijk deel rekt zichzelf tot de creatieven. Hieronder wordt tegenwoordig van alles geschaard: journalisten, koks, grafisch designers, artiesten etc. Hoewel menigeen rekening moet blijven houden met zijn uitgavenpatroon lijkt de crisis wat meer naar de achtergrond gedrongen. Er wordt veel in netwerken geïnvesteerd en optimisten vinden dat een crisis juist nieuwe kansen biedt. Panelleden horen vaker verhalen van vrienden die in een innovatieve start-up zijn gestapt of hun zinnen hebben gezet op activiteiten (cultureel, culinair, artistiek etc.) in de nog immer groeiende feestcultuur.

de panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scenes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en druggebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen.

Dit doen we door de trendsetters en de vroege trendvolgers in de gaten te houden. Zij experimenteren meer dan gemiddeld met drugs en zijn vaak voortrekkers van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: *maven*, *connectors* en *salesmen*.⁹⁴ De *maven* (bollebozen) hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn uit te leggen hoe de vork in de steel steekt als

⁹⁴ Gladwell (2000).

het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyïsme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben niet de behoefte om nieuwe chemische innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms sijpelt er kennis door van de *maven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven. *Connectors* investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *salesmen* of *proseliteerders* (evangelisten)⁹⁵ is hun vermogen om te overtuigen en zo een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, clubavond of mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *salesman* spelen.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen druggebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stapers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

⁹⁵ Cohen (1975).

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, et cetera te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met druggebruik of -handel. Deze voorzichtige benadering is een bewuste keuze om panelleden en locaties niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld, aangezien we dan niet ingaan op het midde-
langebruik. Aangezien sommige panelleden twee verschillende netwerken beschrijven wordt elk panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

geruchten, signalen en trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat, waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om *hypes* te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende *hypes*, nieuwe scènes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.⁹⁶ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe

⁹⁶ Leland (2004).

fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt tevens tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen voor zichzelf een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om op speciale voorlichtingssites specifieke informatie over drugs te zoeken of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede door nieuwe communicatievormen als Facebook, Instagram en YouTube – snel bekend in de scene.

panelnetwerken en panelmutaties

Wie hypes en trends van druggebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in druggebruik door de tijd te volgen.

Het streven is om alle deelnemende panelleden twee maal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, is het noodzakelijk om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen en uitgetreden panelleden.

De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: *nieuwe panelleden*, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; *vervangen panelleden* die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en *uitgetredende panelleden* die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

nieuwe panelleden

Er zijn vier nieuwe personen in het panel; zij zijn geworven na tips van panelleden of op basis van veldwerk benaderd:

- Cedric (138a) is psychonaut en fanatiek stapper.
- Sjarl (139a) is goed ingevoerd in de ravescene.

uitgetredende panelleden

In totaal zijn er twee personen uit het panel getreden die niet zijn vervangen:

- Clara (99a/b) besluit na tien jaar te stoppen, maar blijft nog wel draaien als dj.
- Pjotr (137a) is onvindbaar.

vervangen panelleden

vijf panelleden zijn door een ander panellid vervangen, die deel uitmaakt van hetzelfde netwerk:

- Jasmin (85a) vervangt Moni die zich na zeven tropenjaren uit het nachtleven terugtrekt.
- Died (124a) vervangt Adje die naar Groningen is verhuisd.

- Jort (135a) vervangt Jack die zijn werk als undergroundportier op een laag pitje heeft gezet.
- Henk (56a/b) vervangt Bart als clubmedewerker.
- Jade (134a) vervangt Hans als allround stafmanager van een nachtclub.

toelichting bij tabellen panelnetwerken

Een vervangend panellid dat zicht heeft op dezelfde scene en/of locatie behoudt hetzelfde panelnummer als het panellid dat hij/zij vervangt en wordt aangeduid met een **V**. Een geheel nieuw panellid dat zicht heeft op een nieuw netwerk of locatie en geen ander panellid vervangt, wordt aangeduid met een **N**.

De kolom T geeft het nummer van de meting aan (41 en/of 42).

De kolom andere etniciteit: allochtoon (all), Antilliaans (ant), Australisch (aus), Aziatisch (azi), Dominicaans (dom), Europees (eur), gemixt (mix), halfbloed (half), Hongaars (hon), Latino (lat), Marokkaans (mar), Moluks (mol), Pools (pol), Roemeens (roe), Surinaams (sur), toeristen (toe), Turks (tur), Verenigde Staten (vs), Zuid-Amerikaans (zam).

Tabellen

Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL	andere etniciteit
Angelina	stapper	118a	41 42	urban dancehall	20-31 (29)	100	50%	10%	50% sur/ant 40% mix
Bert	party- fotograaf	132a	41 42	urban muziekstijlen	18-30 (25)	300	60%	35%	65% mix
Bram	clubber	94a	41 42	vip	30-35 (32)	200	60%	80%	20%mix
	vrienden groep	94b	41 42	harde kern	28-35 (30)	10-20	0%	80%	10% sur 10% mix
Cedric	stapper	138a N	41 42	clubs festivals	23-31 25	20	20%	100%	
David	dj	57b	41 42	gay camp	18-60 (35)	40 (200)	10%	45%	55% eur
Died	stapper	124a V	41	dance	18-21 (20)	15	0%	100%	
Ernie	organisator	116a	41 42	clubs/festivals	20-35 (29)	150	50%	90%	10% all
Frans	clubber	58a	41 42	gay	24-50 (36)	50-60	40%	75%	25% mix
Henk	club staf	56a V	41 42	urban	18-35 (25)	650	50%	25%	50% toe
	club staf	56b V	41 42	dance	18-40 (25)	950	40%	25%	20% toe
Jade	staf manager	134a V	41 42	nachtclub	18-45 (21)	400	25%	75%	25% toe
Jack	portier	135a	41	raves	20-26 (23)	150-450	50%	100%	
Jamie	stapper	113a	41	hardcore techno	22-30 (26)	30-40	40%	100%	
Jasmin	promotor stapper	85a V	41 42	techno festivals	18-28 22	60	50%	75%	25% mix
Joris	psychonaut	126a	41 42	psychonauten	18-40 (28)	20 (50)	45%	75%	25% mix
Jort	portier	135a V	41 42	raves	20-26 (23)	150-450	50%	100%	
Joya	stapper	136a	41 42	clubs festivals	17-28 (19)	10 (300)	60%	85%	15% eur
Lotje	stapper	130a	41 42	hardcore hardstyle	19-24 (21)	70	60%	100%	
Olly	dj	131a	41 42	house	20-30 (25)	200	40%	95%	5% mix

Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit (vervolg)

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL	andere etniciteit
Ponjo	portier	81a	41 42	dance	16-22 (20)	100-1200	50%	90%	10% toe
	portier	81c	41 42	dubstep	16-19 (17)	1000	50%	100%	
Sophie	host stapper	133a	41 42	urban mix hiphop	19-33 (24)	200	40%	50%	50% all
Sjarl	stapper	139a N	42	raves	20-25 23	10	40%	100%	
Willem	stapper	125a	42	alternatief	12-30 (28)	75	50%	100%	

Tabel 2 top drie drugs club- en partycircuit

		Drug 1 T 41	T 42	Drug 2 T 41	T 42	Drug 3 T 41	T 42
Angelina	118a	ecstasy	ecstasy	cocaine	cocaine		
Bert	132a		ecstasy		cocaine		amfetamine
Bram	94a	ecstasy	ecstasy	cocaine	cocaine	-	-
	94b	ecstasy	ecstasy	cocaine	cocaine	amfetamine	amfetamine
Cedric	138a		4-FA		lachgas		ketamine
David	57b	ecstasy	ecstasy	ghb	ghb	poppers	poppers
Died	124a	ecstasy		cocaine		amfetamine	
Ernie	116a	ecstasy	cocaine	cocaine	ecstasy	amfetamine	amfetamine
Frans	58a	ecstasy	ecstasy	cocaine	cocaine		
Henk	56a	ecstasy	ecstasy	cocaine	cocaine		
	56b	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine	ghb	ghb
Jade	134a	ecstasy	cocaine	4-FA	ecstasy	cocaine	4-FA
Jack	135a	ecstasy		amfetamine		lachgas	
Jamie	113a	cocaine		ecstasy		amfetamine	
Jasmin	85a	ketamine	amfetamine	amfetamine	ghb	ecstasy	ketamine
Joris	126a	amfetamine	amfetamine	trippers	trippers	ghb	ghb
Jort	135a		ecstasy		amfetamine		4-FA
Joya	136a	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine	cocaine	cocaine
Lotje	130a	cocaine	cocaine	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine
Olly	131a	ecstasy	ecstasy	amfetamine	amfetamine	cocaine	cocaine
Ponjo	81a	cocaine	cocaine	ecstasy	ecstasy	ketamine	ketamine
	81c	ecstasy	ecstasy	cocaine	cocaine	-	-
Sophie	133a	ecstasy	ecstasy	cocaine	cocaine	amfetamine	amfetamine
Sjarl	139a		ecstasy		cocaine		amfetamine
Willem	125a		cocaine		amfetamine		ecstasy

Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit

	T	Angelina 118a	Bert 132a	Bram 94a	Bram 94b	Cedric 138a	David 57b	Died 124a	Ernie 116a	Frans 58a	Henk 56a
alcohol	41	****		*****	*****		*****	*****	*****	*****	*****
	42	****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****
amfetamine	41	*		-	**		**	**	***	*	-
	42	*	**	-	**	*****	**		***	*	-
cannabis	41	***		*	*		-	***	***	*	***
	42	***	*****	*	*	**	-		***	*	***
cocaïne (poeder)	41	*		***	****		*	***	****	***	*
	42	*	*	***	****	**	*		****	***	*
crack (basecoke)	41	-		-	-		-	-	-	-	-
	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip o.a. cactus, salvia, dmt	41	-		-	-		-	-	*	-	-
	42	-	-	-	-	-	-		*	-	-
ecstasy	41	**		*****	*****		***	****	***	****	*
	42	***	****	*****	*****	*****	***		***	****	*
ecstasy-achtigen	41	-		-	-		-	-	**	-	-
	42	-	-	-	-	****			**	-	-
erectogenen viagra, etc.	41	-		-	-		***	-	-	**	-
	42	*	-	-	-	*	***		-	**	-
ghb	41	-		-	-		****	-	-	*	-
	42	-	-	-	-	*	****		-	*	-
heroïne / methadon	41	-		-	-		-	-	-	-	-
	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	41	-		-	-		***	-	**	**	-
	42	-	-	-	-	**	***		***	**	-
lachgas	41	**		-	-		-	***	***	**	-
	42	**	-	-	-	*****	-		***	**	-
lsd	41	-		-	-		-	-	*	-	-
	42	-	-	-	-	**	-		*	-	-
mephedrone	41	-		-	-		-	-	-	-	-
	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
methamfetamine	41	-		-	-		*	-	-	-	-
	42	-	-	-	-	-	*		-	-	-
paddo's	41	-		-	-		-	-	*	-	-
	42	-	-	-	-	-	-		*	-	-
poppers	41	-		-	-		*****	-	-	***	-
	42	-	-	-	-	-	*****		-	***	-
slaapmiddelen	41	-		-	-		-	-	-	***	-
	42	-	-	-	-	**	-		-	***	-
overig	41							**97			
	42					**97					

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

97 4-FA.

Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit (vervolg)

	T	Henk 56b	Jade 134a	Jack 135a	Jamie 113a	Jasmin 85a	Joris 126a	Jort 135a	Joya 136a	Lotje 130a	Olly 131a
alcohol	41	****	****	****	****	****	****	****	****	****	****
	42	****	****	****	****	****	****	****	****	****	****
amfetamine	41	**	**	****	**	****	****		****	**	****
	42	**	**			****	****	**	****	*	****
cannabis	41	**	**	****	***	***	***		****	***	***
	42	**	**			***	****	***	****	**	***
cocaïne (poeder)	41	-	***	**	****	****	*		****	***	***
	42	-	***			**	*	*	****	****	***
crack (basecoke)	41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip o.a. cactus, salvia, dmt	41	-	-	-	-	*	**		***	-	**
	42	-	-			*	***	-	***	-	**
ecstasy	41	****	***	****	****	****	***		****	***	****
	42	****	***			****	***		****	****	****
ecstasy-achtigen	41	-	*	-	-	-	**		**	-	-
	42	-	*			-	**	-	**	-	-
erectogenen viagra, etc.	41	-	-	-	-	-	-		-	-	*
	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*
ghb	41	*	-	**	**	****	***		***	**	**
	42	*	-			****	***	*	**	*	**
heroïne / methadon	41	-	-	-	-	-	-		-	-	-
	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	41	**	*	*	*	****	***		***	*	***
	42	**	*			****	***	**	***	-	***
lachgas	41	-	-	****	****	**	****		****	****	***
	42	-	-			**	****	**	****	****	***
lsd	41	-	-	*	-	-	***		***	-	*
	42	-	-			-	****	*	***	-	*
mephedrone	41	-	-	-	*	-	-		-	-	-
	42	-	-	-		-	-	-	-	-	-
methamfetamine	41	-	-	-	-	-	-		-	-	-
	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
paddo's	41	*	-	*	-	-	*		***	-	-
	42	*	-			-	**	*	***	-	-
poppers	41	****	-	-	-	*	*		-	-	-
	42	****	-	-	-	*	*	*	-	-	-
slaapmiddelen	41	-	-	-	*	**	***		-	-	**
	42	-	-	-		**	***	-	-	-	**
overig	41		**98	*98		**98	**99			**98	**98
	42		**98			**98	**99	*98		**98	**98

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

⁹⁸ 4-FA.

⁹⁹ T41: 4-FA; flephedrone (2-FMC, 4-FMC); 4-HO-MIPT; 3-MEO PCP; MDPV; buphudrone; 3-MMC; 5-MEO-DMT; 6-APB en varianten. T42: idem + MXE.

Tabel 3 druggebruik club- en partycircuit (vervolg)

	T	Ponjo 81a	Ponjo 81c	Sophie 133a	Sjarl 139a	Willem 125a
alcohol	41	*****	***	*****		
	42	*****	***	*****	*****	****
amfetamine	41	**	**	**		
	42	**	**	**	***	****
cannabis	41	***	***	**		
	42	***	***	***	****	**
cocaïne (poeder)	41	****	*	*****		
	42	****	*	*****	***	***
crack (basecoke)	41	-	-	-		
	42	-	-	-	-	-
ecotrip o.a. cactus, salvia, dmt	41	-	-	-		
	42	-	-	-	*	*
ecstasy	41	***	****	*****		
	42	***	****	*****	*****	****
ecstasy-achtigen	41	-	-	*		
	42	-	-	*	-	-
erectogenen viagra, etc.	41	-	-	-		
	42	-	-	-	-	-
ghb	41	-	-	-		
	42	-	-	-	*	**
heroïne / methadon	41	-	-	-		
	42	-	-	-	-	-
ketamine	41	*	-	*		
	42	*	-	*	*	**
lachgas	41	-	*	*		
	42	-	*	*	***	***
lsd	41	-	-	*		
	42	-	-	*	-	*
mephedrone	41	-	-	-		
	42	-	-	-	-	-
methamfetamine	41	-	-	-		
	42	-	-	-	-	-
paddo's	41	-	-	-		
	42	-	-	-	*	*
poppers	41	-	-	-		
	42	-	-	-	-	*
slaapmiddelen	41	-	-	-		
	42	-	-	-	*	****
overig	41					
	42				*100	***100

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

¹⁰⁰ 4-FA.

BIJLAGE B

SURVEY CAFÉBEZOEKERS

1	het onderzoek	188
	Tabel 1.1 representativiteit algemene kenmerken (korte vragenlijst).....	188
	Tabel 1.2 representativiteit middelengebruik (korte vragenlijst).....	188
	Tabel 1.3 geslacht, leeftijd, etniciteit en woonplaats	189
	Tabel 1.4 opleiding, werk, studie en inkomen.....	190
	Tabel 1.5 profiel per type café	190
2	middelengebruik.....	191
	Tabel 2.1 tabak.....	191
	Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid.....	191
	Tabel 2.3 tabak per subgroep	192
	Tabel 2.4 waterpijp	192
	Tabel 2.5 e-sigaret.....	192
	Tabel 2.6 rookverbod.....	193
	Tabel 2.7 alcohol.....	193
	Tabel 2.8 frequentie en hoeveelheid.....	193
	Tabel 2.9 alcohol per subgroep.....	194
	Tabel 2.10 cannabis	195
	Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid.....	195
	Tabel 2.12 cannabis per subgroep.....	196
	Tabel 2.13 ecstasy	196
	Tabel 2.14 frequentie van ecstasygebruik.....	196
	Tabel 2.16 ecstasy per subgroep.....	197
	Tabel 2.17 MDMA-poeder	197
	Tabel 2.18 MDMA-poeder per subgroep.....	197
	Tabel 2.19 cocaïne	198
	Tabel 2.20 frequentie van cocaïnegebruik.....	198
	Tabel 2.22 cocaïne per subgroep	198
	Tabel 2.23 amfetamine	199
	Tabel 2.24 frequentie van amfetaminegebruik.....	199

Tabel 2.26	amfetamine per subgroep.....	199
Tabel 2.27	methamfetamine	199
Tabel 2.28	ghb.....	200
Tabel 2.29	frequentie van ghb-gebruik.....	200
Tabel 2.31	ghb per subgroep.....	200
Tabel 2.32	lachgas	201
Tabel 2.33	frequentie van lachgasgebruik	201
Tabel 2.34	lachgas per subgroep	201
Tabel 2.35	ketamine	202
Tabel 2.36	frequentie van ketaminegebruik.....	202
Tabel 2.37	ketamine per subgroep.....	202
Tabel 2.38	NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)	203
Tabel 2.39	NPS per subgroep (ooit-gebruik)	203
Tabel 2.40	psychedelica (paddo's, lsd en DMT)	204
Tabel 2.41	psychedelica per subgroep (ooit-gebruik)	204
Tabel 2.42	'straatdrugs' (heroïne en crack).....	205
Tabel 2.43	'straatdrugs' per subgroep (ooit-gebruik)	205
3	uitgaan	206
Tabel 3.1	uitgaan	206
Tabel 3.2	tabak voor, tijdens en na cafébezoek	206
Tabel 3.3	tabak tijdens cafébezoek en totaal uitgaansavond – per subgroep.....	207
Tabel 3.4	alcohol voor, tijdens en na tijdens cafébezoek	207
Tabel 3.5	alcohol tijdens cafébezoek en totaal uitgaansavond – per subgroep	208
Tabel 3.6	cannabis voor, tijdens en na tijdens cafébezoek.....	208
Tabel 3.7	cannabis totaal uitgaansavond – per subgroep	208
Tabel 3.8	ecstasy voor, tijdens en na tijdens cafébezoek	209
Tabel 3.9	cocaïne voor, tijdens en na tijdens cafébezoek.....	209
Tabel 3.10	amfetamine voor, tijdens en na tijdens cafébezoek.....	209
Tabel 3.11	ecstasy, cocaïne en amfetamine totaal uitgaansavond – per subgroep	209
Tabel 3.12	ghb voor, tijdens en na tijdens cafébezoek	210
Tabel 3.13	lachgas voor, tijdens en na tijdens cafébezoek.....	210
Tabel 3.14	gebruikerstype.....	210
Tabel 3.15	gebruikerstype – naar geslacht en leeftijd.....	210
Tabel 3.16	gebruikerstype – naar etniciteit en bezigheid.....	210
Tabel 3.17	gebruikerstype – naar type café.....	211
Tabel 3.18	naar huis na het uitgaan.....	211
Tabel 3.19	verkeersdeelname en alcoholgebruik	211

4	trends	212
Tabel 4.1	vergelijking steekproeven cafébezoekers.....	212
Tabel 4.1	uitgaan.....	213
Tabel 4.2	tabak	213
Tabel 4.3	alcohol	213
Tabel 4.4	cannabis	214
Tabel 4.5	ecstasy	214
Tabel 4.6	mdma-poeder	214
Tabel 4.7	cocaïne	214
Tabel 4.8	amfetamine	214
Tabel 4.9	methamfetamine	215
Tabel 4.10	ghb	215
Tabel 4.11	lachgas	215
Tabel 4.12	ketamine	215
Tabel 4.13	NPS (2-CB en mephedrone)	215
Tabel 4.14	psychedelica (paddo's en lsd)	216
Tabel 4.15	'straatdrugs' (heroïne en crack)	216

Verschillen (p-waarden)

*	< .05
**	< .01
***	< .005
****	< .001

n.s. geen significant verschil

Verschillen in nominale variabelen (percentages) zijn getoetst middels een chi-kwadraat analyse; bij verschillen in continue variabelen (gemiddelden) is gebruik gemaakt van een T-test.

1 het onderzoek

Tabel 1.1 representativiteit algemene kenmerken (korte vragenlijst)

	totale steekproef (n = 1.658)	niet-respondenten (n = 1.135)	respondenten (n = 523)	<i>p</i>
geslacht				
man	50.5%	52.4%	46.5%	*
vrouw	53.5%	47.6%	53.5%	
leeftijd				
jonger dan 20 jaar	7.0%	8.0%	4.7%	****
20-24 jaar	31.2%	33.5%	26.4%	
25-29 jaar	36.7%	34.7%	41.2%	
30 jaar en ouder	25.1%	23.8%	27.8%	
gemiddeld (s.d.)	26.6 (5.5)	26.4 (5.5)	27.2 (5.4)	***
mediaan	26.0	26.0	27.0	
etniciteit				
Nederlands	77.0%	75.9%	79.4%	***
Surinaams / Antilliaans	3.3%	3.8%	2.1%	
Turks / Marokkaans	0.8%	0.6%	1.2%	
overig westers	13.2%	12.8%	14.2%	
overig niet-westers	5.7%	6.9%	3.1%	
type café				
mainstream	51.9%	53.8%	47.6%	****
hip	31.5%	31.2%	32.3%	
student	9.0%	7.1%	13.2%	
gay	7.5%	7.8%	6.9%	

Tabel 1.2 representativiteit middelengebruik (korte vragenlijst)¹⁰¹

	totale steekproef (n = 1.658)	niet-respondenten (n = 1.135)	respondenten (n = 523)	<i>p</i>
cannabis				
ooit	89.3%	89.5%	88.7%	<i>n.s.</i>
jaar	55.9%	56.4%	55.0%	<i>n.s.</i>
maand	30.0%	30.1%	29.7%	<i>n.s.</i>
ecstasy				
ooit	63.9%	64.1%	63.3%	<i>n.s.</i>
jaar	50.5%	49.0%	54.0%	<i>n.s.</i>
maand	23.3%	23.4%	22.9%	<i>n.s.</i>
cocaïne				
ooit	45.5%	47.0%	42.3%	<i>n.s.</i>
jaar	31.9%	32.9%	29.7%	<i>n.s.</i>
maand	15.2%	15.8%	13.8%	<i>n.s.</i>
amfetamine				
ooit	33.0%	32.7%	33.5%	<i>n.s.</i>
jaar	19.9%	19.9%	20.0%	<i>n.s.</i>
maand	8.6%	8.4%	8.9%	<i>n.s.</i>

¹⁰¹ De gebruikscijfers van respondenten o.b.v. de korte vragenlijst zijn iets lager dan de cijfers in de tabellen op basis van de lange vragenlijst verderop in deze bijlage. Dit komt doordat sommige respondenten tussen de afname van de korte vragenlijst en het invullen van de lange vragenlijst voor het eerst ooit, voor het eerst dat jaar of voor het eerst die maand hebben gebruikt.

Tabel 1.3 geslacht, leeftijd, etniciteit en woonplaats

	TOTAAL (n = 523)		
geslacht			
man			46.3%
vrouw			53.7%
seksuele geaardheid			
hetero			89.1%
homo/lesbo/bi			10.9%
leeftijd			
jonger dan 20 jaar			4.6%
20-24 jaar			27.0%
25-29 jaar			40.0%
30 jaar en ouder			28.5%
gemiddeld (s.d.)			27.3 (5.6)
mediaan			27.0
geboorteland			
	vader	moeder	respondent
Nederland	85.7%	86.6%	91.4%
Suriname	1.3%	1.0%	0.8%
Antillen	1.0%	0.4%	0.2%
Turkije	0.8%	0.4%	0%
Marokko	0.8%	0.6%	0.2%
overig westers	8.6%	9.6%	5.7%
overig niet-westers	1.7%	0.5%	1.7%
onbekend	0.2%	0%	0%
eticiteit			
Nederlands			79.9%
Surinaams			1.1%
Antilliaans			1.1%
Turks			0.4%
Marokkaans			0.8%
overig westers			14.7%
overig niet-westers			1.9%
onbekend			0%
westers			94.6%
niet-westers			5.4%
woonplaats			
Amsterdam			85.7%
elders			14.3%

Tabel 1.4 opleiding, werk, studie en inkomen

	TOTAAL (n = 523)
opleidingsniveau	
geen/basisonderwijs	0.8%
vmbo	1.0%
havo/vwo	21.2%
mbo	6.9%
hbo/universiteit	70.2%
werkend	
nee	11.1%
< 20 uur p.w.	24.1%
≥ 20 uur p.w.	64.8%
volgt opleiding	
nee	55.3%
ja, vmbo/havo/vwo	0.8%
ja, mbo	1.1%
ja, hbo/universiteit	42.8%
voornaamste bezigheid¹⁰²	
student (hbo/universiteit)	42.8%
scholier (vmbo/havo/vwo/mbo)	1.9%
werkend	52.4%
werkeloos	2.9%

Tabel 1.5 profiel per type café

	mainstream (n = 249)	hip (n = 169)	student (n = 69)	gay (n = 36)	<i>p</i>
geslacht					
man	42.2%	45.6%	47.8%	75.0%	***
vrouw	57.8%	54.4%	52.2%	25.0%	
seksuele geaardheid					
hetero	96.4%	96.4%	78.3%	25.0%	****
homo/lesbo/bi	3.6%	3.6%	21.7%	75.0%	
leeftijd					
jonger dan 20 jaar	5.2%	4.7%	1.4%	5.6%	****
20-24 jaar	30.1%	17.8%	43.5%	16.7%	
25-29 jaar	39.4%	43.8%	37.7%	30.6%	
30 jaar en ouder	25.3%	33.7%	17.4%	47.2%	
gemiddeld (s.d.)	27.0 (5.7)	27.5 (4.7)	25.9 (4.7)	30.7 (8.0)	****
mediaan	26.0	27.0	25.0	27.0	
etniciteit					
westers	95.6%	94.7%	91.3%	94.4%	<i>n.s.</i>
niet-westers	4.4%	5.3%	8.7%	5.6%	
woonplaats					
Amsterdam	86.3%	87.6%	89.9%	63.9%	****
elders	13.7%	12.4%	10.1%	36.1%	
bezigheid					
student	47.4%	36.7%	63.8%	27.8%	****
werkend	50.2%	58.6%	36.2%	71.4%	

¹⁰² Voor de vergelijking tussen subgroepen maken we onderscheid tussen studenten (incl. scholieren) en werkenden. Werkelozen worden bij de vergelijking buiten beschouwing gelaten.

2 middelengebruik

Tabel 2.1 tabak

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	86.6%
recent gebruik	68.8%
huidig gebruik	59.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	15.6 (3.0)
mediaan	15.0

Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid

	huidige rokers (n = 312)
frequentie	
dagelijks	44.2%
5-6 dagen per week	8.0%
3-4 dagen per week	9.9%
1-2 dagen per week	18.9%
minder dan 1 dag per week	18.9%
hoeveelheid per dag	
minder dan 1 sigaret	1.6%
1-5 sigaretten	48.7%
6-10 sigaretten	26.3%
11-20 sigaretten	21.5%
meer dan 20 sigaretten	1.9%
gemiddeld (s.d.)	7.7 (6.1)
mediaan	5.0
te veel of te vaak	
ja	69.6%
nee	30.4%

Tabel 2.3 tabak per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal sigaretten (huidige rokers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
man	86.0%	66.1%	57.0%	8.6 (6.8)
vrouw	87.2%	71.2%	61.9%	7.0 (5.4)
leeftijd	<i>n.s.</i>	****	***	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	95.8%	79.2%	70.8%	7.9 (6.1)
20-24 jaar	90.1%	80.9%	70.9%	7.2 (5.1)
25-29 jaar	87.1%	67.0%	56.9%	7.5 (6.4)
30 en ouder	81.2%	58.4%	51.0%	8.7 (6.9)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	87.1%	69.3%	59.8%	7.7 (6.2)
niet-westers	78.6%	60.7%	57.1%	7.8 (5.6)
bezigheid	****	****	****	<i>n.s.</i>
student	93.2%	78.2%	69.2%	7.7 (5.8)
werkend	81.0%	60.9%	52.2%	7.6 (6.3)
type café	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	87.6%	72.7%	61.4%	7.7 (6.1)
hip	84.6%	63.9%	57.4%	7.1 (5.7)
student	91.3%	76.8%	68.1%	7.8 (6.2)
gay	80.6%	50.0%	41.7%	11.3 (8.0)

Tabel 2.4 waterpijp

	TOTAAL (n = 523)
afgelopen jaar tabak of kruiden (geen cannabis) via waterpijp	
nee	72.3%
ja, tabak met een smaakje	22.4%
ja, kruiden	1.5%
ja, beide	3.8%

Tabel 2.5 e-sigaret

	TOTAAL (n = 523)
afgelopen jaar e-sigaret gerookt	
nee	84.3%
ja, zonder nicotine	2.1%
ja, met nicotine	11.3%
ja, beide	2.3%
type e-roker¹⁰³	(n = 82)
rookte gewone sigaretten/shag, volledig vervangen voor de e-sigaret	1.4%
rookte gewone sigaretten/shag, een deel daarvan vervangen voor de e-sigaret	26.4%
rookt nog evenveel gewone sigaretten/shag en daar bovenop ook de e-sigaret	58.3%
rookte geen gewone sigaretten/shag en rookt nu alleen de e-sigaret	5.6%
was gestopt met roken en rookt nu alleen de e-sigaret	8.3%
e-sigaret om te minderen of stoppen met roken¹⁰³	(n = 82)
nee	67.5%
ja, minderen	13.8%
ja, stoppen	16.8%

¹⁰³ Uitsluitend cafébezoekers die het afgelopen jaar weleens een e-sigaret rookten.

Tabel 2.6 rookverbod

	TOTAAL (n = 523)
vind je het goed dat roken in cafés verboden is?	
ja	85.5%
nee	14.5%

Tabel 2.7 alcohol

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	99.8%
recent gebruik	99.4%
huidig gebruik	98.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	14.1 (2.0)
mediaan	14.0

Tabel 2.8 frequentie en hoeveelheid

	huidige drinkers (n = 516)
frequentie	
dagelijks	5.6%
5-6 dagen per week	16.3%
3-4 dagen per week	41.3%
1-2 dagen per week	29.7%
minder dan 1 dag per week	7.2%
aantal glazen per dag	
minder dan 1 glas	0%
1 of 2 glazen	22.1%
3 of 4 glazen	38.6%
5 of 6 glazen	21.9%
7 of 8 glazen	8.5%
9 of 10 glazen	6.4%
meer dan 10 glazen	2.5%
gemiddeld (s.d.)	4.5 (2.7)
mediaan	4.0
afgelopen maand 5 of meer glazen bij één gelegenheid	
ja	89.3%
nee	10.7%
riskant drinken¹⁰⁴	
ja	22.9%
nee	77.1%
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	53.9%
nee	46.1%

¹⁰⁴ Afgelopen maand dagelijks drinken, ongeacht hoeveelheid, of 3-6 dagen per week meer dan 3 (tot 19 jaar) of 4 (vanaf 19 jaar) glazen alcohol.

Tabel 2.9 alcohol per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal glazen (huidige drinkers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
man	100%	100%	99.2%	5.2 (3.1)
vrouw	99.6%	98.9%	98.2%	3.9 (2.2)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	100%	100%	100%	5.1 (2.8)
20-24 jaar	100%	100%	99.3%	4.7 (2.6)
25-29 jaar	100%	99.5%	99.5%	4.6 (3.0)
30 jaar en ouder	99.3%	98.7%	96.6%	4.1 (2.6)
etniciteit	<i>n.s.</i>	**	*	**
westers	100%	99.8%	99.0%	4.6 (2.8)
niet-westers	96.4%	92.9%	92.9%	3.5 (1.9)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
student	100%	100%	99.6%	4.8 (2.7)
werkend	99.6%	99.3%	98.2%	4.3 (2.8)
type café	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	100%	100%	99.6%	4.6 (2.8)
hip	99.4%	98.2%	98.2%	4.9 (3.0)
student	100%	100%	98.6%	4.4 (2.4)
gay	100%	100%	94.4%	4.0 (2.2)

Tabel 2.10 cannabis

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	85.3%
recent gebruik	50.9%
huidig gebruik	30.0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	16.9 (3.2)
mediaan	16.0

Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid

	huidige blowers (n = 157)
frequentie	
dagelijks	0.6%
5-6 dagen per week	3.8%
3-4 dagen per week	4.5%
1-2 dagen per week	12.7%
minder dan 1 dag per week	78.3%
aantal joints per dag	
minder dan 1 joint	5.1%
1 joint	77.1%
2 joints	14.0%
3 joints	1.3%
4 joints	1.3%
5 joints	1.3%
> 5 joints	0%
gemiddeld (s.d.)	1.2 (0.7)
mediaan	1.0
meest gebruikte cannabis	
hasj	48.4%
wiet	28.0%
beide evenveel	23.6%
riskant blowen¹⁰⁵	
ja	7.6%
nee	92.4%
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	13.4%
nee	86.6%

¹⁰⁵ Afgelopen maand dagelijks blowen of een paar dagen per week meer dan 1 joint blowen.

Tabel 2.12 cannabis per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal joints (huidige blowers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
man	86.0%	55.0%	25.6%	1.3 (0.4)
vrouw	84.7%	47.3%	35.1%	1.0 (0.9)
leeftijd	<i>n.s.</i>	****	****	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	91.7%	66.7%	41.7%	1.2 (0.6)
20-24 jaar	90.1%	65.2%	43.4%	1.3 (0.9)
25-29 jaar	82.3%	46.9%	25.4%	1.1 (0.4)
30 jaar en ouder	83.9%	40.3%	22.1%	1.2 (0.7)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	85.7%	50.7%	29.7%	1.2 (0.7)
niet-westers	78.6%	53.6%	35.7%	1.2 (0.4)
bezigheid	****	****	***	<i>n.s.</i>
student	92.7%	59.8%	37.2%	1.2 (0.6)
werkend	78.5%	43.1%	24.1%	1.2 (0.9)
type café	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	85.9%	47.4%	28.5%	1.2 (0.7)
hip	84.6%	54.4%	30.8%	1.3 (0.8)
student	89.9%	56.5%	37.7%	1.3 (0.6)
gay	75.0%	47.2%	22.2%	0.77 (0.4)

Tabel 2.13 ecstasy

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	62.9%
recent gebruik	50.1%
huidig gebruik	24.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	21.0 (3.9)
mediaan	20.0

Tabel 2.14 frequentie van ecstasygebruik

	recente gebruikers (n = 262)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	35.5%
3-4	24.4%
5-10	33.2%
meer dan 10	6.9%
gemiddeld (s.d.)	4.9 (4.7)
mediaan	4.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	13.7%
nee	86.3%

Tabel 2.15 ecstasy per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	62.8%	48.8%	25.6%
vrouw	63.0%	51.2%	23.6%
leeftijd	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	66.7%	58.3%	20.8%
20-24 jaar	67.4%	58.9%	27.7%
25-29 jaar	62.7%	51.2%	26.3%
30 jaar en ouder	58.4%	38.9%	20.1%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	63.2%	50.3%	24.2%
niet-westers	57.1%	46.4%	28.6%
bezigheid	***	****	<i>n.s.</i>
student	69.7%	60.3%	28.6%
werkend	57.3%	42.0%	21.2%
type café	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	61.8%	51.4%	26.5%
hip	65.7%	50.3%	26.0%
student	58.0%	44.9%	13.0%
gay	66.7%	50.0%	27.8%

Tabel 2.16 MDMA-poeder

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	46.7%
recent gebruik	30.8%
huidig gebruik	9.2%

Tabel 2.17 MDMA-poeder per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	67.4%	32.6%	11.2%
vrouw	50.5%	29.2%	7.5%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	50.0%	41.7%	16.7%
20-24 jaar	49.6%	35.5%	10.6%
25-29 jaar	47.8%	29.9%	9.6%
30 jaar en ouder	41.6%	26.8%	6.0%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	46.9%	31.1%	9.5%
niet-westers	42.9%	25.0%	3.6%
bezigheid	****	***	<i>n.s.</i>
student	53.0%	36.8%	9.4%
werkend	40.5%	25.5%	9.1%
type café	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
mainstream	43.8%	29.7%	10.4%
hip	52.1%	34.9%	10.1%
student	44.9%	26.1%	2.9%
gay	44.4%	27.8%	8.3%

Tabel 2.18 cocaïne

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	42.3%
recent gebruik	28.7%
huidig gebruik	15.1%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	22.4 (3.9)
mediaan	22.0

Tabel 2.19 frequentie van cocaïnegebruik

	recente gebruikers (n = 150)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	37.3%
3-4	19.4%
5-10	28.0%
meer dan 10	15.3%
gemiddeld (s.d.)	7.8 (12.0)
mediaan	3.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	20.7%
nee	79.3%

Tabel 2.20 cocaïne per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	***	**	*
man	49.2%	34.3%	19.4%
vrouw	36.3%	23.8%	11.4%
leeftijd	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	25.0%	20.8%	4.2%
20-24 jaar	34.0%	28.4%	19.1%
25-29 jaar	44.5%	30.6%	13.9%
30 jaar en ouder	49.7%	27.5%	14.8%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	41.6%	28.5%	15.2%
niet-westers	53.6%	32.1%	14.3%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
student	41.0%	32.5%	17.1%
werkend	43.1%	25.5%	13.9%
type café	***	<i>n.s.</i>	*
mainstream	36.9%	25.7%	15.3%
hip	51.5%	35.5%	17.8%
student	31.9%	20.3%	4.3%
gay	55.6%	33.3%	22.2%

Tabel 2.21 amfetamine

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	33.5%
recent gebruik	19.5%
huidig gebruik	8.8%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	21.8 (3.4)
mediaan	22.0

Tabel 2.22 frequentie van amfetaminegebruik

	recente gebruikers (n = 102)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	44.1%
3-4	21.6%
5-10	20.6%
meer dan 10	13.7%
gemiddeld (s.d.)	7.7 (18.4)
mediaan	3.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	12.9%
nee	87.1%

Tabel 2.23 amfetamine per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	37.2%	19.0%	9.1%
vrouw	30.2%	19.9%	8.5%
leeftijd	<i>n.s.</i>	***	*
jonger dan 20 jaar	33.3%	25.0%	8.3%
20-24 jaar	39.7%	30.5%	14.9%
25-29 jaar	29.2%	15.8%	7.2%
30 jaar en ouder	33.6%	13.4%	5.4%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	33.3%	19.6%	8.7%
niet-westers	35.7%	17.9%	10.7%
bezigheid	*	****	<i>n.s.</i>
student	38.5%	26.5%	11.1%
werkend	28.5%	13.5%	6.6%
type cafe	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	29.7%	17.3%	6.8%
hip	38.5%	25.4%	13.0%
student	33.3%	15.9%	5.8%
gay	36.1%	13.9%	8.3%

Tabel 2.24 methamfetamine

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	2.1%
recent gebruik	0.4%
huidig gebruik	0.2%

Tabel 2.25 ghb

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	19.3%
recent gebruik	9.4%
huidig gebruik	4.4%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	24.2 (4.5)
mediaan	24.0

Tabel 2.26 frequentie van ghb-gebruik

	recente gebruikers (n = 49)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	34.7%
3-4	18.4%
5-10	26.5%
meer dan 10	20.4%
gemiddeld (s.d.)	7.0 (7.5)
mediaan	4.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	16.3%
nee	83.7%

Tabel 2.27 ghb per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	22.7%	11.6%	5.4%
vrouw	16.4%	7.5%	3.6%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	8.3%	8.3%	0%
20-24 jaar	14.9%	10.6%	5.0%
25-29 jaar	19.1%	9.6%	4.8%
30 jaar en ouder	25.5%	8.1%	4.0%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	19.2%	9.9%	4.6%
niet-westers	21.4%	0%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
student	18.4%	11.1%	5.1%
werkend	20.1%	8.4%	4.0%
type café	***	***	*
mainstream	14.9%	8.4%	3.6%
hip	27.2%	11.8%	5.9%
student	10.1%	0%	0%
gay	19.3%	22.2%	11.1%

Tabel 2.28 lachgas

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	46.1%
recent gebruik	31.0%
huidig gebruik	10.9%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	20.9 (4.1)
mediaan	20.0

Tabel 2.29 frequentie van lachgasgebruik

	recente gebruikers (n = 162)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	47.5%
3-4	15.5%
5-10	29.6%
meer dan 10	7.4%
gemiddeld (s.d.)	4.6 (4.9)
mediaan	3.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	8.0%
nee	92.0%

Tabel 2.30 lachgas per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	44.2%	28.5%	9.5%
vrouw	47.7%	33.2%	12.1%
leeftijd	****	****	*
jonger dan 20 jaar	66.7%	54.2%	16.7%
20-24 jaar	56.7%	42.1%	17.1%
25-29 jaar	47.4%	30.1%	10.0%
30 jaar en ouder	30.9%	18.1%	5.4%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	46.9%	31.8%	11.3%
niet-westers	32.1%	17.9%	3.6%
bezigheid	****	***	*
student	55.1%	38.5%	14.5%
werkend	38.7%	24.9%	8.4%
type cafe	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	45.5%	29.4%	11.7%
hip	49.1%	36.1%	12.4%
student	46.4%	24.6%	7.2%
gay	36.1%	30.6%	5.6%

Tabel 2.31 ketamine

	TOTAAL (n = 523)
ooit-gebruik	19.9%
recent gebruik	13.2%
huidig gebruik	4.0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	22.8 (4.1)
mediaan	22.0

Tabel 2.32 frequentie van ketaminegebruik

	recente gebruikers (n = 69)
frequentie (aantal dagen afgelopen jaar)	
1-2	63.8%
3-4	11.6%
5-10	20.3%
meer dan 10	4.3%
gemiddeld (s.d.)	3.7 (6.5)
mediaan	2.0
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	7.2%
nee	92.8%

Tabel 2.33 ketamine per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>
man	23.6%	17.4%	5.4%
vrouw	16.7%	9.6%	2.8%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	12.5%	4.2%	4.2%
20-24 jaar	23.4%	17.0%	5.0%
25-29 jaar	19.9%	13.9%	3.8%
30 jaar en ouder	18.8%	10.1%	3.4%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	19.6%	13.1%	4.0%
niet-westers	25.0%	14.3%	3.6%
bezigheid	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
student	23.5%	17.1%	6.0%
werkend	17.0%	10.2%	2.6%
type cafe	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	16.5%	10.8%	4.0%
hip	23.7%	16.0%	5.3%
student	18.8%	13.0%	0%
gay	27.8%	16.7%	5.6%

Tabel 2.34 NPS (nieuwe psychoactieve stoffen)

	2-CB	2/3/4-FMC	4-FA	5/6-APB	mephedrone	methyloone	MXE
ooit-gebruik	10.3%	1.0%	12.4%	2.9%	5.4%	2.1%	2.9%
recent gebruik	5.5%	0.6%	11.5%	1.9%	1.9%	0.8%	1.7%
huidig gebruik	1.5%	0.2%	5.4%	0.4%	0.6%	0.2%	0.2%

Tabel 2.35 NPS per subgroep (ooit-gebruik)

	2-CB	2/3/4-FMC	4-FA	5/6-APB	mephedrone	methyloone	MXE
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	12.4%	0.4%	13.6%	3.3%	8.3%	2.5%	3.3%
vrouw	8.5%	1.4%	11.4%	2.5%	2.8%	1.8%	2.5%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	***	****	<i>n.s.</i>	*	**
jonger dan 20 jaar	16.7%	0%	12.5%	4.2%	4.2%	4.2%	4.2%
20-24 jaar	12.1%	1.4%	19.9%	7.8%	5.0%	4.3%	7.1%
25-29 jaar	9.1%	0.5%	12.9%	1.4%	4.8%	0.5%	1.0%
30 jaar en ouder	9.4%	1.3%	4.7%	0%	6.7%	2.0%	1.3%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	10.9%	1.0%	12.7%	2.8%	5.1%	2.2%	3.0%
niet-westers	10.7%	0%	7.1%	3.6%	10.7%	0%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	***	****	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
student	12.0%	1.3%	17.1%	6.0%	6.8%	3.0%	4.7%
werkend	8.8%	0.7%	9.1%	0.4%	4.0%	1.5%	1.5%
type cafe	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	9.6%	0.8%	13.3%	1.6%	4.8%	2.0%	3.6%
hip	12.4%	1.8%	13.0%	4.1%	5.9%	3.0%	2.4%
student	10.1%	0%	11.6%	4.3%	2.9%	1.4%	1.4%
gay	5.6%	0%	5.6%	2.8%	11.1%	0%	2.8%

Tabel 2.36 psychedelica (paddo's, lsd en DMT)

	paddo's	lsd	DMT
ooit-gebruik	27.0%	7.3%	1.7%
recent gebruik	6.7%	1.9%	0.4%
huidig gebruik	1.1%	0.6%	0%

Tabel 2.37 psychedelica per subgroep (ooit-gebruik)

	paddo's	lsd	DMT
geslacht	***	<i>n.s.</i>	*
man	33.9%	9.5%	3.3%
vrouw	21.0%	5.3%	0.4%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	20.8%	4.2%	0%
20-24 jaar	23.4%	7.1%	0.7%
25-29 jaar	27.3%	7.2%	1.4%
30 jaar en ouder	30.9%	8.1%	3.4%
eticiteit	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
westers	26.7%	6.5%	1.8%
niet-westers	32.1%	21.4%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
student	26.9%	7.7%	1.3%
werkend	26.6%	6.6%	1.5%
type cafe	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	23.7%	5.2%	0.8%
hip	33.1%	8.9%	3.0%
student	30.4%	13.0%	1.4%
gay	13.9%	2.8%	0%

Tabel 2.38 'straatdrugs' (heroïne en crack)

	heroïne	crack
ooit-gebruik	0.8%	6.7%
recent gebruik	0.2%	4.0%
huidig gebruik	0.2%	1.7%

Tabel 2.39 'straatdrugs' per subgroep (ooit-gebruik)

	heroïne	crack
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	1.1%	5.8%
vrouw	0.4%	7.5%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	0%	8.3%
20-24 jaar	0.7%	6.4%
25-29 jaar	0.5%	7.2%
30 jaar en ouder	1.3%	6.0%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	0.8%	7.1%
niet-westers	0%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
student	0.4%	7.3%
werkend	1.1%	6.2%
type cafe	<i>n.s.</i>	*
mainstream	0.4%	5.2%
hip	1.2%	8.3%
student	1.4%	2.9%
gay	0%	16.7%

3 uitgaan

Tabel 3.1 uitgaan

	TOTAAL (n = 523)
aantal dagen uitgegaan afgelopen maand	
geen enkele keer	0.8%
1 keer	3.4%
2-3 keer	31.0%
4-9 keer	51.6%
10 keer of vaker	13.2%
uitgaanstype afgelopen maand	
thuisblijver (0 keer)	0.8%
gelegenhedstapper (1-3 keer)	34.4%
vaste stapper (≥ 4 keer)	64.8%
uitgaanslocatie afgelopen maand	
Amsterdam centrum	67.4%
Amsterdam buiten centrum	25.0%
buiten Amsterdam	7.5%
uitgaansgelegenheid afgelopen maand	
café	94.6%
club	49.1%
coffeeshop	2.7%
rave	7.5%
muziekfestival / dance event / party	56.2%
geld uitgegeven in het café	
gemiddeld (s.d.)	€19.0 (16.8)
mediaan	€15.0
geld uitgegeven tijdens gehele uitgaansavond	
gemiddeld (s.d.)	€32.5 (35.1)
mediaan	€25.0

Tabel 3.2 tabak voor, tijdens en na cafébezoek

	TOTAAL (n = 523)
voor	35.2%
tijdens	40.2%
na	27.2%
TOTAAL uitgaansavond (voor, tijdens en/of na)	43.4%

Tabel 3.3 tabak tijdens cafébezoek en totaal uitgaansavond – per subgroep

	tijdens cafébezoek	totaal uitgaansavond
geslacht	*	<i>n.s.</i>
man	33.5%	39.7%
vrouw	44.1%	46.6%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	54.2%	58.3%
20-24 jaar	44.7%	47.5%
25-29 jaar	36.4%	40.7%
30 jaar en ouder	38.9%	40.9%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	40.8%	43.8%
niet-westers	28.6%	35.7%
bezigheid	****	***
student	47.0%	51.3%
werkend	34.7%	37.2%
type cafe	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	41.0%	43.0%
hip	37.3%	42.0%
student	47.8%	52.2%
gay	33.3%	36.1%

Tabel 3.4 alcohol voor, tijdens en na tijdens cafébezoek

	TOTAAL (n = 523)
voor	
gebruikt	49.3%
aantal glazen (s.d.)	3.2 (2.4)
tijdens	
gebruikt	85.5%
aantal glazen (s.d.)	4.8 (3.7)
na	
gebruikt	22.4%
aantal glazen (s.d.)	3.0 (2.6)
TOTAAL uitgaansavond (voor, tijdens en/of na)	
gebruikt	94.3%
aantal glazen (s.d.)	6.7 (4.4)

Tabel 3.5 alcohol tijdens cafébezoek en totaal uitgaansavond – per subgroep

	tijdens cafébezoek	aantal glazen cafébezoek (s.d.)	totaal uitgaansavond	aantal glazen uitgaansavond (s.d.)
geslacht	<i>n.s.</i>	****	<i>n.s.</i>	****
man	88.4%	5.5 (4.3)	95.5%	7.8 (5.1)
vrouw	82.9%	4.1 (2.8)	93.2%	5.7 (3.3)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	79.2%	3.9 (3.4)	83.3%	7.3 (4.1)
20-24 jaar	89.4%	4.3 (3.0)	95.7%	6.7 (4.6)
25-29 jaar	84.2%	5.0 (4.1)	95.2%	6.7 (4.4)
30 jaar en ouder	84.6%	5.0 (3.8)	93.3%	6.6 (4.3)
etniciteit	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	*
westers	85.3%	4.9 (3.7)	94.5%	6.8 (4.4)
niet-westers	89.3%	3.0 (2.4)	89.3%	4.9 (2.8)
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
student	88.5%	4.5 (3.5)	94.4%	7.0 (4.6)
werkend	83.6%	5.0 (3.8)	94.2%	6.5 (4.2)
type cafe	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	85.5%	4.7 (3.8)	96.4%	6.7 (4.4)
hip	88.2%	4.7 (3.5)	93.5%	7.0 (4.4)
student	76.8%	5.0 (3.8)	89.9%	5.9 (4.2)
gay	88.9%	4.6 (3.7)	91.7%	7.0 (4.2)

Tabel 3.6 cannabis voor, tijdens en na tijdens cafébezoek

	TOTAAL (n = 523)
voor	1.9%
tijdens	1.1%
na	2.3%
TOTAAL uitgaansavond (voor, tijdens en/of na)	3.4%

Tabel 3.7 cannabis totaal uitgaansavond – per subgroep

	totaal uitgaansavond
geslacht	****
man	6.2%
vrouw	1.1%
leeftijd	*
jonger dan 20 jaar	4.2%
20-24 jaar	7.1%
25-29 jaar	1.4%
30 jaar en ouder	2.7%
etniciteit	<i>n.s.</i>
westers	3.4%
niet-westers	3.6%
bezigheid	<i>n.s.</i>
student	5.1%
werkend	2.2%
type cafe	<i>n.s.</i>
mainstream	2.0%
hip	4.7%
student	7.2%
gay	0%

Tabel 3.8 ecstasy voor, tijdens en na tijdens cafébezoek

	TOTAAL (n = 523)
voor	0.6%
tijdens	0.8%
na	1.0%
TOTAAL uitgaansavond (voor, tijdens en/of na)	1.7%

Tabel 3.9 cocaïne voor, tijdens en na tijdens cafébezoek

	TOTAAL (n = 523)
voor	0.8%
tijdens	1.5%
na	2.3%
TOTAAL uitgaansavond (voor, tijdens en/of na)	2.9%

Tabel 3.10 amfetamine voor, tijdens en na tijdens cafébezoek

	TOTAAL (n = 523)
voor	0.8%
tijdens	1.0%
na	0.6%
TOTAAL uitgaansavond (voor, tijdens en/of na)	1.7%

Tabel 3.11 ecstasy, cocaïne en amfetamine totaal uitgaansavond – per subgroep

	ecstasy	cocaïne	amfetamine
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	1.8%	4.1%	2.1%
vrouw	1.7%	1.8%	1.4%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
jonger dan 20 jaar	0%	4.2%	0%
20-24 jaar	2.1%	3.5%	4.3%
25-29 jaar	1.9%	1.9%	1.4%
30 jaar en ouder	1.3%	3.4%	0%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	1.6%	2.8%	1.8%
niet-westers	3.6%	3.6%	0%
bezigheid	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
student	1.7%	3.4%	2.6%
werkend	1.8%	2.2%	0.7%
type cafe	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
mainstream	1.2%	3.2%	1.2%
hip	2.4%	3.0%	3.6%
student	1.4%	0%	0%
gay	2.8%	5.6%	0%

Tabel 3.12 ghb voor, tijdens en na tijdens cafébezoek

	TOTAAL (n = 523)
voor	0.2%
tijdens	0.4%
na	0.2%
TOTAAL uitgaansavond (voor, tijdens en/of na)	0.6%

Tabel 3.13 lachgas voor, tijdens en na tijdens cafébezoek

	TOTAAL (n = 523)
voor	0.2%
tijdens	0%
na	0%
TOTAAL uitgaansavond (voor, tijdens en/of na)	0.2%

Tabel 3.14 gebruikerstype

	TOTAAL (n = 523)
gebruikerstype¹⁰⁶	
nuchteren	14.4%
drinkers	81.6%
blowers	1.0%
peppers	3.1%

Tabel 3.15 gebruikerstype – naar geslacht en leeftijd

	man	vrouw	<i>p</i>	< 20 jaar	20-24 jaar	25-29 jaar	≥ 30 jaar	<i>p</i>
gebruikerstype								
nuchteren	11.7%	16.7%	<i>n.s.</i>	16.7%	10.6%	15.9%	15.4%	<i>n.s.</i>
drinkers	83.3%	80.1%		75.0%	84.4%	79.9%	82.6%	
blowers	1.7%	0.4%		4.2%	1.4%	1.0%	0%	
peppers	3.3%	2.8%		4.2%	3.5%	3.4%	2.0%	

Tabel 3.16 gebruikerstype – naar etniciteit en bezigheid

	westers	niet-westers	<i>p</i>	student	werkend	<i>p</i>
gebruikerstype						
nuchteren	14.6%	10.7%	<i>n.s.</i>	11.1%	16.5%	<i>n.s.</i>
drinkers	81.3%	85.7%		82.9%	81.2%	
blowers	1.0%	0%		1.7%	0.4%	
peppers	3.0%	3.6%		4.3%	1.8%	

¹⁰⁶ Nuchteren: geen alcohol gedronken, niet geblowd en geen andere drugs gebruikt; Drinkers: wel alcohol gedronken, maar niet geblowd en geen andere drugs gebruikt; Blowers: wel cannabis gebruikt (eventueel ook gedronken), maar geen andere drugs; Peppers: ecstasy (of MDMA-poeder), cocaïne en/of amfetamine gebruikt (eventueel ook gedronken en geblowd).

Tabel 3.17 gebruikerstype – naar type café

	mainstream	hip	student	gay	<i>p</i>
gebruikerstype					
nuchteren	14.5%	11.4%	23.2%	11.1%	*
drinkers	83.1%	81.4%	76.8%	80.6%	
blowers	0.4%	2.4%	0%	0%	
peppers	2.0%	4.8%	0%	8.3%	

Tabel 3.18 naar huis na het uitgaan¹⁰⁷

	TOTAAL (n = 523)
niet zelf rijden	
lopend	18.9%
taxi	3.4%
openbaar vervoer	9.2%
meegereden achterop	2.3%
meegereden auto	1.7%
totaal	31.2%
zelf rijden	
fiets	63.5%
brommer/scooter	3.1%
auto/motor	2.3%
totaal	68.8%

Tabel 3.19 verkeersdeelname en alcoholgebruik

	niet zelf rijden (n = 163)	fiets (n = 332)	auto/brommer (n = 28)	<i>p</i>
alcohol uitgaansavond				
niet gedronken	11.7%	15.1%	25.0%	<i>n.s.</i>
1 á 2 glazen	33.1%	24.7%	35.7%	
meer dan 2 glazen	55.2%	60.2%	39.3%	

¹⁰⁷ Meerdere antwoorden mogelijk. Totaal 'niet zelf rijden' heeft zich uitsluitend lopend verplaatst en/of door anderen laten vervoeren. Totaal 'zelf rijden' is (ook) zelf met fiets, brommer en/of auto naar huis gegaan.

4 trends

Tabel 4.1 **vergelijking steekproeven cafébezoekers**

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	<i>verschil 2010-2014</i>
geslacht					
man	44.5%	52.0%	51.1%	46.3%	<i>n.s.</i>
vrouw	55.5%	48.0%	48.9%	53.7%	
leeftijd					
jonger dan 20 jaar	14.3%	9.4%	7.8%	4.6%	*
20-24 jaar	33.9%	30.0%	30.6%	27.0%	
25-29 jaar	31.7%	28.1%	36.1%	40.0%	
30 jaar en ouder	20.0%	32.5%	25.5%	28.5%	
gemiddeld (s.d.)	25.4 (6.0)	27.4 (6.9)	26.6 (5.8)	27.3 (5.6)	<i>n.s.</i>
mediaan	25.0	26.0	26.0	27.0	
etniciteit					
westers	91.8%	91.4%	88.4%	94.6%	****
niet-westers	8.2%	8.6%	11.6%	5.4%	
voornaamste bezigheid					
student	34.4%	37.4%	46.4%	42.8%	*
scholier	10.3%	5.4%	4.3%	1.9%	
werkend	52.4%	53.2%	45.4%	52.4%	
werkeloos	2.4%	3.9%	3.6%	3.2%	
type café					
mainstream	45.4%	42.6%	48.0%	47.6%	**
hip	25.8%	19.4%	25.6%	32.3%	
student	14.1%	18.4%	14.7%	13.2%	
gay	14.7%	19.6%	11.7%	6.9%	

Tabel 4.1 **uitgaan**

	2000 (n = 504)	2005 (n = 408)	2010 (n = 590)	2014 (n = 523)	<i>verschil 2010-2014</i>
uitgaanstype					
thuisblijver	1.8%	2.0%	3.8%	0.8%	***
gelegenhedstapper	29.5%	34.6%	37.0%	34.4%	
vaste stapper	68.7%	63.5%	59.2%	64.8%	
uitgaanslocatie					
A'dam centrum	76.9%	77.4%	76.0%	67.4%	****
A'dam buiten centrum	2.4%	4.7%	7.3%	25.0%	
buiten A'dam	20.6%	17.9%	16.7%	7.5%	
uitgaansgelegenheid					
club	64.4%	65.8%	67.0%	49.1%	****
andere dansgelegenheid ¹⁰⁸	8.6%	26.7%	28.5%	57.0%	****
uitgaven uitgaansavond					
gemiddeld (s.d.)	35.5 (30.5)	39.6 (47.0)	31.0 (28.0)	32.5 (35.1)	<i>n.s.</i>
mediaan	26.5	30.0	22.0	25.0	
vervoer uitgaansavond					
niet zelf gereden	-	44.4%	35.8%	31.2%	<i>n.s.</i>
fiets		48.8%	57.8%	63.5%	
auto ¹⁰⁹		6.9%	6.4%	5.4%	

Tabel 4.2 **tabak**

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit	88.1%	80.4%	81.9%	86.6%	*
recent	70.3%	51.7%	62.6%	68.8%	*
huidig	57.2%	44.6%	54.4%	59.7%	<i>n.s.</i>
hoeveelheid (s.d.) ¹¹⁰	9.9 (6.5)	8.6 (7.7)	8.4 (6.1)	7.7 (6.1)	<i>n.s.</i>
dagelijks	45.6%	31.4%	25.6%	26.4%	<i>n.s.</i>
tijdens cafébezoek	.	.	45.1%	40.2%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.3 **alcohol**

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit	99.0%	100%	99.8%	99.8%	<i>n.s.</i>
recent	97.4%	97.8%	99.5%	99.4%	<i>n.s.</i>
huidig	96.1%	96.6%	98.6%	98.7%	<i>n.s.</i>
hoeveelheid huidig (s.d.) ¹¹¹	5.1 (3.2)	4.9 (2.9)	4.7 (3.2)	4.5 (2.7)	<i>n.s.</i>
riskant ¹¹²	33.1%	33.1%	27.4%	22.6%	<i>n.s.</i>
tijdens cafébezoek	88.1%	88.7%	93.7%	85.5%	****
hoeveelheid tijdens (s.d.) ¹¹³	6.5 (4.6)	6.9 (4.5)	6.4 (4.9)	4.8 (3.7)	****

¹⁰⁸ In 2000 houseparty, 2005 en 2010 megaparty en/of kleinere party, 2014 rave en/of muziekfestival/dance-event/party.

¹⁰⁹ Inclusief andere motorvoertuigen (brommer, motor).

¹¹⁰ Aantal sigaretten per rookdag onder huidige rokers.

¹¹¹ Aantal glazen alcohol per drinkdag onder huidige drinkers.

¹¹² Afgelopen maand dagelijks drinken, ongeacht hoeveelheid, of 3-6 dagen per week meer dan 3 (tot 19 jaar) of 4 (vanaf 19 jaar) glazen alcohol.

Tabel 4.4 cannabis

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit	75.2%	72.5%	79.7%	85.3%	*
recent	42.8%	36.3%	45.6%	50.9%	<i>n.s.</i>
huidig	23.8%	21.8%	22.7%	30.0%	**
hoeveelheid huidig (s.d.) ¹¹⁴	1.6 (1.3)	1.7 (1.3)	1.3 (1.0)	1.2 (0.7)	<i>n.s.</i>
riskant ¹¹⁵	4.0%	5.1%	2.2%	2.3%	<i>n.s.</i>
tijdens cafébezoek	10.1%	7.8%	6.3%	1.1%	****

Tabel 4.5 ecstasy

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit	33.7%	31.9%	46.0%	62.9%	****
recent	20.2%	17.2%	33.1%	50.1%	****
huidig	9.5%	7.4%	13.1%	24.7%	****
tijdens cafébezoek	2.2%	3.2%	0.9%	0.8%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.6 mdma-poeder

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit	-	-	27.6%	46.7%	****
recent	-	-	19.6%	30.8%	****
huidig	-	-	4.5%	9.2%	**

Tabel 4.7 cocaïne

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit	25.7%	26.0%	34.1%	42.3%	***
recent	17.6%	16.2%	23.9%	28.7%	<i>n.s.</i>
huidig	8.9%	7.8%	12.4%	15.1%	<i>n.s.</i>
tijdens cafébezoek	3.0%	2.0%	2.9%	1.5%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.8 amfetamine

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit	16.9%	16.9%	17.8%	33.5%	****
recent	5.2%	5.6%	7.5%	19.5%	****
huidig	1.6%	1.5%	2.0%	8.8%	****
tijdens cafébezoek	0%	0.2%	0.2%	1.0%	<i>n.s.</i>

¹¹³ Aantal glazen alcohol tijdens het cafébezoek, uitsluitend van degenen die alcohol dronken..

¹¹⁴ Aantal joints per blowdag onder huidige blowers.

¹¹⁵ Afgelopen maand dagelijks blowen of een paar dagen per week meer dan 1 joint blowen.

Tabel 4.9 methamfetamine		2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit		-	-	2.6%	2.1%	<i>n.s.</i>
recent		-	-	0.9%	0.4%	<i>n.s.</i>
huidig		-	-	0%	0.2%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.10 ghb		2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit		7.1%	10.0%	11.2%	19.3%	****
recent		-	4.9%	6.3%	9.4%	<i>n.s.</i>
huidig		1.0%	1.5%	1.9%	4.4%	*
tijdens cafébezoek		-	-	0.3%	0.4%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.11 lachgas		2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit		-	-	25.5%	46.1%	****
recent		-	-	10.8%	31.0%	****
huidig		-	-	1.9%	10.9%	****

Tabel 4.12 ketamine		2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
ooit		3.2%	4.4%	7.7%	19.9%	****
recent		-	2.2%	3.8%	13.2%	****
huidig		0.4%	1.0%	0.9%	4.0%	****

Tabel 4.13 NPS (2-CB en mepedrone)		2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
2-CB						
ooit		3.8%	-	4.8%	10.3%	****
recent		-	-	2.8%	5.5%	*
huidig		0.2%	-	0.2%	1.5%	*
mepedrone						
ooit		-	-	2.3%	5.4%	**
recent		-	-	1.7%	1.9%	<i>n.s.</i>
huidig		-	-	0.2%	0.6%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.14 psychedelica (paddo's en lsd)

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
paddo's					
ooit	24.5%	21.8%	24.8%	27.0%	<i>n.s.</i>
recent	6.3%	2.9%	4.6%	6.7%	<i>n.s.</i>
huidig	1.6%	0%	0.7%	1.1%	<i>n.s.</i>
lsd					
ooit	8.4%	6.4%	6.9%	7.3%	<i>n.s.</i>
recent	0.4%	1.0%	1.5%	1.9%	<i>n.s.</i>
huidig	0%	0%	0.3%	0.6%	<i>n.s.</i>

Tabel 4.15 'straatdrugs' (heroïne en crack)

	2000	2005	2010	2014	<i>verschil 2010-2014</i>
heroïne					
ooit	1.0%	1.5%	1.2%	0.8%	<i>n.s.</i>
recent	0.2%	0.2%	0%	0.2%	<i>n.s.</i>
huidig	0.2%	0%	0%	0.2%	<i>n.s.</i>
crack					
ooit	5.0%	2.0%	2.9%	6.7%	**
recent	2.4%	1.0%	0.3%	4.0%	****
huidig	0.8%	0.2%	0.3%	1.7%	**

BIJLAGE C

PREVENTIE INDICATOREN

Tabel 1	vragenstellers telefonische vragen.....	218
Tabel 2	middelen telefonische vragen omgeving.....	219
Tabel 3	middelen telefonische vragen eigen problematiek.....	220
Tabel 4	ecstasymonsters aangeboden bij Jellinek Preventie.....	221
Tabel 5	werkzame stof geanalyseerde ecstasymonsters.....	221
Tabel 6	dosering MDMA-tabletten in milligrammen.....	222
Tabel 7	dosering cocaïnepoeders in volumepercentage.....	222

Tabel 1 vragenstellers telefonische vragen

	EIGEN PROBLEMATIEK			OMGEVING			INFORMATIE ¹¹⁶ totaal	excl. info	TOTAAL	
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal			incl. info	
1992	59%	41%	140	27%	73%	241	-	381	-	
1993	62%	38%	169	29%	71%	313	-	482	-	
1994	62%	38%	259	30%	70%	432	-	691	-	
1995	55%	45%	287	26%	74%	498	-	785	-	
1996	58%	42%	639	28%	72%	655	465	1294	1759	
1997	54%	46%	408	26%	72%	375	286	783	1069	
1998	50%	50%	379	32%	68%	279	166	658	824	
1999	46%	54%	339	27%	73%	292	180	631	811	
2000	55%	45%	286	27%	73%	406	202	692	894	
2001	53%	47%	234	33%	67%	456	196	690	886	
2002	56%	44%	171	32%	68%	317	143	488	631	
2003	63%	37%	179	26%	74%	352	156	531	687	
2004	56%	44%	266	25%	75%	348	149	614	763	
2005	55%	45%	293	29%	71%	343	208	636	844	
2006	58%	42%	278	29%	71%	353	181	631	812	
2007	62%	38%	249	28%	72%	339	157	657	814	
2008	67%	33%	251	40%	60%	399	117	700	817	
2009	64%	36%	178	34%	66%	209	96	389	548	
2010	56%	44%	172	30%	70%	276	78	468	546	
2011	64%	36%	166	29%	71%	277	81	449	530	
2012	62%	38%	127	30%	70%	217	93	344	451	
2014	52%	48%	186	22%	78%	384	120	570	690	

¹¹⁶ Inclusief telefoongesprekken waarbij niet duidelijk was of de vraag ging over de persoon zelf, iemand uit de omgeving of algemene informatie (14 in 2014).

Tabel 2 middelen telefonische vragen omgeving

	alcohol	amfetamine	cannabis	cocaine	ecstasy	gokken ¹¹⁷	medicijnen	opiaten	tripmiddelen	combinaties	GHB	anders
1992	23%	2%	13%	11%	4%	15%	1%	9%	2%	21%	~	2%
1993	21%	1%	12%	9%	10%	13%	2%	7%	2%	19%	~	5%
1994	24%	1%	15%	12%	7%	8%	1%	12%	1%	15%	~	5%
1995	26%	3%	14%	14%	8%	7%	1%	12%	1%	12%	~	5%
1996	26%	4%	15%	10%	6%	5%	2%	9%	2%	14%	~	1%
1997	25%	4%	15%	12%	3%	5%	1%	12%	2%	14%	~	7%
1998	25%	1%	22%	17%	3%	5%	<0.5%	9%	1%	9%	~	8%
1999	32%	1%	11%	21%	2%	5%	<0.5%	8%	0%	13%	~	8%
2000	31%	<0.5%	11%	22%	3%	6%	1%	7%	<0.5%	10%	~	6%
2001	35%	<0.5%	13%	17%	2%	6%	<0.5%	6%	<0.5%	8%	~	11%
2002	31%	1%	15%	19%	3%	3%	1%	7%	0%	10%	~	10%
2003	29%	1%	15%	20%	3%	4%	1%	6%	<0.5%	14%	~	11%
2004	27%	1%	17%	16%	1%	4%	3%	3%	<0.5%	11%	1%	15%
2005	24%	2%	15%	15%	2%	4%	1%	4%	<0.5%	11%	2%	18%
2006	27%	1%	17%	17%	1%	1%	2%	3%	0%	10%	1%	20%
2007	24%	<0.5%	14%	12%	1%	4%	3%	4%	1%	13%	3%	21%
2008	24%	1%	13%	15%	<0.5%	6%	1%	2%	<0.5%	10%	1%	27%
2009	26%	1%	11%	15%	1%	4%	2%	1%	0%	11%	<0.5%	28%
2010	25%	1%	12%	11%	1%	7%	1%	2%	0%	12%	1%	27%
2011	27%	3%	18%	7%	2%	4%	1%	1%	0%	10%	0%	26%
2012	29%	2%	16%	17%	3%	5%	3%	3%	1%	12%	2%	31%
2014	30%	1%	14%	11%	4%	3%	1%	2%	<0.5%	10%	1%	¹¹⁸ 23%

¹¹⁷ Incl. (internet)poker.

¹¹⁸ Waaronder 3% specifieke andere middelen (4-FMP, anabolen, crack, ketamine, MXE), 5% ongespecificeerde 'drugs' en 2% niet middel-gerelateerd (gamen, internet). Overige vragen gaan grotendeels over algemene informatie of hulpverlening.

Tabel 3 middelen telefonische vragen eigen problematiek

	alcohol	amfetamine	cannabis	cocaine	ecstasy	gokken ¹¹⁹	medicijnen	opiaten	trijpmiddelen	combinaties	GHB	anders
1992	16%	1%	17%	4%	25%	4%	9%	4%	6%	11%	~	1%
1993	14%	6%	17%	3%	31%	5%	5%	4%	5%	12%	~	4%
1994	18%	3%	10%	6%	29%	5%	4%	3%	3%	13%	~	7%
1995	17%	4%	15%	4%	24%	5%	5%	5%	5%	10%	~	7%
1996	24%	3%	12%	5%	15%	6%	2%	4%	5%	8%	~	17%
1997	22%	2%	14%	5%	16%	4%	5%	6%	4%	9%	~	13%
1998	23%	2%	13%	7%	12%	4%	9%	8%	4%	8%	~	11%
1999	23%	3%	20%	9%	8%	4%	6%	2%	4%	6%	~	15%
2000	31%	<0.5%	15%	13%	9%	5%	4%	6%	1%	6%	~	7%
2001	28%	<0.5%	16%	17%	13%	1%	3%	3%	<0.5%	6%	~	12%
2002	30%	1%	12%	10%	9%	5%	6%	5%	1%	10%	~	12%
2003	39%	0%	9%	11%	6%	6%	3%	3%	1%	8%	~	10%
2004	17%	<0.5%	15%	10%	5%	2%	6%	3%	6%	6%	<0.5%	29%
2005	22%	1%	14%	9%	4%	1%	6%	3%	1%	9%	2%	28%
2006	26%	2%	16%	7%	4%	4%	3%	2%	1%	9%	1%	25%
2007	24%	1%	16%	5%	3%	4%	3%	4%	<0.5%	8%	2%	32%
2008	22%	2%	10%	12%	4%	4%	4%	2%	<0.5%	9%	1%	30%
2009	15%	2%	11%	9%	3%	3%	4%	2%	0%	12%	4%	35%
2010	28%	0%	12%	8%	4%	1%	8%	2%	1%	9%	3%	24%
2011	18%	2%	14%	7%	7%	0%	2%	1%	1%	10%	2%	35%
2012	24%	2%	14%	9%	9%	2%	8%	1%	1%	8%	3%	19%
2014	23%	3%	9%	6%	10%	1%	4%	2%	1%	12%	3%	¹²⁰ 27%

¹¹⁹ Incl. (internet)poker.

¹²⁰ Waaronder 6% specifieke andere middelen (4-FMP, anabolen, crack, ketamine, tabak, 'Tina') en 4% ongespecificeerde 'drugs'. Overige vragen gaan grotendeels over algemene informatie of hulpverlening.

Tabel 4 ecstasymonsters aangeboden bij Jellinek Preventie

	N	tablet	poeder/kristal	capsule
1993 (2 ^e halfjaar)	184	88%	3%	8%
1994	584	90%	4%	4%
1995	1038	93%	4%	3%
1996	1049	94%	5%	2%
1997	868	92%	9%	2%
1998	703	89%	9%	3%
1999	481	85%	13%	1%
2000	389	92%	5%	3%
2001	367	93%	6%	1%
2002	239	89%	10%	1%
2003	321	88%	9%	2%
2004	343	86%	13%	< 0.5%
2005	211	88%	12%	0%
2006	375	77%	23%	1%
2007	342	94%	6%	< 0.5%
2008	309	87%	13%	1%
2009	923	91%	8%	1%
2010	763	88%	12%	1%
2011	709	90%	10%	< 0.5%
2012	683	93%	7%	0%
2013	907	89%	11%	< 0.5%
2014	1.091	88%	11%	< 0.5%

Tabel 5 werkzame stof geanalyseerde ecstasymonsters¹²¹

	N	uitsluitend MDMA	¹²² voornamelijk MDMA	uitsluitend of voornamelijk andere werkzame stof(fen)	¹²³ overig
2009	761	59%	12%	29%	1%
2010	700	80%	8%	11%	1%
2011	649	87%	4%	9%	< 1%
2012	610	89%	4%	2%	5%
2013	818	89%	4%	4%	3%
2014	967	89%	4%	2%	5%

¹²¹ Sinds 2014 wordt in deze tabel een andere indeling gehanteerd en worden niet-geanalyseerde ecstasymonsters buiten beschouwing gelaten (voorheen werden die tot de categorie 'overig' gerekend). Ter vergelijking is dit met terugwerkende kracht ook toegepast op de gegevens van 2009-2013.

¹²² Monsters met MDMA plus andere stof(fen), maar het aantal milligrammen of volumepercentage MDMA is het grootst. Inclusief monsters met MDMA plus uitsluitend niet-gekwantificeerde hoeveelheid relatief onschuldige methamfetamine-bijproducten.

¹²³ Monsters met MDMA plus niet-gekwantificeerde hoeveelheid andere stof(fen), zodat niet vast te stellen is welke de belangrijkste werkzame stof is (xx%). Tevens enkele monsters zonder enige werkzame stof (xx%).

Tabel 6 dosering MDMA-tabletten in milligrammen¹²⁴

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
1994	328	3	222	107	30
1995	638	6	173	93	27
1996	731	9	199	95	27
1997	439	1	181	86	33
1998	540	3	136	64	22
1999	384	5	195	68	22
2000	346	8	212	76	30
2001	317	8	193	89	29
2002	199	8	209	84	25
2003	275	4	212	81	32
2004	294	27	188	86	34
2005	156	5	180	88	41
2006	252	2	172	85	33
2007	276	3	157	87	34
2008	225	1	182	87	38
2009	475	1	180	74	32
2010	534	1	190	96	34
2011	525	1	212	123	35
2012	528	12	210	131	42
2013	671	3	229	148	42
2014	823	3	250	150	41

Tabel 7 dosering cocaïnepoeders in volumepercentage¹²⁵

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2000	3	28	62	43	17
2001	5	38	84	64	19
2002	15	10	89	65	23
2003	10	52	90	73	?
2004	35	18	89	51	22
2005	36	22	88	61	17
2006	35	20	82	57	20
2007	69	12	89	65	18
2008	89	25	89	68	18
2009	83	8	89	56	18
2010	97	14	90	57	16
2011	101	13	84	56	17
2012	104	13	89	65	13
2013	127	12	89	65	14
2014	135	20	87	65	13

¹²⁴ Ecstasytabletten (geen poeders) met uitsluitend of voornamelijk MDMA als werkzame stof.

¹²⁵ Cocaïnepoeders met uitsluitend of voornamelijk cocaïne als werkzame stof.

BIJLAGE D

MARKT

1	cafésurvey	224
Tabel 1.1	kopen van ecstasy (recente gebruikers)	224
Tabel 1.2	ecstasyprijzen	224
Tabel 1.3	kopen van cocaïne (recente gebruikers)	224
Tabel 1.4	cocaïneprijzen	224
Tabel 1.5	kopen van amfetamine (recente gebruikers)	225
Tabel 1.6	amfetamineprijzen	225
Tabel 1.7	kopen van ghb (recente gebruikers)	225

Verschillen (p-waarden)

* < .05

** < .01

*** < .005

**** < .001

n.s. geen significant verschil

Verschillen in nominale variabelen (percentages) zijn getoetst middels een chi-kwadraat analyse; bij verschillen in continue variabelen (gemiddelden) is gebruik gemaakt van een T-test.

1 cafésurvey

Tabel 1.1 kopen van ecstasy (recente gebruikers)

	2005 (n = 70)	2010 (n = 195)	2014 (n = 262)	verschil 2010-2014
ecstasy gekocht afgelopen jaar				
06-dealer	-	32.0%	32.4%	<i>n.s.</i>
dealer thuis	-	16.6%	17.2%	<i>n.s.</i>
in het uitgaansleven	-	22.8%	12.2%	***
internet	-	-	0%	
TOTAAL	64.7%	59.0%	52.3%	<i>n.s.</i>

Tabel 1.2 ecstasyprijzen¹²⁶

	2003 club	2005 café	2008 club	2010 café	2013 club/rave	2014 café
prijs per pil						
gemiddeld	€ 4.01	€ 3.75	€ 3.28	€ 4.65	€ 4.07	€ 4.14
(s.d.)	(2.12)	(2.73)	(1.33)	(1.96)	(1.49)	(1.64)
mediaan	€ 4	€ 3	€ 3	€ 5	€ 4	€ 4

Tabel 1.3 kopen van cocaïne (recente gebruikers)

	2005 (n = 66)	2010 (n = 141)	2014 (n = 150)	verschil 2010-2014
cocaïne gekocht afgelopen jaar				
06-dealer	-	46.0%	44.0%	<i>n.s.</i>
dealer thuis	-	7.9%	5.3%	<i>n.s.</i>
in het uitgaansleven	-	15.1%	5.3%	**
internet	-	-	0%	
TOTAAL	63.6%	58.7%	49.3%	<i>n.s.</i>

Tabel 1.4 cocaïneprijzen¹²⁶

	2003 club	2005 café	2008 club	2010 café	2013 club/rave	2014 café
prijs per gram						
gemiddeld	€ 48.22	€ 48.81	€ 46.14	€ 48.58	€ 49.40	€ 52.44
(s.d.)	(9.42)	(5.16)	(10.07)	(5.86)	(7.45)	(10.23)
mediaan	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50

¹²⁶ In de clubsurveys zijn afzonderlijke prijzen voor 06-dealers, dealers thuis en dealers in het uitgaansleven gevraagd. De hier getoonde prijzen zijn het gemiddelde hiervan.

Tabel 1.5 kopen van amfetamine (recente gebruikers)

	2014
	(n = 102)
amfetamine gekocht afgelopen jaar	
06-dealer	21.8%
dealer thuis	11.9%
in het uitgaansleven	5.9%
internet	0%
TOTAAL	32.7%

Tabel 1.6 amfetamineprijzen

	2014
	café
prijs per gram	
gemiddeld	€ 8.95
(s.d.)	(3.86)
mediaan	€ 10

Tabel 1.7 kopen van ghb (recente gebruikers)

	2014
	(n = 49)
ghb gekocht of zelf gemaakt afgelopen jaar	
06-dealer	20.4%
dealer thuis	18.4%
in het uitgaansleven	0%
internet	4.1%
zelf gemaakt	6.1%
TOTAAL	42.9%

LITERATUUR

- Abraham MD, Kaal HL & Cohen PDA (2003)** *Licit and illicit drug use in Amsterdam, 1987 to 2001*. Amsterdam: Cedro / Mets & Schildt.
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2009)** *Antenne 2008. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 20).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2011)** *Antenne 2010. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 22).
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2013)** *Antenne 2012. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 24).
- Bijlsma L, Emke E, Hernández F & Voogt P de (2012)** Investigation of drugs of abuse and relevant metabolites in Dutch sewage water by liquid chromatography coupled to high resolution mass spectrometry. *Chemosphere*, 89: 1399-1406.
- Buster M & Brussel G van (2011)** *De GGD Amsterdam en Openbare Geestelijke Gezondheidszorg. OGGZ-monitor 2010*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Cohen H (1975)** *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Samson.
- Deben L (2007)** *DE Amsterdamse binnenstad en de openbare ruimte: gebruik, beheer en beleving*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Dijkshoorn H (2002)** *Amsterdamse gezondheidsmonitor 1999-2000. Ongezonde leefgewoonten in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Dijkshoorn H (2006)** *De gezondheid van Surinamers in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Dijkshoorn H, Dijk TK van & Janssen AP (red.) (2009)** *Zo gezond is Amsterdam! Eindrapport Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Dijkshoorn H, Janssen A, Segeren M & Ujcic-Voortman J (2013)** *Amsterdamse gezondheidsmonitor 2012: Opzet, Dataverzameling, Evaluaties*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Dijkshoorn H, Hazeleger F, Janssen AP & Ujcic-Voortman JK (red.) (2013)** *Amsterdammers gezond en wel? Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2012*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- EMCDDA/Europol (2009)** *EMCDDA–Europol joint publications No 1. Methamphetamine: a European Union perspective in the global context*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

- EMCDDA/Europol (2012)** *EMCDDA–Europol 2011 Annual Report on the implementation of Council Decision 2005/387/JHA*. Lisbon: EMCDDA/Europol.
- EMCDDA (2015)** *New psychoactive substance in Europe. An update from the EU Early warning system*. Lisbon: EMCDDA.
- EVAR (2012)** *Dance-onomics. The economic significance of EDM for the Netherlands*. Hoofddorp: EVAR Advisory Services.
- Gadson A (2013)** *Pushing drugs or performing a service*. Master thesis sociology.
- GGD (2008a)** *Ambulanceritten gerelateerd aan paddogebruik 2007*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- GGD (2008b)** *Update paddo incidenten 01-01-08 tot en met 31-08-2008*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Gladwell M (2000)** *The Tipping point. How little things can make a big difference*. New York: Little Brown & Company.
- Goeij MC de, Veldhuizen EM, Buster MC & Kunst AE (2015)** The impact of extended closing times of alcohol outlets on alcohol-related injuries in the nightlife areas of Amsterdam: a controlled before-and-after evaluation. *Addiction* 110(6): 955-964.
- Koning R & Niesink R (2013)** Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS): niets nieuws onder de zon. *Verslaving* 9(1): 47-59.
- Korf DJ & Steenhoven P van der (1994)** *Antenne 1993. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 2).
- Korf DJ, Doekhie J & Wouters M (2011)** *Amsterdamse coffeeshops en hun bezoekers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1995)** *Antenne 1994. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 3).
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996)** *Antenne 1995. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 5).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1998)** *Antenne 1997. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 7).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999)** *Antenne 1998. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 8).
- Korf DJ, Nabben T, Diemel S & Bouma H (2000)** *Antenne 1999. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 9).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2001)** *Antenne 2000. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 10).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2002)** *Antenne 2001. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 11).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2003)** *Antenne 2002. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 12).

- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004)** *Antenne 2003. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 14).
- Laar MW van, Cruits AAN, Verdurmen JEE, Ooyen-Houben MMJ van & Meijer RF (red.) (2008)** *Nationale drug monitor. Jaarbericht 2007*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Leland J (2004)** *Hip: the history*. New York: Harper Collins.
- Meldpunt Nieuwe Drugs (2012)** *Meldpunt nieuwe drugs. Halfjaar rapportage 2012. [Interne rapportage]*. Utrecht: Bureau DIMS, Douanelaboratorium en Nederlands Forensisch Instituut.
- Meldpunt Nieuwe Drugs (2013)** *Meldpunt nieuwe drugs. Halfjaar rapportage 2013. [Interne rapportage]*. Utrecht: Bureau DIMS, Douanelaboratorium en Nederlands Forensisch Instituut.
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2006)** *Antenne 2005. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 17).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2007)** *Antenne 2006. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 18).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2008)** *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 19).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2010)** *Antenne 2009. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 21).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2012)** *Antenne 2011. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 23).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2014)** *Antenne 2013. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 25).
- Nabben T, Doekhie J & Korf DJ (2011)** *Buitenstaander en bondgenoot. De werkbeleving van portiers in de Amsterdamse binnenstad*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben T, Doekhie J & Korf DJ (2011)** *Uit de schaduw. Jongeren en drugs in Amsterdam Zuidoost*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Niesink R & Laar M van (2012)** *THC, CBD en gezondheidseffecten van wiet en hasj. Recente inzichten*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- O+S (2014)** *Amsterdam in cijfers 2014*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek (Gemeente Amsterdam). [via www.os.amsterdam.nl]
- O+S (2015)** *Amsterdam in cijfers 2015*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek (Gemeente Amsterdam). [via www.os.amsterdam.nl]
- Oteo Pérez A, Cruyff MJLF, Benschop A & Korf DJ (2013)**. Estimating the Prevalence of Crack Dependence Using Capture-Recapture With Institutional and Field Data: A Three-City Study in the Netherlands. *Substance Use & Misuse*, 48(1-2): 173–180.
- Rodenburg G, Spijkerman R, Van den Eijnden RJM & Van de Mheen D (2007)** *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2005*. Rotterdam: IVO.
- Rooij AJ van, Schoenmakers TM & Van de Mheen D (2011)** *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2009: De kerncijfers*. Rotterdam: IVO.

- Stolte IG, Schilthuis W & Wal MF van der (2005)** *Genotmiddelengebruik onder 1e-jaars MBO leerlingen in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Terphoven A van & Veen G van (2013)** *Mary go wild. 25 jaar dance in Nederland*. Amsterdam: Maslov.
- Uitenbroek DG, Ujcic-Voortman JK, Janssen AP, Tichelman PJ & Verhoeff AP (red.) (2006)** *Gezond Zijn en Gezond Leven in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG).
- Vogels N & Croes EA (2012)** *Monitor drugsincidenten: Tabellenboek 2011*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Weijenberg M (2012)** *This beat needs a Hennessy and a bag of weed. Substance use in Dutch urban nightlife*. Master thesis Sociology, University of Amsterdam.